

THE CONJEEVARAM O. L. INSTITUTION SERIES.
NO 4. PART 1

THE SANKALPA SUTRA YODAYA
OF
NIGAMANT SIKH.

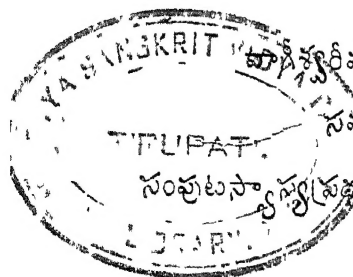
173
61
BHARADWAJA 127 ACHARYAS,

సంకల్పసూత్రోదయం నామనాటకసత్తం

భారద్వాజశ్రీనివాసాచార్యవిరచిత ప్రభావల్యాఖ్యాన్యాయాసహ

కీ. న. శ్రీనివాసవరదదాసేన తులసీవనవాసినా

పాండిత్యరీమద్రాశాలాయాం

సమముద్ర్యత

సంపుటసామ్యప్రథమస్య మాల్యం ౧-౧౨-౦౦

1901

ALL RIGHTS RESERVED.

శ్రీమైసమః.

శ్రీసజ్జల్ప సూర్యోదయే ప్రథమాది పంచమకాంతాఙ్గాసానాం
శ్లోకానామకారాదిక్రమేణసూచిత్రికా.

పుటసంఖ్యా		పుటసంఖ్యా	
అటన్తిహరితోదశ,	360	అపితపసిరతానాం	311
అతత్త దితివానతత్,	316	అపాణితమహామోహం	225
అతిక్రవ్యదురుచ్ఛేదం,	199	అభినయతియధార్థాన్	196
అతికామిస్తాలస్తపన,	266	అమరగురుప్రణీతం	315
అద్వైతంకవచిదర్పితం,	280	అయమప్సరసాంగణి	235
అధవాతాద్యశాన్	27	అయమహముద్యుట్ప్రపథన	242
అన్యక్షంయచ్చృతంవా	149	అయాచన్తఃకిచ్చిత్	284
అధ్యాసీనతుర్జ్వవక్త్ర	157	అయివన్యధపత్ని	65
అనఘగుటాఘమేకం	198	అధ్యాత్మిష్టతిమామికా	155
అనఘదేశికదృష్టి	84	అగ్నివైనాశికా	163
అనఘసమాధిసంపత్	263	అర్థావశేషితమహా	38
అనన్తవిషయస్పృహజల	319	అలమిహమిధశ్లాఘా	152
అనపహ్నుతవద్విరద్యయా	278	అలమిహవిబుధాన్యైకి	52
అనల్పమదపిత్తశైకి	287	అలంమేరుస్తోమైకి	324
అనిద్రాణప్రజ్ఞా	264	అలసలితవన్దం	235
అనియతబహుజలైక్వికి	282	అల్పమస్థిరమానన్దం	193
అనుచితపదవీధికి	201	అవధారితనాట్యదేశి	13
అనుదినమనపాయ	129	అవిద్యామాహాత్మాన్విదన	177
అన్యేన్ద్రకంఠువనం	23	అవిప్లుతపరిగ్రహ	102
అపజన్మజరాదికాం	97	అవిరళగుణచ్ఛాయా	89
అపటుఘణితిభావాత్	287	అవిశ్రాంతశ్రద్ధాశత	122
అపదిశ్యకిమప్యశేష	20	అశిథిలగురుభక్తికి	145
అపవర్ణవిరుద్ధేషు	38	అశేషసురనారిణాం	257
అపేదప్రభూతమద	48	అశ్రాన్తసన్తతిభిరాభర	228

అష్టావత్యారింశతం	280	ఏకమైవగురూః	157
అసత్తామచ్ఛేత్తుం	130	ఏతత్ కామాదిమాన్యస్య	221
అసద్భ్యవ్యసృష్టిప్రభృ	162	ఏదేణిబ్భరణేయ్య	108
అసభ్యపరిపాటికాం	27	కచ్చుత్తంసీలకప్పరుక్ఖ	107
అసురాదిమోహన	119	కణాదపరిపాటిభికి	184
అభికచిబుకనానా	290	కతికతీహపురాతన	303
అక్షయ్యశాన్తిమకనీన్ద	159	కథయతిజణావిస్వం	163
అక్ష్మోరజ్ఞనవర్తికా	170	కథాకలహకౌతుక	154
ఆచారోదధిసైకత	291	కనకకలధాతిశైల	257
ఆదిశ్యస్వయమన్యధా	130	కపిలకణాదబుద్ధ	169
ఆదేయోనహిసౌప్తిక	266	కపిలాసురిపశ్చ	158
ఆబధ్నతీవిగతశాన్తి	92	కప్పారంభపఅండ	206
ఆరోహన్త్యనవద్యతరగ	174	కరభృతలలితేక్షు	43
ఆస్తాన్నామయక్షీన్ద్ర	156	కరణవిలయరూపా	318
ఇదంప్రథమసంభవత్	132	కర్మావిద్వాదిచక్రే	77
ఇక్షుకిపేశలం	230	కస్త్రస్యరణరజ్జ	322
ఉరితస్సహసానవష	137	కాణాదశాక్యపాషణ్డైకి	121
ఉన్నిద్రాంబుజవాటికాం	42	కామంకామంకామపి	231
ఉపవీతినమ్యూర్ధ్వ	121	కామస్తాన్యతుకోప	322
ఉపవేదముధారధీకి	33	కామోసౌనమవర్తతాగ్ర	223
ఉపహరతిసుంప	326	కాలప్రాప్తాధర్మలోభగ్ర	261
ఋతువోహి	233	కాలస్వభావనియతి	77
ఋతుశ్శేష్స్త్వంసకి	251	కిచ్చిత్రేనాపిదృష్టం	134
		కుటిలమతిభిక్ష్ణస్తా	127

కుమరివిహితగ్రంథ	132	ఉష్ణస్యేవద్వజమమితయా	288
కుర్వనామపి	246	తత్త్వవృత్తోభయభ్రష్ట	184
కువృత్తమితికౌకుటం	63	తదాత్వేనూతనం	135
కుశవఇమోక్షణానవ	104	తమినాశితాంశు	312
కృతంసాంభ్యకృతాంత	162	తరుణాకృతయశి	286
గంధీరభీషగః	26	తరగవ్యాకృతితంత్ర	142
గాభాతాథాగతానాం	176	తరగనప్రతిష్ఠతి	96
గుణత్వేతోన్మేష	61	తారాకాంతఃప్రియ	247
గురుప్రసదనస్ఫురత్	127	తిమిముఖపీతముక్త	245
గౌడవైద్యపాఞ్చిం	22	తిమిగ్ధేలతిమిగ్ధేల	216
చరమితరదస్యశేషం	116	తిష్ఠతుగుణావమర్శకి	48
చింతాశేషయరద్ధ	132	తిష్ఠతుసత్త్వామకధా	238
చిరసేవనతోషితేన	317	తిగ్ధీరంమణ్డలంమే	299
చూడావేదితచారు	41	తోయోయునేన	218
భవశ్చైవితబద్ధయః	276	త్రయోదశమివాదిత్యం	275
బడమతీబహుశ్చేస్త్రి	113	త్రయ్యన్తస్థాపకోయం	186
బనితవలయభక్తే	62	త్రయ్యన్తైరవధారితే	226
బయదగ్నిముఖా	252	త్రిగుణఘటితాత్	53
బంధాలంతదలంత	207	త్వయాదర్శితసర్వాగ్ధే	128
బయతినకలదిద్యా	141	త్వయాబుష్టకిప్రాప్తి	85
కాతిమాత్రశరణా	302	త్వయాత్రయ్యన్తవిజ్ఞానం	116
జాత్యన్తఃపరవోష	55	త్వయినంభృతశస్త్రా	231
దమ్యత్వయద్య	323	దత్తాదన్తివిధాన	164
		దయయాదేశికేష్వగ్య	185

దరసమితమనోజ్ఞ	39	నిత్యక్షిప్తపరస్పరేషు	12
దర్పిదగ్రదక్షేంద్రియ	78	నిద్యాముగ్ధనిమిలితేషు	25
దాంపత్యంసహజం	314	నిధ్యాచున్తవనసూయవః	17
ద్విదేశకాలకరణా	213	నిమిలయతులోచనే	13
దినాధిపవినాకృతి	227	నియత్యాచైయాత్యాత్	17
దీనోద్యుష్మతువాప	91	నిరపాయదేశిక	8
దీసంతోదిలసేన	111	నిరవధిగుణగ్రామే	29
దురాసేధస్థేష్నూ	82	నిరస్తాఖిలదోషేషు	17
దుర్జనంప్రతిపక్షా	36	నిరాకాంక్షాబల్యదాయన	14
దుశ్శేషతుతేవీర	125	నిర్జిత్యమోహమనురే	20
దృష్టేపహ్నుత్యభావాత్	146	నిర్జిత్యక్షేతిమణ్డలం	27
దేవోనశ్శుభమాతనోతు	15	నిర్భూతనిఖిలదోషా	7
ద్విసప్తదళపత్రశ	320	నిషిద్ధవిద్యార్థాదధికం	20
		నిష్ప్రత్యూహసము	11
ధర్మధ్వంసధురన్ధరః	256		
ధిగ్విగ్వాసవశంభవీ	200	పతనస్త్రియ్యస్తాన్	31
ధృతనిగమకవచ	100	పత్యేదూరంగతవతి	8
ధ్రువమత్రగుణోత్తరాప	304	పదేవిస్తోరేషా	24
		పరధనహరణ	30
నతచ్ఛాస్త్రంససావిద్యా	29	పరభక్తిరప్రకంప్యా	21
నబాధఃప్రతిరోధోవా	173	పరమనుగుణ	31
నవదళపుటేకల్ప్యా	294	పరమపురుషప్రత్యా	
నాధాశ్లేషసనాధన	144		

పరమానందదాయిన్యః	234	ప్రతిక్షిప్తా వద్య	204
పరస్పరవిఘ్నజన	166	ప్రత్యగృహప్రతిబద్ధ్య	17
పరస్పరుశ్యేవ	52	ప్రత్యజ్ఞుభీంసువతి	69
పరఃపద్మాకాంతః	99	ప్రథమస్యకాంతిమద్యే	24
పరిచినునిగమాన్త	140	ప్రధితంపాతకేవగ్గం	21
పరోపాస్తిశ్రద్ధా	222	ప్రధానపురుషే	16
పర్యాప్తంపర్యచైవం	148	ప్రపంచకృతకల్పకం	19
పశ్యతిపరేషు	70	ప్రమాణపథవిభజ్జ	14
పాతత్రాసనిరీక్షణ	203	ప్రమాదాలస్యనిద్రాది	6
పుంసన్త్యక్తపరి	253	ప్రవృద్ధమతికశ్మల	21
పురావేధస్తంబావధి	92	ప్రవ్రజ్యాదియతా	6
పురుషమజహత్	241	ప్రసూప్తానపి	6
పురుషస్యనివేక	320	ప్రాచీనస్థాన	14
పుద్గివ్యపస్తేజః	308	బహుజహనః	27
ప్రకాశస్సంకోచం	228	బహుజన్మసుకృత	21
ప్రఖ్యాతస్తవ్యు	232	బహుశదురిత	7
ప్రచేతుషనఘం	252	బాధాదిభిస్సవ్యమత	15
ప్రజానాంపతయో	301	విభర్తువిబుధేశ్వరం	25
ప్రజ్వలితిజారరాగ్న	323	భయస్థానగంధా	24
ప్రణిధానవిశేష	262	భయాభయస్థాన	21
ప్రతిపురుషవిభక్త	57	భవతీంసన్నివేశేన	29
ప్రతివిధికమాశ్రియన్త	283	భవత్యతిపతివ్యతి	24
ప్రతిష్ఠాపితవేదాన్తః	122	భవపథకధారాగే	20
ప్రకృష్టంవిదధతాం	168	భవ్యాభవ్యస్వపర	16

భావంవిదన్త పరమత్ర	18	మధారంభేదమ్మే	243
భాషావైభాషికాణం	165	మహాఅంధసంఘ	106
భిక్షేతిశివ్యజనరక్షణ	290	మూగగ్రాహ్యనోతు	314
భుక్తితుమంసమయం	326	మూలచ్ఛేదభయోర్నితేన	102
భూయసీరపికశాక	34	మేయంఽష్ట్యర్వేదవాదాకి	94
మదనమత్సరమానమయః	83	మోహస్యధర్మపత్ని	54
మద్వంశోద్భవయాజనార్హ	277	మానంబిభ్రతుమత్సరేణ	32
మధుసరితమేమకుంభే	197	యవతేయోగాభ్యే	161
మనువ్యాసప్రాచేతన	25	యతీశ్వరసరస్వతీ	142
మనోరథసమర్థానాం	59	యదికుప్యతికొపాయ	224
మయాఽష్టకికోధకి	51	యదిభాగరయదవ	182
మయచరతికదాచిత్	303	యదిమామవమత్స	236
మయదత్తావధానాయాం	292	యద్భక్తిప్రచయాత్మకే	1
మలయపవనజ్యోత్స్న	240	యద్యేతంయతిసాంస్వ	148
మహాత్మ్యరంభేస్సిక్	72	యష్టాసుత్రిమకశ్య	265
మహామోహస్యాజ్ఞాం	257	యేతుధర్మతయా	274
మాధూదమోమవిశిఖం	237	యేలోకానిహవచ్ఛ	20
మాహారాష్ట్రీంమాగధం	153	రతిపరివారయోషిత్	244
మిత్రసద్యోతనిష్టాద్య	237	రధ్యావాదవిశక్త్యూహన	300
మిథఃకలహకల్పనా	75	రమ్యామమవతి	226
మిథోభేదతత్వేషు	183	రాగద్వేషాభిఖియా	187
ముకుందాక్షిక్రద్ధా	185	రాగోపలిప్తదృష్టికి	256
ముకులయతివివిత్సాం	68	రిపుగణవిజిగీషా	103
ముక్తస్యనిత్యమవిశిష్ట	180	రిపుమధనకృతం	68

లభ్యమృత్యు	258	విరాధకరికేసరి	255
లలితమనసాంప్రీత్యై	10	విరుద్ధమతికర్తవం	291
లక్షణసమృద్ధిరసఘా	30	విలక్షితపక్షప్రం	209
లక్ష్యయత్రక్షణమిత	7	వివిక్తనిభిలస్థిః	215
వపురప్రతిమంగతంబినీ	46	వివిత్సతియదిగ్వియం	210
వర్గస్వర్గసదామయానియ	307	వివేకకహనాబలాత్	189
వర్ణితగుణప్రకర్షాః	212	వివేకపాగ్గల్భ్య	19
వశంవదవచోవృత్తికి	185	వివేకపారంభే	35
వశితటనివర్షారంభ	151	వివేకవిజయాజేవ	198
వసన్తస్త్వంవహ్నిర్మలయ	232	వివేకస్యగుణశ్రేయాత్	138
వహతిమహిలామాద్యో	45	వివేకావష్టంభాత్	241
వాదమ్యాశపణం	281	విశ్వపతిమార్యవచసా	160
వికల్పాటోపేన	154	విశ్వంయువతీసాతలం	46
వికస్వరసురగ్రుమ	237	విశ్వాధికోవిలయ	223
వినిత్రజవవిశ్వకృత్	202	విషమధుబహిష్టుర్వత్	210
విశేతుకాషికామం	248	విషమనయనముఖైకి	231
వితథఃరిగ్రహత్యజన	251	శపేక్షైష్టికేన	90
వితమసిపడేవిధాగ్యత్	262	శమదమముఖాః	117
విత్తాసినీవిబుధవైరి	23	శమదమమృతసమాధిషు	289
విద్యాశ్చతుష్టసహితాః	272	శమధననిధింసశ్వప్రాయం	31
విద్యాసంపన్నిధిరవహితః	30	శరీరప్రళయోముక్తిః	311
విధిమన్తరేణవిహంగున	277	శిశోలూక్యాక్షపాద	138
విపులసుమహాశతౌ	238	శిశ్రూహ్యతాత్మ్య	95
వింశత్యద్యైశ్చత	24	శరీరాదయగస్త	167
విరిక్తికపటక్రమాత్	240	శతావిశేషనిభృత	289

శృణోతికథయశ్యసా	250	సురచనుజగణాః	303
శైలీంవిలోపయతి	47	సోయమసమగయోగే	239
శ్రద్ధాయాజీ	294	సాహార్దమిత్రమనవాశ్య	56
శ్రుతికిరీటవిహార	16	స్తనభరనతమస్తకి	293
శ్రుతిశ్శేణీచూడా	136	స్థవిరసిగమస్తోమ	134
శ్రుతిసిద్ధాంతశూరస్య	143	స్థిత్రసవిభక్తిమత్	80
శ్వశూరస్య	283	స్మరతిమహతామాతజ్ఞానాం	239
శ్వావరాహకలహ	149	స్త్రేరేణస్తనకుట్టులెన	196
షడ్భికిపూర్వప్రణీతైః	279	స్వకియాభ్యామాత్ర	325
సకైటభతమోరవిః	171	స్వతస్త్వరవర్ణినీ	285
సతస్సత్వవిహీనానాం	57	స్వతఃస్పృహపరాపం	74
సతాగ్రరక్షీర్ధన	187	స్వతఃస్పృహవేషీ	171
సత్వప్రవర్తకస్సత్	313	స్వతఃస్సిద్ధంశుద్ధ	111
సత్వస్థాన్నిభృతకి	140	స్వమతవిపరీతమనైః	305
సభాజయితుమిచ్ఛామి	186	స్వయంత్రయన్తసిద్ధాంతకి	131
సమయనియతైః	36	స్వయముపశమయన్తీ	81
సమానాముక్తిశ్చేత్	205	స్వరతుగభరార్పణ	81
సమాహారస్సామ్నం	115	స్వసక్తిలోపఘ్న	91
సంసారరాకిపరముత్సవ	285	స్వసంబోధస్సోధకి	26
సంక్షిప్తంవిస్తృతంవా	128	స్వస్యైవాప్తిస్సుఖమితి	191
సర్వేషుప్రతిసచ్చరేషు	202	స్వాదుగీతమధు	23
సర్వతఃకరవీరాక్షి	114	స్వాధీనసంసరణ	6
సర్వాధారకథం	197	స్వాధీనేతరపాత	8
సుఖదుఃఖఖవాహినీనాం	76	హరేరిహరిగన్తరే	24
సుప్తపబోధన	225	హృద్యాహృత్పద్య	14
సుభగపరుషైః	49	క్షుద్రక్షోణిరజగిత	26

శ్రీ రస్తు.

శ్రీమతే లక్ష్మీకాయవదన పరబ్రహ్మణ్యే నమః || IDYA ||

శ్రీమతే నిగమాంత మహాదేశికాయనమః.

స వ్యాఖ్యాన స జూల్ప సూర్యోదయనాటక

ప్రథమాఙ్కరం ప్రారంభః.

శ్రీమాన్వైదికాధ్యక్షవితారికకేశరి,

వేదాంతాచార్యసర్వోమే సన్నిధిర్దాసదాహృత్ ||

యద్యచ్ఛ్రీమదాచార్యవేదినముఖే దృష్టితమైశ్చేత్రిణి

క్షీప్రసంస్మర్యోర్యింతీనతి యత్సంకల్పసూర్యోదయః |

తత్త్వైరస్త్రవిసూషణైరధికతస్వాధీననిత్యోన్మతిః

శ్రీమాన్వైదికాచార్యస్తవమిదమతాదాయనారాయణః || ౧ ||

వ్యాఖ్యాన ప్రారంభః.

సంక్షేపరంగధామానం హరిం పరనరాధిధం | యదావాస

స్థలం లోకే మహాత్మానానిరూపకమ్ || ౧ || శ్రీమాధవార్యంయతిరాజ

దత్తప్రభావ్యం చ్యవీప్తమ్ | సజూల్పసూర్యోదయనాటక

స్వప్రభావం గానః || ౨ || సంసారాఖ్యోధనుప్రతసుభృత్సం

బోధనాయాం ం * సగురుర్యధాత్ప్రకరణం సంకల్ప

సూర్యోదయ కేకవర స్సజూల్పసూర్యోదయమ్ | యత్రై

తత్పరిచిన్వత స్సంకల్పసూర్యోదయః | మాయాంభాగవతీం

విమోక్ష్యవిశ శంకాశ్చతీమ్ || ౩ || యత్రసర్వేగానాంనాం

చోషోయత్ర వ్యాకుమహామేతంసంకల్పసూర్యోదయమను త

మమ్ ||౪|| వేదాంతచేరికగిరాంభావఃకేనావగమ్యతే । తథాపితద్దయా
 ధారోవ్యాఖ్యాస్యామియథామతి ||౫|| ఇహసంకల్పసూర్యోదయే మహా
 నాటకేసకలశారీరకశాస్త్రార్థస్సంగృహీతః. శారీరకశాస్త్రార్థస్సపంచ
 విధః - స్వసిద్ధాంతస్థాపనప్రథమం, తతస్తత్ప్రతిపత్తునిరాసః, తతస్త
 దుక్తోపాయనిశ్చయః, తతస్తద్విరోధివిలయ పూర్వకముపాయపరిగ్ర
 హః, తతోమోక్షప్రాప్తిరితి- ఇమేపంచాధానఃపంచాంకేమవత్తవ్యాః,
 అత్రద్వైగుణ్యేనదశాంకాఃప్రయుక్తాః, తత్రప్రథమేంకే స్వసిద్ధాంతస్థా
 పనమ్, ద్వితీయేంకే స్వసిద్ధాంతవిరోధినః పరసిద్ధాంతాః ప్రతిక్షిప్తాః
 శృతీయేంకేతు స్వసిద్ధాంతోపాయనిశ్చయః, చతుర్థాఽదిషు అష్టమాం
 తేషాంపాయవిరోధినోనిరస్తాః, ఉపాయపరికరాశ్చోక్తాః, ఉపాయవిరో
 ధినః కామకోధాదయఃతత్ర చతుర్థేంకే కామాదీనాం ఆపాతతః
 ప్రాబల్యకథనపూర్వకందౌర్బల్య ప్రతిపాదనమ్, పంచమేంకే డంభా
 దీనాం నిరసనియత్వఖ్యాపనమ్, ఉపాయ పరికరస్తుద్వివిధః, స్థానమా
 లంబనంచేతి. తత్ర సమాధిస్థానంనిరూపితం షష్ఠేంకే, సప్తమేతు
 ఆలంబనరూపస్ఫుటాశ్చయోనిణీకృతః, అష్టమేంకే కామకోధలోభాది
 విజయఉక్తః నవమేంకే విజితవిరోధినః పరిగృహీతస్థానశుభాక్రయస్య
 సమాధిరూపాపాయలాభఉక్తః, దశమేంకే నిశ్చేయస లాభఉక్తః.
 అయమేవ ముముక్షుణామనస్తానక్రమశ్చ, * ప్రథమంస్వసిద్ధాంతంజ్ఞా
 త్వా, తతస్తత్ప్రతిపత్తునిరాసంజ్ఞాత్వా, స్వసిద్ధాంతోక్తోపాయంస్వ
 యోగ్యంనిశ్చిత్య, కామాదీనాం హేయతాంజ్ఞాత్వా, కామాదీన్నిరస్య
 సమాధిస్థానం నిరూప్య, శుభాశ్చయంచ నిర్ధార్య, స్వశక్యముపాయం
 పరిగృహ్య, క్రమేణార్చిరాదిమాగేణ పరమపదాధిరోహణమితి. అత్ర
 బీజారంభసమన్వయరూపః ప్రథమోంకః, చింకుయత్నసమన్వయరూపో
 ద్వితీయః, పతాకాప్రాప్త్యాశాసమన్వయరూపస్తృతీయః, ప్రకరీనియతా
 ప్తీసమన్వయరూపశ్చతుర్థః, కార్యఫలసమన్వయ రూపః-బీజా

రంభసమన్వయరూపోముఖసంధిఃప్రధమఉచ్యతే, బిందుయత్నసమన్వయ
 రూపగప్రతిముఖసంధిద్వితీయః, పతాకాప్రాప్త్యాశాసమన్వయరూప
 స్త్రుతీయో గభాసంధిః, ప్రకరీనియతాప్తిరూపశ్చతుర్థాఅవమర్శసంధిః,
 కార్యఫలసమన్వయరూపపంచమఉపసంహారసంధిః, ముఖంప్రతిముఖం
 గర్భస్సావమశోకపసంహృతిః । వృత్తయగిపంచకతకవ్యాప్తావంతస్సం
 ధయస్సృతాః॥ అంకాదశప్రయోక్తవ్యాశ్శాంతిస్థాయీరసోమతః॥ చ
 తుర్వగభావంతత్రకథాదివ్యాశ్రయాభవే, దితి- యద్యప్యయంప్రబం
 ధపదవాక్యప్రమాణశ్రుతిస్మృతి పురాణకావ్య నాటకాలంకార సం
 స్కారప్రాకృతభాషాతత్సంకరజనితభాషాంతరాది తౌకిక వైదికవ్యవ
 హారసరణిపురాతరజనైరనుసరణీయః. యద్యప్యత్రసంధికదంగా త్రమా
 ధమపాత్ర స్వరూపతదుచ్యమానభాషావిశేష తన్నైపధ్యరచనావిశే
 షాంగికాది చతుర్విధాభినయ ప్రకాగ తదంగోపాంగ ప్రత్యంగగన్వరూ
 ప తన్నిర్విత్యాభినయ తత్తదభినయ సాధనభూత సంయుక్తాసంయు
 క్తనృతసాస్త్రసభ్య సభాపరిశాలలక్షణవీణావేణుమృదంగాది లక్షణా
 చయస్సర్వే గక్తవ్యాః, అధాపి అధ్యాత్మశాస్త్ర ముముక్షుణాం అ
 త్యంతానాపరణీయత్వాద నపేక్షితత్వాచ్చనాస్మాభిస్తత్రప్రయస్యతే,
 ముముక్షుపేక్షితార్థావిశేషావయ యథామతియథాశ్రుతమత్రవణ్యం
 తే. సుధారసనిధాభృతశ్శశిక గాకృతివ్యాకృతాః పురస్కృతతరస్కృతే
 ధురసరస-రాసతిక్రయాః। కథంచవితధం ఎవంకటిత వెంకటాచార్యక
 యస్సృజటం వికచబుద్ధినిస్సవదీవృధేరన్నిస॥౧॥ అతీతోదన్వతిప్రాధం
 హనూమతిశుజాగ్రతి॥ సాంఘాత్రికాస్సంచరంతేకిన్నపోతైర్మహర్ణవే॥
 ౨॥ మహత్సు సత్సు విద్యశ్సు సంకల్పమహిరదయమ్ | వ్యాఖ్యాతుము
 త్సుకోమోహాదహంతతక్షుంసు చమాధ ॥౩॥ ఇమాఖలువేదాంతాచార్య
 స్సర్వజగత్ప్రసిద్ధః కవి తారీక-కసింహాపరగుణనామధేయః శ్రీవేంకటేశ
 గురుసార్వభౌమః, సంసారచవదమాననందవ్యామానం సకలం జనం

విలోక్య కరుణయాదోధూయమానచేతాః త్రయ్యంత సుధారసపరివా
హేనాన్తావయవ్యర్పాలస్యాయుషహతమనసాఽకా కోమలబుద్ధినవ్యను
గభృతుస్సర్వోపనిషత్సారార్థజాతంసంకల్పసూర్యోదయాఖ్యేన నాటకే
న సంగమ్యవివత్సరవిఘ్న పరిసమాప్త్యాదిప్రయోజనస్య శిష్టాచారప్రా
ప్తస్యయ్యతాసారస్యకర్తవ్యతయావాచకవృత్త్యానిమితపార్థనాద్యోప
రమాగీర్వాజరూపంమజ్జశమాదౌతావన్నిబధ్నాతి స్లోకద్వయేన. తత్ర
ప్రథమస్లోకేనభక్త్యపాయంనిరూపయతి, ద్వితీయేనప్రపత్త్యపాయమి
తివివేకః॥ యచ్చక్తితి॥నారాయణోమేసమస్తవిపదుత్తారాయా స్తీవత్య
న్వయః, యత్సంకల్పసూర్యోరయః, యస్యశ్రీమతోనారాయణస్యభక్తి
ర్నిచిధ్యానసం, తస్య ప్రచయః, దర్శన సమానాకారరూప పరిపాకవి
శేషః, తదాత్మకే, దినముఖే-పాతఃకాలే, దృష్టితమః- భక్తిమతాం జ్ఞా
నగోచరస్య, జ్యేష్ఠిణః-జీవస్య, జాన్యేకవచనం, సంసృతి శర్వరీం-సం
సారరూప రాత్రిమ్, క్షీప్రం- ప్రారబ్ధకర్మావసాన ఎవ, క్షీపతి-నిరస్య
తి, అధాత్ర యచ్ఛబ్దోక్తాం స్వాభీష్టదేవతాముత్తరాధేశ్వరం గాఢీక
యాద్యయతి (తత్తైవ్రితి) అస్త్రాణి- చక్రాదీని, విఘ్నావణాని, శ్రీపత్న్య
కాస్తుభాదీని, అస్త్ర విఘ్నావణాయమానైస్తత్తైవిషకృత్యాదిభిః పంచవిశ
తి సంఖ్యైరుపలక్షితః, ఇత్థం భావేత్పతీయా, అనేన భగవతో దివ్యమం
గళవిగ్రహానుచ్యతే, అధిగతా- పాగ్రిప్తా, స్వాధీనా, నిత్యా, ఉన్నతః-
జ్ఞానశక్త్యాదిగుణసంపత్తిః-సర్వేశ్వరతావా, యేనసం, యద్వా-అస్త్ర
విఘ్నావణైస్తత్తైవి, అధిగతా-విదితా, స్వాధీనా, నిత్యోన్నతిః, యస్యసః
శ్రీమన్నారాయణః సమస్తవిపదుత్తారాయ- పాగ్రిప్తీత గ్రంథపరిసమా
ప్తివిఘ్నరూపాది విపదుత్తారాయ- ఉత్తరణంకర్తుం భవతు, యద్వా
సమస్తవిపద్యోమామత్తారయతువస్తు- పూర్వత్ర శర్వరీ జ్యేష్ఠం సం
కల్పసూర్యోరయకర్తృకమ్, ఉత్తరత్రసమస్త విపన్నివతఃసమీశ్వరక
ర్తృకం. అస్తీతి పాగ్రిధానాయాంబోట్, విహికసర్వవిపదకేతుయాస

మస్త శబ్దప్రయోగః, అత్ర నారాయణశబ్దం ప్రయంజనస్యా
యంభావః, సమస్త విషయతార పాఞ్ఞానయా మోక్షప్రాప్తి
రపి ప్రాధికతాభవతి, మోక్షప్రాప్తకర్తృవచ బ్రహ్మవిదాపక్షితి
పర మిత్యాది శ్రుతిభిః పరబ్రహ్మజ్ఞానస్యైవేత్యాశంక్య నారా
యణపరబ్రహ్మత్వాదీశు తేర్నారాయణశబ్దార్థపర్యాలోచనయా
నారాయణస్యైవపరబ్రహ్మత్వమితి, అయమత్ర నారాయణశబ్దార్థ
సంగ్రహః, రీయంతేషీయంతఇతి పుష్కలైరశబ్దః త్వియజ్ఞపదార్థ
వాచకః, సనభవతీతి- సగనైకాదిశబ్దవన్నసమాసేననరశబ్దా నిత్యపదా
ర్థవాచకః, నిత్యాశ్చపదార్థాః ప్రకృతికాలజీవాదయః, అతోనరశ
బ్దేన భగవత్స్వరూపవ్యతిరిక్తముభయవిభూతిగతమ్ సర్వమపుచ్యత్యై,
సర్వేషి పదార్థాః స్వరూపతః ప్రవాహతయాచానిత్యైః, నారణ్య
ణో ప్రత్యయేన తత్సమాహ ఉచ్యంతే, నారాణానిత్యపదార్థసమూ
హానామయనమాధార ఉపాయశ్చేతి, నారాయణః, యద్వా, నారాః
అయనం వాసస్థానంవాన్యంవ యస్యేతి నారాయణః అయనశబ్దస్య
తత్పురుషసమాసే పుల్లింగత్వం ఛాందసం, ఈయంతేన నేనేతి పుష్క
లైర అయనశబ్ద ఉపేయవాచకః, ఈయంతే యత్రేత్యధికరణపు త్ప
త్యై ఆధారత్వం వ్యాఖ్యత్వంచోచ్యతే, సమాసద్వయేన అంతర్బహి
ర్వాప్తిరుచ్యతే, భక్త్యాదీనాం సాక్షాన్మోక్షోపాయత్వమాశంక్యసిద్ధో
పాయత్వ ముపేయత్వంచ నారాయణస్యైవేతి నారాయణశబ్దాదర్శ
యతి, వేదాంతపరిణిలనశాలినోషహకవయశ్చ, సస్వేనైవ ఫలప్రదః
ఫలమపి స్వేనైవనారాయణ ఇత్యాహుః. ఉపాయస్స్వప్రాప్తిరుప
నిషదధీతస్సభగవా నిత్యుత్తరత్యాచార్యాశ్చ వత్సంతి. ఉపాయత్వాది
కంసర్వం శ్రీసహితస్యైవేత్యభి ప్రేత్య శ్రీమానిత్యుక్తమ్, అత్రశ్రీశబ్దే
న విరుపాధికమంగళరూప జగన్మతాః పట్నీ లక్ష్మీరుచ్యతే, శ్రీశబ్ద
స్యచ యోగాపుష్పైః పృథగ్వితా పూర్వాచార్యైః, స్వేతరసమస్తదే

మైః స్వస్వకార్యభూమాశ్శీయత ఇతిశ్శీః, ఆశ్శితాథం స్వయంభగవం
 తం నారాయణమాశ్రయతీతిశ్శీః, ఆశ్శితానామాప్తవాక్యం శృణోతితి
 శ్శీః. శృణాత్యాశ్శి తదోమాని శ్శీః, శ్శీణాతిచ గుణైరాశ్శితానితిచ శ్శీరి
 తి || శృణాతిదోషం శ్శీణాతిచగుణైరితి || అనిష్టనితకత్వేష్టపాప్రకత్వే
 ఉచ్యేతేః అతఏవాస్యా ఉపాయత్వమసిద్ధమ్. లక్ష్యసహస్యాసీ కేశో
 దేవ్యా కారుణ్యరూపయా । రక్షకస్సర్వసిద్ధాంతే వేదాంతేషుచగీయతే
 ఇత్యావీన్యత్రప్రమాణవచనాని. అస్యేశా రాజగతోపిష్టపన్నీ తి జగదీ
 శా రామూః శ్శిమశిమతిత్వేననారాయణస్య పరత్వంసుగమమ్. లక్ష్మీసహి
 తస్యైవ రక్షకత్వస్మతేః, ఉపాయంతభావశ్చ తస్మాత్సుగమః. అథ
 సర్వాశ్శిష్యాదిస్వయంగళవిగ్రహవిశిష్టత్వాదపి నారాయణవీవ పరంబ్ర
 హ్మేత్యాహ. (గవైర్వరస్త, విభూషణైరిత్యాది) తత్త్వరామస్త్రవిభూష
 గత్వం శ్శీవిష్టపురాణే అస్త్రవిభూషణాధ్యాయే ద్రష్టవ్యం. నిత్యోన్నతిః,
 సర్వస్మాత్పరత్వం, సంస్కృతే దుఃఖుచ్ఛేదానాద్యనంతక మాఖ్యాచి
 ద్యాసంచితత్వాతరథం ప్రాధికత మోక్ష సదత్వం భగవత ఇన్యత
 ఆహ. (యత్సజ్జల్యే) తద్యధేషికాతులమగ్నోపగతం ప్రమామే
 తవీవం హాస్యసర్వే పాప్కానః ప్రమామంతే వీవం విదిపాపంకమన
 శ్లిష్యతే- తదధిగమఉత్తరపూర్వాఘయోరక్షేషవినాశా వితిశ్శ్రిత్యాచి
 భిఃసర్వపాస్త్రనాం బ్రహ్మజ్ఞానేనాక్షేషవినాశదర్శనానోక్త దోషప్ర
 సంగః. సంకల్పస్యసూర్యోదయత్వరూపజేన తమస్థానీయానాం కర్త
 తాం క్షిప్రవినాశ్యత్వముపపద్యతే, తచ్చ సర్వపాపనివర్తకం బ్రహ్మ
 జ్ఞానం కీర్తయమిశ్యపేక్షాయాం భక్తిప్రసత్తిరూపమితి వదత్ ప్రధమంభ
 క్తిం దర్శయతి, (యద్భక్తిత్యాచి) , సేహపూర్వమనుధ్యానం భక్తిరి
 త్యభిధీయత ఇత్యుక్తత్వాత్ భక్తిశబ్దేన ప్రేమరూపనిధిధ్యాసనం వివ
 క్షితం, దృష్టిశ్చయః సమభావభగవత్సాత్మాతాగర ఇతివాధాః. క్షేత్రిగా
 ఇన్యస్య కాకాక్షివదుభయత్రసంబంధః. తథాచావ్యాహత సంకల్పభ

అక్షయశ్రుతిమితగుణాకృష్టిలబ్ధావధానైః

ప్రత్యగ్భావః ప్రణవధనుమా సత్త్వవద్భిః ప్రయుక్తః |

మధ్యేవక్షస్సురతిమహసాపత్రలఃకౌస్తుభాత్మా

పద్మాకాంతస్సభవతుదయా దుగ్ధసింధుశ్చ్యైవక || ౨ ||

(౧) నాంద్యంతే సూత్రధారి॥

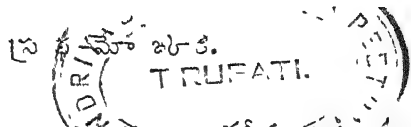
గవాక్ష భక్తిప్రస్థాన జీవస్య మోక్షం సంకల్పయతీతి ఛావకి. అన్వేషత
త్ప్రబంధ ప్రతిపాద్యోజీవ మోక్షస్సంక్షిప్తోభవతి || ౧ ||

అధ 66 నానాశబ్దాది భేదాః, దితిసూత్రకార సూచితాయా
అకించనాధికారాయాః ఓమిత్యాత్మానం యుంజీతే లి ప్రనిపాదితా
యాః ప్రపత్తైః భగవత్స్వ సాదోపాయత్వం దర్శయతి॥ లత్య భి॥ యత్ర
లత్యే, శ్రీమతినారాయణే, శ్రుతిమితగుణాకృష్టిలభావధావైః సత్వవ
చ్చిః- ప్రణవ ధనుషాప్రయుక్తః- కౌస్తుభాత్మా ప్రత్యగ్భావః, మధ్యేవ
తః- స్ఫురతి- దయాదుగ్ధసంఘః సపద్మాకాంతః వః శ్రీమై అష్టివ
సంబంధః. యత్రలత్యే- శరవ్యే నారాయణే- లత్యైకత్వనేన భగవత
ఆత్మసమర్పణవిషయత్వం సూచ్యతే- బ్రహ్మతల్లత్యముచ్చిత ఇతిహ్య
క్తం. శరవ్యతావోపణేన తదేకవనసూత్రసూచనయా దేవతాంతరభ
జననిరాసరూపా నన్యగతిత్వం ఫలితం- శ్రుతిమితగుణాకృష్టి లభా
వధావైః శ్రుతిమితమితానాం- ప్రతిపన్నానాం, గుణానాం జ్ఞానశక్తి
కరుణాదీనాం- ఆకృష్టి- రాకర్షణముపసంహారః- తత్రలభావధావైః
ప్రాప్తైకావ్యక్తిః- అన్యత్ర శ్రోత్రపర్యంత జ్యోతిషణేలభాభ్యావై-
స్సత్వవచ్చిః- సత్వగుణవచ్చిః- సాత్త్వికైరితి యావత్- అన్యత్రబలవచ్చిః
ప్రణవధనుషా- ఓంకార ధనుషా- ప్రణవస్య ధనుష్ట్యరూపణం మార్గ
ణసమర్పణసాధనత్వాత్- ఓమిత్యాత్మానం యుంజీతే- విహిశ్రుతిః.

ఆదిష్టోస్త్రి నిఖిలను రాసురకోటిరకోటి మణినికరసిరాజితపాదపీఠ
స్య శరణాగతపరిత్రాణ సప్తతంతుదీప్తితస్య సరసీరుహవాసిని సహ
చరిత ధమణి సంసరణదవదహన తాపనిర్వాపణ వలాహకస్య స
ర్వేశ్వరస్య భగవతః శ్రీరంగవృషగిరి సత్యవ్రత యదుగిరి పురుషోత్తమ
పాండురంగప్రభృతిమదివ్యాధివ్యక్తిప్రదేశేషు యథాభిమత యాతోత్స
వ సేవాహేవాకవిహిత గతాగతచతుల చరణ నశిన ధూళీపటల పవి

(యుంజీతేతి) సమర్పయేదిత్యథః, ప్రయుక్తః- ప్రకక్షేణసమర్పితః
యుంజీతే తిశ్రుతిసూచనాయాత్ర యుజిధాతు ప్రయోగః. ప్రశబ్దేనా
త్ర మహావిశ్వాసోగమ్యతే. ప్రత్యగ్భాగః- ప్రత్యక్షత్వంనావస్వనైత్ర
స్వయంభాసమానత్వం- ప్రత్యగాత్మనోబాణత్వేన రూపణం భగవతి-
సమన్వమాణత్వాత్- మధ్యేవక్షః- పక్షసోమధ్యే- లక్ష్మ్యభూతబ్రహ్మ
ణో పక్షసీత్యథః. మహాసా. కౌస్తుభకాంత్యా- సత్రలః- కంకపత్ర
వా- అన్యత్ర మహాసా ఉపలక్షితః. కంకపత్రవాంశ్చకౌస్తుభ ఆత్మా
స్వరూపం యస్య- కౌస్తుభస్య జీవాత్మాధిదేవతాత్వాత్, అన్యత్ర కౌ
స్తుభస్య ఆత్మేవ ఆత్మాయస్య- తేన లోహితత్వముక్తంభవతి. స్ఫురతి
సదోజ్జ్వలోవతః- తే - దయైవదుగ్ధంపయః తస్య సింధుత్వరూపణేనా
పారత్వం గమ్యతే - సపద్మాకాంతః- అనేన ప్రపత్తివిషయోభగవాన్
శ్రియఃపతిరేవేతి సూచితం- వః శ్రియైవీతత్ప్రబంధస్యపఠనే శ్రవణే
ప్రయోగదశనేచ ప్రవృత్తానాంవః- ఐహికాముష్మికరూప సర్వసంప
త్సమృద్ధ్యభవత్విత్యాశీర్వాదః|| ౨|| ఏవం మంగళమారచయ్య అధిపూర్వ
రంగాపరపర్యాయమాముఖన్నామంగం సంగమారభ్యతే|| చాంద్యంత
ఇతి|| నాందీ-రంగస్థలపూజా-తదవసానే-సూత్రధారః-నాట్యాచార్యః-
ప్రవిశ్యాహేతి శేషః- కిమాహేత్యత్రాహ- (ఆదిష్టోస్త్రిత్వాది) తేనా
స్వాదం సతాముపచిన్విత్వాదిష్టోస్త్రి త్యన్వయః- ఆదిత్యమావోస్త్రిత్య

(౨)

౯

త్రితత్వతలైః యదృచ్ఛయా మయదృష్ట్యాంతరీప్త మభ్యుపధ్యాసీవైః,
 శేషశేషాశన గరుడ నిర్విశేషైః అశేష జనసంఖ్యావనీయైః అసంభవద
 వద్యగండైః అభిజన విద్యాసముచిత సదాచార శీలశాలిభిః, అనాదిమా
 యామహావతః బంభ్రవ్యమాణ బాహ్య కథకరంభావన మధన గంధ
 సింధురైః, అధిజిగమిషితముక్తిఘంటాపద్ధైః, అఖండ చిహ్నండల శిఖండ
 కైః, బౌద్ధనిషద రహస్యోపదేశచేశికైః, అవగతసకల కలాకలాపైః,
 అత్ర భవద్భిరార్యమితైః—(యదుత)

ధృః- ధాతుసంబధే శ్రుత్యయా ఇతి అస్మీతి వత్తమానధాత్వధృఃసం
 బంధాదయధాకాల విహితో నిష్కాప్రస్యయః వత్తమానాధృఃపవ సా
 ధుధృఃవతి, ప్రథమంధగవతస్సర్వనియంతృత్వమాహ. (నిఖిలేతి) కోట
 రం-కిరీటం, తస్య కోటయః- అగ్రాణి, తత్తస్థామణయః-సీల రత్నాం
 యః, నీరాజిత- మంగళౌరాత్రికవిషయాకృతం, సంశ్రితరక్షణైకన
 భావతామాహ- (శరణాగతేతి) పరిత్రాణమేవ సప్తతంతుః- మఖ
 తత్ర దీక్షితస్య దీక్షాంప్రవీప్యస్య దీక్షాశబ్దేన సంశ్రితరక్షణే హనివృ
 భగవతపవేతి సూచ్యతే. దీక్షాసాకల్య వైకల్య ఫలభాక్త్యం యజమ
 నస్త్యైవహి. శరణాగత పరిత్రాణంచ లక్ష్మీవిష్ణుస్యైవేత్యాదా (సర
 రుహేతి) సరసీరుహవానిన్యాసహ, చరితః ధమః- సంశ్రితరక్షణ
 భ్యో ధర్మో యేనసః, ధర్మాదనిచ్ఛ కేవలాదిత్యనిచ్ఛ, సహ, సాగ్ధ
 చరిత ధర్మేతి సుప్తు పేతినమాసక్, శ్రియఃపతేరేవమోక్షప్రదత్వ
 హ. (సంసరణేతి) నిర్వాపణం. ఉపకమనం మోక్షప్రదానమిత్యధృ
 ణ్భయవిహూతి మత్త్యమాహ. (సర్వేర్వరస్యేతి) నిఖిలమేయప్రత్య
 కల్యాణ గుణైకతానత్వమాహ. (భగవతఇతి) భగవత్త్వంశేన కల
 ణాస్పదత్వం వదిత్యంశేన నిఖిల మేయప్రత్యసికత్వంచ్యతఇతిః
 కః, స్వయంవ్యక్తస్థానాన్యదిగతి, (శ్రీరంగేశ్యాది) సంపదవ్యక్షే

లలితమనసాం పీఠైర్విభిన్నద్రీసాంతరభూమికాం

అనవమగుణోయస్మిన్నాత్మేరసోనవవస్థిః॥

జననపదవీజంఘాలాతిచ్ఛిదా నృగుణీభవ

న్నటపరిషదాతేనాస్వాదంసతాముపచిన్వతి ॥౩॥

మరిగృహీతాచ మయా భరతమతోపాధ్యాయస్య సన్మాగవధాన

తామౌచితయా నిరతిశయవైభవతయాచ శ్రీరంగక్షేత్రస్యప్రథమముద్దేశః-అనంతరంవృషగిరితీర్థీనాద్రివేంకటాద్రోగిఃపంత్త్రేణోద్దేశః, తదను సత్సవత క్షేత్రస్య హస్తీగిర్యపరాభిధానస్య, తదను యదుగిరే దక్షిణబదరికాశ్రమాపరనామధేయస్య, పురుషోత్తమంనామజగన్నాధస్థానమ్, పాండురంగం విజయాపుర పశ్చిమభాగే భీమరథీతీరే విమలే శ్వరస్థానమ్, యత్ర కృష్ణోనివసతి, ప్రభృతిశబ్దైరకుంభఘాతాదయస్సంగృహీతాః, దివ్యాశ్చ యే అభివ్యక్తిదేశా ఆర్చితారస్థానాని, తేషు యథేష్టం భగవద్భాతోత్సవాః, యాత్రాశ్చ ఉత్సవాశ్చేఢివా, తత్ర హేవాకోఽభిలాషః, తేన విహితం గతాగతం, తేన చటులం-చగచలం, యచ్చరణసశినం, తస్యధూళీనాం పటలై-స్సమూహైః, పవిత్రతంసంజాత పవిత్రం, యద్వా, పవిత్రం క్రియతఇతి పవిత్రీతం, తతగ్రోతీతి జ్యోత్తాన్నిస్తా, యదృచ్ఛయా-దైవవశతః, మరుద్వృధాకావేరీ, తస్మాంతరీపంమధ్యదేశః. శ్రీరంగక్షేత్రమిత్యర్థః. అనేనార్యమిత్రాణామనవరత భగవత్సేవాపరత్వం వ్యజ్యతే. అధాత్త్రైవైషాం ముక్త వత్సంసారవైముఖ్యమాహ. (శేషేతి) శేషోనంతః, భగవచ్ఛేషమేవాశనం యస్యసః విష్వక్సేనః, సదాభగవదంగసుఖానుభవరూపాతిశయాచ్ఛేషస్య ప్రథమముద్దేశః. సమస్తభరసర్వహతాల్గరుడాత్పూర్వం విష్వక్సేనస్యోద్దేశః, ఇతరవైముఖ్యపూర్వకం భగవదనుగ్రహ పాత్రత్వే నిర్విశేషైః, అశేషజనాః కమంజ్ఞానాదినిష్ఠాః, యద్వా దేవషిప్ర

ముఖాః, హేయగుణరాహిత్యమాహ. (అసంభవదితి) భగవన్సుక్తవద
విద్యమానదోషగంధైః. గంధశబ్దోవాసనావాచీ. పరషవైదికధర్మనిష్ఠ
త్వమాహ (అభిజనేతి) అభిజనః-కులం. విద్యా-వేదాంతవిద్యార్థిగ
మః. తయోస్సముచితోఽయస్సదాచారః, శీలం - స్వభావః. తచ్ఛాలినః.
దుర్వాదినీరససమాహ. (అనాదీతి) అనాదిర్యామాయానైవమహాజల
భ్రమః, బాహ్యకథకాః- బాహ్యకుదృష్టయః, గంధసింధురాః - మత్తగ
జాః. మోక్షేత్వరామాహ. (అధీతి) అధిజిగమపితః- పాశ్చాత్త్యక్తః, ము
క్తేఘంఠాపధః - అచిరాదిమార్గోయైః అచిరాదితి లభ్యతే, భూ
మండల భూవణత్వమాహ, (అఖండేతి) అఖండం దిక్ష్మాండలః- భూ
వలయం, తచ్ఛిఖండకైః- కాకపక్షస్థానీయైః, కాకపక్షాభావే ముండి
తం శిరోయథానశోభతే, తద్వచేషామభావే భూమండలమపీతిభావః.
వేదాంతసంప్రదాయ ప్రవర్తకకత్వమాహ. (బౌద్ధనిషదేతి) ఉపనిష
త్సంబంధి బౌద్ధనిషదం, రహస్యం తాత్పర్యార్థః, తదుపదేశేన దేశి
కత్వం ప్రాప్తైః, వేదాంతవ్యతిరక్త సకలశాస్త్రహృదయవేదిత్వమా
హ. (అంగతేతి) సకలశబ్దేన శబ్దతరగమీమాంసాకావ్యరాటకాలంకా
రాదిగవ్యతే, కలాపస్సమూహః. అత్ర భగద్భిరిత్యేకం పదంపూజ్యవా
చి. కిమాదిష్టమిత్యత్రాహ. (యదుతేతి) సతాముపచిన్వతి. యత్తదాది
ష్టమిత్యన్వయః. యచ్ఛబ్దాక్తం వర్షయతి, (లలితేతి) యస్మిన్నాశ్రేయే,
లలితమనసాం- కోమలచేతసాం, త్రివర్గస్థానామిత్యర్థః. పీత్యై-
పీత్యర్థం, రసాంతరస్య- శృంగారాదేః. భూమికాం- వేషపరిగ్రహం,
విభృత్, అనవమగుణః- అనవమశ్చసాగుణశ్చ, ఉత్పాష్టగుణకౌపా,
నవమోరసః- శాంతి రసః, స్థాయి, భవతి, నవమస్యానవమత్వంన
సంభవతీతివిరోధద్యోతకౌపిశబ్దాత్రగమ్యం. జననపదవీ- సంసారమా
గః, తత్ర, జంఘాలానాం- జంఘాలవతాం. సంతత సంచరణేపి
శ్రమరహితానామితి యావత్. అనవరతం సంసరతామితిభావః. ఆ

స్యాంతేవాసినిః సంతోషపాలకనామధేయస్య శైలూషవక్రవర్తినిః పు
త్రేణప్రతిభటకుశీలవకుష్టర కణ్ఠీరవేణ వైకుణ్ఠవినోదినాసప్రతిజ్ఞం విదు
షామాన్జ్ఞా, దివ్య ప్రయోగదిదృతౌదత్తతృణా, విచక్షణౌశ్చ సముదితా
స్సామాజికాః,

తింఛినత్తితి ఆతిఞ్చిత్. తేనక్విపితృతీయా, నృగుణాః- వివేకమోహా
దయః, నటపరిపచ్చవస్త్రం పాత్రీభవంతోనృగుణాయత్ర తేనేత్యధః.
యద్వా ఛిదానుగుణీభవదిపారః. ఆతిఞ్చిదాయాం - ఛేదనై, అను
గుణీభవంతి- అనురూపీభవంతి, నటపరిపత్ - వివేకాదిపాత్రపరిపత్ -
యస్మిన్నితి తేన నాటకేన. సతాం- సాత్వికానాం, ఆస్వాదం- పీఠం,
ఉపచిను- సంపాదయేతి, ఆర్యమిశై ౧రాదిష్టాస్మి॥౩॥ త్వయాకింకృతమి
త్యత్రాహ (పరిగృహీతాచమయేతి) పరిగ్రహణే హేతునుపన్యస్య
తి. (ధరతేత్యాదినా) భరతశాస్త్రం, పార్థాయస్యగురోస్సన్మాగ్ వ
ధానాఖ్యస్యాంతేవాసీ, శిష్యః, సంతోషపాలకనామధేయోమమపితా,
సోపి శైలూషానాం- నటానాంచక్రవర్తి భవతి. మహాభరతమతోపా
ధ్యానుస్రవశిష్యస్య శైలూషచక్రవర్తిః పుత్రస్య మమపరిపరాడేశపరి
గ్రహ ఉచితఇతిభావః. హేత్వ స్తరంచాహ (ప్రతిభటేతి) ప్రతిభటశై
లూషకుష్టరసిహ్న ఇతి విరుదవతఇతిభావః. స్వనామధేయమాహ.
(వైకుణ్ఠవినోదినేతి) వైకుణ్ఠః శ్రియఃపత్నితం. వైకుణ్ఠభక్తాంశ్చ వినోద
యతి నాశ్చేనేతివైకుణ్ఠవినోదీ, అపరిగ్రహే వైకుణ్ఠవినోదిత్వం భజ్యే
తేతిభావః. సప్రతిజ్ఞంచపరిగృహీతా - యదితాదృశేన నాటకేన సతాం
పీఠిన్తోపచిన్వీయ తదాపూర్వాగతం విరుదం త్యక్త్వామీతి ప్రతిజ్ఞాపూ
ర్వకం. విదుషామాన్జ్ఞాసతామాన్జ్ఞా-కథమతిలక్ష్మ్యేతి భావః. పరిగృ
హీతాచేతః పూర్వజ్ఞతామిత్యత్రాహ. (దివ్యేతి) దివ్యప్రయోగః అ
పూర్వనాటకంతద్దిదృశ్యతాయాం దత్తావసరాః సావధానా ఇత్యర్థః. సా

తథాహి.

అవధారిత నాట్యదేశిమార్గైః

అసమీచీనపరాజ్ఞుభేరమీధిః।

భరతాగమనైవతైరివైషా

పరిషత్సంప్రతిభాసతేమహద్భిః॥౪॥

మాజికాః సభ్యాః సముచితాః సజ్జీ భూతాః తిష్ఠన్తి. తత్ కథంపరిత్యక్తుం శక్యత ఇతిభావః- సామాజికానాం సముదితత్వం ప్రతిపాదయతి, (తథాహితి) (అవధారితేతి). నాట్యజ్ఞు దేశిశ్చమార్గశ్చ. అంగికాదిచతుర్విధాభినయేన ధీరోదాత్రాద్యవస్థానుకరణంనాట్యం. తాలలయైకస్వభావం కేవలాజ్ఞవిశ్లేషమాత్రం నృత్యంచేతి అభినయాత్మకం భావాశ్రయంనృత్యమార్గః. అవధారితా నిశ్చితా నాట్యదేశిమార్గాభ్యున్నతవిశేషాః యైస్తే, అసమీచీనేషు లక్షణరహితేషునృత్యేషు పరాజ్ఞుభైః అతఏవభరతశాస్త్రదైవతైరివస్థితైః అమీధిః మహద్భిః పరిషత్ గౌరీసంప్రతిభాసతే- తతఉదాసితుశక్యమితిభావః ॥౪॥

తర్హికింకరవ్యమిత్యత్యాహ, (తదహమితి) తత్ తస్మాత్ ఆదిమాండవతాం హయగ్రీవమూర్తిం భగవంత మభిగచ్ఛామి ఉపాసఇత్యర్థః॥ కీదృశం, (అశేషేతి) అశేషాణాం విద్యాస్థాన సంపదాం, అంగానివేదాశ్చత్వారోమహంసాన్యాయవిస్తరః. పురాణంధర్మశాస్త్రంచవిద్యాహ్యోతాశ్చతుర్దశ. ఆయుర్వేదాద్యుపవేదాశ్చ త్వారశ్చేత్యష్టాదశవిద్యాస్థానాః, ఉపలంభసత్తిః, ఉపలంభస్థానభూతాం - సంప్రదాయప్రవర్తితీ మిత్యర్థః, ఏవశ్చుతతద్విద్యోపలంభాగ్ధం తత్తదవతారపరిగ్రహే బహువిధజన్మపరిగ్రహే జీవాత్మన ఇవపారవ్యం తిరస్కృతం స్యాదిత్యత్యాహ. (అధూతేతి) ధూతపూర్వాసభవస్తీత్యధూతపూ

తదహంఅశేష విద్యాస్థానసంపదుపలంభినిం అభూతపూర్వబహువిధ
భూమికాపరిగ్రహేప్య తిరస్కృతపారమ్యం అనవమబాధజలధికుక్షిం
భవీం అనభక్తు స్మూలినిం ఆదిమాందేవతామభిగచ్ఛమి.

పా)చీనస్థ్యాకాచిదస్త్ర్విశాయాః

ప్రజ్ఞాదృష్టైరజ్ఞనశ్రీరపూర్వాః

వక్త్రీవేదాన్భాతుమేవాజివక్త్రాః

వాగీశాఖ్యావాసుదేవస్యమూర్తిః

॥౨॥

ద్వైతి. పూర్వమపరిగృహీతాః ప్రతిజన్మనూతనా ఇత్యర్థః. బహువి
ధాః హంసహయగ్రీవమత్స్యకూర్మాదిరూపాః భూమికావేష పరిగ్ర
హః అవతార ఇత్యర్థః. తత్పరిగ్రహేషి అసంకుచితసర్వేశ్వరభావాం
అనవబాధజలధికుక్షింభవం, స్వవిషయాజ్ఞానాదినాశినిం అన్యభక్తు
స్మూలినింస్వవైలక్షణ్యజ్ఞాపనేన అన్యదేవతాభక్త్యుచ్ఛేదినిం. అభిగమప్ర
కారః ప్రదర్శయతే- (ప్రాచీతి) అస్త్రీశా - అజ్ఞానం. అజ్ఞానాఖ్యరా
తేః-ప్రాతస్సన్ధ్యా- తన్నిరాసికేశ్యర్థః, ప్రజ్ఞాదృష్టేః, కాలత్రయగో
చరాబుద్ధిః, ప్రజ్ఞా, ప్రజ్ఞాతైకాలికీమతేత్యుక్తేః, సైవదృష్టిః, తస్మాదజ్ఞా
నశ్రీః. దృష్టింవర్ధయన్తీ, అపూర్వా, అన్యాదృశీ. అజ్ఞానచ్ఛేత్ సీలమేవ,
ఇయచ్ఛాజ్ఞానశ్రీః శుభ్రవర్ణా- వేదాన్వక్త్రీ. వేదానామాద్యుపశేష్టీ
తృన్నస్తత్వాన్నలోకేతి వష్టీప్రతిషేధః. వాజివక్త్రా, సంయోగోపధ
త్వాత్ జిబభావః, హయముఖీ, వాగీశ ఇత్యాఖ్యానస్యాశిసా, వాసు
దేవస్యమూర్తిః సే. భాతు. మమ మనసిస్ఫురత్విత్యర్థః. ॥౨॥

ఏవంవాక్సిద్ధయేప్రథమం హయగ్రీవం అభిగమ్య అధనటసమాధి
నారజ్ఞిణోఽభియతమాశాస్తే (దేవఇతి) దశధాభూమికాం నిర్వర్తయన్
నిర్వర్తయితుం. అతఃగమేత్వోరితితుమర్థే శత్రుప్రత్యయః, దశధా నా
టకం సప్రకరణ మిత్యాది దశప్రకారాన్ రూపకభేదాన్ నిర్వర్తయి

అష్టావింశత్యాయాం.

దేవోనశ్చభూతనోతు దశధానిర్వర్తయన్చుమికాం

రక్తేధావనిలబిర్భరరసైరధ్యక్షితోభావుకైః|

యద్భావేషుపుష్పగిర్భావస్యనుగుణాన్భావాన్స్వయంభ్రతి

యద్ధర్మైరిహధర్మణీవిహరతేనానాకృతిర్నాయికా, ||౬||

ముహూర్తమివస్థిత్యా, ధ్యానమభినయ, సౌలంసం, సౌహమిదా

సంస్పృశ్యేన సర్వ తత్త్వసత్తాకస్య స్వతంత్రైవతస్య కృపయాకటా
క్షితః.

తుంరంగే. ధామని, శ్రీరంగక్షేత్రేన్మత్తస్థలేచ, లబ్ధనిర్భరరసైః పాప్త
భగవదైకాన్త్యప్రీతిభిః, అన్యత్ర అనుభూత శృంగారాదిరసైః. భావు
కైః బ్రహ్మవిద్భిః అపరత్రసామాజికైః అధ్యక్షితః సాక్షాత్కృతః, దే
వశ్రీమాన్ నారాయణః అన్యత్రభూమికాభిః శ్రీమాన్ నటపురుషః
నాస్మాకంశుభ్రుశ్చేయః ఆతనోతు - ఆ - నాట్యసమాప్తిం కరోతు
పుష్పగిర్భావం యద్భావేషు, అంశావేశాదిభేద భిన్నేషు, యద్భావేషు,
యస్యభగవతోభావేషు, అవతారేషు, చేష్టాసులీలాసువా. తదనుగుణాన్
భావాన్, అవతారాన్, చేష్టాసులీలావాస్వయమపివిభ్రతీ, అతఏవనానాకృ
తిః, దేవత్వేదేవదేహాయంసుష్యత్వేచమానుషీత్యుక్తరీత్యా దేవషు
ష్యాదిరూపిణీ నాయికాఃక్షితిః ఇహ లీలావిహిత్యాం, యస్యభగవతో
ధర్మైః సంశ్రితరక్షణాదిభిః ధర్మణీ స్వయమపి ధర్మవతీ, విహరతైగ్రిడ
తసశుభ్రమాతనోతు, అన్యత్రపుష్పగిర్భావం ఆజ్ఞప్రత్యంగాదిభేదభిన్నేషు
యస్యనటస్యభావేషు అక్లహారేషు స్వయమపితదనుకూలా నక్లహారా
భిభ్రతి, నానాకృతికనాయికానటీ ఇహ- నృత్యే, యద్ధర్మైః ధీరోదా
త్తాద్యవస్థానుకరణరూపైః స్వయమపితధర్మణీతదను రూపాకారవతీ
విహరతే, శృత్యతి||౬|| (ముహూర్తమివేతి) దేవతాధ్యానాభినయాన్ధంము

శుశ్రితిరిటవిహారభూమియా

సురభితామిహనాటకపద్ధతిమ్|

ముహూరవేక్ష్యనివేకముపఘ్నయన్

మతమపశ్యచుయామివిపశ్చితామ్.

|| 2 ||

నేపథ్యాభిముఖమవలోక్య ఆదియతాంతావదియంతస్య యారజ్ఞ
భూమిః. ప్రవిశ్యనటి.

హూర్తం నిశ్చలం తూష్టిం స్థిత్యా ఇవశద్దోవాక్యాలజ్ఞాకే స్థితివేదా
యాం ధ్యానమభిసీయ ధ్యానాద్దేవతాకటాక్షిణ్యావాప్య అభిసీయసోల్లా
సం ఉల్లాసోహర్ష సంభ్రమక ఆహేతిశేషక, కమిశ్యశ్రాహ (సోహ మి
తి) కథమిదం నిర్వహమీతి సన్నిహనమానసో హుస్వప్నపదార్థానాం
సత్తాస్వరూపలాభేకి స్థిత్యాదీనామపుంపలక్షణమేతత్, సా స్వాధీనాయ
స్య అతఏవస్వతస్త్రాదేవస్య శ్రియగపత్యః కృపయావిషయాకృతోస్మృతి
అతఆదిష్టం నిర్వహమీత్యాహ (శుశ్రితి) శుశ్రితేకి కిరీటాని వేదాంతాకి తత్ర
విహారకి పరిశీలనం వేదాంతపరిశీలనభాజాధియాజ్ఞానేన సురభితాం
వేదాంతార్థగన్ధిమిశ్యర్థకి, నాటకసరణిమదానీంముహూరాలోచ్య వివే
కం నాట్యస్య ఆశ్రయం కుర్వత్ అహం విపశ్చితాం శ్రీభాష్యకారయా
ముననాథమునిశరతిపుటోధాయనాదీనాం సిద్ధాంతం అపశ్చిమయామిప్ర
ధానయామి, అపశ్చిమంముఖ్యం సర్వసిద్ధవేదావైభోముఖ్యతయాప్రకా
శయామిశ్యర్థః ||

|| 2 ||

(నేపథ్యేతి) నేపథ్యర్థమ పాత్ర సజ్జీకరణార్థం తిరస్కరిణీ,
ఆహేతి శేషకి కిమిశ్యఅహ (ఆదియతామితి) ప్రధమం ఆర్యయాన
ట్యూత్వయా ఇయంరజ్ఞభూమికి నృత్యస్థి ఆదియతాం, అక్షీక్రియ
తాం, నృత్యభూమిమాగచ్ఛేత్సర్థకి, అథనటీరజ్ఞభూమిం ప్రవిశ్య, ఆహే
తిశేషకి అయ్యుక్తత్యాచి, అహమాగతాస్మీత్సర్థకి ప్రియప్రేషణకి ఆజ్ఞాప

అయ్య ఏ సమ్మి ఆణవిజ్ఞఉపిఅప్పేసణో ఏసోపరి అణో (ఛా
మా) ఆర్య ఏమాస్మి ఆజ్ఞాప్యతాం ప్రియప్రేషణఏషపరిజనః.

సూత్రధారః.

అపినామ సత్వోపపన్న సామాజిక సమాదిప్త నాటక సాధన
సముచితధూమికా పరిగ్రహే సన్నహ్యై నికుశలాః కుశీలవాః.

నటీ. కరచళణదిర్ఘికపాఞ్ఖి ఏదే అయ్యస్సకింఠతుహ చిన్తివీతూర
న్తి, ఏదం ఉణపరిపుచ్చంమికింఠామఅంకిరీసంరూవఅం అహిణేదుం ఆఢ
త్తన్తి (ఛా) కరచరణదృష్టికల్పాః ఖల్వేతే ఆర్యస్యకిం నతవచిన్తితేత్వర
నై, ఇదంపునః పరిపుచ్చామికిన్నానుకంకిదృశం రూపకం అభినేతుమా
రబ్ధమితి.

పప్రియః, అజ్ఞాపనేప్రీతి మతీతవపరిజనసహాతాహం కస్మిన్చిత్కారన్యే
ఆజ్ఞాప్యతామిత్యర్థకి, నైచ్చాభీరపుశ్చిద్దానామపభింశాదిభాషితం, స్త్రీ
ణాంప్రాకృతభాషైవవిశిష్టానాం సన్సృత మితివచనాత్ నట్యాకి
ప్రాకృతభాషాప్రయోగః. సూత్రధారఆహ (అపినామేతి) సత్వోపప
న్నాస్సాత్వికాయేసా మాజికాస్సభ్యాకి తదాదిప్తస్య నాటకస్య సాధనే
విర్వహణే సముచితోయోధూమికా పరిగ్రహః వేషపరిగ్రహః తత్రకుశ
లాః కుశీలవా నటాః సన్నహ్యై అపినామేతిప్రశ్నే అవ్యయ సముదా
యః. నటీతదుత్తరమాహ (కరచళణేతి) అవయవవత్ పరతన్త్రాః
ఖలుపరిజనసూతావయమిత్యర్థకి, ఆర్యస్య నటోపాధ్యాయస్య, తవ
భాషితే త్వయోక్తేకార్యేయత్యర్థకి, కిన్నత్వరన్తి, త్వరాంకధంనకుర్వన్తి
త్వర్థః (ఏదమిత్యాది) కీదృశం కింప్రకారకం త్రివగ్గవిషయం ఉతమో
క్షవిషయం పూర్వమపూర్వంవెతిభావః- రూపకం నాటకం ఆజ్ఞాప్తంస
దప్రైర్విరిశ్చచ్ఛామీతి సంబంధః-

సూత్ర.

ఆర్యే కిం నజానాసి సజ్జల సూర్యోదయాఖ్యం నాయకీకృతవే
వేకం నవీనం నాటకం.

భావంవిదన్తి పరషత్రపరావరజ్ఞాః

ప్రజ్ఞాధనాఃప్రగుణ సూతనసంవిధానం!

యస్మిన్ గుణాస్తసుభృతస్సదసత్ప్రకారాః

పాత్రీభవన్త్యనుగుణైరధిదైవతైస్సైస్వీ.

॥౨॥

తతస్సూత్రధార ఆహ- (ఆర్యే ఇత్యాది) ఏవ ముత్తర త్రాపి
ద్రష్టవ్యం ఆర్యే నటి పూజ్యతయా క్తిరియం. నాయకీ కృతః
ప్రధాన పాత్రీకృతో వివేకః పరావర తత్వాది వివేచనాఖ్యః నృ
ణాంగుణాః యత్రతన్నవీనం కింనజానాసి ఉక్తంనాటకం వివిచ్యదర్శయ
తి. (భావమితి) అత్రాస్మిన్నాటకే పరావరజ్ఞాః పరగి పరమాత్మా
అవరోజీవః పరావరతత్వ లక్షణజ్ఞాః యద్వాపరాః బ్రహ్మరుద్రాద
యః అవరా అర్వాచీనాయస్యేతి పరావరః పరమాత్మా తస్మిన్ దృ
ష్టే పరావర ఇత్యుక్తే తం గ్వరూపస్వభావాదిభిః జానన్తీతితథోక్తాః
బృహ్మవిద ఇత్యుగః ప్రజ్ఞాధనాః జ్ఞానినః పరంకేవలం ప్రగుణంసూత
నంసంవిధానం ప్రకృష్టగుణతయా అపూర్వం సంవిధానంనిర్మాణంయ
స్మిన్ తం భావం అభినయం విదన్తి ఏతన్నాటకాభినయం బృహ్మవిద
ఏవజానన్తి నాస్యేయస్మిన్ యత్రనాటకే సజ్జల సూర్యోదయే తను
భృతో జీవాత్మనః సదసత్ప్రకారాగుణాః వివేకాదయోమోహాదయ
శ్చ అనుగుణైః స్వానురూపైః సైస్వీ అధిదైవతైః తత్తద్గుణాధిష్ఠాత్మ
దైవతైః హేతుభిః పాత్రీభవన్తి పాత్రాణిభవన్తి సర్తకాన్పాత్రమి
త్యాహుః నృత్తాధారతయాబుధాఇత్యుక్తం యద్వా అధిదైవతైస్సహ
పాత్రీభవన్తీతి.

॥౩॥

అపిచ.

వివేకపాగ్గల్భ్యస్ఫురితరణవీరవ్యతికరః

పరబ్రహ్మదస్తప్రకటితదయావీరవిభవః

ప్రబుద్ధక్షేత్రజ్ఞస్థితిఘటితశాస్తాకృతిరభూత్

ప్రయోగశ్చిత్త్రాయంభవరసఘజామవ్యభిమతః- ॥౯

అముష్యతావదతిశయోక్తావధిమపినసంభావయామి కతికతినః
స్యకూపారేశజ్ఞః కిన్తేపరిపక్వతపురుషోత్తమపాణిపద్మః పాశ
జన్యః.

పునరపి నాటకం సంసారిణామవ్యభిమతతయా ఉపసౌతి (అ
చేతి) చిత్రోనానాప్రకారః ఆశ్చర్యరూపావా అయంప్రయోగః సజు
ల్పసూర్యోదయాఖ్య నాటకం భవరసఘజాం సంసారిణామవ్యభిమతి
భవతి ఆశ్చర్యత్వేహేతుంనానాప్రకారం దర్శయతి. (వివేకేశ్వారి)
వేకస్య పాగ్గల్భ్యం మహామోహవిజయః తేన ప్రకాశితః రణధీరః
ధీరోద్ధతస్య నాయకస్యవ్యతికరః, సంపర్కః యస్మిన్పరబ్రహ్మణః
మతోనారాయణస్య ఉదయైవ ఆత్మనాం ముముక్షుసంపాదనరూప
వృత్త్యాప్రకటితః దయావీరస్య ధీరోదాత్త నాయకస్యవిభవో యస్మి
ప్రబుద్ధస్యక్షేత్రజ్ఞస్య ఆత్మనః స్థితిః అవస్థానంతేన ఘటితా సంపా
తాశాస్తాకృతిః ధీరశాస్త్రస్యకృతిః యస్మిన్ సోయంప్రయోగఃచిత్ర
భూత్ అతః సంసారిణామవ్యభిమత ఇతి,

వీరప్రయోగస్య అవయవశోభాముక్త్యా సముదాయశోభామాః
(అముష్మేశ్వారి) అముష్యనాటకస్యఅతి శయవర్ణనే, కతి కతి నన
బహవః సంభవంతిత్సర్థః (కిమితి) పురుషోత్తమస్యపాణిపద్మం పరిప
తం యేన, సపాశ్చజన్యః కిన్తేభవ నీతిశేషః. ఉక్తమేవాధానంభజ్జ

కిచ్చ

యెలోకానిహవచ్చయ న్నివిరలోదచ్చన్మహాకచ్చకాః

తెత్తివస్తుమహద్భ్రహేమమణయఃకిచ్చైరిదంచిస్త్యతాం!

శ్రీవత్సప్రతివేశదీపరుచినాసాధం కిమాభాష్యతే

పద్మోల్లాసనదర్పణేనమణినాప్రత్యేమరత్నేష్యసి ||౧౦||

ఇతిశ్చయమతీవబహుమస్తవ్యః.

అపదిశ్యకిమ్యశేషగుప్త్యై

నిగమాన్తేమనిరూఢగౌరవే!

రేణాహ, (కిచ్చైత్యాది) (యేలోకానితి) యేమణయః విరలంఘ్యల్పం
యథాతథా ఉదచ్చన్మహాంశ్యేకకచ్చకంసంవరణకోశః యేషాంతే
అల్పలేజన ఇత్యర్థః. యద్వాఇహ జగతి జనాన్ మూఢాన్వచ్చయన్తి
అనుమేవన్లాఘ్యితి స్వవిషయవ్యామోహనం జనయంతితే మహతాం
వచ్చకానాం గృహేష్వేవతిష్ఠన్తుతైః కింప్రయోజనం, ఇవంవత్సమాణం
చిస్త్యతాంవత్సమాణం దర్శయతి (శ్రీవత్సేతి) శ్రీవత్సేనామభగవద్వ
క్షుప్తి లకం, తస్యప్రతివేశదీపరుచినాప్రతిగృహదీపాయమానేన, యద్వా
శ్రీవత్సప్రతివేశః. ఛాయయాప్రవేశఃప్రతిఫలనమిత్యర్థః, తెనదీపస్యరు
చిరివరుచిర్యస్య, పద్మయాఉల్లాసోవిలాసఃవిభ్రమాలోకముకురేణ, ము
కురస్థానీయేన, విష్ణువక్షుధలభూషణేన, లక్ష్మీదర్పణేనెతిదివ్యదంపత్యో
రుపకారాతి శయస్సుచ్యతే, తేనమణినాకాన్తుభేననహప్రత్యేషుపు
రాణేష్యపిరత్నేషు బ్రహ్మదిధ్రియమాణేషుకచ్చిదైకొమణికిస్యమస్తకాది
రాభాష్యతే- తత్సదృశత్వేన వణ్యతేకిం, నెత్యర్థః. ||౧౦||

అధప్రయోగస్యనక్తువైలక్షణ్యం బహుధాదర్శయతి, వక్తు
వైలక్షణ్యోద్యయంబహుమస్తవ్య ఇత్యాహ. ఇతశ్చేతి, యస్మాద
యంప్రయోగః కారుణికేనకవినాకల్పిత ఇతశ్చేత్యర్థః, (అపదిశ్యేతి)

ప్రవిభక్తహితాహితఃప్రయోగః

కవి హాకారుణికనకల్పితోస్తా.

॥౧౧॥

సతీ.

అయ్య, కస్యణికఇణోఽటటు ఏసో, జత్తబహుమాణేణ అమె
పడిఅపఖ్ఖరాట ఏ సాపరిస ఆ. (చాయా) ఆర్య, కస్యపున్త
ప్రయోగవిషయ త్రబహుమానేన అస్మాన్వప్తిప్రకటికపక్షపాతా
పరిషత్.

(సూత్ర) ఆర్యే, కింనశ్రుతమిదంతే.

అస్తిఖలు.

సకలలోకసంభావనీయస్య విశ్వాతి శాయినో విశ్వామిత్రగోత్ర
పణస్య విశుద్ధవిద్యావిహార పుండరీకస్య పుండరీకాక్ష సోమసుత్సం
స్య అనంతగుణశైవధేః అనంత సూరేంద్రాత్మ సంభవః. శ్రీరజ్జరాజ

సపిశ్య వ్యాజీకృత్య, కాంతాసమ్మితత్వేచాధ్యాత్మజ్ఞానముపదే
మిత్యభిప్రాయేణ, అశేష గుప్తైస్సర్వజనసంరక్షణాయ, వేదా
ప్రసిద్ధం గౌరవమాచార్యత్వం యస్యతేన వేదాంతాచార్యేణేత్య
కవిక్రాంతదర్శి, అతిక్రాంతదర్శి భూతభవిష్యద్వర్తమానసర్వ
కాంతాత్మగర్భగుణా, ప్రవిభక్తః ప్రతిపాదితః త్యాజ్యోపాదే
యస్మిన్నసౌప్రయోగః, నాటకం కల్పితః, నిరమాయ॥౧౧

అధాస్యకవేరభిజనవృత్తవిద్యాది, వణకయితుంసత్యా ఆకాంతో
స్థవయతి, (నటీత్యాది) పక్షపాతః-ప్రీతిః, శ్రీమాన్ వెంకటనా
స్య స్వప్రశంసావిముఖోపేనాటకసమయసిద్ధతయా అవజన్నీయత్వా
నాత్రధారముఖేనస్య వైభవం ప్రకటయతి. (ఆర్యేణిత్యాదినా) ఇ
శ్యమాణం వెంకటనాథో నామకవిరస్తీతి, తె త్వయా, నశ్రుతం
అస్తిఖిల్విత్యాది) ప్రథమంత్రపూరుషమభిజన వైష్ణవమాహ (సక

దివ్యాజ్ఞా లబ్ధవేదాంతాచార్యపదః కవి తార్కిక సహ్యా ఇతి ప్రఖ్యాతగుణ స
మాఖ్యః ఛాత్రజననిబద్ధజై త్త్రైధ్వజప్రసాధితదశదిశాసౌధః సర్వతంత్ర స
జుటప్రశమన విశజుటమతిః శ్రీమద్యేజుటనాథో నామకవిః.

గాడవైదర్భ పాశ్చాతలమాలాకారాంసరస్వతీమ్ |

యస్య విత్యం ప్రశంసంతి సస్తస్సారభవేదినః.

||౧౨||

లేతి) లోకోజనకి, సర్వజనపూజనీయస్య, విశుద్ధా-యా-విద్యా అధ్యాత్మ
విద్యా, తస్యా విహరణ పుండరీకస్య పుండరీకాక్షసోమయాజినః పుత్రస్య
అనంతానాం-అసంఖ్యాతానాం, శమదమాదీనాం శేవధేర్నిధిభూతస్య
అనంతసూరేరసంతాచార్యస్య ఆత్మసంభవః- పుత్రః-శ్రీరంగరాజస్య
వ్యాజ్ఞ యాప్రాప్తం, వేదాంతాచార్య ఇతి గుణనామధేయం యేన సః, శ
రాఖలువెంకటేశగురుః శ్రీరంగరాజసన్నిధౌ దుర్జయార్ దుర్వా
నోవాదేన జిత్వా సస్తుష్టేన శ్రీరంగరాజేన వేదాంతాచార్యోయ మిత్తు
క్త ఇత్యైతి హ్యమస్మి, అతఏవాధికరణ సారావల్యాం విశ్వస్మిన్నావ
రూపాణ్యనువిహితవతా తేన దేవేన దత్తాం వేదాంతాచార్య సంజ్ఞామవహీ
తబహువిత్సాధకమన్వర్థకయామీతి అన్వర్థతయా స్వేచైవోక్తం సమ
ఖ్యా- నామ. ప్రఖ్యాతగుణనామధేయః, అస్య శిష్యప్రశిష్యైర్విత్తిగ్విజయ
కృతః ఇత్యాహ- (ఛాత్రజనేతి) ఛాత్రాశ్శిష్యాః, జైత్రధ్వజైరలంక
తాదశదిక్సాధాః, సర్వతంత్రాణాం వేదాంతమీమాంసాన్యాయ శాస్త్ర
ణాం, యః సంకటః, దుర్వాదికల్పితః టోభః, తస్య ప్రశమన-విఫలః
తిః, వేదాంతైకుదృష్టిభిః కృతః టోభః శతదూషణీతత్వముక్తా కలాపా
భిః ప్రశమితః మీమాంసాయాస్సేశ్వరమీమాంసయా, న్యాయశాస్త్ర
స్య న్యాయపరిశుద్ధ్యా, ఏవమన్యదప్రూహ్యం. తస్య కవితావైలక్షణ
మాహ (గాడేతి) గాడః అతికరినశబ్ద సద్దర్భరూపః పాకవిశేషః- పా
శ్చాలో నామ అతి కోమలశబ్ద సద్దర్భరూపః, వైదర్భః, అనతి కరి

అన్యేష్టక్రమంభవసమన్యదన్యక్రమం
కర్తుంతుమేకవిరభూదయమన్వవాయే
జన్మద్వితీయమృషిభిశ్చకథితంయతస్మా
దేవీవవిశ్వజననీయదనన్యగోత్రా.

॥౧౩॥

అపిచ

విత్రాసిసీవిబుధవైరివరూధినీనాం
పద్మాసననపరిచారవిధౌప్రయుక్తా

కోమలశబ్ద సద్దర్శరూపక గౌడాదిత్రివిధమాలాకారాం. యస్యసరస్వ
తీం, సారభవేదినః. కవితాసారభవేదినః, సస్తక, నిత్యం ప్రశంసంతి.

అన్యగోత్రతక శ్రేష్ఠ్యంప్రశంసతి (అన్యేతి) భవనంసర్వం
అన్యేష్టక్రమవతకమానేష్టా దన్యేంద్రవిశిష్టం. కర్తుంతుమే సమధౌ అని
ష్టక్రమం, ఇంద్రరహితం 'వాకర్తుంతుమే, అన్వవాయే, విశ్వామిత్రవంశ
ఇత్యర్థక-అయంకవిశిష్ట శ్రీవెంకటనాథ నామా, అభూత్ అన్యమిద్ద్రంక
రిష్యామి లోకోవాస్యాదనిష్టక ఇత్యుక్తం, కుపితేన విశ్వామిత్రేణ చా
లకాణ్డే, కిచ్చియుషిభిః మన్వాదిభిః, ద్వితీయంజన్మవిపాకా ముపనయ
నాఖ్యం విద్యాజన్మ, యతః యదుపదేశాదైత్యోక, యామాశ్రిత్య, ల్య
ష్టాపేషచ్ఛమీ పచ్చమ్యాస్తసి. కథితం ఉపదిష్టం సాగాయతీ. దేవీ,
యదనన్యగోత్రా-యేనకవినా ఏకగోత్రా- సావిత్ర్యా ఋషిర్విశ్వామి
త్ర ఇత్యుక్తైః. సర్వేషాంద్విజత్వహేతు భూతాగాయతీ, యేనసహ
ఏకవంశసముద్భూతా, తాదృక్ప్రభావాయం వెంకటేశగురురితి. ॥౧౩॥

నిత్యసూర్యవతారవిశేషతోపిశ్రేష్ఠ్యమాహ (అపిచేత్యాది)
విబుధవైరివరూధినీనాం, విత్రాసిసీ, ఆవాహనాధాందేవానాం తాస్య
నాథాంసురద్వీపాం ఘట్టాంనినాదయే దిత్యుక్త్యా అసురవిత్రాసిసీభవతి
ఘట్టౌ, పరిచారవిధౌ సమారాధనకర్మణి, ప్రయుక్తా-కల్పితా, హరిశ్రీ

ఉత్ప్రేక్ష్య తెబుధజనైరుపపత్తిభూమ్నా
ఘణ్డాహారస్సవజన్వయదాత్మనేతి.

॥౧౪॥

సచ.

వింశత్యదైవిశ్రుతనానావిధవిద్యః
త్రింశద్వారౌశ్రావితశారీరకభాష్యకః।
శ్రేయఃశీమాన్ వెజుటనాధఃశ్రుతిపథ్యం
నాథప్రీత్యైనాటకమధ్యకంవ్యధితైతత్.

॥౧౫॥

వెంకటనాథస్య, ఘణ్డా, యదాత్మనా- యద్రూపేణ, అవతతారకతియ
ధజనైః జ్ఞానిభిః, ఉపపత్తిభూమ్నా యుక్తిబాహుల్యేన, వేదాంతా
చార్యః సర్వతలత్రస్వతంత్రాది మహిమదర్శనాదిరూపేణ, ఉత్ప్రేక్ష్య
తే- నిచ్చయతే. అత్రైవమైతిహ్యం, 'వేదాంతాచార్యజననీవరపుత్రాభి
లాషిణీ, స్వప్నే శ్రీవెంకటేశేన జత్తాంఘ్రిణానిగీర్యసా॥ జధారగర్భమ
తులం ద్వాదశాబ్దం పతివ్రతా తతోజ్జగదురయం వేదాంతాచార్యశే
ఖరభి.' ॥౧౬॥

తస్యాసాధారణముదంతకధయన్ సంచెదం నాటకం కృతవా
నిత్యాహ (సచెత్యాది) సచ, వెంకటనాథనికవికి, వింశత్యా అబ్దానాం
సమాహారోవింశత్యబ్దం, తత్రైవనిశ్రుతాః విశేషేణపరితాః, సతా
త్పర్యం గృహీతాః, నానావిధాఃశ్రుతిస్మృతి పురాణషడంగమీమాంసా
న్యాయవిస్తరకావ్య నాటకాలంకార జ్యోతిషబాహుటాది రూపాః,
విద్యాకా శాస్త్రాణి, యేన తతఃపరం, త్రింశద్వారౌ శ్రావితం పారితమ
శారీరకభాష్యం శ్రీభాష్యం, శ్రుతప్రకాశికయా సహయేన, సు శ్రీ
మాన్ జ్ఞానభక్తి వైరాగ్యవిద్యాసదాచార సంపన్నః, నాథప్రీత్యై శ్రీ
రంగనాథప్రీత్యధికం అర్ధ్యం మహాధికగర్భితం, శ్రేయః ప్రశస్తం శ్రు
తిపథ్యం-శ్రోతృహితం, ఉపనిషదామనుకూలంవా. ఏతన్నాటకంసంక
ల్పసూర్యోదయాఖ్యం- వ్యధితనిరమిత.

॥౧౫॥

(నటీ) కహంతామ ఏతస్య ఏతంతణితమస్తసిఆనస్త్రితమ
 ణసస్య కకరసలరతకరకుళిసణిధుడిఅపాసండాభారణ అప్యరిసకే
 జోగ్గంరూవఅంకుణజ్జ (చా) ఆర్యకథం నామ ఏతస్య ఏకాంతనిగమ
 స్తనితానసన్దితమానసస్య కరరశతర తరరకులిశనిష్ప్రతితపాషండ
 మషండా భారణి అస్మాదృశకేలియోగ్యం రూపకకుర్యాత్.

(సూత్ర) సాన్తర్వాసం. యదేతదుభయం ఆధ్యాపర్య
 యుక్తే, అత్రతావదాదౌకే మేనమప్రవృత్త నిఖిలకరణ వ్యాపారమను
 వైకతానమానసమత్యంతనిభృతావస్థం నిబద్ధారమవధారయసి. అథా
 బ్రూమహి.

మనుష్యాగ్రపాచేతసపరిషదర్హాక్వచిదియం

తథాసిక్తానూక్తికి స్వయముదయమన్విచ్ఛతిజనే.

ఏవంప్రయోగకర్తృవైభవంశ్రుత్వా నటీవేదావైకప్రవణస్య
 స్య, దుర్వాదిగర్వ సర్వంకషావాగ్విత్తిరస్మత్పాట్యయోగ్య రూపక
 ధంకుర్యాపితిపృచ్ఛతి (నటీత్యాది) అత్రప్రశ్నద్వయమభిప్రేతం, ఏక
 తతోనిగమాంతబద్ధమనసస్యకథం కవితారచనేచ్ఛా, ఇచ్ఛాయా
 ప్రగల్భవాగ్విత్తైః కథంలలితనాటకనిర్మాణమితిచ (సాన్తర్వాస
 ప్రశ్నద్వయస్యాపి సుపరిహారత్వాత్ అంతర్వాసవిశిష్టం యథాతథ
 ఆహ (యదేతదితి) ఉభయం అత్యంతనిభృతావస్థకథం కవితాన
 కరినపాకవాగ్విత్తైః కథంలలితప్రయోగరచనేతిచయదేతదుభయం
 పృచ్ఛసి, తత్తాదాప్రశ్నే, నిబద్ధారం ప్రబంధకర్తారం, అప్రవృత్తని
 కరణవ్యాపారం పరిత్యక్తవైషయికవ్యాపారం, అనభివే బ్రహ్మన
 వే ఏకాగ్రచిత్తం, అత్యంతనిభృతావస్థం. అనభిమతవిధినిషేధమర్హ
 కిమవధారయసి మైవంవిచారయేతి శేషః—అథాపి. తథావిధం యద
 ధారయసి, తథాపీత్యధః (మన్వితీ) తథావిధస్యాపి మన్త్రితన

నిరున్ధ్యకేవిన్ధ్యాచలవికటసన్ధ్యానటజటా
పరిభ్రాన్తాపక్షోరుపరియదిగక్లానిపతతి.

॥౧౬॥

అన్యదపి నిధ్యాయతు భవతీ.

గంభీరభీషణగతిర్గిరిఖడ్గనాదౌ

చూడాపదం పశుపతేరపి ఘూణాయంతి!

స్వాదుప్రసన్న సుభగానివసున్ధరాయాం

సోతాంసిదర్శయతికింససురస్రవంతి.

॥౧౭॥

న్వినా కేవలభగవత్ప్రసాదాత్పరాంకుశాదీనామివ- కవితాలభ్యాచేత్,
కేనివారయితుం శక్తా ఇత్యాహ మనువ్యాసప్రాచేతసపరివర్తాతత్ప్ర
బన్ధసదృశీతిభావః బ్రహ్మ విదామపిమనువ్యాసాదీనాం మహాధారతాది
ప్రబన్ధ నిర్మాణదర్శనాదిత్యభిప్రాయేణోక్తం మనువ్యాసేతి సుధాసి
క్తా- అమృతసిక్తేవ, అతిస్వాదుతమా, ఇయంసూక్తిః ప్రయోగరూపా
దివ్యసూక్తిః, క్వచిజ్జనే- కస్మింశ్చిత్పురుషే. స్వయమేవ, ఉదయం అ
న్విచ్ఛతిచేత్ కేనివారయితుం శక్యత ఇతిభావః అర్ధాంతగన్యాసేన
దృశయతి, (నిరున్ధ్యరితి) విన్ధ్యాచలవత్- వికటాయాం విశాలాయాం,
సన్ధ్యానటస్య- రుద్రస్య, జటాయాం- పరిభ్రాన్తా, గంగా, పంగోరుప
రియదినిపతతి, తాంకేనిరున్ధ్యః పంగుశ్చ ప్రేక్షకాశ్చ నిపాతయిత్వదై
వంచ, ఏతేషు కేనిరోద్ధంశంతాః- నకే వీత్యర్థః. ॥౧౬॥

ద్వితీయాంశంకానివారయతి (అన్యదపితి) అన్యదపిద్వితీయశం
కాయాః పరిహారరూపమన్యదపి, నిధ్యాయతు-పశ్యతు (గంభీరేత్వా
ది) గిరిఖడ్గనాదౌ- హిమవదాదీనాం ఖడ్గనాదౌ, ఆదిశబ్దాత్ అభిఘా
తోష్ణేషనాదిగృహ్యతే, తత్రవిషయే, గంభీరా అగాధా, భీషణాభ
యంకరాగతిర్యస్యాస్మా, పశుపతేః చూడాపదం శిరోపి, భ్రామయన్
గంగా, వసున్ధరాయాంఘూమా, స్వాదుని, ప్రసన్నాని సుభగాని

(నటీ) సానందం. జుత్తం ఏవ్వ ఏదం వాహితం. అయస్స తహవిసంతోణామరసోణ్ణిత్తిగన్ధవా అమదేసి ఏహిం సమత్తిజ్జతా, ఏత్తకహంతారిసస్సరసస్సణివేసో (ఛా) యుక్తమేవైతేవ హృతమార్యస్స, తథాపిశాంతో నామరసో నాస్తీతిగన్ధర్వాగమదేశిస్సమర్థతే, తస్మాదత్రకథంతాదృశస్యరసస్సనివేశి.

(సూత్ర) సావజ్ఞావహితం ఆర్యేనఖిలు సంభావయామిత హంభరతమతపారదృశ్వనకి, విమృశ్య

అథవాతాదృశాన్ సభ్యాన్ మత్వాజగతిదుగ్లభాన్

శశీశాంతిరసాల్లాసమశక్యమభిమేని.

॥౧॥

అపిచ,

అసభ్యపరిపాటికామధికరోతి శృంగారితా

సోతాంసిప్రవాహాన్, కింనదర్శయతి. దర్శయత్యేవ, తథా దుర్వాణ్ణనాదా తన్మనోభ్రుణేచకర్మ-శతరవాగ్వృత్తైరవ్యస్య కవేర్నా విషయేలలితావాక్ ప్రసరతీతి భావః. ॥౧॥

(సానందం) సంశయోచ్ఛేదాత్, గన్ధర్వాగమదేశికైరిభరతమచారైరి, సావజ్ఞావహితసూహ-భరతాచార్యవిషయా, అవజ్ఞానాదరకి, అవహితా తదాకారగోపనం తత్సహితం యథాతథా-తాశాన్ శాంతరసాభావవాదినకి, భరతమతాచార్యానితినగణయామిలు, ఇదమవజ్ఞావచనం, విమృశ్య-శాంతరసా భావమాలోచ్య (అతి) తదాకారగోపనవచనం తాదృశాన్-శాంతిరసాభినయద్రష్టౄ సభ్యాన్ జగతి-దుగ్లభాన్, మత్వాశాంతిరసాభినయమశక్యతయాతే. మేనిరే, ఇతిశంకే విచారయామి నతువస్తుతికి శాంతిరసాభావాదిత్వే.

అథశాంతిరస ఏవసతాం మనోహర త్వాన్ముఖ్యో, శృంగారాది రసాస్తుచ్చా ఇత్యాహ (అపిచేత్వాది) శృంగారితా -

పరస్పరతరస్కృతిం పరిచిన్తోతివీరాయితం!

విరుద్ధగతిరద్భుత స్తదలమల్పసారైః పరైః

శమస్తుపరిశిష్యతేశమితచిత్తఖేదోరసః.

॥౧౯॥

(పట) అత్థుణామ, సణలసణన్దణాదిముణిలణ సజ్జహీదా
సావితారిసారసో, తహవికహా నిష్కన్దణి హిళకరణ నిష్పాదణిజ్జ జో
అప్పహణా ఏసోసవ్వజనపేఖిణిజ్జేణ ణాడల ఉత్తందేణ సంపాఇ
ఇ- (భాయా) అస్తురామ సనకసనన్దనాది మునిజనసజ్జహీతసో,
పితాద్భుళోరసః, తథాపి కథం నిష్పంద నిఖిలకరణ నిష్పాదనీయ యో
ప్రధాన ఏష సర్వజనప్రేక్షణీయేన నాటకవృత్తాన్తైన సంపాద్యతే

గాం రసవత్తా, శృంగార రస ఇత్యర్థః. సభ్యం సభాయోగ్యం
భవతి, అసభ్యస్య పద్ధతి వధికిరోతి - ఆశ్రయితి వీరాయితం !
గవదాచరితం, వీర రస ఇత్యర్థః, పరస్పర తరస్కృతింవీర
ణామనోవ్యస్యా భిభవః, పరిచిన్తోతి ప్రకాశయతీత్యర్థః అత్రవీర
శృంగార ఇతివక్తుముచితత్వేపి శృంగారితా, వీరాయితమితినిర్దేశాదిద
జ్ఞాప్యతే శృంగారాదిరసాస్తు నస్వరూపతోఽసభ్యాః, కిన్తు ఆశ్రయః
షయవిశేషవశాత్తి అన్యధాపరాంకుశాః ప్రబంధానాం చింతయన్త్యా
వృత్తీనాంచా సభ్యత్వ ప్రసంగః, అద్భుతః - అద్భుతరసః, విరుద్ధ
ః అనుప పన్నాథః దర్శకత్వాత్ తత్తస్మాత్, అల్పసారైః శుద్ధైః
పరైః భీభత్సాదిరసైః, అలం, శమోరసః శాన్తిరస ఏవశమితచిత్తఖే
త్వాన్మనోదుఃఖశామకత్వాద్రసత్వేన పరిశిష్యతే. పరిశేషాచ్చాన్తిరే
రసోనాన్య ఇత్యర్థః - ఏతేనఅన్యరసానాం చిత్తఖేద కరత్వ మప్ర
క్తంభవతి.

॥౧౯॥

అస్తునామేతి శాంతి రసస్యాంగీకారః. సంగృహీతః. పరిశ
హీతః. సాపిత్యాళోరసః, సనకాది పరిశుహీతత్వాచ్చాన్తి రసోఽ

(సూత్ర) ఆర్యే, మైవంవాదీకి, నహివయం అవధూత నిఖిల
అలేపకానాం మతమభినేష్యావతి, యేనైవ మాశజుసే,
భగవతా గీతాచార్యేణ సహస్రశకి ప్రతిపాదితాకి సాక్షి
గేన పరికర్తితాకి నివృత్తి ధర్మసద్ధతి నియతవివిధవ్యాపారాః,
యేన రజ్జోప జీవినామా జీవావకాశకి.

నిశమయతు నిశామయతువా నాట్యవైభవంభవతీ, శూరియ

నతచ్ఛస్త్రం నసావిద్యా నతచ్ఛిల్పంనతాశకలాః

నాసాయోగో నతజ్ఞానం నాటకేయన్నదృశ్యతే || ౨౦ ||

౧, ఏషకి. శాంతి రసశ్యక్తికి. (నహివయమిత్యాది) అవధూ
వాంశ్యక్తి శ్చ తిధర్మాణాం, అలేపకానాం ధర్మత్యాగేపి
క్రియోనాస్తీతి వాదినాం, సాంఖ్యవాంకేషాంచితే. ఆశంకసే,
అచరోషి కుంభ్యతివిశేషకి. (సంతిత్యాది) సాక్షి కేనత్యాగేనకా
శ్చైవ యతః స్థాయితం క్రియతేజున, సంగంశ్యక్త్వా ఫలంచైవ
గ స్యాత్వికోమత, ఇత్యుక్తేన క్రియమాణేషు కర్మస్వస్య స్వతం
ప్రత్యది త్యాగరూపేణ సాక్షి క త్యాగేనాలంకృతాకి, నివృత్తి
రాగవిహితాకి, నివృత్తిస్సర్వో మోక్షధర్మః. వివిధాకి. అభిగమ
దానాది సంమాజునోపలేపన మాలాబంధన దీపారోపణాద

యదభినయేన యేషామనుకరణేన, రంగోపజీవినాం నర్తకా

ఆజీవస్య జీవికాయా అవకాశకి. అథ నాటకవైభవందర్శయతి.

త్యాది. నిశమయతు శృణోతు, శబ్దతకి, నిశామయతు. పశ్యతు,
ఇతిభావః. శూరియతేలోకే పరంపరయాశ్చిత్యాదిదిహివా

తి) నాటకే- నాట్యే, యన్నదృశ్యతే శాస్త్రైకాభినయితే, తత్
మస్య శాస్త్రీయో బ్రూత వేదపర్యాయకి, విద్యాశబ్దేన వేదాం

(నటీ) అగ్రదుక్కురమాథత్తం తుహ్మహిం అహం
ఆసహావహూశంతహిం అతి మచ్చరగ్గహ గహితిదోపడి పఖరహం
ణాదోభ అకంపి అహిమ్మ, (ఛాయా) అతిదుష్కరమారబ్ధం య
అహంపునః స్త్రీస్వభావ ఘూణమానహృదయా మత్సరగ్రహ
తాత్ ప్రతిపత్త పండితజనాత్ భయకంపితా స్త్రీ,

(నూత్ర) అలంకారశ్యే, అద్యఖల్వస్తాక మభిముఖ
ధేయం, తథాహి.

లక్షణసమృద్ధి రసఘా రసపరిపోషశ్చ సహృదయ గా
సంపతతి నాటకే స్త్రీన్ సవషశైలూష సుకృతపరిపాక
కించ,

విద్యాసంపన్నధిరవహితో వేంకటేశకవీంద్రః!

సిద్ధారంభ శ్చిరమభినయే మామకకి పాత్రవగఃకి।

గాన్ధ్యవ్యం తే. శిల్పమాయుర్వేదాది కలాశ్చతుష్టప్తిసంఖ్యాతాః,
గృహస్సామాదయః యోగో యవనియమాదిః, జ్ఞానం బ్రహ్మ
అత్రాన్యోన్యంతర్భావేషి గో బలీవద్విద్యానాం వ్యవస్థాపకః,
దయోపి నాటకావిషయత్వే విద్యా సభవంతీత్యర్థః.

అథ ప్రతిపత్తజనాద్యయమాశంకలే- (నటీత్వాది) భాగ
భాగ్యం అభిముఖంభవతి. ఉక్తం ప్రతిపాదయతి. (తథాహి
అస్త్రీన్నాటకే సంకల్పసూక్త్యోదయే, అసఘా దోషరహితా
నాం నాటకలక్షణానాంసమృద్ధిః. పౌషగల్పం సహృదయా మా
రహితాః, తైకి గృహ్యమాణోరసానాంశృంగారాదీనాంపరిపోషక
ద్ధిశ్చ సంపతతి. సంస్పృష్టోభవతి. సవషశైలూషాణాం నతఃక
సుకృతపరిపాకవిశేషఃఖలు.

సామగ్రితరమాహ (విద్యేతి) విద్యాసంపదాం నిధిః వే
శకి కవీంద్రః, శ్రీమాన్ వేదాంతాచార్యః, అవహితకి సావధ

ప్రఖ్యాతేయం పరిషదసభా పక్షపాతానభిజ్ఞా!

రామాదీనాం కులధనమిదం రంగతాంయాతీరంగం ||౨౦||

అన్యదపి భవత్యాభావనీయం,

శమధననిధిం సత్వప్రాయం ప్రయోగవయోగినః!

స్వగుణవశతః స్తోతుంయద్వా వరీ వతునిద్వితుం||

కిమహ బహుభిః కిన్నస్థిన్నం నవిశ్వమనీశ్వరం!

తదుపనిహితాజాగ్రత్యేవం చతుర్దశసాక్షిణః

||౧౩||

సన్నిహితోవతతే మామకః పాత్రవగళ్య మదీయః పాత్రాణాం
అభినేతృణాంగణ్య, చిరం, అభినయే. నటనీ. సిద్ధారంభక. ప్రాప్త
బహుపరిచయక, ఇయంపరిషచ్చ అసభాహేయగుణరహితా, పక్షపాత
రహితేతి ప్రఖ్యాతా, రామాదీనాం ఇత్వైకువంశ్యానాం కులధన భూ
తమిదం, రంగం శ్రీమద్రంగం స్థానతాం- రంగతాం యాతీత్యర్థః ||౨౧||

(అన్యదపితి) శ్రీవేంకటేశోగురుః స్వాభిప్రాయం నటవాక్యేన
ప్రకాశయతి. (శమధనేతి) అయోగినః అబ్రహ్మవిదక, అశాంతాత్మ, శ
మధనాః శాంతామునయః, తేహిం నిధివదభిమతం, సత్వప్రాయంసత
గుణప్రచురం, సత్వస్య ప్రచురప్రతిపాదకమిత్యర్థః. ఇమంప్రయోగం
నాటకం, స్వగుణవశతః రజస్తమోగుణవశాత్, స్తోతుంవరీవ్రతు.
భృశం పృష్టతాం స్తోతుమారభంతాం, యద్వానిందితుం ఆరభంతాం
తేషామస్తుతిః నస్తుతిక, నిందావ సనివాఇత్యర్థః. ఇహ అ స్తినీవయే
కింబహుభిఃప్రీతాః, కింనస్థిన్నం- నిందాభిరప్తాకం కావాహణి.
ఇదం విశ్వమనీశ్వరం నభవతి. విశ్వేశ్వరోభగవాన్ అన్యసౌష్ఠవంజానా
తి. కింవ తదుపనిహితాః- తేన జగతి స్థాపితాః చతుర్దశసాక్షిణః!
ఆదిత్య చంద్రావనిలోనలచ్చ ద్యౌర్భూమిరాపోహృదయం యమశ్చ
అహశ్చరాత్రిశ్చ ఉభేచసంధ్యేధమశ్చ జానాతి సరసావత్తం, ఇత్యు
తాః లోకసాక్షిణశ్చజాగ్రతి. జాన నీత్యర్థః ||౨౨||

అపిచ.

నూనమతిర్గితోపసతా అపి అచిరద్యుతివదారభినియతావః
నామనీషిణామీర్ష్యాదయః, యద్వా.

క్షాన్తువిధృషమత్సరేణనమితాస్తూర్ణంతవీవధ్యువమ్

కాలోన్నిద్రకదంబగోలవపుషకంపస్ఫురన్మౌలయః |

కిచ్చిద్వీడితకు ఇచ్చితాక్షమవశాదుత్తానదత్తాననాః

ప్రస్తోవ్యస్త్యవధింప్రయోగపదవీసారస్యసారస్యనః. ||౨||

అయోగినామపి ఈర్ష్యాదయః క్షణికాగ్రత్యాహ. (అపిచేత్యా
అతర్గితోపసతాః అవశాదాగతా అపి అచిరద్యుతివత్ విద్యుద్వ
ఉత్పత్తిక్షణవ నియతావసానాః- జాతమాత్ర సమ్మాభవంతీత్యర్థః
ఈర్ష్యా- అనూయా, ఆపిశబ్దోద్వేషాదిపరకి. దీఘమత్సరత్వేపి
యోగపదవీ సారస్యాతిశయాత్- అవశాదిమంప్రయోగం ప్రశం సివ్య
త్యాహ (యద్వేతి) మత్సరేణనమితా ఆక్రాంతతయా ప్రధమంనమిత
నమితశిరసః, ప్రతిపక్షపండితాః ప్రయోగప్రస్తావే, మానంచభిరు.
భావనాయాం లాభ అనంతరంతవ మూనినవ, తూణం క్షణ
కాలోనిద్ర కదంబగోళవపుషో భవంతీతి ధృవం, కాలే ఉన్న
ణాం కదంబపుష్పణాం గోలవత్- సంస్థానవత్- రోమాంచితవపు
భవంతి, అనంతరం కంపేనస్ఫురన్మాశయశ్చ భవంతి, అవశాత్ కి
కంపం కుర్వంతీత్యర్థః. అనంతరమవశా ద్బలాతాగరతః, కించిద్ర
తం ఈషల్లజ్జాన్వితం, కుంచితం- తిర్యక్కూణితం- అక్షియ స్థిన్క
ణి ఉత్తానం యథాతథా దత్తం ఆననయైస్తే, సలజ్జముద్యతాన
స్సంతకి, లజ్జాంపరిత్యజ్య నోస్తాకం ప్రయోగపద్ధతేః యత్సార
సరసత్వం, తస్యయకి సారకి శ్లాఘ్యంశకి, తస్మాదవధిముతగ-ష
సీమానం ప్రస్తోవ్యంతి, ప్రస్తుతకరివ్యంతి ధృవం నిశ్చితమితి ||-

సస్తువానిరంతరనియమిత మత్సరసీరన్ధ్ర హృదయానిర్వికారాః
తథాపి సర్వధాతావత్,

ఉపవేదముదారధీకస్వనామ్నా

భరతస్సూచితభావరాగతాలం|

యముదాహరతిస్మ విశ్వగుప్త్యై

తదభిజ్ఞై రబహిష్కృతావయంస్మకః.

॥౨౫॥

(సటీ)

అయ్య ఏవం ఏదఁ, తహవిసుఅగురుఏసు బహుసు విరుద్ధసు
చిద్దంగవెనస్తైసుకహం అప్సమత్తైహిం అహ్మైహిం పడిణ్ణాదం ణివ్వ
హ ణిజ్జఁ,

ఛాయా. ఆర్య, ఏవమేతత్. తథాపి శ్రుతగురుకేషు బహుషు
విరుద్ధేషుచిద్రంగవేషయత్స కథం అప్రమత్తైః అస్మాభిః ప్రతిజ్ఞాతం
నిర్వహణీయఁ,

వయంచసర్వధాభరతశాస్త్రపరిజ్ఞానవస్త ఇత్యాహ (సర్వధే
త్యాది) ఉదారధీమహాబుద్ధిః భరతః భరతశాస్త్రకూటస్థః స్వనా
మ్నా భరత, ఇతిత్ర్యక్షరైః, సూచితభావరాగతాలం. యధాక్రమం
సూచితభావరాగతాలాధ్యాయస్సీతం, యంఉపవేదంగాఢ్యవే
దం, విశ్వగుప్త్యై ఉదాహరతిస్మ- ఉదాహృతవాక్ తదభిజ్ఞైర్వయ
మబహిష్కృతాస్మకః. అంతరంగతయాస్వీకృతాస్మ ఇత్యర్థః. ॥౨౫॥

బహుశాస్త్రశ్రవణవద్భ్యః పరపక్షేభ్యోభయం శంకతే (సటీ
త్యాది) శ్రుతగురుకేషుబహుశ్రుతేష్విత్యర్థః, విరుద్ధేషు ప్రతిపక్షేషు,
అప్రమత్తైః సావధానైరిత్యర్థః (అయీతి) అయిత్యవ్యయంసంబోధ
నై, పరగుణసంతోషిణీత్యనైసస్వశిష్య గుణాన్నక్లామసఇతిద్యోత్యతే, శ్రు
తబాహుల్యైశాస్త్రవశ్రణబాహుల్యైకేయమాస్మాకోవాయమాదరః. జ్ఞా

(సూత్ర) అయిపరగుణసంతాపిణి, శుక్లభాగ్యల్యై, తవకైయమాస్థే
అథవా, అవధారిత పరమాగ్ధానామప్యవగతసంవాదనార్థముత్తర
రంపరిప్రశ్నాకి ప్రపర్తవై భవతునామ, విశుద్ధవిద్యాస్తావదభిష
స్వ, దృశ్యతేహి.

ధూయసీరపికలాగికలజ్జితాః

ప్రాప్యకచ్ఛిదపచీయతేశ్చైః।

ఏకయాపికలయావిశుద్ధయా

యోపికోఽభిజతేగిరిశతామ్॥

॥౨॥

తదహమిదానీం పరాశర పారాశర్యాది బహుమతాం అ బహు
మతదుర్విసీతజనవృత్తిం అనవరత పరిచితగాఢర్ష విద్యా వినోదన
సాదిత పరమపురుషామెతాం పరిషదమేకతానయామి. సప్రశ్నయిష
లింబద్యా,

తపరమాగ్ధానామపి జ్ఞాతాథకస్థిరీకరణాయ ఉత్తరోత్తరమజ్ఞవత్
శ్చాఃప్రవర్తనై, త్వయాపితథాక్రియతఇతిభావకి భవతునామ ప్రశ
ప్రవర్తనాన్నామ తత్త్విత్తుశుద్ధవిద్యా౯ దృఢపరిచితవిద్యా౯, ప్ర
మధికా౯ మన్యస్వ, అశుద్ధవిద్యేభ్య ఇతిశేషకి అశుద్ధవిద్యాః- అబ
శ్రుతాః, ఉక్తమథకంలొకే సదృష్టాంతం దర్శయతి (దృశ్యతేహీతి)
త్పురుషః చంద్రశ్చ. కళంకితాః కళంకయుక్తాః శంకాకళంకయుక్తాః
యసీః బహీర్వాః, కలాః విద్యాశిష్యాశకలాశ్చ, ప్రాప్యాపి అధిపృ
షిః శ్చైఃక్రమేణ, అపచీయతే హీయతే, అన్యత్రక్షీణోభవతి, క
తత్వై సంపూర్ణకళత్వయ్యపచయహేతు రేవభవతి, యోపికోపి
కశ్చిదపి, అజ్ఞాతకులగోత్రాపి, శుద్ధయా, కలంకరహితయా, శంకార
తయాచ, ఏకయాపి కలయా, ధృతయా, గిరిశతాం - గిరెరిశాగిరి
తత్తాం, రుద్రతాం గిరి ఈశతాం సర్వజ్ఞలాంచ భజతే. ॥౩॥

వివేక ప్రాసాదవిమలమతభక్తప్రయతన

ముముక్షుసంసిద్ధి మురమధనయోగేచసభలే

ముఖాదీన్ నిధ్యాతుం నిభృతమిహనాప్యేకృతముఖే కి

భవద్భిక్తిస్తా తవ్యం భరతమతధౌరేయమతిభిః.

॥౨౧॥

ఏవంనటీం సమాధాయ స్వస్య ఉత్తరకృత్యమాహ (తవ హమితి) తత్తస్మాదేవనిర్ణయాత్, బహుమతాం పూజ్యతమాం, అనాదృత దుఃఖాన వృత్తిం, పరిచితం గాంధర్వ విద్యావినోదనం, ఏకతానయామి, అనన్యవృత్తింకరోమి, అభిముఖీకరోమి, సప్రశ్రయం, సవినయం- (వివేకేతి) వివేకస్య నాయకస్య ప్రాసాదే జీవస్య నిశ్చేయస పాపహరూపే ఉద్యోగే, బీజారంభే సమన్వయాయత్మకే, ప్రథమాంకే, విమతానాం నిశ్చేయసప్రాప్తి విరుద్ధానాం, మతానాం- బాహ్యకుదృష్టి నాం, భంగస్య ప్రయతనే బిందుయత్న సమన్వయరూపేద్వి తీయాంకే, ముముక్షోయామోక్షేచ్ఛయాః, సంసిద్ధి సంభవే, పశాకా ప్రాప్త్యాశా సమన్వయరూపేషు, తృతీయచతుర్థ పంచమషష్ఠసప్తమాష్టమేష్వ జ్ఞానం, సభలేమోక్షలాభసహితే, కార్యకలాగమసమన్వయ రూపదశమాంకసహితే, మురమధనస్యయోగే సమాధౌ ప్రకరీనియతా, ప్రతి మన్వయరూపే నవమేచాంకే ముఖాదీన్, ముఖప్రతిముఖగర్భావమా గోష్ఠీప సంహృత్యాఖ్యాం, పంచసంధీం, నిధ్యాతుం నిరీక్షితుం, ఇహనాప్యే కృతముఖే కి-కుశలైః, కృతావధానైరిత్యధాః, భరతమతధౌరేయమతిభిః- భరతశాస్త్రసురీక్షైరిత్యధాః, భవద్భిః స్థాతవ్యం- నిభృతమితి. సావధానమితియావత్, స్థాతవ్యమితిప్రార్థనా- అత్ర సంధిలక్షణ శ్లోకాః, బీజబిందుసతాకాఖ్యాప్రకరీకార్యలక్షణాః| ఆరంభయత్నప్రాప్త్యాశానియతాప్తిసలూగమాః| ముఖంప్రతిముఖం గర్భస్సావమర్శోపసంహృతిరితి బీజాద్యారంభాది సమన్వయే ప్రత్యేకంసంధయః పంచభీషం తి. ఏషాంస్వరూపలక్షణాం గాని దశరూపకగ్రాధే ద్రష్టవ్యాని. ॥౨౨॥

(సప్తమ్య)

సమయనియతైశ్చైవయోగైస్సత్పథసీమామనుజ్ఞ తోవిదుషకః

కిరణైరివదివసకృతకిషీష్యనైతామసారంభాః. || ౨ ||

(సూత్ర) కర్ణందత్వా సానందం, ఆధ్యైసమ్యగవధార్యతాం అ
 ద్వృత్తిమాపవర్గికవృత్తిచ తన్త్రయస్తీతియమాద్వాతికీగీతిః, తతశ్చ,
 దుర్జనప్రతిపక్షంచ దూరదృష్టిరయంజనః |

వివేకశ్చమహామోహంవిజేతుంప్రభవిష్యతః, || ౩ ||

అథబౌద్ధాతికీగీతిం దర్శయతి- ఇయంధృవాగీతిరిత్యుచ్యతే (సప్తమ్య) తిరగురిత్యాం (సమయఇతి) సత్పథః ఏకత్రసన్మాగః- అ
 త్రసతాంతక్షతాణాం మాగః ఆకాశః, సీమామర్యాదా, స్థలం,
 అనుజ్ఞతః- అనుసరతః, విదుషః - వివశ్చితః, నటపక్షే నాట్యశాస్త్ర
 జ్ఞానం భాగవత విషయే ఉపాసకస్య ప్రపన్నస్యచ, సమయ
 నియతైః - నటపక్షే భరత శాస్త్రసిద్ధికి, ఉపాసకవిష
 ప్రపన్నవిషయేచస్వవణాశ్రమాద్యుచితైః, సూర్యపక్షే సమ
 శబ్దః కాలపరః, తత్రనియమస్తంప్రాప్తైః, ప్రయోగైః- నా
 ప్రయోగైః, ఉపాసకపక్షే ప్రకృష్టేర్వ్యోగైః, ప్రపన్నవిషయే అభిగ
 నాద్యనుష్ఠానైః, తామసారంభాః- తామసానాం నటాపకదానాం,
 రంభాః ప్రవృత్తయః, ఉపాసకపక్షే తమోమూలానిపాపాని. తెవ
 ప్రవృత్తయః, ప్రపన్నపక్షే తామసానాం తమోమూలానామన్యాభిగ
 నాదీనాం ప్రవృత్తయః, వ్యాపారాః, సూర్యపక్షే తమస్సంబం
 ఆరంభావ్యాపారాః, క్షీష్యంతే వివేకపక్షేపిసత్పథసీమాం- సాత్విక
 ర్యాదాం. అనుల్లంఘయతః విదుషోవివేకస్య, తత్తదవసరప్రయు
 ప్రయోగైః కామాదీనాం విజయవ్యాపారైస్తామసస్య మహామోహ
 రారంభాస్సన్నాహనిరస్యంతఇతి,

|| ౨ ||

నెపథ్యే, కః ఖల్వసా. కుశీలవకులాక్షారః, కరతల కలితకరౌ
రమధురధన్విని సురభిసుకుమార చిత్రపుష్పే విత్రాసిత నిఖిలవైరిజనైజీవతి
సకలసురాసుర మునిమనుజచిత్తవృత్తిసార్వభౌమస్య దుర్మతి సహధర్మ
చారిణౌరణరజ్జమహానటస్య దేవస్య మహామోహస్య విపత్నానర్హం కి
మపివిపత్నసకాశాదాశాస్తే,

కణఁదత్వా కణఁతః శుశ్రేత్వత్యభః సానందం- స్వవిజయా
సంసూచనాదిభావక అవధార్యతాందృఢంశూయతాం- అస్మాకం
వృత్తిం వృత్తాంతం, ఆపవర్గికవృత్తింమోక్షమార్గకథాంచ, తత్ర
యంతి-ఏకేనైవప్రయోగేణ ప్రకాశయంతీ, ఔద్ఘాతీ- ఉపక్రమసంబం
ధినీ, ధృవాగీతిర్యభః-ధృవాగీతిగిప్రయోగాదౌ వత్సమాణాధఃసూ
చనీ' త్యుక్తే- తతః అస్మాదుపశ్యతిబలాత్, (దుజ్జనమితి) దూర
దృష్టికి-దీర్ఘదృష్టికి, ఇదంస్వస్య వివేకస్యచ విశేషణం- అయంజనః అ
హమిత్యభః, వివేకశ్చ దుజ్జనందుష్టం, ప్రతిపత్తుం శత్రుం, ప్రతిభ
టకుశీలవం- మహామోహంచ- విజేతుం ప్రభవిష్యతకి- సమర్థభవిష్య
తకి- అత్రవివేకస్యోపాదానం స్వస్యదృష్టాంతతయా. ||౨౯||

పునశ్చనెపథ్యేకామపాత్ర ప్రవేశకి (కః ఖల్విత్యాది) కొవా
యంనటకుల వినాశకః, మహామోహస్య విపత్నాత్పరాజయమాశాస్త
ఇత్యన్వయః- కులస్యాంగారః- ఉలా, కులదాహక ఇత్యభః. కా
ర్యతః కరౌరం, నిష్ఠురం, స్వరూపతౌమధురం లలితం, సురభీణి- సుగ
న్ధీని, సుకుమారాణి అతిమృదుని, పుష్పాణ్యైవ, చిత్రపుంఖాఃబాణాః
యస్యతస్మిన్, మయీతిశేషః-అధమహామోహం ప్రశంసతి (సకలత్కా
ది) చిత్తవృత్త్యాసార్వభౌమస్య సర్వభూమిమాత్రాంతవతః, దుర్మతిః
మోక్షేదోషదృష్టికి, నైవసహధర్మచారిణీయస్య, తస్య, రణ ఏవరంగః
నృత్తసానం, తత్రమహానటః రుద్రః, నటచక్రవర్తి, తియావత్ అనే

సూత్ర.

సభయసంభృ మం సరివృత్త్య పశ్యత్ అయోకాయం అమర్షే స
ష్టవాదభ్యధికలాహితాక్షస్స, సహాయ ఇతో భివర్తతే, అగి కష్టమ
ధారితం, అయంహి,

అపవర్గవిరుద్ధేషు త్రిపువగైషుశిష్టతామ్!

ప్రధానపురుషార్థస్య పశ్చిమస్యాధిదైవతమ్.

|| 33 ||

కీర్తి.

అధావశేషితమహేశ్వరపౌరుషాయమ్

వర్గంత్యతీయమవధీరయతాంవినతామ్.

సమరవ్యాపారోస్యశీలై వెతిగమ్యతే- దేవస్య- సర్వేభ్యోదీ ప్రియతః,
వత్సానర్హం - వత్తుమిచ్ఛాయా అప్యయోగ్యం, కిమపి-పరాజయమిత
థః-విపత్తోవివేకః ఆశాస్తే- ప్రార్థనాయతే.

భయేన సంభ్రమః తేనసహితం యథాతథా పరివృత్త
పృథ్విభాగాభిముఖోభవత్, ఆగ్రేతి నటీం సంబోధయతి. కొయమతిదూ
రత్వాత్ సందిగ్ధే, అమర్షస్య సంప్లవః సంప్రసరతి. ససహాయః- రతి.
సంతసహితః, ఇతోభివర్తతే అతాభిగచ్ఛతి-అధికామితి నిశ్చయాలే
వదతి (అగి కష్టమవధారితమితి) ఆ ఇతిమనసఃప్రాతికూల్యంసుగమ
త్రిపువగైషు-ధర్మాధికామేషు, తిష్ఠతాంత్రైవర్గికాణాం, బుద్ధ్యా
ప్రధానపురుషార్థస్య అధికస్యచధర్మస్య కామసాధనత్వాత్ ప్రార్థనా
పశ్చిమస్య- శాస్త్రైవధర్మాధికామా ఇతిచరమతయా ఉపాత్తస్య
శాస్త్రైవనికృష్టస్యేతిభావతి, సంగంత్యజేతమిధునవ్రతినాం ముముక్షు
త్యుక్తే, తస్య-కామపురుషార్థస్య, అధిదైవతం- కామితియావత్
తస్యప్రభావమాహ (అధైతి) అధికమవశేషితం- మహేశ్వర
స్య పౌరుషం - పురుషభావః, పరాక్రమశ్చ. యేనసః, అనేనాస్య

తస్యప్రభావమాహ (అధైతి) అధికమవశేషితం- మహేశ్వర
స్య పౌరుషం - పురుషభావః, పరాక్రమశ్చ. యేనసః, అనేనాస్య

రత్నాసలీలపరిరంభణలాలగత్యా

పుష్పాయుధఃపులకీతైఃఘటోఽభ్యుపైతి.

|| 30

తదిహవయం త్వరిత మపసృత్యకాలాపవన్నకామోత్సవ విష
రసంకులెజీవలూకెసంవలిత గుప్తవృత్తయశి సమనస్తరకరణీయమాచ
మృతి నిమగ్నా-

ప్రస్తావనా.

తతః ప్రవిశతి, వసంత దత్తహస్తాః కాంతాసమేతాః కావ
(కామి) కశిఖిల్విత్యాది పునః పరిత్వా రెరెభరతకులపాఠసన.

దరనమితమనోజ్ఞాభూలతాచాపధాజామ్

తరలహృదయలక్ష్మ్యతాదృశేషేహదిగ్ధా।

అథఽంనాఠీరూపం కృతమితి భావః. కామపారవశ్యాదుమాయాస్వ
రే అథఽంద త్రవానితి. తృతీయం వగఽం కామపురుషార్థం, అవ
యతాం-అవజానతాం, వినేతా-శిక్షకః, పునస్తతప్రవతయితే
ధః-అయంపుష్పాయుధః సలీలం పరిరంభణేన అన్యోన్యాలింగస
లోలా లలితా, గతిర్యస్యాస్యా, తయా, రత్నాసహ, పులకితః-ఏ
భుజోయస్యసనః, అభ్యుపైతి-ఇతలగచ్ఛతి. || 30

అథనటయోస్తతోభయాన్నిమగ్నంతి మాహ. (తదితి) శ
స్మాది మోదానీం. అపసృత్య - ఇతోన్యగత్య, కాలప్రాప్తకామోత
లీలానివిడె. జీవలోకే. సంవలితాః-సంశ్లిష్టాః, గుప్తవృత్తయశ్చసం
యద్వాసంవలితం నివతనంతేనగుప్తవృత్తయశి, సమనస్తరంయత
త్యంతదాచరావశిష్టా నిగతౌ-ప్రస్తావనా-నాటకస్య ఉపక్రమణ
త్యుభావః,

ప్రవిశతి-రంగస్థలీ మితిశేషః, కశిఖిల్వితా కుశీలవ కులాం
ఇత్యాదివాక్యం పునరపి పరిత్వావదతి. రెరెభరత్యధిక్షిప్త్యామంత్రణే

కువలయనయనానాంకూణితేలాచనాస్తై ॥

శరణయతువివేకఃకాద్విశంకాద్విశేకః.

॥౩॥

వసస్తైః (స్వగతం) ఉత్పథమనారథోయముపచితమదోవిషమబాణ
అహంపునరపునరావర్తనీ పథికానామాతివాహికగణైః పరిగణితోపిన
మాసాపరిత్యక్తుంశక్నోమి చిరస్తనం చిత్తజన్మసౌహార్దం. (ప్రకాశం) స
మకరధ్వజ, ఏవమెతల్ అహంపునః మహారాజస్య మహామోహస్యమ
జ్ఞలికం వివేకవిక్రాసనం భావతమమహాత్మవం ప్రక్రమయామి,
శ్మతుభనాన్.

వ్యయం- వీష్ణయాంస్విరుక్తిః భరతకులస్య, పాంసనకి- దూషకః ।
పశుతమపిలక్ష్మీకృత్యోక్తిః, (దరనమితేతి) దరమీషన్నమితా, మనోజ్ఞ
భూలతైవ చాపః, తద్భజాం, కువలయనయనానాం స్త్రీణాం. లా
చనాస్తై, కీదృశేః తరళానాం, హృదయం- మనోలక్ష్మ్యంశరవ్యం, య
స్యతస్మిన్, తాదృశేన- నిరతిశయేన, స్నేహేన- అనురాగేణ అన్యత
స్నేహావిషయైలం స్నేహప్రకాశకత్వాచ్చతుషస్తద్విధత్వం కూణితే
అధఃసంకుచితే, అధఃపీఠణవిశిష్టేనతి, అర్థాత్ ప్రహితేచ- వివేక
కాందిశీకః, భయద్రుతస్య, కాందిశంశరణయతు-ఆశ్రయతు, నకాఞ్చి,
పీతిభావః.

॥౩౬॥

అథవసస్తైః, స్వగతం- ఆత్మగతం యథాతథా, ఆలోచయతి
(ఉత్పథేత్వాదినా) ఉపచితమదః ప్రవృద్ధగర్వః ఉత్పథమనారథః ఉక్త
తః స్వవృత్తిందర్శయతి (అహంపునరిత్వాదినా) వస్తుత ఆతివాహిక
ణాస్తర్భూతేనాపిమయాచిరప్రవృత్తం కామేనసహసౌహార్దం సహ
సాత్యక్తుం నశశ్యం అనుచితఞ్చైత్యాహ (అపునరావృత్తితి) అపునరా
వృత్తివత్సనీ- అర్చిరాదిమాగ్నః, తత్పథికాముచ్ఛమానః. ఆతివాహి
గణాః అర్చిత్తినపూర్వపక్షాది దేవతాగణాః, తత్ర ఉదజ్ఞానాబ్ధితికా

చూడా వెల్లిత చారుహల్లక భరవ్యాలంబిలాలంబకాః

క్రీడన్త్యత్రహిరణ్మయానిదధతఃశృక్లాణిశృక్లారిణః|

తన్వజీకరయన్త్రయన్త్రైకలాతన్త్రైకరద్యప్రీకా

కస్తూరీపరివాహమేదురమిలజ్జంచాలలంచాలకాః. || ౩౨ ||

(కామః) సాధువసన్త, సాధు, విశేషతచ్చైతత్, సర్వధావి
జితవివాసా వివేకసూతకః, యదిదమవధీరితత్రివిష్టపవిహారికాన్తా రేచు
మరుద్వ్యధోపాన్తభాగేషు మహాత్మవారంభః, ఇహవ.

సామాన్యేన గృహీతోపీత్యధః - చిరంతనం చిరపరిచితమిత్యధః.
నశక్నోమి - అతతస్త్వత్ప్రేమేతిభావః. అథ ప్రకాశం - ప్రకటం,
వివేకతత్ - దరనమిత్యాది యదుక్తం తస్మాత్ప్రేమేత్యధః -
స్వకృత్యం నివేదయతి (అహంపునరితి) మాంగళికం - మంగళప్రయోజన-
కం, వివేకభీతిజనకం, భావతః - భవతస్సంబంధినం, త్వద్విజయప్రకాశక
మిత్యధః, ఉపక్రమయామి, (చూడేతి) అత్రశృంగారిణి భోగినః,
క్రీడంతిచ సుతోత్సవం కుర్వంతి, పశ్యేత్సన్వయః, శృంగారిణోవిశేష
యతి(చూడేతి) చూడాకేశబంధః, అత్ర, వెల్లితాని - గ్రధితాని, చారుహల్ల
కాని - కల్లారకుసుమాని, తేషాంభరే - సమాహృతా వ్యాలంబినః - వ్యాలం
బమానాః, లోలంచా - భృంగా, యేషాంతే, సమాసాంతకః హిర
ణ్యస్యవికారాః, స్వణమయాని, శృంగాణిజలసేచనయంత్రాణి,
దధతోధారయంతః, పునరపివినిష్ఠి (తన్వంగీతి) తన్వంగ్యాయు
వత్కః, తాసాంకరా వివయంత్రాణి భస్మికా పీడనసాధనాని,
తేషాంయంత్రీణకలా - ప్రేరణవ్యాపారః, తయాతంత్రీణ యుగ
పత్క్షరంత్యః సేచయంత్యః, యాభస్మికాః చర్మన్మితాదృతయః,
తస్సంబంధీయః కస్తూరీపరివాహః. కస్తూరికామయజలప్రవాహః, తేన
మేదురంమాంసలం యథాతథా మిలజ్జంచాలాః సంశ్లిష్టపఙ్గాః, అ

ఉన్నిదామ్బజవాటికాముభయతారోధానిరోధాల్లల
త్సృతస్సంభృతసారణీశతకృతస్వచ్ఛందకచ్ఛస్థాం ।
ఖలచ్చాలవధూవిధూతకబరీవైవాలితామస్వహం
పశ్యేమస్థవమానహంసమిధునస్మైరాంకవెరాశ్రజామ్ ॥౩॥

(రతిః) అయ్య ఉత్త, ఆపాలమహురొ విశ్నో మహా
వా. ఏణ్ణింకిళ అమ్మ కుళసామిణామహామోహస్స అణివారణేజ్జెణకెణ
విహిణా అమోహరంభో వివె ఓదుజ్జ ఓపడిఁఖ్ఖొ త్తిదుాయి అమ్మెపి

తవీవలంబాః లంబమానాః అలకాః చూడఁకుంతలాయెమోతెనంత
క్రీడంతీతి. ॥౩॥

భోవసంత సాధుసాధు- అత్యంతసమీచీనాసి, సంతోషహేఁ
కావీప్సా ఏతత్ ఉత్సవప్రవతఁనంచ విశేషతః సమీచీనం ఏవంసతిసర
ధా జితప్రాయదీవ హతకః మృతప్రాయః తుచ్ఛఇత్యర్థః. వి
తవీవేత్యత్రహేతు ముపన్యస్యతి (యదిదమితి) అవధీరీతేతి- నిరా
తాని స్వగఁ లీలోద్వానాని, యైస్తైహ, శ్రీరంగక్షేత్రప్రదేశేహ, అ
భోగ్యస్థలమాత్సవారంభాత్ భగవదావిభావ క్షేత్రప్రధానధూ
మ అస్మద్విజయాహవమహాత్సవప్రవతఁనాజ్జిత ప్రాయవీవేతిభావ
ఆరంభగి కృకఇతియదిదమస్తి, అతః సర్వధావిజిత ఏవేతిసంబంధః
వివేకనిరోధనాథఁమత్రైవ వాసంకుర్మఇత్యభిప్రాయేణాహ (ఇహ
త్యాదినా) ఇహ శ్రీరంగక్షేత్రే, కావేరీం పశ్యేమచేతిచకారాన్వయ
(ఉన్నిదేతి) ఉన్నిద్రా - యా అంబుజవాటికా నలినవీధికా, తావ
భయతః ఉభయపార్శ్వతః, రోధోభ్యానిరోధాత్- ఉల్లలన్తి-ఉద్గః
న్తి, యానిస్రోతాం సితైః సంభృతం- సంపాదితం యత్సారణీశతం-స
రణ్యః కుల్యాః, తాసాంశతం, తేనకృతః, స్వచ్ఛందం, కచ్ఛస్య తీర
శస్య అస్థవః- సమంతాల్సేకా, యయాసా యద్వా- ఉన్నిదా అం

అలం, (ఛాయా) ఆర్యపుత్ర, ఆపాతమధుర ఏషమహాత్మవః, ఇదా
నీంకిల అస్మత్స్వామినామహామోహస్య అనివారణీయేనకేనాపివిధి
నా అమోఘారంభౌ వివేకౌదుర్జయః ప్రతిపక్షఇతి ధూపితంమేహ్య
దయమ్,

(కామః) చాలెవిషమశరజీవితేశ్వరి, విలాసినీదేవతే, కిమితి
నామసమగ్రబలజెతవ్యలభ్యాసంతోష్టవ్యేషి భావితస్త్రీచాపలా వివేకదై
భవం వర్ణయసి,

పశ్యతుభవతీ.

కరధృతలలితేక్షుధన్వనామె

భ్రమరగుణార్పితప్రప్ససాయకస్య!

జవాటికాయస్యాస్తాం, అస్మిక్ పక్షే ఉభయతోరోధేత్యాది ఏకంపదం
పూర్వపదధణః (ఖేదిత్యాది) ఖేలంత్యః స్వస్మిక్ కీడంత్యః, యాః
చోళవధ్వః తాసాంవిధూతాభిః కబరీభిః శైవాలితాంసంజాతశైవలాం,
స్లవమానానియాని హంసానామిధునాని, స్మేరాంమద్దహసశీలాం, కి
వేరాత్మజాం కావేరీం ఇహాస్థిత్యా అన్వహంపశ్యే మేత్యన్వయః, అత్ర
చచోళవధూకబరీ, శైవాలితేనహంసమిధునం మందహాసత్వేనచాత్రే
క్ష్యతే, శైవాలరూపణేరాంతః కాబువ్యంవ్యజ్యతే, కావేరీనాయకా
రోధసాంతహీతం కచ్చాఖ్యం పురుషప్రసన్నీన కంజ్ఞాత్వాకాలుష్యాః
సారిణీశతరూపస్వపరిజనముఖేనాస్య జడతామాపాద్య స్వయంస్మయ
మానాతిష్ఠతీతి కల్పితనాయకా సమాధిరపి భావనీయః. ||౩౪

ఆర్యపుత్ర ఇతిభర్తుః సంభోధనంగృహీత్యాః, శ్రీరామాయః
సీతా- రామం ప్రతి ఆర్యపుత్రేతిభాషిణీ త్యుచ్యతే, ధూపితం- సంత
మిత్యర్థః. తాంప్రతిపదతికామః (విషమశరేతి) విషమశరస్యమేత
ర్థః. ప్రాణేశ్వరి, విషమశర ఏవజీవితేశ్వరి. తస్యస్త్రీ- విషమ

మరుదనలశరౌపిమెరుధన్వా

క్షణమతిలజ్ఞితశాసనకథంస్యాత్.

(వసంతః) సఖిసత్యమైతత్, మాఖిల్విదంవికత్తనంమన
సహిజగతిభవతిమశకౌమాతజ్జస్యప్రతిస్పర్ధీ, అధవా సఖిలుభవ
వృత్తాన్తవైదేశీ, దృష్టవరపవహిత్యప్రియస్య అసావీరాయిత
న్తక్రితధాపి.

రజీనితేశ్వరి, జీవితేశ్వరితిపుం యోగాస్తీష్. యద్వావిషమశర
తం. ఈశతఇతి, ఈశతే రాచాదికేవరటిటిడ్డాణిజీతిజీవ్ విల
యువతయః తాసాందేవతే, స్వామిని, కిమతినామ- కింకారణ
కవైభవం వణయసీత్యవ్యయః. (సమగ్రకలేతి) సమగ్రబలకి
ణశక్తిశ్చాసాజేతవ్యః శత్రుశ్చ, తస్యలభ్యా- లాభేన, సంతో
సంతోషకతఃవ్యసతి, వీనబలశత్రుత్వం వీరాణాందుఃఖార
వతి. ఏవంస్థితేనతిత్వం భావితస్తీచాపలాప్రకాశితస్తీచాపల
వణయసి. వణనైస్తీచాపల్యమేవహేతురితిభావః. విశ
త్రోస్తు చ్చస్యావిద్యమానంవైభవం స్వయంవణయసి, ఏవం
భవతీమమవైభవం పశ్యేత్వాహ (పశ్యేతుభవతీతి) సుకుమారాయ
క్షతోపి మమాజ్ఞాంకరౌరాయుధపరికరౌపి శివానాత్యైతుంశక్త
హ (కలేతి) లలితెక్షురూపధనుకి కరిధృతంయస్య, భ్రమరరూ
జ్యాయాం, అర్చితాకి ప్రతిసంహితాః, పుష్పరూపామాగణా
స్య, మమ, మరుద్వాయుకి, తద్విశిష్టకి అనలకి, శరకి - త్రిపుర
యస్య మహామేరుః ధనుకి యస్యసన్నపి, క్షణం, మమ, అతిలం
సనకి కథంభవేత్, అతిలంఘితమచ్ఛాసనః కథంస్యాదిత్యథః
త్వేషిగమకత్వాత్సమాసకి క్షణమపిమమాజ్ఞాం లంఘయితుం నశ
థః, అతఏవహి అధనారీశరౌవతత ఇతిభావః.

వహతిమహిలామాద్యవేధాస్త్రయీముఖైర్ముఖైః

వరతనుతయావామోభాగశ్శివస్య వివర్తతే

తదపిపరమంతత్వంగోపీజనస్యవశంవదం

మదనకదవైర్నక్షీశ్యవైకధన్నివృతరేజనాః

॥౩౬॥

(కావళి) సాధు, వసస్త, సాధు, కాలానురూపవాదీ ఖల్వసి,

అముమేవాధానం వసంతోప్యనువదతి (సఖీతి) సఖీతిరత్యాః, కా
మేనోక్తంవచనం వికత్తనం ఆశ్మక్లాఘావచనమితిమామంస్థాః, (నహీతి)
క్షిన్నాక్షాణాం చక్షుస్సమీపేపతంతః క్షుద్రజంతవో యథామాతంగ
స్యగజస్యప్రతిస్పర్ధినిః ప్రతిభటానభవంతి, తథా- వివేకోపికామస్యైతి
భావనిమమధామజానన్త్యాస్తవమయావ క్తవ్యంత్యంతుసర్వవృత్తాంతవే
దినీత్యాహ (అధవేతి) విశ్వవృత్తాంతస్య, వైదేశికీ విదేశస్థానఖల్వసి,
దృష్టచరః పూర్వమేవదృష్టః ఖలు, పరాక్రమవృత్తాంతః- తముపపాద
యతి (వహతితి) ఆన్యోవేధాః- నవప్రజాపతీనామాద్యోబ్రహ్మ, త్ర
యీముఖరైః-వేదత్రయధ్వనిముఖరితైః, ముఖైః మహిలాం-వనితాః
సరస్వతీం, వహతి- త్రయీముఖరైఃతి బ్రహ్మణః శాస్త్రసత్త్వంఖ్యాశ్చ
తే. శివస్య వామోభాగః పార్శ్వః, వరతనుతయాస్త్రీరూపేణ, వి
వర్తతే- వికృతంవర్తతే, యచ్ఛాచసస్సృతే త్యాదిప్రసిద్ధిద్యోతనాయ
శివస్యేత్యుక్తం. వివర్తనామపూర్వావస్థావిరుద్ధావస్థావశం. య
మేబ్రహ్మచర్యం స్యాదిత్యాదిప్రసిద్ధాతదపిపరమంతత్వ మిత్యుచ్యతే
కృష్ణవహిలోకానా మిత్యుక్తః కృష్ణశ్చ, గోపీజనస్యవశంవదం గోపీ
నాధీనంజాతం, అనేనప్రతిమూర్తి మధ్యైకస్యచిన్మృఖంకస్య చిదధాశ
రంకస్యచిత్ సర్వాంగమపికాన్తాయత్రం, కిముతేతదేహమిత్యుక్తివై
శ్చి. తదుక్తం - ఆహృదయాదావదనాదామాశ్నేః శారిధాత్మగోరీశా
చిత్రంయత్రనిమగ్నాజయతిరసః కోపిమదనజీవాచుకి ఇతి, ॥౩౬॥

విశ్వంయువతిసాతగర్తుంభవతాదత్తసాయకే।

వివేకకిన్నువరైత విపక్షేమయి సంస్థితే. || 32 ||

(రతిః) అయ్య ఉత్త. ఏవ్వంఏదం, తహవి విసమ త్థిర
సంతాణ వేరగ్గదుగ్గపడిర్తి ఓ అప్పమత్తేహిం సమదమప్పముహేహిం
అమచ్చేహిం అభిరట్టి ఓ స అం అసహా అసూరీ అణవా అ సాహసో
అ విపఖోక్తిణ్ణామ కణ్ణ కాహిత్తిత్తికళుసిఅహియయమ్మి, (ఛాయా)
అర్యపుత్ర ఏవమెతత్ తథాపి విషమత్థిర సంస్థాన వైరాగ్యదుగ్గ
ప్రతిష్ఠితోఽద్రమ తైశ్శమదమప్రముఖైరమాత్రైర్భిరక్షితక స్వయమస
హాయశూరోఽనపాయ సాహసశ్చవిషతుకి కిన్నామకదాకరిష్యత్తికలు
షితహృదయాస్త్రి,

(కావకి) అయిభీరు, అలమతిశజ్జయా. నూనంవిపక్షపక్షపాతిబా
లిశవచనవిప్రలభా స్వయూధ్యవైభవా ననిర్ధారయసి-పశ్య తావత్,
విశ్వవిజయినస్తవ్త్రియస్యమె జగత్త్రయప్రసిద్ధజైత్రముపకరణం.

వపురప్రతిమంనితంబినీనాం

దృశసాన్దర్యగుణందరావనస్రం।

కాలానురూపవాదీ-తత్తతాగ్లయోగ్యవాదీ, కామాదిసంబంధా
దేషంవదసీతిభావః (విశ్వమితి) విశ్వంజగత్, సాకల్యేనయువత్యధీనంక
ర్తుం, త్వయాదత్త సాయకేవిపక్షభూతేమయిసంస్థితే, వివేకకి కిన్నువ
తేత, నవతేత్రైవ సంస్థితే మృతేనతివతేత ఇత్యాపదేహికోధణః॥

పునశ్చరతిః ప్రకారాన్తరేణ భయంశంకతే (తహపీతి) వైరా
గ్యదుగ్గద్యు విషమత్వం శత్రుభిర్దురారోహత్వం అక్షోభ్యత్వం, భీరుభ
యశీతే, అతిశంకా- అసంభావితవిషయే శంకా, (నూనమిత్యాది) వి
ప్రలభావశ్చితా, స్వయూధ్యానాం స్వవర్ణ్యాణాం, అస్మత్ప్రముఖా
నాం, నైభవధనవిశ్చినోషి- జైత్రముపకరణం జయశీలంసాధనం (వపు

శ్రవణావధినేత్రచిత్రపుష్పం

ధనురాశ్చృమమముష్టిమయమధ్యం

॥౩౮॥

అపిచ- శైలీంవిలాపయతిశాన్తిమధ్యకరౌతి

ప్రిడాంభ్యదస్యతివిరక్తిమపహ్నతేచ

కర్ణామృతంకిమపితల-లభాపిణీనాం

నామాపికింసవికరౌతినిశమ్యమానం

॥౩౯॥

(వసంతి)

ననుక్తేముతికమేతత్, యదిదయోపితాం యదృచ్ఛాకీర్తనశ్శివ
కాదికమపిచిత్తసంగతౌభహేతురితి.

రితి) అప్రశ్నిమమితి వపుషోధనుషావావిశేషణం (దృఢేతి) సాన్దర్యాఖ్య
దృఢగుణవిశిష్టం, గుణామూర్ఖ్యదరావనమ్రుంకషదవనతం. శ్రవణావధి
యత్నేత్రం తదేవచిత్రపుంఖోబాణోయస్య, ముష్టిగ్రాహ్యమధ్యం, మ
మఆదిమంధనుః, ఇత్సుపుష్పాదయస్తదనంతరభూతాఇతిభావః. ॥౩౮॥

స్త్రియవీవమమజగజ్జయోపకరణమిత్యుక్తం తదేవోపపాదయే
తదైవభవమాహ (అపిచేతి) కళభాపిణీనాం- కళంమధురంభాపిణీనాం
స్త్రీణాం, తన్నామాపినిశమ్యమానం ఆకణ్ఠ్యామానం, కిమపికణామృ
తంసత్ కింసవికరౌతి, కింకర్మ, వికారం సప్రాపయతి, సర్వంజనం
వికారయత్యేవ, కర్మాపేక్షయాకింశబ్దస్య నపుంసకలింగత్వం వికారంవి
వృణోతి (శైలీమిత్యాది) శీలం సద్వృత్తమేవశైలీ, స్వాధ్యేణీజీవ పురు
షస్యవిలోపయతి. ప్రథమం ఆచారభ్రంశంకరౌతి, తతఃశాంతిం అధః
కరౌతి, విషయతృష్ణాముత్పాదయతి, ప్రిడాంభ్యదస్యతిలజ్ఞాంత్యాజయ
తి, విరక్తింవిద్యమానం సంసారవైరాగ్యంక్రమేణనాశయతి. కైము
తికం కైముతికన్యాయసిద్ధం ఏతద్వత్సమాణంచిత్రసంగతౌభహేతురితి
నుదస్తి, ఏతత్, తచ్ఛబ్దస్తానే ఏతచ్ఛబ్దస్యప్రయోగః- ॥౩౯॥

తిష్ఠతుగుణావమర్శకిస్త్రీణామాలాకనాదిభిన్నార్థః
 దోషానుచింతనార్థాస్మృతిరపిదూరీకరౌతివైరాగ్య
 అపిచప్రభూతమదమేదురాత్మనః
 విషయాటవీఘవివిధాసుధావతఃకిః
 స్వబలెనహస్త మనసోనిబహాణం
 చింతతంతు నెవసురదన్తియన్త్రీణం.

కిమపేక్షయాకైముతికన్యాయసిద్ధమిశ్శతాహ(తిష్ఠత్వి
 ణాం ఆలోకనాదిభిః ఆలోకనప్రసంగసంభాషణాదిభిఃసహ,
 మర్శకి- సాన్దర్యాదిగుణవిచారః, తిష్ఠతు - పురుషం వికారయ
 మధః స్తిష్ఠతు,దోషానుచింతనార్థా-స్తనౌమాంసగ్రస్థీ కనకకల
 పమితౌముఖంక్లెష్టా గారంతదపిచశశాంకెనతులితం| స్రవన్మా
 కరివరశిరస్పద్ధిజఘనంముహుర్నిద్ర్యంరూపం కవిజనవిశేషైర్దురు
 దోషవిచారాయస్త్రీణాంస్మృతికి స్మరణమపిపురుషస్య వైరాగ్య
 కరోతి దూరతోనిరస్మృతి. దృష్టానుభూతదోషచింతనస్మృతెః
 గృహశకత్వేస్త్రీణాంగుణవిచారార్థాస్మృతి శ్చిత్తసంక్షోభ
 తీదంనవ క్తవ్యమిత్వధఃకి. స్త్రీదివిషయేషు చరతోమానసస్యన
 నియమనమశక్య మితిసదృష్టాంతందర్శయతి (అపిచ) క్షేప్రేత్యధ
 భూతేన బహుళేన, మదేనగర్వేణ, మదోద్గమేనచ, మేదురకిమ
 సాన్ద గ్రాత్యధఃకి. ఆత్మామనోయస్యతస్య, విషయాశ్చబ్రష్పర
 ఏవాటవ్యః, వివిధాసు- నానావిధాసు. శబ్దాదయ ఆశ్రయ
 దృహువిధాః, తాసుధావతః- వేగేనసచ్చరతః, మనసః, స్వబ
 వత్ప్రపాంవినాకేవలం స్వయత్నేన శబ్దాదిభ్యోనివతఃసం నిం
 నశక్యతే, కిమివ, చింతన్తనాపద్యనాశసూత్రేణ, సురదంతినః
 స్య. చరణబంధనమివాశక్యం.

(రతిః) అయ్యఉత్త, దిగభూమివిభృమ సముమ్మూళణ ఖ్విమా
ణం జోఈసరాణందిత్తిం పరిహారంతెణతువ పరకగమణిజ్జం, (ఛాయా)
ఆర్యపుత్రీ దృగభూమి విభృమ సముమ్మూలన త్తమాణాం యోగీశ్వరా
ణాం దృష్టింపరిహరతా త్వయాపరాక్రమణీయం.

(కామః) (విహస్య) ప్రియేపశ్యామి చక్షుషీవతెచెతస్యపికా
తర్సం. యోజయామిఖల్వహం యోగీశ్వరానపియువతి యోగీశ్వరపాదె.

సుభగపరుమైర్మదస్తైశ్శీలతమన్యోన్యకవచితైకార్థం।

కింనవిదితంభవత్యాకిమపిమిధస్మ్యుతజీవితంమిధునం ॥౪౨॥

(రతిః) అయ్యఉత్త, అవహరిలంపవేతుహమాహప్సం, దాణిం
ఉణదీహబుద్ధిబలేణ దెవ్వద్విజ్ఞహధ్ధా జమణిఅమప్పముహ బహుసహా
సంపణ్ణేణ అహండుచ్చహప్పహు త్తణమంతస త్తిణా సత్తుణా కామోకిం
పాణజ్జత్తింబళపవణాహాతి కలఖినివ్వ తగళ అరహ్మీ, పసిద్ధంఖుప
ణ్ణాబళంమోఖ్ఖపెరంతాణం అఇదుక్కరాణం సిద్ధీణం సాహణంతి
(ఛాయా) ఆర్యపుత్ర, అవధారితం మయా తవమాహాత్మ్యం ఇదాసిం

అధభర్తు స్సావధానతాముపదిశతి (దృగభూమిత్యాది)

దృగభూమి విభృమ సముమ్మూలనత్తమాణాం, దృగభూమి రా
వాసస్థానం యేషాంతేషాం విభృమాణాం విశిష్టాభిమః దేహాత్మ
భృమాచికముచ్యతే. తేషాంసముమ్మూలనం మూలేనసహాత్పాటనం,
తత్రసమథానామిత్యథః, విహస్య. సావధానతోపదేశాత్. స్వసా
మధ్యమాహ (యోజయామితి) యువతయ ఏవ యోగీశ్వరా, ఉక్త
మథందర్శయతి (సుభగేతి) స్వరూపతకి సుభగైకి. కార్యతః పరుషైః.
మమాస్తైశ్శీ అన్యోన్యకవచితం కవచాయితం. ఏకాథకం- ఏకపా
ర్శ్వం యస్మిన్, తద్యథాతథా కీలతంబద్ధం, మిధస్మ్యుతజీవితం అన్యో
న్యాయ త్తజీవితం, కిమపిమిధునం ఉమాశంకరరూపస్తీ శ్రుంయుగళంభవ
త్త్యా కింనవిదితం, సర్వలోకవిదిత మితిభావః. స్యుతంపోతం॥౪౨॥

పునఃపర్యు బుద్ధిబలేన దైవదత్తహస్తేన యమనియమప్రముఖ బహుసహా సంపన్నైన అఖణ్డోత్సాహప్రభుమస్త్ర శక్తినా శత్రుణాకదాకింభవే ప్రబలపవనాహతాకదల కేవలరలత రాస్త్రి. పరిసిద్ధంఖలు ప్రజ్ఞాబలంబే తుపర్యస్తానామతి దుష్కరాణాం సిద్ధీనాం సాధనమితి.

(కామరి) సరోషహాసం, అతిముగ్ధమంజుభాషిణి- గుఱ్ఱాన్త కరశిష్టసంహితవిశ్వలక్ష విషమ విశిఖస్య నిత్యవిజయ జాగర కస్యత్స్వప్నియస్య మెసన్నిధౌ కాపునఃప్రజ్ఞా. కేనవాకస్యముక్తిర్చ వి కిమితి నామమధ్యభవభవత్యామానసేపిసాక్ష్యం నాలక్ష్యతే, (విహా ప్రియే, హస్త, విదితమేతత్, నూనమిదానీం స్తనగతం స్థాల్పమే దస్తరాపి సఙ్కాప్రమితి. అథవా అవిచారితరమణీయమబలాజనసా భావ్యం భవత్వామపివ ర్తతే, సంపశ్యతాం భవతి.

సరోషహాసం-శత్రుప్రళంసనాద్రోషస్తత ఏవచహాసోయస్మిక్తతత్తథా అధరతింపరిహసతి (అతిముగ్ధత్యాదినా) అతిముగ్ధ- అతకోమలమ సు-ఇతిభావః. మజ్జుభాషిణి - తథాపితవవచనంమనోహరతీతిభావః (గుఱ్ఱాన్త్యాది) గుఱ్ఱాన్త్యాన్తశబ్దాయమానామధుకరా ఏవ శిష్టసీ, ధర్మజ్ఞా, తస్యాం సంహితాః సన్ధానంప్రాప్తాః, విశ్వలక్షాః జగచ్చ వ్యాపాణాయస్యనిత్యంవిజయేజాగరూకస్య, త్వద్వల్లభస్యమమ, కా, లజ్జా-మోక్షవిషయిణీబుద్ధిః, కీదృశీ, నాస్తీత్యర్థః. కేనసాధనేన కస్యవ పురుషస్య ముక్తిర్చ విష్యతి, సర్వంగగనకుసుమవదత్యంతాసంభావ్యతీ. సాక్షాత్ప్రభావాత్ పరిహసతి - (కిమిత్యాది) అయిప్రియే. భవత్వామధ్యయథా సాక్ష్యం దృశ్యతే, తథామానసే-బుద్ధావిత్యర్థః సాక్ష్యం సూక్ష్మతా నదృశ్యతే. విహస్యతమత్పేక్షతే. తవమః స్థూలత్వ మూలంమయావిదితమిత్యర్థః. నూనమిత్యుత్పేక్షా, బహిః తయోః స్తనయోగతంభిదంస్థూలత్వంమనస్యసింక్రాంతమితి. అవిచ

మయాదిష్టసిక్రోధఃప్రథయతికిమప్యాస్థ్యమథచ
 స్మృతిభింశస్సేధావిఘటయతిబుద్ధింసపదినః!
 తయాముక్తిక్షేత్రీతమసిగహనైస్తతిలయం
 తథాధూతైకింవాజనయతి వివేకిజడమతిః. ॥౪౩

తదేవమసహ్యవెగమస్మద్వ్యాహం, వివేకామాత్మాశ్శమదమ
 దయోనప్ర సహిష్యతై. స్వయంచదుర్జయోనిఖిల సురాసురకొటీర.
 న్యస్తవామపాదోమహామోహాకి, సహితరక్షుకి మృగరాజస్యపరిపన్ధి

రితరమణీయంఆపాతమనోహరం స్త్రీణాంస్వాభావ్యంస్వభావః, తద్గ
 వత్వామపివతతై. తద్విహాయమమసామథ్యం పశ్యేత్వాహ (మయా
 దిష్టిత్యాది) మయాకామేన అదిష్టతి ప్రహితః క్రోధః, కామాత్క్రో
 ధోభిజాయతే ఇత్యుక్తైకి. కామాలాభాత్ ప్రవృత్తిః పురుషస్యకిమః
 వాచామగోచరం ఆంధ్యంకార్యాకార్యవివేకజ్ఞానాభావం, ప్రథయతి
 విస్తారయతి అథచక్రోధాన్ధ్యప్రాప్త్యనస్తరం స్మృతిభింశః సేధా
 సమ్మోహద్వారాస్మృతిభింశకి సెత్యతి, సంమోహాజ్ఞానం,నకి
 స్మృతిభింశకి, బుద్ధిప్రజ్ఞాంవిఘటయతి క్రోధాన్ధ్యవతిసంమోహ, ౩
 త్యుక్తైశిధిలయతి, తయాప్రజ్ఞయాముక్తిఃజీవకి, గహనైతమసి అజ్ఞానై
 సంసారేవా, లయంనాశం, విందతి, తథాధూతే జగతి, ఇత్థమర్థేస
 పన్నేవా, మందమతిర్వివేకకి, కింజనయతి ప్రజ్ఞాదిమోక్షపర్యంతేమకి
 వాజనయితుంశక్నోతి నకిమపీత్యథకి. ప్రజ్ఞాబలాన్మోక్షసిద్ధిరితియత్
 త్వయోక్తం, తత్సత్యం, మమమంత్రశక్త్యాసాప్రజ్ఞైవనోత్పద్యత
 ఇతిభావః,అత్ర,సంగాత్సంజాయతేకామః కామాతోక్రోధోభిజాయతే
 క్రోధాన్ధ్యవతిసమ్మోహాస్సమ్మోహాత్స్మృతివిభ్రమః||స్మృతిభ్రంశాత్
 బుద్ధినాశోబుద్ధినాశాత్ప్రణశ్యతిఇతిభగవద్గీతావచనమనుసంధేయం ॥౪౩|
 అస్మద్వ్యాహం, అస్మాకంబలవిన్యాసం సోఘంససమధాభవిష్యంతే

పరస్యపురుషస్యైవపచ్చభిశ్చమమాయుడైకి!

సమయేషువిమత్త్యైస్తేనత్వవన్తోపిత్రపరికి.

॥౪౪॥

అపిచ,

అలమిహవిబుధాద్యైరాగమగ్రాహ్యవాచః

మునిపరిషదిథర్మకాగాయతోముక్తిహేతునాన్

తపసినియతవృత్తైస్తస్యదేవస్యశాంతిం

జనితయువతిరత్నందర్శయత్యూరుకాణ్డమ్.

॥౪౫॥

(రతిః) అయ్యఉత్త సంభావేషు సచ్చంతుహ భాసిఅం, అచ్చ
హ్యకీడం అప్పడిహ అంఖు తుహమాహప్పం, ఏదండణ అణ్ణాఅపువ్వం

స్వయంశూరస్యమహామోహస్య, అస్మదపేటాపినాస్తీత్యాహ (స్వయం
చేతి) తరత్యుః మృగాదనకి, పరిపథిప్రతిభటః, స్వస్వాపిశత్రువిధ్వంస
నమాహ (పరస్యైతి) పరస్య పురుషస్య పురుషోత్తమస్య విష్ణోరివ
మమాపిపచ్చభిరాయుడైకింఖిచక్రాదివదరవిందాశోకాదిభికి, అతిబలవం
తోపిత్రపరికి, సమయేషుతత్తదవసరేషు, విమధ్యతైనిరస్యనై ॥ ౪౪ ,
కింబహుక్త్యా, బదరికాశ్రమతాపసో నారాయణోఽపిమయాజితఇత్యా
హ (అలమితి) ఇహ అస్మిన్జగతి, మచ్చత్రు విమథనప్రసంగే, విబు
ధాద్యైకి సురాసుర గర్భర్వాద్యైకి, కీలికతైరలం, అగమవత్ గ్రాహ్య
స్వీకార్యావాక్ - వచోయస్యతస్య, అగమవద్గ్రాహ్యవాచోవచనాని
యేషాంతాకవా. ధర్మాన్ ధర్మశాస్త్రాణి, ముక్తిహేతుక మునీనాం
పరిషదిగాయత ఉపదిశతః తపసి-అత్యధ్యానైనియతవృత్తైస్తస్యదేవస్య
శ్రీమతోనారాయణస్య, శాంతిం విషయాద్విరక్తిం, జనితయువతిరత్నం
సృష్టార్వశికం, ఊరుకాణ్డమేవ, దర్శయతి- శాంతియద్యస్తి, స్త్రీసృష్టి
ర్విరుస్యేతేతిభావకి, తత్తాపూరుతః సృష్టికి విశేషతా విరుద్ధా ముక్తి
హేతుక ధర్మాక నివృత్తిగర్మానిత్యధికం.

॥౪౫॥

అణవెదు అయ్యుడై. (ఛాయా) ఆర్యపుత్ర, సంభావయామిసత్యంతవ
భాషితం. అబ్రహ్మకీటం అప్రతిహతంఖలుతవమాహాత్మ్యం. ఏతత్
పునరజ్ఞాతపూర్వమాజ్ఞాపయత్వార్యపుత్రకి.

(కామః) కింతత్.

(రతిః) వివేలప్పహుడీణంమహామోహాప్పహుడీణం అ మిలంద
మాయందాణంవిలకించిమి త్తంవెరంతి. (ఛాయా) వివేకపుభృతీనాం మ
హామోహప్రభృతీనాంచమృగేంద్రమాతంక్తా నామివకిన్నిమి త్తంవైరమితి.

(కామః) ప్రియే, ఆకర్ణ్యతామిదమాదితని ప్రభృతి.

త్రిగుణఘటితాద్భిక్తురు ద్ధిస్సతీతదనువ్రతా
సమయనియతోచ్ఛాయంతేధాకులంసమజీజనత్.

ప్రథమమహతద్భృగద్వేష్యంవివేకపురస్సరం

ద్వితీయమితరజ్జుష్టం రాగప్రమోహముఖంమిధకి. ||౪||

అణ్ణాదపువ్వం - అజ్ఞాతపూర్వం కింతదజ్ఞాతపూర్వం(వివేలప్పహుడీణమి
త్యాది)అత్రమృగేంద్రమాతంగానామితిశాశ్వతికవిరాధదర్శనేదృష్టా న్నీకు
ర్వన్త్యైత్యా, వివేకాదీనాంమృగేంద్రత్వంమహామోహాదీనాంగజత్వంచ
శబ్దశక్త్యాప్రతిపాదితమితివిధివైవవివేకాదీనాం బాధకత్వం ఇతరేషాం
బాధ త్వంచ సూచితమిలిఖావకి. పృష్టప్రతివక్తుముక్తమతే (త్రిగు
ణఘటితాది) తదనువ్రతాభోక్తుః,ధర్మత్వాత్తదవినాభూత బుద్ధిః, మతి
రేవసతీపత్నీ, త్రిగుణఘటితాత్. త్రయాణాం గుణానాం సమాహార
స్త్రిగుణం, పాత్యాదిత్వాత్జీప్రతిషేధః. యద్వాత్రయోగుణాయసే
తిత్రిగుణప్రధానంతేన ఘటితాత్, సంబద్ధాత్, భోక్తుకి జీవాత్ సమ
యనియతోచ్ఛాయంసత్వరజ స్తమసాంత తత్సమయేమనియతకి ఉచ్ఛాయ
యఉన్నతిర్యస్యతత్ తతులం, తేధా సమజీజనత్ ఇహాస్మికకులత్రయ్యే
ప్రథమంసత్వప్రధానంవివేకపురస్సరం, తత్ భోగోద్దేయ్యో యస్యతత్

అత్ర వివేకశ్చమహామోహశ్చ సమానశీలాభిః ప్రకృతిభిరఙ్గ
షికౌఃరాజన్యః తయోరపి.

మోహస్యధర్మసత్త్వి దుగ్మలిరపవర్గదోషదృష్టిమయా!

విషయరసదోషదృష్టిః సుమతిరనన్యః వివేకస్య. ||౪౭||

(రఙికి) తదా, తదా, (ఛా) తతస్తతః,

(కామకి) తతశ్చరజగి ప్రధానా రాగాదయః తమః ప్రసూ

తేస్సంసార చక్రవర్తినామహామోహస్య దైత్యానుకూలరక్షగి కులన్యాయ
యన సాచివ్యమాచరంతి. సత్వసంభవం వివేకకులమసహాయం అ
ల్పసారంబవర్తతే, జనకశ్చాస్మాకంక్షేత్రజ్ఞకి స్వయంమధ్యస్థస్వభా
వోపసహధర్మచారిణ్యాదైవ్యాబుద్ధ్యాసహఅద్యయావదస్మాసుబహులం

యద్వా! తత్తథోగస్య ధ్వేష్యంశత్రురితి, తత్ సంసారపరాజ్ఞుఖం భవ
తీత్యర్థః. రాగముఖంప్రమోహముఖంచ ఇతరత్ ద్వితీయం. తృతీయ
శ్చాకులం, మిథోన్యోన్యంచ- జుష్టంసంగతంభవతి. ||౪౮||

అత్రకులత్రయే. సమానశీలాభిః వివేకస్య సమానశీలాశమదమాదయః, మ
హామోహస్యకామకోధాదయఃగుణతః సమానస్వభావాభిఃప్రకృతిభిః,
రాజన్య రాజనా (మోహస్వేతి) ఆర్యావృత్తం. దుర్మతేకి స్వరూప
మాహ (విషయేతి) విషయాః శబ్దాదయః, రసానుభవః, తత్రదోషద
ర్శనం, అనన్య అనుకూలా||౪౯|| తతస్తతః - పరవృత్తాంతంకథయేత్య
ర్థః. రాగాదయశ్చ తమః ప్రకృతి రుత్పత్తిస్థానంయస్యతస్య మహామో
హస్య, సంసారచక్రం వర్తయతీతి - సంసారచక్రవర్తి, యద్వా
సంసారస్య చక్రవర్తి సార్వభౌమః, రక్షగికులందైత్యానుకూలం
యధాభవతితన్నాయెన, సాచివ్యం-సచివత్వం సహాయత్వమితి యా
వత్. సత్వసంభవఉత్పత్తిస్థానంయస్యతద్వివేకకులం, అసహాయంకులాం
తరసాచివ్యరహితం, తతనీవాల్పబలం, క్షేత్రజ్ఞోజీవః, అద్యయావత్

దత్తపృష్టిః . తదిదమసహమానా నిత్యసృశంసావివేకాదయః జాతివా
దిన ఇవస్వభజ్జమప్యనుమన్యమానాః పురుషస్యభౌగం తత్సంవర్ధకాన్
అస్మాంశ్చ ఉత్సాదయితుమీహనై. అస్మత్తాతేనవ అనాదిభుక్తాయాం ప్ర
కృతా వివిధాన్ దోషానుష్ఠాట్య తాతంచతస్యా ముపజనితవైరాగ్యం కేన
చిదుపాయేన విఘటయ్యమహాప్రస్థానేన అపునరావర్తినంకర్తుమారభే
నై. తథామరగటరక్షఃపతీ మహాపాతకీనా సుగ్రీవ విభీషణౌ స్వకులా
త్సాదనప్రమాణయన్తి, నచతదారంభే తాతస్య దుర్దశా శక్యా వర్ణ
యితుం, అయంఖలు.

జాత్యన్తఃపరదోషదృష్టిమపరీవాదేషుమూకాగ్రీణిః

బాధిర్యప్రథమావతారసరణిర్నిర్దానమాకర్ణనై!

స్త్రీప్రాయఃపరదారసజ్గ్రహవిధాతద్వత్సరావర్జనై

సంపద్యేతసమీక్షణేపివకలః పాపైర్వివేకాదిభిః. ||౪౮||

అతఏవాస్మాభిరపిపరిత్యక్తసౌభాగ్యైః తేషిదురాత్మానాజిహూం

ఎతద్దినావధీత్యధికః. బహులమధికందత్తాభిముఖ్యః, సృశంసా ఆశ్రితఘా
తుకాః, జాతివాదినః స్వవ్యాఘాతౌత్తరవాదిన ఇవపురుషస్యభౌక్తుః,
ఉత్సాదయితుం నాశయితుం, ఉద్యుచ్ఛతై, అనాది కాలమారభ్యభు
క్తాయాం, వివిధాన్ దోషాన్. అల్పస్థిరత్వాదిదోషాన్, ఉష్ణాట్య-ప్రకా
శ్యతస్యాం ప్రకృతా జాతవైరాగ్యం, విఘటయ్య-విఘటనం కారయి
త్వా, అపునరావర్తినం - పునరావృత్తిరహితంకర్తుం, మరగటపతిః-
సుగ్రీవః, రక్షఃపతిః - విభీషణః, ఉత్సాదనవిషయై, ప్రమాణయంతి
ప్రమాణతయాఉదాహరంతి, (జాత్యంధఇతి) పరరంధ్రేషజాత్యంధాః
పరదారెవ్వపుంసకాః| పరీవాదేషుయేమూకాః తేతీవదయితామమ, ఇ
త్యాదికమిహభావ్యం||౪౮|| అతఏవ, స్వకులాత్సాదనై ప్రవృత్తతయాలే
వివేకాదయోపిహస్తమివ్యస్తై, తతగిప్రభృతి-తతఆరభ్యేత్యధికః. వయం

స్వయై తతఃప్రవృత్తిప్రవృత్తిపద్ధతి సమాశ్రిత్యవయంవతేవ :
యతిష్యామహే, తదాతుసత్వప్రధానంకులంజ్యోతిరిక్షణజ్యోతిరివద
మణికిరజైరస్మాభిరభిఘాయతే.

సౌహార్దమిత్యమనవాప్యసహౌదరాణాం

ఆసీత్స్వమూలగుణభేదవశాద్విరోధః।

ఏకప్రజాపతిభువామపివైరబద్ధః

స్వాత్మావధిస్స్వయముదేతిసురాసురాణాం.

॥౪॥

(రక్షి) సంతంపాలం సంతంపాలం పుత్రావవ్యపిదుణోః

అంవిదాసంతి, తహకహంసౌలరా ఏవ్యఇలరెలర విద్ధంసణశంపడః

అఆ హేమాంతి, ణాహకింఞహేమాజ్ఞ తాణంతుహ్యేణంవి సమరదుద్ధః

ణివారణసాహణంసంధి.

(ఛాయ) శాస్త్రంపాపం శాస్త్రంపాపం, పుత్రావేవపి

ర్భృగం వినాశయన్తి, తథాకథం సౌదరావేవ ఇతరేతరవిధ్వంస

లంపటహృదయాభవన్తి, కింసభేవేత్తైషాం యుష్మాకమపి సమరదుర్దః

నివారణసాధనంసన్ధి,

ప్రవృత్తి పక్షమాశ్రితాః, తేనివృత్తి పద్ధతి మాశ్రితాః, సుయ

ష్యామహే - సన్నద్ధాభివిష్యామకి, సత్వప్రధానంకులంవివేకసంబ

గోత్రం, జ్యోతిరింగణఃఖవ్యోతకి, తజ్జ్యోతిరివద్యుమణికిరణ సద్వజైరసా

భిః పరిఘాయతే. సహౌదరాణాంకథనిరోధస్సంజాత ఇత్యు

దృష్టాంతేనోపపాదయతి (సౌహార్దమితి) ఇత్థముక్తప్రకారేణ

హౌదరాణామపివివేకాదీనాం మహామోహాదీనాఞ్చ, సౌహార్దంనే

హంలప్రాప్త్యైవ, స్వస్వకారణభూతసత్వాదిగుణవశాద్విరోధకి సం

త్రః, ఏకఏవకశ్యప్రజాపతిః, తస్మాజ్ఞాతానామపి సురాణామసు

రాణ్చ, స్వాత్మావధిః - స్వాత్మా - స్వస్వరూపమవధిర్యస్య సఖి

భణః. యావదాత్మభావీతియావత్. బధ్యతఇతి ఒంధకి, వైరరూపాబ

విశేషః, స్వయం-అకారణమేవఉదేతిహే, తద్యత్.

॥౪॥

(కామః) అయి, ముగ్ధ, కథించిదపినాత్ర సద్విస్మయభావ్యతే.
 సతస్సత్వవిహీనానాం సత్తమైవాపరాధ్యతః |
 కథజాగరంప్రతీకారః కల్పకొటిశతైరపి. ||౫౦||
 ప్రతిపురుషవిభక్తమూర్తిభేదాః
 వయమితరైవమిధాప్రతీపవృత్తాః |
 క్వచిదధికరణేనమాపతంతః
 సుతసుదధీమహివన్యఘాతుకత్వమ్. ||౫౧||

శాస్త్రంపాపం శాస్త్రంపాపం, దుర్వార్తా శ్రవణజనితపాపస్య
 శాస్త్రః పార్థ్యతే అత్ర అస్మిన్విషయేకధర్మిదపినకేనాపిప్రకారేణసం
 భావ్యతే సంపద్యతే, ఇదమేవాపపాదయతి (సతః) సత్వవిహీనా
 నాం అసతాం, దుర్జనానాశ్చ, సత్తమైవస్వసద్భావేనైవ, అపరా
 ద్యతః- అపరాధం కుర్వతః, సతః- విద్యమానస్య, సత్పురుషస్యచ,
 అన్యథైవంకథమితి సుసిద్ధాప్రయోగశ్చేనితిఋషి- తమప్రకాశయోరివ
 సదసతాః ప్రయుక్తవిరోధా, తపస్యతరాసద్భావమన్తరేణ దుష్పరిహ
 రణభావః. ||౫౦||

సద్విస్మయభావతీత్యుక్తం ఇదానీంకథంచిత సభవేపి అన్యతరహాని
 స్సాన్విదిత్యాహ (ప్రతిపురుషైత్యాది) యద్వా- నను. వ్యధికరణాస
 క్తానాంభవతాంతేషాశ్చవిరోధ ఏవకథమిత్యాశంక్య యత్రసామానా
 ధికరన్యం తత్రవిరోధకీన్యాదిత్యాహ (ప్రతిపురుషైత్యాది) ప్రతిపురు
 షం- పురుషే పురుషే. విభక్త స్వరూపభేదాః వయంమహామోహద
 యః. ఇతరై- వివేకాదయశ్చ, మిధః అన్యోన్యం. ప్రతీపవృత్తాః ప్రతి
 కూలవర్తినః, క్వచిత్ ఏకస్మిన్ అధికరణే సంగతాస్సంతః, భోసుత
 ను, సన్యఘాతుకత్వం. దన్యఘాతుకత్వం వయందధీమహి-ధార
 యాహ. ||౫౧||

నఖల్వర్థకామ పరాణామస్మాకం నారాయణ పరాయ
కథాయామపినజ్జతిరుత్పద్యతే. కిచ్చి, యథాకథజ్జీదుప పద్యమాన
అఖిణ్ణవైరిఖిణ్ణపవణ్ణితో మహామోహాకి కథజ్జీదపి సద్ధింనానుమన్త
అహంవాకధంఅసహాయవీరకి తమనుమన్యై, నఖిలుత్తుధితోపి శార్దు
క దాచిదపిశాడ్వలమ త్తి.

(రఃకి) కొడణ తెహింకుళఘ్నేహిం మహాబళాణంశుహక్త్ర
ఉమ్మాళతే ఉవాట సమ్మంతేట, (ఛాయా) కగిపునస్సైః కులపై
మహాబలానాంయుష్మాకమప్యస్మూలనె ఉపాయస్సమ్మన్త్రితః.

(కామః) అయి, భీరు, అనుద్ధాటనీయమిదం రాజరహ
విశేషతః స్త్రీయ, (రఃకి) హస్తంసజ్జుహ్య, అయ్యఉత్త సాఖటసిమవి

సహాణ వసంతేణల సచ్చం వివరిజ్జఉ రాఅరహసం.

ఇమమధకముపపాదయతి (నఖల్వతి) కథాయామపిన
అఘటిత వ్యవహారః ఆఖ్యామికాదిషు వక్తుంశక్యతే ఇయంతున
ర్నతత్రాపీతిభావః. కథజ్జీదుపపద్యమానమపీతి అఖండాయై పై
కథజ్జీదపి-సర్వ ప్రకారేణాపినానుమన్యతే, యద్యపి కామాదీనాం
ద్విహితవిషయే వివేకాదిభిస్సంగతి స్సంభవతి. తథాకుత్రాపి
మోహాస్య సంధిర్నాస్తివేతిభావః (అహంవేతి) తంసంధిం వి
విషయః కామః కామోనభవతీతిభావః. శాద్వలంతృణం. వివేక
యుష్మద్విజయే కఉపాయస్సమ్మన్త్రితఇతి పృచ్ఛతి, (కోడణే
వైతి వివేకాదిభిః కులఘాతక్షేకి ఉన్మూలనం ఉత్సాదనం సమ్మన్
విచారితకి అనుద్ధాటనీయం రాజకులం రాజవర్గం స్త్రీయవిశే
ప్రకాశనీయం, స్త్రీగణాంచాపల్యాదితిభావః. హస్తం సంగృహ
కామస్యపాణీగృహీత్యేత్యధకః.

(ఛాయా) ఆర్యపుత్ర శాపితోసి మయా ప్రియ సఖనవసన్తే
చ, సత్యంవివియతాం రాజరహస్యం,

(వసన్తః) (స్వగతం) కిమత్రవివరణీయం, దుష్పరిహర
ఖలు అనిర్ధారితకాలానియతి విపర్యాసః, (ప్రకాశం) సఖమకరధ్వజ
మనోరథసమర్థానాంమహామోహవిరోధినాం

మన్త్రభేదనమస్మాభిఃకార్యంతత్పరిపద్ధిభిః, ॥౫॥

(కామః) ప్రియ, కథయామితర్హి, అస్తిఖలు అనభిజ్ఞాన
సార్వభౌమ వివేకమూలాకర్తృత్వాభిమానాదినానావిధ విషమదృ

నకత్రాపి ప్రకాశయామీతిశేషః- స్వాంతగతం యథా
ధా, అనిర్ధారితకాలః ఈశ్వరైక సమధిగమ్యత్వాత్అస్యభాగ్యవిష
యః- ప్రకాశమాహ- శత్రూణాం మన్త్రభేదనమస్మాభిః కార్య
త్యాహ- మనోరథేతి, మనోరథమాత్రే సమర్థానాం నతు కార్యత
విరోధినాం- వివేకాదీనాం తస్య వివేకస్య పరిపద్ధిభిః- శత్రుభిః,
స్త్రీస్య విచారస్య భేదనంభేదః. ॥౫॥

తర్హి అతినిర్బంధ ఇత్యర్థః. తద్వక్తుముపక్రమతే అస్తి ఖల్విత
దినా, అనభిజ్ఞానాం అజ్ఞాతస్వనాశానాం వివేకమూలః- వివేకహీ
నః అకతృత్వాభిమానాదీతి అత్రభగవత ఏవ స్వతంత్ర కతృత్వ
నమమేతి అయమకతృత్వాభిమానః ఆదిశబ్దైసఫలసంగత్యాగడవ్య
సవనానావిధవిషమదృష్టిః దుష్కారం తత్సహకృతః, అభిచారోవి
ః ఉపనిషదామూషరత్వం నిస్సారత్వాత్ తచ్చత్రబ్రహ్మణో వివక్షి
త్వాభావాత్తన్నిష్ఠైః పుత్రకలత్రాదిత్యాగిభిరితిభావః, నివృత్త్యాభి
ధర్మః మోక్షార్థంక్రియమాణో ధర్మః నివృత్తి ధర్మః యస్మి
స్య నివృత్తి ధర్మనిష్ఠస్య దోషాణాం దర్శనే అంధవత్ శ్రవణే బల
వత్ పరస్మైగమనేషండవత్ - షండోనపుంసకః పరదోషకధనేమా

సహకృతః కశ్చిత్ అస్మత్తుల-లాభిచారకాఙ్క్షభిః ఉపనిషదూషరనిష్ఠైః కై
శ్చిన్నిష్ఠురైః అనుష్ఠీయమానా నివృత్తి సంజ్ఞకొధర్మకా యన్నిష్ఠస్య పురు
షస్య పరదోషదర్శనాదివ్యర్థ బధిరవణ్డ పలుమాకాదివదత్సంత మవస
న్నావస్థాన మాకర్ణ్యతే. తేనచ నిష్పృతిక్రియేణ కేనచిదవగ్రహణేన
పురుష మావిశతా బుద్ధిస్సంక్లంభ్యతే. తస్మాత్తుల-లాభతత్సక్తమాదస్త్ర
తుల-లప్రద్యేషదూషితహృదయా ప్రశాంత మధురవేష ప్రచ్ఛన్నా భవ
రసభోగభ్రామరధీ పరభక్త్యపరపర్యాగూ బ్రహ్మరాక్షసీప్రాదుర్భవి
వ్యతి.

వత్ ఆదిశబ్దేన పరదోషచింతనే అచిద్వత్ అవసన్నంకృతం తతశ్చనిష్ఠ
త్తిధర్మసహకృతబుద్ధిసహితస్యపరభక్తిస్సంభవతి త్యాహ, తేనచేతాది-
తేననిష్పృతి ధర్మేణనిష్పృతికారేణ నివృత్తయితుమశక్యేనేత్యర్థః అవ
గ్రహణవిశాచేనచ పురుషమావిశతాపిచాదవత్ పురుషమావిశతాబుద్ధి
కూటస్థగృహిణీప్రజ్ఞానసంగభవిష్యతితస్మాత్ పురుషాత్-తత్సంగమాత్
నిష్పృతిస్సర్వసంగమాత్ బుద్ధేః నిష్పృతి ధర్మసంగమః పురుషద్వా రేణేతి
నన్యభిచారదోషశంకా, పరభక్తింవిశేష్యతే - అస్మత్తుల-లేత్యాదినా.
పరభక్తిర్మహామోహాది కులద్యేషిణీ ప్రశాంతేనమధురేణ వేషేణ ప్ర
చ్ఛన్నాభీమరధీ-ఆత్మనోభవరసానుభవవిషయేభీమరధీభీమరధీనామపురు
షస్య కశ్చిదపమృత్యుకాలవిశేషః యాసంత సప్రతితమేవర్షమాసిచసంత
మే, వినేతు సప్తమే ఘోరారాత్రిరైస్య మరధీతినాభివృత్తానంసార
భోగస్యాప మృత్యుభూతేత్యర్థః పరభక్త్య పరనామధేయవతీ బ్ర
హ్మరాక్షసీ బ్రాహ్మణీదుషకర్మవశాత్ రాక్షసతాం పాగ్నిస్తా తథో
క్తాఉత్పత్స్యత ఇత్యర్థః- యథాప్రమాణంబుద్ధికి కదాచిత్ నియతి
వశాత్ సత్వోత్తరాభూత్వా భగవతి భక్తిముత్పాద్య ఆత్మనోముక్తిం
సాధయతీత్యాహ. (గుణత్రేతేతి) గుణానాసత్వరజస్తమసాం త్రేతం

(తథాహి)

గుణతైతోన్యైషక్రమపరిణతానస్తవికృతిః
 క్వచిత్రా-లెబద్ధికికులయుగలకూటస్థగృహిణీ!
 అతిక్రూరాశ్యస్తప్రలయవిధిదుర్మస్త్రపరుషాం
 పురాభీమాకారాంస్పృజతిపరభక్తిం పరవతీ.

॥౫౩॥

ప్రసజ్యాదియతాపరత్రపురుషే పాతివ్రతీంబిభృతీ
 భక్తిస్సాప్రతిరుద్ధసర్వకరణంఘోరంతపస్తస్యతే|
 తుష్టాతేనజనార్దనస్య కరుణామర్వీతతతి-జరం
 కఞ్చిత్కైటభకూటికల్పమసురం | ఇత్యగ్నోక్తలజ్జయావిరవత్తి,
 (వసంతి) (స్వగతం) సఖిలు సజ్జల్పనూర్వోదయః,
 నిర్మూలనస్వేషనఇతి శేషః|
 అన్యధాతుపూరయామి(ప్రకాశం) శేషంపునర్దుర్వచం॥౫౪॥

త్రయం తస్య ఉన్యైష క్రమేణ ఉత్పత్తిక్రమేణపరిణతాః జాయమానాః
 అనంతాః బహువిధాః వికృతయోయస్యాస్సా- కులయుగలస్యరాగాది
 కులస్య మహామోహస్తగతత్వాత్ కులయుగలమిత్యుక్తం- తస్యకూ
 టస్థః జీవితస్యసత్త్విబుద్ధిః- పరవతీ- పరాధీనా- యద్వాభగవదాయ
 త్రాసతీక్వచిత్ కాలే జాయమానకటాక్ష సంఘక్షితాచార్యప్రసత్యనం
 తరకాలే (అతిక్రూరేత్వాది) కులక్షయకరత్వాదతి క్రూరత్వం అత్యంత
 ప్రలయోమోక్షః తస్యవిధానేయోదుర్మంతో దుష్టచారః తేననిష్ఠురాం
 యద్వాదుర్మంతః అష్టాక్షరః తేనదురభిభవాం - యత్రాష్టాక్షరసం
 సిద్ధ ఇత్యాద్యుక్తే - భీమాకారాంభయంకరవపుషం పరభక్తిం * ప
 రభక్తిస్యాదితి భగవత్సాక్షాత్కారరూపపరంపరాం * అనంతరంసృ
 త్యతీత్యధః- యావత్పురేతిల్పఉధే-లట్.

॥౫౩॥

అభపరభక్తికృత్యం తత్ఫలంచాహ (ప్రప్రశ్నేతి) ప్రప్రజ్యా
 విషయవిరాగ ఆదిశబ్దేనత్యాజ్యో పాదేయజ్ఞానాదయోగ్యహ్యంతే

(రతిః) (సభయసంభ్రమం) ణాహ, పరిరఖి, పరిరఖి,
 (భాయా) నాథ, పరిరక్ష, పరిరక్ష, ఇతిభర్తారమాశ్లిష్యశ్చి
 (కామః) గాఢముపగూహ్య, అభుక్తపూర్వ మివనిర్వృతం
 నాటయన్ (ఆత్మగతం)

జనితవలయభక్తే దత్తహారావమదై

ముషితనిఖిలఖిదేమోహసంతోషమోతౌ!

సచకితపరిరంభే సాంప్రతంకాతరాఢ్యోః

త్యజతియుగళచింతామజ్జయోరస్తరాత్మా.

॥౫౫॥

పరత్రపురుషే పరమపురుషే పాతివ్రత్తిం పతివ్రతాభావం విభ్రమిసా
 భక్తిః ప్రతిరుద్ధసర్వకరణం ప్రతిరుద్ధాని ప్రత్యాహృతానిసర్వేంద్రి
 యవ్యాపారా యథాతథా ఘోరం తపః తప్యతే - ఉపాసనాత్మకం
 తప ఆజయతీత్యర్థః, తపస్తపఃకర్మకన్యైవేతి కర్మవద్భావః తేనత
 పసా తుష్టాప్రీతాజనాదనస్య కరుణాకైటభకోటి కల్పంకైటభాసుర
 కోటి పరాక్రమం కంచిదసురం సంకల్ప సూర్యమితియావత్ - స్వబా
 ధకత్వాత్ అసురత్వోక్తిః- తతింకరంపరభక్తి విధేయం కుర్వీతేతి అ
 ధోక్తాన్లోకస్యాసమాపనాత్ పూర్వమేవ విరమతి- తుష్టింభూతో
 భవత్ - లజ్జయాభీత్యావావిరతిః- ఆత్మవినాశ కథనమనుచితమితివాక్య
 శేషన్నపూరయతీత్యర్థః. వసంతస్తుస్వమనసితదభిధానపూర్వకంవాక్య
 శేషంన్నియథావదా పూర్వ శంకాంతర నివారణాయప్రకారాంత
 రేణస్వయమేవకామవాక్యశేషంపూరయతి, సఖివ్యత్యాదినా. నిర్మూల
 నస్సంహారానద్వాదిత్వాల్ప్యుకి వక్తుమశక్యందుర్వచం

॥౫౪॥

భయప్రయుక్త స్సంభ్రమః - నిర్వృతం సుఖోపభోగం
 నాటయన్ అభినయన్ స్వగతం అనుసంధత్తై (జనితేతి) కాత
 రాఢ్యో అధీరలోచనాయాః ప్రీయాయాః రత్నాః సచకితపరిరంభే

(ప్రకాశం) సఖి, మహామోహసైనికధురన్ధరస్యమమప్రేయసీ సతీతమాభైషికి. సమాశ్వాసిహి సమాశ్వాసిహి. ఇదంఖైవైస్త్రజాలికనగరనిగ రణ ప్రాయ మనిపుణనైగమిక రత్నాభ్యుచరుష నిర్మితం కిషప్యైతిహ్యం. (తథాహి)

కువృత్తమిలికౌకుటరవ్రతమధిక్షిపద్విస్తధా
సుధాకరశతక్రతుప్రభృతిభిస్సవ్యయంచస్థల
నదద్భ్రమరపజ్జికే నవతికార్కుకమామకే
విరక్తిగృహదెహలీంకభహదాహలీపీక్షితే.

॥౫౬॥

భయసంభ్రమ సహితమౌలింగశే, పునఃకీదృశే. వలయానాంకటకానాం ఛంగోజనితోయస్కిక్-దత్తహారావమద్దేహారస్యామదోవిశ్లేషః దత్తక కృతోయస్కిక్, ముషితః నిఖిలః ఖేదః పరిశ్రమః స్వగృయస్కిక్ మో హస్య సంతోషస్య హేతాకారణభూతే. సాప్రతం అంతరాత్మామమ మనః అంగయోః స్వపరశరీరయోః యుగలచింతాంత్యజతి-ఇయంరతిః. అయంకామః ఇతిబుద్ధిం, ఏకత్వమేవ భావయతి. యథోపాసకః స్వవ రమాత్మానావేకత్వేన భావయతి- తద్వత్.

॥౫౭॥

ప్రేయసి - ప్రేయతమే, ఆశ్వసిహి-నిర్భయాభవేత్యర్థః, పరభ క్తిప్రాదుర్భావాదికమసత్య మిత్యాహ - ఇదమితి. ఐష్ట్యజాలికం- ఇం ద్రజాలదృష్టం యన్నగరనిగరణం పత్తననిగరణం తత్సదృశం. కేనకల్పిత్రాతమిత్యహ అనిపుణేతి అనిపుణాజడకినైగమికోవైదికి స ఏవరత్నాభ్యుచరుషః అధ్వగిత్యర్థః శేష్టపత్తనవీధిగత పురుషకల్పితం. తదేవో పపాదయతి (కువృత్తమితి. కౌకుటరవ్రతం కామశాస్త్రానుష్ఠానం ప్ర సహ్యాపభోగమిత్యర్థః. కువృత్తం అన్యాయవృత్తమితి అధిక్షిపద్భికి నింపద్భిరేవ- సుధాకరశ్చంద్రః తారాయాంతేనకల్పితం కిమపి తుచ్ఛం అహల్యాయాం స్వయమాత్మ నాతథావాచామగోచరం యథాతథాచ

తిష్ఠస్తుచమహాబలామన్త్రివర్గాకి

ప్రమాదాలస్యనిద్రావి వివిధవ్యూహవిగ్రహాః |

ప్రజ్ఞావరణఘోరాత్కామోహాః కేనవిజేష్యతే.

(రతిః) (స్వగతం) విహివసేణవివరీలం పణిలం అం
(ప్రకాశం) హోజ్జమంగళం మహారాలస్య(ధాయా) విధివ
భణితమార్య పుత్రేణ, భూయాన్మజ్జలం మహారాజస్య,

స్థలేస్థలితం విపరీతమనుష్ఠిత మిత్యధః. చంద్రాత్బృహస్పతి
తారాయాం పారదారికేణ మోగేణ ఖలు బుధోత్పత్తికి.

అహల్యామైజారఇతి వేదప్రసిద్ధం. ఫలనం, బ్రహ్మరుద్రాదయో
నమతిక్రమితుః నశక్తా ఇతి అభిప్రాయేణాహ (నదదితి) నదం |

మరషజ్జీయస్మిక్జ్యాత్వేనతస్మిక్మామచకేకాయుకేకి ఇచ్చిన్నః
వావిరక్తైః గృహస్యదేహలీం ప్రఘూణదేశందోహలీ కొత

దోహలీ - దోహంలాత్తిఆదదాతీవిదోహలం పుణ్యపాఠ
తద్వాక్దోహలీ, లా ఆదానే, వీక్షతేవీక్షితు మవిశక్త ఇశ్య

మహామోహ విజయస్తుకేనాపి నశక్య ఇత్యాహ-
మయానదృశా మహాబలాకి మహామోహస్య మన్త్రివర్గా

భండంభాదయకి తిష్ఠస్తు మోహస్వరూపమాహ- ప్రమాదోః
ఆలస్యం కర్నార్హవ్యాపారాక్షమత్వం నిద్రాప్రసిద్ధా ఆదిశ

విపర్యయాదికి ఏవంరూపా వివిధఃస్వూహంసన్నివేశఃవిగ్రహ
ప్రజ్ఞాయా ఆవరణమాచ్ఛాదన మేవఘోర ఆత్మా స్వభావ

కేనవావిశేతుం శక్యతే. || ౫౭ || విధివశేన.
శాత్, విపరీతంభణితం - భాషితం, ఆర్యపుత్రేణ

(వసంతః) అయిమన్మథపత్నిమాన్మభైషికి
 ననుమోహాదిమనంస్థితేషునత్సు!
 ప్రకృతింపురుషఃప్రపితృమానః
 ప్రతిపద్యతవిరక్తితావిముక్తిమ్.

॥౫౮॥

(రతిః) (అత్మగతం) ఆకి వసంతభాసిఅంవి వివరీఅంవిఅదీ
 సత (ప్రకాశం) అయ్యుడత్తకింవివెఅస్సన్ధివివేదం అమచ్ఛానంవాత
 స్ససమదమప్వముహూః, పురిసెఖుపదిదింమోత్తూణగదీ అహ్మణంతా
 ణంవి అనిసెనసుశహం అవసాణం(ఛాయా) ఆస్యపుత్రకింవివెకస్యనాస్తి
 వివెకకిఅమాత్వానాంవాతస్యశమదషప్రముఖానాం, పురుషే ఖలుప్రకృ
 తింముక్త్యాగతే అస్మాకం తెషామపి అవిశేషసుబభువసానం.

(కామః) చివమేతత్, అస్మదుగ్మేషమనహమానః కి పునః

అనవహితాజ్ఞజ్ఞబిమూర్ఖ స్థాయినైఃక త్వాత్ కేనహే
 తునా విజయోభవిష్యత్పర్యక్షస్ఫురణాత్ యద్వావిజేష్యత ఇతి
 కర్మణిప్రయోగేపికావాయోజనాకేనచిత్తుజేతుం శక్యత ఇత్యర్థః ప్ర
 తీయతే. మహారాజస్య మహామోహస్యేష్యధఃకి (అయిల) అయితిస
 ఖ్యా స్సంబోధనం భోమన్మథ పత్ని మాన్మభైషికి. మోహాదిమనంస్థితేషు-
 సన్యక్తిష్టత్సునత్సు, పురుషః - జీవః ప్రకృతిం - మూలప్రకృతిం పా
 త్తం ఇచ్ఛా విరక్తితః- విరక్తి సకాశాత్ విముక్తిప్రతిపద్యేతవిర
 క్త్యాత్మక్రోధవేదేవేత్యర్థః. యద్వావిరక్తితోహేః మోక్షంముక్తిం
 ప్రతిపద్యేతనను నప్రతిపద్యేతేతికావ్యాఅర్థః నిర్వాహక. వివరీతాధక
 మ్మనంస్థితేషు మృతేషు పురుషః ప్రకృతిం స్వభావం అపహతపాప్ను
 త్వాదికం ప్రపితృమానః విరక్తితఃవిముక్తింమోక్షంప్రతిపద్యేతేతి ॥౫౮॥

ఆమనః పీడాయాంవివేకస్వభావముపపాదయతి. ప్రకృతింమూ
 లప్రకృతిం ముక్త్యావిముచ్ఛగతేనతి. అవసానంవివాశః, ఉన్మేషం- అభి

పాపాశ్చ పజ్జాచక్షుషి క్వచిత్ పురుషే సాక్షిణి కులద్వయమూలక
జగహానుకుహానానుగహనమారభన్తై సర్వధామూఢచేతనశ్చైతే
హకర్మాణోభవిష్యన్తి,

(యతః) ప్రసుప్తానపయి ధైవసుగ్రీవసుభటానివ |

కర్మశక్తిరనుచ్ఛేద్యాపునరుద్బోధయిష్యతి.

||:

(నైపథ్యే) కొసా విపర్యస్తదృష్టిరనుగ్రహైక నియతకాతు
స్కానైవపాపాన్ ప్రలపతి, రే, రే, దుర్విసిత దురాచార నిష్పద్దని
కూటస్థానాం నృశం సవృత్తీనాం వః ప్రతిక్షేపే పురుషస్య నిర
ఖిలదుఃఖి నిరతిశయానందప్రాపణే తదాపి తద్బుద్ధ్యను ప్రవేశేన
కులసంజ్ఞీవనైవ దనుజమధనదయాధీన వృత్తయోవయం ప్రవర్తమా
న్తి చౌపనివదాయ ముద్ఘోషకః.

వృద్ధిం పాపావివేకాదయః ప్రజ్ఞాచక్షుషిజ్ఞానలోచనే అన్తఃకర్మపిఠ్య
క్వచిత్ కస్మింశ్చిత్ జీవేసాక్షిణి మధ్యస్థే విషయే కులద్వయస్య స
లస్య అస్మత్కులస్యచయస్కూలకన్దం తస్యకూలజగహానుకూలక
కుహానాను కుటిలకృతేమగహనం అప్రైరజ్ఞాతం యథాతథా,
బత్తై - చెప్తునై, మోషుకర్మాణి - వ్యగ్రం ప్రయాసాః, తత్రహే
మాహ. యస్మాత్ కారణాత్ యుద్ధేనమృతానపి సుగ్రీవసుభటా
వానరానివకర్మణశ్శక్తిః కార్యకరణ సామర్థ్యం అనుచ్ఛేద్యా
వారణీయా పునరపి ఉద్బోధయిష్యతి జీవయిష్యతి మహామోహాః
శేషకః || ౫౯ || ఏవంపూర్వపక్షం కామాదిపాత్రైః ఉపన్యాసయి
వివేకాదిపాత్రైః సిద్ధాంతం వక్తుముపక్రమతే, (నైపథ్యే ఇత్యా
దివేకస్య వచనస్దర్శయతి (కొసావిత్వాది-) విపరీతదృష్టికః. అస్మత్కూ
చానాదిభుక్తాయామిత్యాదినోక్తస్యమాషణస్య ఉత్తరమాహ- (అ
పేతి) పితురనుగ్రహే ఏకస్మిన్మనుకూలకరణేనిరతాణా దుర్వి

స్వాధీనసంసరణనాట్యరూఢవృత్తికి
సంతోషితః ప్రణతః పూజకయాస్యపుంసః |
స్తా నైవిధాన్యతివిభుకిస్థిరచిహ్నభద్రం
క్రీడానటస్యభగవాన్ కృపయాన్యసావ్యమ్.

||౬౦||

వినితోహమితిదురభిమానిన్. స్వకృత్యమాహ, (నిష్పదైశ్యాదినా)నిశ్చేష్టం
యథాతథా నిగలేనబద్ధః కూటస్థః ప్రత్యగాత్మామైస్తైషాం. నృశంసా-
క్రూరా వృత్తిః యేషాం లేషాంవకి నిరసనే పురుషస్య కూటస్థస్యనిర-
స్తాని నిఖిలాని దుఃఖాని యస్మిన్ తస్య నిరతిశయానందస్య మోక్షానంద-
స్యప్రాప్తేవ, జాతివాదిన ఇవత్వాద్యుక్తస్య ఉత్తరమాహ. తదాపితి
తదాపిమోక్షదశాయామపి తద్బుద్ధ్యనుప్రవేశేన పురుషబుద్ధ్యను ప్రవేశే-
నేన, ముక్తి దశాయామపి అపాగృక్తౌ వివేకాదయకి స స్తీతిభావః అస్య
తుల సంజీవనేచత్రిష్వపి కృత్యేషు (దనుజేత్వాది). ననుచదనుజ మధన-
దయాధీనవృత్తయోవయమిత్యుక్తం. తథాపి బీజాంకురన్యాయాత్ అ-
నాద్య విద్యయానంద జన్మార్జిత కర్మణా మనుచ్ఛేద్యత్వాత్ కేవల-
కృపయా తన్నిర్వృణేవైషమ్యాప్రిససంగాత్ కథంముక్తిరిత్యాశంక్యత-
తప్రమాణమాహ. (అస్తిచేత్వాది)బృహ్మవిల్ బృహ్మైవభవతి. నిరంజ-
నః పరమం సామ్యముపైతి ఇత్యాద్యా ఉపనిషదవేషమోక్షప్రాప్తిము-
ష్ణోషయంతీత్యన్వేషి- తదేవోపపత్వాదర్శయతి (స్వాధీనేతి) విభుకి
ప్రభుః సమర్థః భగవాన్ స్వాధీనం స్వాంతం యథాకర్మ ఫలప్ర-
దానాత్ సంసరణమేవ నాట్యం తత్ర నిరూఢాచిరపరిచయాత్ అతిచ-
తురావృత్తిర్యస్యక్రీడా నటస్య భగవల్లిలార్థనటస్య అస్యపుంసః ప్రణత-
భూమికయా అనంత జన్మభూమికామధ్యే దైవాదుపసిత భాగవతవేష-
పరిగ్రహేణ ప్రణతవేష పరిగ్రహమాత్రేణ సంతోషితకి భగవాన్ భగ-
వచ్ఛబ్దేన స్వకృత్యైవదదాతి ప్రణతభూమికాది వ్యాజమాత్రమితిద్యౌః

(తతశ్చ) రిపుమధనకృతంయశామహీయతి

విశ్వపరిరక్షణసంభృతశ్చధర్మః!

అభిమతఘటనోద్భవశ్చహర్షః

సపదివిధాస్యతి సన్నిధింస్వయంసః.

॥౬౦॥

(కామః) (సభాయావహిన్యనువలాక్య) ప్రియే, మోహపరి
వర్జితమై, మూర్ఖాభిషిక్తః స్వయమసౌస్వసహధర్మచారిణ్యా సుమత్యా
సహభ్యువిప్రిణ ఉపసర్పతి.

(అనుంహి) ముకులయతివివిత్సాంమోహవిగ్నంసమిచ్ఛన్

విమృశతింగమాస్తాన్వితు తేమోక్షధర్మాః।

త్యతే. స్థిరచిహ్నభేదం నీవత్స కాస్త్రసాదిస్త్వా సాధారణా కారవ్యతి
రేకేణస్థిరః చిహ్నభేదోసమాకృతాస్త్రావ్యవస్థానుకత్వాది చిహ్నభేదా
యస్య తత్ స్వసామ్యం సాధర్మ్యం విధాన్యతి, స్థానేపరమసజేయ
ధావ్యుత్సమాన్ నానాభూమికా మధ్యే, స్వాభీష్టజనభూమికాం
సాజాన్యేరాభినయతో నట్య సప్తాన్ ప్రదానాదినా, స్వసామ్యంవివ
ధాతవద్వదిహింహతి. ॥౬౦॥

సతఃస్వరవసర్వ నిర్వాహకశ్చేత్ తవకిమధోఽయం యత్న
ఇత్యాశంక్యహ, తతశ్చ ఈర్ష్యరక్షణే వ్యాజానష్టానాదివ్యసాః,
నోస్తాకం అభిమతస్య ఇష్టస్య ఘటనాత్ సమ్భావోహషణశ్చ యశో
ధర్మహుడవిశేషాః తత్క్షణం స్వయమేవ సన్నిధిం విధాన్యతి॥౬౧॥

భి రూకారగూహనసహితం యథాభధా, వివేకనువలాక్య రతి
మహా (ప్రియే, ఇత్యాది) మోహస్యపరివర్జితమై - శత్రుపక్షే, అభ్యు
విక్రేణః అమితానభిగుణంగచ్ఛన్, వివేకస్వరూపమాహా (అనుంహీ
త్యాది) వివిత్సాన్కేత్రులబ్ధుంభిచ్ఛన్, ఖ్యాతిరాభిపూజావిషయ్యాచ్చిమిత్య
క్రమముపశయతిసంకోచ ముతినాశయసీత్యసః, య ర్యామోహాదివిధ్వం

నిశమయతిచగీతానిత్యమేకాస్తభక్త్యా
గుణపరిషదవేక్షీగుప్తమన్త్రోవివేకః.

॥౬౨॥

(అపిచ) ప్రత్యక్షుభీంసుమతిదీప్తిమిహప్రచిన్వక్
ప్రాప్తోదయోష్ణమితరాగబలాపపన్నః॥
తౌష్యన్నహజ్జతిమయీమవశాభిమానీ
భాస్వానసౌభజతివిష్ణుపదంవివేకః,

॥౬౩॥

సనసానాదిలాభేచ్ఛాం ముకుళయతి ఉత్పదయతి ఇచ్ఛన్నితిలక్షణమే
త్వోర్విశతా, గీతాంభగవద్గీతాం ఏకాస్తభక్త్యా - అనన్యభక్త్యాగుణపరి
షదవేక్షీశమదమాదిగుణ సమూహపేక్షీగుణగ్రాహీవా, గుప్తమన్త్రః
గుప్తవిచారకః, వివిత్సముకుళనాదిః వివేకస్వరూపమిత్యధః. ॥౬౨॥

(ప్రత్యక్షుభీం) అత్రవివేకస్య, ఉదేతుభాగస్వతశ్చ, నైషోష్ణ
న్యతే, ప్రత్యక్షుభీం పరావరతత్వాభిముఖీం అన్యత్రపశ్చిమాభిముఖీం
సుమతిదీప్తిం సుమత్యాః కాన్తిమిహసంసారే ప్రచిన్వక్ కుర్వక్ అన్య
త్రదీప్తిప్రభాం, ప్రాప్తోదయః అధిగతాఘృదయః లబ్ధేశ్వర్యః అపి
న్వకోభే, అన్యత్రలబ్ధోదయః పర్వతాత్, అమితరాగబలాపపన్నః
అమితకః అపరిమితకః రాగోనురాగః తస్యబలేన ఉపపన్నః ఐశ్వర్యవతో
రాగోనాస్తీతి విరోధద్యోత కోపః, అయం వివేకః ప్రాప్తోదయః-
లబ్ధాత్మప్రకాశః అమితరాగబలాపపన్నః వైత్యష్టయాఅమితం అపరి
మితంరాగబలంతేన ఉపపన్న ఇతి తాత్త్వికాధః అన్యత్ర ఉదయకాల
త్వాత్ ఒహుళరాగయుక్తశ్చ అహంకృతిమయీం అహంకారాత్త్వికాం
అన్యత్రసూర్య పృథాకోపిన్వేననివారితఇతి అభిమానాత్త్వికాంతౌ
మ్యక్ శమయకశమనాయేతియావత్, లక్షణపాత్వోర్విశతా, అవశః-
భక్తిపరవశః, అన్యత్రేశ్వరాధీనవృత్తిభాస్వాన్ స్వభావతశ్శోభమానకః
అన్యత్రసూర్యః విష్ణుపదం భగవత్పాదారవిన్దం అన్యత్ర ఆకాశంభజతి
సేవతే, అన్యత్రగచ్ఛతి, ఉత్తరత్రవివేకపాత్రప్రవేశ సూచనాయఇహ
వివేక పశ్చిస్తవః.

॥౬౩॥

తన్నసాంప్రతమస్మాభిరప్రాప్తసమయైరసహయైశ్చారాతిసన్ని
ధావాత్మానం ప్రకాశయితు మితినమిత్రకలత్రానిమోగ్రస్తరి.

మిత్రవివ్రంభశి.

తతఃప్రవేశతి (రాజానుమతిశ్చ)

(రాజా) (సవిమర్శం) ప్రియే, సమాకర్ణిత స్త్వయా అనవధిక దురిత
విష వనమూలభూతస్య అమద్దదర్పస్యకన్దర్పవటారాటాపః, యదసా
వశేషపాపనిష్కృతౌ ప్రపర్తమానానస్యానైవపాపారోపేణ పరివదతి
(అథవా) పశ్యతిపరేషుదోషానసతోపిజనస్సతోపినైవగుణాన్.

విపరీతమిదంస్వస్త్రి మహిమామోహజ్జనస్యైషః ||౬౪||

స్వనిగమనసూచనాయ తన్నసాంప్రతమిత్యాది వాక్యంతతః
తస్మాత్ ససామృతంసయుక్తం, అపాప్తసమయైః, అనాగతకాలైః
ప్రకాశయితుంససామృత మితమిత్వా మిత్రం వసంతః కళత్రంరతిః,
మిత్రవివ్రంభశి- పాకృతమిత్రః ఉక్తఇతిశేషః, అథవీజారమృతమన్వ
యాత్మకం ముఖసద్ధిసాక్షం వక్తుం పృథమాంకమవతారయతి, (తతః
ప్రవేశతి) రాజా- వివేకః, విమశకః విచారః, అత్రశిరఃకంపో వివక్షి
తః సమ్యగాకణిఃతః, అనవధికం యద్దురితం, తచేవవిషవనంవిషవృక్ష
వనం, తస్మాదభూతస్య అమద్దదర్పస్య అతిమాత్రగర్వస్య కన్దర్ప
వీవవటుః- చాలః తస్య ఆటోపస్స సస్స మోజల్పః, యత్ యస్మాత్
యద్వాయోసౌ (అశేషేత్యాది) సమస్తపాపానాం నిష్కృతౌ ప్రియ
శ్చిత్తై ప్రియత్నం కుర్వాణాంపాపారోపేణ - అస్మాన్స్వప పాపమా
రోప్య, దూషయతి, అథవాతత్రకోపోనకార్యో దుఃఖానానామయం
స్వభావ ఇత్యాహ (పశ్యతి) పరేషు స్వవ్యతిరిక్తేషు అసతోపి అవి
ద్యమానానవిదోషాన్ పశ్యతి అవిద్యమానానపి ఆరోపయతి, జనః దు
ఃఖానస్వతోవిద్యమానానపిగుణాన్ సపశ్యతిఅసతగరోతి ఇదంసూర్యా

(సుమతికి) అయ్యఉత్త, విరూపాక్షుజ్ఞానాణి అముహూదోస
ణిమ్మశెనువి దప్పణెను సమప్తుంది (భాయా) అర్చపుత్ర విరూపా
ఖిలు జనాః నిజముఖదోషం నిర్మలెష్వవిదర్పణేషు సమర్పయన్తి,

(రాజా) దేవిసత్యమెతత్, యథార్థ దర్శినీ, యథాదృ
వాచినీచ భవతీ.

నిర్ధూతనిఖిలదోషా నిరవధిపురుషార్థలంభనప్రవణాః।

సత్రువిఫణితరివత్సంసగుణాలంకారభావరసజుష్టా ॥౬౮

దోషక్షం దశనమదశనంచ స్వస్థి విషయ విపరీతం పశ్యంత్యస్థి
విద్యమానాదోషా నపశ్యతి అవిద్యమానానపి గుణానారోపయ
షీషణదమిత్యధః మోహంజనస్యమహిమా, మోహాత్మకస్యాం జనన
మోహాత్మ్యం మహిమాపెత్తయా ఏషణితపుల్లిజ్జత్వం. ॥౬౯

(విరూపాక్షత్యాది) విరూపాక్షుష్టాక్షాకి, ణి అముహూదోస
నిజముఖదోషం, మాలిన్యాదికం, (యథార్థదశినీత్యాది) యత్ప్రక
రవిశిష్టోయోధోవభాసతేతమదః తత్ప్రకారవిష్టుంపశ్య తీత్యర్థ
(నిర్ధూతేతి) ఏకత్యదోషకి సంశయవిపర్యయాదిః అన్యత్రశబ్దార్థః
గతదోషకి ఏకత్ర నిరవధిపురుషార్థామోక్షః తస్యలమ్బనెపాప
ప్రవణాతత్పరా, సగుణేతి ఏకత్రసకృత్ గృహణావధారణా ద్వా
తేవీవాలంకారాః హారాదిగృహణాని త్రైస్సహితాః భావకి రసా
మితవిషయానురాగః అన్యత్రగుణాః ఓజః ప్రసాదాదయః అల
కారాః ఉత్ప్రేక్షోపమాదయః భావాకి నిర్వేదగ్ధాన్యాదయః రసా
శృంగారాదయః త్రైజుష్టాభ్రవసీతిశేషః, సత్రువిరివెత్త్యేకంపదం ఏత
వతాపుబంధేనవస్తూపక్షేపః కృతోభవతి, ఉపక్షేపకి పరికరఇత్యాదీ
ద్వాదశాంగాని ముఖసంధేః పరికరాన్యవిద్రష్టవ్యాని, విస్తరభయాన్న
ఖ్యైః

(నిచిస్త్య) ప్రియోహస్త నిర్వికారపురుషపిండ
కామక్రోధలాభాదయస్సుపద్ధానమాస్థితాః, వయంపున
సేనియోజయితుం సమస్తజనసాంసిద్ధికసుహృదౌ భగవ
హత సర్వజన సజ్జీవసిం దయాదృష్టిమావహంతః కదభ
అహింసా మహానయమున్మత్తాలాపః, పశ్యమిత్వయానప
పరాసుగ్రహవ్రతం,

మహత్కారంభేస్త్రిక్షమధురిపుదయసంభృతభ్య
బహిష్కృత్యా రాతీక్షసుముఖి బహిరస్తశ్చభు
సమాధావాధాయతుపితవృజినంక్షేత్రిణమహ
పరప్రాప్త్యాధన్యంపరిణమయితుంప్రాప్తనియ

(ప్రియోహస్తేత్వాది) మహానయమున్మత్త ప్రలా
తద్బీజమాదాయద్వస్తు సంక్షేపాత్సం విధియతే ఇత్యు
రమ్భ ఇతిశ్లోక అరమ్భరూపః, ఔత్సుక్యమాత్రమార
యఘాయసే ఇత్యుక్తేః (హస్తేతి) ఖదే నిర్వికారో
జీవః బాల్యయానాదిరాహిత్యాత్, తస్యపీడయాకీడం
శోభనమాగణం. నపూజనాదితి సమాసాస్తప్రతిషేధః,
కృతవస్తః ప్రస్థితా ఇతికాకుః నతథేత్యధః, తమేవ
నిశ్చేయసేనమోక్షేణ, సమస్తజనైః, స్వాభావికసాహస
హస్తః ప్రవాహంకారయస్తః, కుత్సితమాగ్ణేణప్రస్థిత
ఆశ్చర్యే, నిర్వర్తనీ యమన్మయేయం, పరాసుగ్రహరూ
పాథంవావ్రతంనియమవిశేషం (మహత్కారమ్భఇతి) ఆ
నిశ్చేయసప్రాపణరూపే, మధురిపుదయయాసంపాదితః
వాయస్యసః, అయంప్రథమాంకార్థః బహిష్కృత్య తిర
ర్భవతోరాతీక్షాస్తర్భవతస్సారాతీక్షాభహిర్భవస్తః బాహ

(సుమతి) అయ్యుండ్రు, కహంసా నిచ్చణిమృతమహాణందన
అంపహా సవ్యజణదంసణజౌగ్గసహా వురిసా మహామోహాణ మా
ణమతిమచ్చరప్పము హేహించి దుష్టిణీకహిం దుష్టారగవ్య సంకుశదు
రితిమహామృతసంఘాత సంఘజణ భీషణే దూహసాలరంమి నిఖిలై,

(భాయా) ఆర్యపుత్ర, కథం సనిత్య నిర్మల మహానస్తస్వయం
ప్రభః సర్వజనదర్శనయోగ్యస్వభావకి పురుషః మహామోహేన మాన
మదమత్సగ ప్రముఖైరపిదుర్వినితైః దుష్టారగర్వసమూలదురిత మహా
ర్మిసజ్ఞాత సజ్ఞుటన భీషణే దుఃఖసాగరే నిక్షిప్తః,

(రాజా) ప్రియ, సూక్ష్మదర్శిని కిం దృష్టమపహ్నాతవ్యం,
ఆగమికంవాప్రత్యేతవ్యం.

తద్భూషామరణం ద్వితియాంకార్థః, అన్తర్భవంతి కామక్రోధా
దయః. తద్భూషామరణం, తృతీయ చతుర్థపంచమాష్టమాంకార్థః,
సమాధానాదాను - ఉపాసనై స్థాపయిత్వా, అయంనవమాంకార్థః
షైలిణమిత్యత్ర పరత్రచనమ్బధ్యతే, క్షపిత వృజినంనాశితపుణ్యపాప
రూపకర్మాణం, పరప్రాప్త్యాధన్యంపరిణమయితుం భగవత్సార్యజ్ఞా
నాప్త్యాధన్యత్వైర పరిణమయితుం సమ్పాదయితుం అంగీకృతో స్తీతి
శేషః అయముపక్షేపః.

|| ౬౬ ||

(కహంసోఽత్యాది) సవ్యజణదం సణజౌగ్గసహావో, సర్వజన
దర్శనయోగ్యస్వభావకి, స్వయంప్రకాశత్వాదినా సర్వైర్వృత్తభిలక్షణే
య స్వభావవిత్పర్యం సూక్ష్మదర్శిని, ప్రియాంశ్లాఘతే, దృష్టంకిమ
పహ్నాతవ్యం, ప్రత్యక్షితమధజాతం కేమపహ్నాతుంశక్యంనశక్య
మిత్యంశః, ప్రత్యక్షితోనుభూతం సంసరణం మాయివదపహ్నాతు
మనుచిత మితిభావః, ఆగమికంవా కిం నప్రత్యేతవ్యం, వేదాంతసిద్ధోర్థః
కథంప్రత్యేతుం క్రద్ధాతుమయోగ్యః, వేదాంత ప్రతిపాద్యోమోక్షో

(సవ్యతుభవతీ) స్వతఃప్రాప్తంరూపంయదిహాకీలభావేమతదపి

త్యజస్తస్తేవృష్టా నియతిఘటితోపాధివశతః।

ప్రకృత్యాతిష్ఠన్తికార్యపధివిగమేతేచతదసా

అనాదిస్సంసారకపురుషముపరున్ధెగలతిచ.

॥౬౭॥

(సుమతిః) ఏవ్వంఏదం, తహవి కహం ఏఆలన్తంకాళం పరమ

కారుణివిగాదెవ్వణశచ్చీవశ్యహేణ దూసహ దూహసలదూమిటు పురి
సా ఉవేఖిటు (భాయా) ఏవమేతత్, తథాపికథం ఏతావన్తం కాలం
పరమకారుణికేనదేవేనలక్ష్మీవల్లభేన దుస్సహ దుఃఖశతధూమితః పురు
ష ఉపేక్షితః.

ద్యాపిమృషేతివక్తుంనయ క్తమిత్యర్థః. నహివయంవైశేషికాదివద్య

క్తిమాత్రశరణాః కిన్తుఆపకంధర్మోపదేశంచెత్సుక్తిరీత్యా, ప్రత్యక్షా

సుమానాగమాను గుణ్యేనార్థనిర్దేశితారతి, అనెనసుమతిశంకాయాః

కిముత్తరందత్తమిత్యత్రాహ, (స్వతఃప్రాప్తమితి) ఇహలోకభావేమ

స్ఫటికాదిపదార్థేహస్వతః ప్రాప్తంస్వాభావికం నైర్మల్యాదికంయత్

రూపమస్తితే స్ఫటికాదయః నియతిఘటితోపాధివశతః అస్మాదుము

పాధిరితినియతజపాకుసుమాది ప్రయోజనవశాత్ తదపి స్వాభావిక

మపిత్యజంతోదృష్టాః, తెచతఏవ, ఉపాధివిగమే, అసన్నిధానై ప్రకృ

త్యా, స్వరూపేణ, తిష్ఠన్తి, హియస్మాత్, తస్మాత్ అనాదిః - ఆత్మ

స్వరూపసమకాలవర్తీ, సంసారకీజీవం సంసారయతీతి సంసారక,

కర్మాఖ్యావిద్యా పురుషముపరున్ధె- ఆవృణోతి, గళతిచ, అవిద్యాపా

యే, అపయాతిచ, నిత్యనిర్మలత్వమపి పురుషస్య సత్యం, కర్మాఖ్యాయా

అవిద్యాయాతత్తిరోధానమపిసత్యం, పరమపురుష ప్రసాదేనా విద్యాపా

యే, సంసారమోక్షోపి సత్యః, మాయసాంఖ్యాదివత్ సంసారోమి

ద్యేతివక్తుమనుచితం సంసారవేవ స్వాభావికం రూపంకమోక్షోస్తీత్య

పివక్తుమయ క్తమితిభావః.

॥౬౮॥

(రాజా) కింశూయతే భవత్యా, యదనాది నిజకర్మరూపావిద్యోపహానత్యేత్యజ్ఞాయ మీశ్వరైః ప్రతి సంసరన్నవసరతేనైవ సముద్ధియత ఇతి.

(యథా) మిథః కలహకల్పనావిషమవృత్తిలీలాదయా

పరిగ్రహణకౌతుకప్రధితపారవశ్యప్రభుః।

పరమకారుణిమః పరమకారుణికేన దేవేన శ్రీమతానారాయణేన,
(యదనాదీతి) సముద్ధియత ఇతి తన్న శూయతే కిమిత్యన్వయః
అనాదియన్నిజకర్మ, తదేవావిద్యా, నైవాపరాధకి, తేన హేతునా దుః
ఖసాగరే క్షిప్తః సంసరన్ పురుషః అవసరే యాదృచ్ఛికాది సుకృత
మూలాచార్య పరిగ్రహరూప రక్షాకాలే తేనైవ యేన పూర్వం క్షిప్తః
తేనైవ త్యేవకారాభిప్రాయః ఏష ఏవ సాధుకర్మకారయతి తమిత్యా
దిరీత్యా సముద్ధియతే సంసారాదితి, ఏతదేవప్రకారాంతరేణ ప్రక
టయతి (యథేత్యాది) మిథః పరస్పరం సంసరణోత్తారణ రూపకలహ
స్య కల్పనయా అహం పురుషం సంసారయామీతి లీలాకృషయా సహ కల
హమాచరతి అహమత్తారయామీతి లీలయా సహదయా, తయా విషమ
వృత్తిన్యాభిన్నవతః సై, లీలాచదయాచ, తయోః పరిగ్రహణ కౌతుకేన
కౌతూహలేన అంగీకారాభిలాషణే నైత్యధః ప్రధితం ప్రసిద్ధం వేదా
నైవ పారవశ్యం యస్య సః ప్రభురీశ్వరోపి, యమధానిసీషతి తమూ
ర్ధ్వమున్నీనీషతి శ్రుణోతి స్థలక్షిత సముద్గమే-స్వసం వేద్యోదయే, సు
కృతలక్షణే సుకృతాత్మకే, కుత్రచిత్కర్మణి యాదృచ్ఛిక ప్రాసంగికా
దావిత్యర్థః, యాదృచ్ఛికం నామకస్పిద్ధీవర ఉపరాగకాలే మత్స్యగ్ర
హణకౌతుకాత్ జలమజ్జతీత్యాది, ఘుణక్షతలిపిక్రమాల్ ఘుణోనా
మదార్వాఘాటః కీటవిశేషః తస్మాత్తురంతేన అక్షరానక్షరవివేకాభా
వేన దారూణిహస్యస్తే, పరీక్షకీతత్రకుత్రచిత్ అక్షరత్వమాపాదయతి,

స్వలక్షితసముద్గమసుకృతలక్షణేకుత్రచిత్

ఘనాక్షరలిప్తిక్రమాదుఃపనిపాతినగిపాతినగి

॥౬౮॥

(అత్రచ) సుఖదుఃఖివాహినీనాంవ్యత్యయవినిమయనివర్తనానన్వే!

నియతక్రమప్రవాహేనిఽతితముత్ క్షిప్యమోదతేదేవః ॥౬౯

తన్నాయయేన ఉపనిపాతినగి పతితాః పతన నీలాన్వానోస్మాక్ పాతి,
భగవానపి సాపరాధానస్మాక్ ఆత్మనః లిలయాశిష్యక్ కారుణికతయా
కస్మింశ్చిత్ కర్మణి స్వయమేవసుకృతత్వమానోఽప్యరక్షతి. ॥౭౦॥

ననుయాదృచ్ఛికానాం పురుషబుద్ధిపూర్వకత్వాభావేన కథంసు
కృతత్వం, ఈశ్వరబుద్ధ్యాసుకృతత్వే, సుకృతత్వమారోఽప్యరక్షతస్త
స్యవైషమ్యాదికం ప్రసజ్యత ఇత్యా శంక్యాహ (సుఖేతి) సుఖదుఃఖ
రూపనదీనాం నియతేక్రమే కర్మణాంతిస్రః శక్తయస్సన్తి సజాతయ
కర్మప్రవర్తకత్వం విజాతీయకర్మాప్రవర్తకత్వం తదనుగుణ ఫలప్రద
త్వంచేతి దీపచరూపేణనియతక్రమే నియత మద్యాదేయద్వా, నద్యంత
రాణాం ప్రవాహక్రమః అనియతః - కాదాచిత్కర్మ, వృష్ట్యభీనత్వాత్
తస్య, సుఖాది ప్రవాహస్తునియతః- అవిచ్ఛిన్నః, కర్మణామనంతత్వా
త్ (వ్యత్యయేతి) సుసద్భవేన వస్తునాతత్సద్భవస్తుస్వీకారః వ్యత్యయేతి
నూనాధికభావేన విపరీతవృత్తి ర్వినిమయః నివర్తనం ప్రతిష్ఠాపయ
ద్వావ్యత్యయోవినాశః వినిమయః కుల్యాంతరేణ సంచారణం నివర్తన
నంతు దృఢసేతుబద్ధన ప్రతివగమనం, ఏతత్ప్రయానహేఅనుభవ వినా
శ్యత్వాత్ తదయోగ్యే ప్రవాహే పతితం పురుషం ఉష్ణిశ్యయాదృచ్ఛి
కాదిమూలవ్యాజేన ఉద్భృత్యమోదతే, స్వప్రయోజనసీద్ధ్యా ఏతాత్మ
యాదృచ్ఛికాదీనాం పురుషబుద్ధి పూర్వకత్వాభావే సుకృతత్వంనా
మైతి యథామరగతేన స్వచ్ఛయ, లోష్టాదివత్ కమపిషణిమూహా
య, స్వశిరసినిహితే, అలంకరణ బుద్ధిపూర్వకత్వాభావే తస్యషణి
త్వములకారత్వం, నామైతి తద్వత్, ఈశ్వరోపి సహ్యాన్యదన్యత్వేన
కరోతీత్యథః.

॥౬౯॥

(సుమతిః) అయ్యఉత్త అణాఞంమి గవీకాళే అశద్ధపౌవ్వా
మోఖో అణం లేవి ఉవరిఅణకాళంమి కేణకహంశహిజ్జ దిత్తి సంకాక
ళంక కబ్బురిఅంపేహిఅఅం (ఛాయా) ఆర్యపుత్రో అనాదో గతే
కాలే అలబ్ధపువ్వామోక్షః అన్తస్థైర్యపరితనకాలే కెనకథంలభ్యతభితి
శజ్జాకలజ్జ కర్పురితంమె హృదయం,

(రాజా) దెవ్వి వివేకవల్లభే, అనధిగతప్రమాణతరగ-సరణి
రివకథమెవమాశజ్జసె.

(అధవా) కాలస్వభావనియతియదృచ్ఛానిమివస్తుషః |

కారణంకిమివాత్రైతి తాపసైరపితరిగ-తం.

॥౨౦॥

ఇవమత్ర తావదవధాతవ్యం.

కర్మావిద్యాదిచక్రైర్యతిపురుషమిహానాదిచిత్రప్రవాహే

తత్తతాగ్రేవిపత్తిర్భవతిహివివిధాసర్వసిద్ధాన్తసిద్ధాః |

వివేకవల్లభ ఇత్యనైన వివేకవల్లభాయాస్తు ఇదమనుచిత మితి
భావః. అజ్ఞాతప్రమాణతకమాగౌవ, శంకాయాయుక్తత్వమప్యాహ
(అధవేతి) అత్రసంసారకాలః ప్రసిద్ధస్వభావకి నియతిః విధిః కర్మైత్య
ధః యదృచ్ఛా-నిహేతుకత్వం, ఆదిశబ్దాద పూర్వైశ్వరాదయోగ్య
హ్యస్తే ఏషాంమధ్య కింకారణమితి మునిభిరపి శంకితం విచారితం శంకి
తమితి తవాపిశంకా ఉచితేతిభావః అత్రకింకారణం బ్రహ్మత్వార్
భ్యకాలస్వరూపోనియతిః యదృచ్ఛయాఘాతాని యోనిః పురుషఇతి
చింత్యామిత్వాది శ్రుత్యధో-వివక్షితః.

॥౨౦॥

పూర్వంవ్యాజాభావనాలబ్ధాపిముక్తి ఉత్తరత్రవ్యాజలాభైలభ్యత
చివెత్వాహ (కర్మావిద్యాదీతి) ఇహసంసారపురుషంపురుషంప్రతి
అనాదిః విచిత్రప్రవాహః పరిభ్రమన్తతిర్వస్యతస్మిన్ కర్మావిద్యాది
చక్రే అవిద్యాకర్మవాసనారుచి ప్రకృతినస్ఫుద్ధరూపే చక్రేతత్తతాగ్రే

తల్లబ్ధస్వావకాశప్రథమగురుకృపాగృహ్యమాణకదాచిత్
ముక్తైశ్వర్యాస్తసంపన్నధిరపిభవితాకశ్చిదిత్యంవిపశ్చిత్ || ౭౧
సచమోక్ష్యమాణామత్యమతుమాదౌతావత్
ద్వంద్వదగ్ధిదశైద్వియననమనాన క్తజ్ఞరాధిష్ఠితే
దేహేస్త్రిన్ భవసిన్ధునాపరిగతేదీనాందశామాస్థితః |

తేషాం క్తత తతరాది పరిపాకదశావసరే, కస్మిన్చిత్ ఈశ్వర
సమధిగమ్యేకాలే, వివిధా అనంతప్రకారాభాగ మోక్షాది రూపావిః
త్తికి విపాకః సర్వసిద్ధాంతసిద్ధా- చార్యకవ్యతిరిక్తసర్వసిద్ధాస్త సమ
తాభవతిహి, ఏతావత్ సమ్యగవలోకనీయ్యం, తయావిపత్త్యైలబ్ధసా
వకాశకి పాప్తంస్వక్రియమాణరక్షణయోగ్యంస్థానంయస్యాస్తయాప్ర
థమగురుః ప్రథమాచార్య ఈశ్వరః. తస్యకృపయాగృహ్యమాణకి మ
యోయమిశ్యపాదీయమానః కశ్చిత్ అనెనవణాశ్రమ నియమోనాస్తీ
తిగమ్యతే, కదాచితికికాలానాదరః, ఇత్థమజ్ఞాతసుకృతమూల సదా
చార్యసమాశ్రయణాదిద్వారైశ్యధికి, విపశ్చిత్ తత్వత్రయరహస్యజ్ఞాన
వాక్ యద్వాసర్వజ్ఞోభూత్వా (ముక్తైశ్వర్యాది) ముక్తానామైశ్వర్యం.
క్తంకర్యసామ్రాజ్యం అంతోవధిర్యస్యాస్తస్యాకి సంపదకి నిధిః అక్షి
యాధారోపభవితా. భవిష్యతీతి, అపిశబ్దాతి-ముత స్వర్గాద్యనభవ
ఇతిభావక.

|| ౭౧ ||

అధజాయమానకాలకటాక్షితస్యపుంసః సంసారేవస్థానప్రకార
మాహ (సచైత్యాది) (దపేతి) ఇహచేతనస్య సీతాసాదృశ్యం అన
న్యాహాశేషత్వాద్యభిప్రాయేణ, బద్ధస్యలంకారుద్ధసీతాసాదృశ్యము
చ్యతే, దపేతిగపేతి ఉదగ్రాణిఉద్గ్రీక్తానిదశైద్వియజ్యేవదశాననాని
యస్యతేన మనోనక్తంచరేణమనోరూపరావణేన అధిష్ఠితే, నియమితే
సంసారసిన్ధునా, పరిగతేఆవెష్టితే, అస్మదేహే, లంకాసద్వశే దీనాం.

అద్యత్వేహనుమత్సమేనగురుణాప్రఖ్యాపితార్థగిప్రమాణ
లజాగరుధవిదేహరాజతనయాన్యాయేనలాలప్యతే || ౭౨ ||

(అపిచ) బహులదురితద్వారేచాప్రేమాపురేపరసమ్మత
స్వమతిఘటితస్వాతంత్ర్యత్వాదయన్వితచెష్టితః |
విషమసచివైశ్వస్యైకార్థ్యవిగృహ్యవికృష్యతే
నరపతిరివక్షీహానానావిధైరయమిన్ద్రియైః.

|| ౭౩ ||

అవస్థాంగతస్సృక్, అద్యత్వే చిత్తస్త్రికాలే హనుమత్సమేన హనుమత్స
దృశేన దేశికస్య హనుమత్సమత్వం ఘటకత్వోత్తీర్ణభవసాగరత్వా
ద్యభిపాయేణ, ప్రకాశితార్థపశ్చకజ్ఞానః, విదేహరాజతనయాన్య
యేన-జైదేహీవదిత్యర్థః, భృశంవిలపతి, శంకమద్భాగ్య సంతయా
దిత్యాది విలపనవచనం వివక్షితం. || ౭౨ ||

ఇన్ద్రియైర్బాధ్యమానత్వమప్యహ (బహులతి) దురితంపూర్వకృతం
ద్వారంకారణంయస్యబ్రాహ్మబ్రహ్మజీవః తన్నివాసభూతేయద్వా
బ్రహ్మప్రకృతికి, మమయో నిర్మహద్భ్రహ్మత్వైకి. తద్వికారేపురై
శరీరే (పరసమ్మతేత్యాది) ఆదావీశ్వరశక్తయ ఇత్యుక్తరీత్యాపరసమ్మ
తం ఈశ్వరానుమతం స్వమతిఘటితం అహంస్వతంత్రీఇతిస్వేచ్ఛా కల్ప
తం స్వాతంత్ర్యంయస్యతస్యభావః తస్మాదయన్వితంయథేష్టంవ్యా
పారోయస్యసోయం విషమసచివైకి దుష్టామాత్యైకి క్షీణామత్తా నర
పతిరివ అయంపురుషః నానావిధైఃనానాప్రకారైః కర్మజ్ఞానరూపేణ
రూపాదిగృహణరూపవ్యాపారాదినాచ అనెకప్రకారైః ఇన్ద్రియైశ్చ
స్వేస్వై, కారై, స్వస్వవిషయై కార్యప్రయోజనైవ, విగృహ్య, స్ప
ర్శాయా, బలాత్కారైశ్చేత్యర్థః ఆకృష్యతే. || ౭౩ ||

(సుమతిః) అయ్యుడత, ఏవ్వంహులవహవేధి
అలపాపాణం అప్పమత్తబుద్ధి కింణణిజ్జగమిసావీ రఖిఇ పురిని
ఆర్యపుత్రవీవంహుతవహ వేష్టితగృహగతమివాత్మానం
కింననిజ్జగమిషయా రక్షతి పురుషకి,

(రాజా) ప్రియ, సర్వవేదిని, అనాదికి ఖల్వయ
రాగజలధిః,

స్థిరత్రసవిభక్తిమత్త్రివిధరాగదృశ్యోదయం
సుమృష్టమణిభిత్తివత్ స్వయమభిద్యమానగిపుష
త్రియుగ్మగుణశిల్పినాత్రిగుణతూలికాధారిణా
వివిచ్యవినివేశతంవహతి చిత్రమత్యద్భుతమ్,

(ఏవమిత్వాది) కింణణిజ్జగమిసావీ, రఖిఇ పురిని
గమిషయా రక్షతిపురుషః కిన్నిమిత్తంనరక్షతి పురుష ఇతి
వేదినీత్యనెన అజ్ఞాతంనాస్తీతిగమ్యతే అలంఘనీయః ఖలు
అవధానతః శోతవ్యం అనాదిదేహాత్మభ్రాన్త్యాతత్తద్వై
ముఞ్చతీత్యాహ (స్థిరేతి) పుమాజీవకి సుమృష్టమణిభిత్తిః
లిప్తరత్నభిత్తిసదృశం స్వయమభిద్యమానకి దేవాదిదేహా
రేణాభిద్యమానా భూత్వా విభజ్యవినివేశకేన ఈశ్వ
త్వం శరీరాద్భిన్నభిత్త్యపదిశ్యమానోపి నాహం శరీరాద్భి
భూత్వైతివాధాకి త్రియుగ్మగుణ శిల్పినా-త్రిణి యుగ
యేషాంతేత్రియుగ్మాశ్చతే గుణాశ్చ జ్ఞాన శక్త్యాదయస్తై
యుగ్మగుణః సవీవశిల్పీ చిత్రలెఖకఃతేన, పునకి కీదృశేనత్రై
ధారిణా త్రిగుణంప్రకృతికి తదేవతూలికా-వర్తికా, తద్ధా
త్రత్రిగుణం ముష్పిరి ఇతిదమిడభాషాయాం తాదృశతూ
యద్వాతౌహిత్యాది త్రిగుణవిశిష్టతూలికాధారిణా వివిచ్య

(సుమతి) (సవిషాదం) ఇతి తామ ఉన్మత్తదసంపురిసంబుద్ధి
పిఅఅమా కింబహు హేళి, (భాయా) ఇతినామ ఉన్మత్తదశం పురుషం
బుద్ధికి ప్రియతమా కింనబాధయతి.

(రాజా) ప్రియే, సూక్ష్మవాదిని, సాపి ఖల్విదానీం స్వయం
శాపి సుప్తప్రాయావర్తతే.

యథా) పత్యమారంగతవతి రహపద్మినీవప్రసుప్తా

హ్లానాకారా సుముఖి నిశ్చితావర్తతేబుద్ధిరంతా.

సుగుణ్యైవవిభజ్య, అన్యత్ర అసాంకల్యే, వినివేశితంస్థాపితం, లిఖితం
చ, స్థిరత్రసవిభక్తిమత్ స్థావరజంగమవిభాగవత్ (త్రివిధేత్యాది) త్రి
విధైః లాహితశుక్లకృష్ణామిత్యుక్త సత్త్వరజస్తమోరూపేణ త్రిప్రకారే
ణ, రాగైః, వర్ణైః, అన్యత్రలోహితాదిభిః రాగైః దృశ్య ఉదయో
యస్యతత్ చిత్రంచితంచేతనం, చితాసంవిదావాత్రాయత ఇతిచిత్రం
నిశ్చేయస పురుషార్థోపయోగిత్యేన శరీరస్య జీవరక్షకత్వం, అన్యత్ర
అత్యున్నావహతి విభర్తి అత్రసంసారనిశ్చేయసయోగి వోషగుణభణ్ణ
నవిలోధనంనామాజ్ఞముక్తంగుణాఖ్యానాద్విలోభనమితిలక్షణాత్ || ౨౪ ||

జీవదుఃఖశ్రవణాత్ సవిషాదం (ఇతి తామేత్యాది) ఇతి తామ
ఇతినామ- ఇత్యేవం ప్రకారేణ, సూక్ష్మవాదిని- సూక్ష్మాధికం పృచ్ఛ
సీతి ప్రశంసా, ఆత్మనావస్థాద్వయమస్తి, జంగమత్వం స్థావరత్వంచేతి
అత్రస్థావరత్వయోగే మతిరసత-త్వేన భవతి, జంగమత్వే స్వరూపతరి
ప్రకాశమానా, నిర్వికాసాభవతి, అతోబుద్ధిః పత్యుని ప్రతిబోధనేనర్హ
దా అసమర్థైవ ఇతిమమధం దృష్టాంతద్వయేన. దశయత్తి (ప్రియే
సాపిత్యాదినా) స్వయంప్రబోధా స్వయంప్రకాశాపి సుప్తప్రాయా,
సంకుచితా, (పత్యానితి) భో సుముఖి, బుద్ధిః పురుషేమాయాయోగాత్
ప్రకృతినమ్బుధాత్ దూరంగతవతి పురుషస్య దూరంగతత్వం స్థావర

మాయాయోగాన్మలినతరుచౌ వల్లభతత్తుల్యశీలా

రాహుగ్రస్తేతుహినకిరణైస్సృభాయామిసీవ. || ౭౫ ||

సుమతిః) అయ్యడత్త, అభకరుణౌ ఇమాబుద్ధినహి అస్స పు
సస్స బద్ధదసా, ఏ అస్స విడళదుఖ జాళవిహళస్స విత్తరణ మోఖా
మం పపాసంతౌ విసంకంమంకుణసు. (ఛాయా) ఆర్యపుత్ర, అతికర
ణైయంబుద్ధి సహితస్య పురుషస్య బద్ధదశా, ఏతస్య విఫులదుగ్గిజా
విహ్వలస్య విస్తరణ మోక్షాగమం ప్రకాశయన్ విశజాగమా
కురుష్య,

(రాజా) దేవి, అనవరత శోభనాశంసిని, నిదానమిహనిశ
ణముపపాదయన్ ప్రతిపన్నమేవభవతీం ప్రత్యభిజ్ఞాపయామి.

దురాసెధ్ధమాద్దురితపరిపాకేనభవినః

ప్రమాదీనంసారగప్రశమరహితౌయంప్రభవతి |

త్వప్రాప్తికి మలినతరుచిత్వం జంగమత్వప్రాప్తికి దూరగతత్వే సు
ర్యోదృష్టాంతకి, మలినతరుచిత్వే చంద్రస్వయమపి దూరంగతా, అ
భూతస్వరూపప్రకాశా, మలినతరుచౌచ సతి తుల్య శీలత్వాత్ స్వయ
మపి మలినతరుచిః అంబాబుద్ధిః స్థానాకారా- సంకుచితస్వభావా
నిభృతా సంకుచిత స్వరూపాచవత్తతే తుల్యశీలా, కిమివ పత్యారవ
దూరంగతవతి పద్మినీవ తుహినకిరణై, రాహుగ్రస్తే యామిసీవ || ౭౫ ||

(అభకరుణైత్యాది) అనవరతశోభనాశంసినితి ప్రశంసా, ఇవ
స్మిన్విషయే నిదానం మూలకారణం స్వతంత్రేచ్ఛాశక్తిరూపం నిశ
ణం సమర్థయన్ ప్రతిపన్నం జ్ఞాతమేవ ప్రత్యభిజ్ఞాపయామి స్మా
యామి నత్యజ్ఞాతజ్ఞాపనంకరోమిత్యర్థః (దురాసెధ్ధతి) దురాసెధ్ధ
మాద్దురితవారద్రథమాద్దురిత పరిపాకేన పాపోద్రేకేణ ప్రమా

నిరౌఢతస్యైకానిరుపధికకారుణ్యఘటితా

స్వతస్త్రిచ్ఛాశక్తికి స్వయముపధిమాధాయరమతే ॥ ౭౬ ॥

(సుమతిః) జగమువని సో డవాహీసుణి అవ్వా తా మం అయ్య
ఉతో ఆణవెదు, (ఛాయా) యదిమయాపి సడపాధిః శ్రోతవ్యః త
దామా మార్వపుత్ర ఆజ్ఞాపయతు.

(రాజా) ప్రియ విశుద్ధభాషిణి, శూర్యతామిహసూక్ష్మార్థ
సజ్జహిః,

మదనమత్సరమానమయగిపుమాన్

బహుపిశాచగృహీతఇవార్చకః।

విలోఢనశీలః అయంసంసారః భవినః సంసారిణః ప్రశమరహితః శా
స్త్ర్యభావేన నిరంతర ఇత్యర్థః, తస్య- సలసారస్య నిరౌఢ- నివారణే
నిరుపధిక- స్వాభావికేన కారుణ్యేన ఘటితా-సమృద్ధాస్వశంత్రస్య
ఈశ్వరస్యఇచ్ఛాశక్తిరైవస్వయంవైషమ్యాదిపరిహారాయకమవ్యుపధిం
వ్యాజంసమృద్ధ్యరమతే-స్వప్రయోజనసిద్ధ్యాప్రీడాతి. ॥ ౭౬ ॥

(జగత్కర్తృ) ఆచార్యసమాశ్రయణంశమదమాదిసమృద్ధవశతతఃకర్మజ్ఞా
నాద్యనుష్ఠానంతతోభక్తి తదశక్తౌప్రపత్తితవోపాధిరితత్రప్రథమ
మాచార్యసమృద్ధిమాహ(మదనేతి) మదనకికామకి మత్సరకిద్వేషకి మానో
గర్వకి ఈశ్వరోహమహంభోగీసిద్ధిఇత్యాదిరూపకి మానమయఃమానప్ర
చురఃప్రాచుర్యార్థమయత్ సంసారదశాయాంబహుపిశాచావిష్టాబాల
ఇవభవతి, సతునిగమ-వెదాంతేసిద్ధియోనరేంద్రకి ఆత్మేశ్వరః తస్య
నిరీక్షయాజాయమానకాల కటాక్షేణ నిపుణానాం సాత్త్వికానాం పద్ధ
తింమోక్షార్థ- చింతనమభ్యవపద్యతేప్రాప్నోతి పిశాచగృహీతోబాలః
మహామూర్ఖక నిరీక్షయా నిపుణానాం పద్ధతిం యథాప్రాప్నోతి
తథా, యద్వానిగమవేదేసిద్ధిః ఆచార్యవాన్ పురుషోవేద, వేదమనూచ్యా

నిగమసిద్ధనరైస్త్రనిరీక్షయా

నిపుణపద్ధతిమభ్యవపద్యతే.

|| 22 ||

తతశ్చ.

అనఘదేశికదృష్టిసుధాన్లవే

విధివశాదుపసేదుషిదేహీనః।

విమలబాధముఖావివిధాగుణాః

పరిణమన్త్యపవర్గసుఖామృతాః.

|| 2౩ ||

(అపిచ)

స్వాధీనతరపాతభీతిపరుషస్వర్వాసదుర్వాసనా-

పాశాకర్షణయన్త్రణాభిరభితఃక్షిప్తాత్మనఃకైతిగిణః।

చార్య ఇత్యాదిషు ప్రసిద్ధి నరేంద్రః నరశ్రేష్ఠః ఆచార్యః యద్వా
నిగమసిద్ధా యా ఆచార్య నిరీక్షా - ప్రధనుకటాక్షేణ మదీయోయమితి
స్వీకారకి, నిపుణానాముముక్షూణాం మాగ్ధం ప్రవిష్టోభవః || 22 ||

జాయమాన కటాక్షమూల సదాచార్యోప సత్తేజాతాయాం
పరస్పరయా, అపవగ్సాధన భూతాః తత్త్వజ్ఞాన శమదమాచిగుణాః
స్వయముద్భవంతీత్యాహ (అనఘేతి) అనఘకి దేశికః సదాచార్యః
అనఘేతి దృష్ట్యైర్విశేషణంవా ఆప్లవోవగాహః విధివశాత్ భాగ్యవ
శాత్ ప్రాప్తేనః దేహీనః విమలాయోబోధకి తత్త్వజ్ఞానం తస్మైభావి
విధాః గుణాః శమదమాదయకి ముక్తిసుఖానామంకురభూతాః, దేశిక
దృష్టిః సుధాన్లవత్సారోపాత్ గుణానామంకురత్వారోపణం. || 2౩ ||

అధజ్ఞానానుష్ఠానాదిభికి భగవతి భక్తిస్సృత్యతీతి ఆహ(స్వాధీ
నేతి) స్వగ్ధాపిపాతభీతస్య క్షయిష్టోనాస్తినిర్వృతి రిత్యుక్తరీత్యా
స్వాధీనతరఃపరతంత్రః తస్మాత్పరాధీనపాతాత్ యాభీతిస్తయాప
రుషః స్వర్వాసః స్వగ్ధవాసకి అధాపితద్విషయ దుర్వాసనైవపాశః
తత్కృతాకర్షణప్రణాభిరభితఃసర్వతః వ్యాకులతమనసకి క్షేత్రిణికి
పుంసకి (నిష్ప్రత్యాపాతి) నిష్ప్రత్యాహం-నిర్విఘ్నం యథాత

నిష్కృత్యాహవిజృంభమాణకరుణాదుగ్ధార్థవైర్భూతా

భక్తిస్సేత్సన్యతిభాగధేయవశతఃప్రాప్యపరేబ్రహ్మణి || ౭౯ ||

అత్రచాంతరాసర్వస్వదక్షిణాయమధ్వరః పవర్తతే.

(యత్రతు) త్వయాజుష్టఃపత్న్యావిధివదిహయష్టాస్వయమహమ్

విధతైచార్విజ్యంశమదమముఖోయంగుణగణః |

జృంభమాణాయా అభివర్ధమానాయాః కరుణాయాదయాయాః, దుగ్ధార్థవై ఖీరసాగరై దయాయాః అపరిమితత్వేన సాగరత్వరూపణం, పరమకారుణికప్రాప్యే అతఏవపరే బ్రహ్మణి శ్రీనివాసే నిభాకరాపరిపూర్ణాదృఢేత్యథః భక్తిస్సేత్సన్యతిసేద్యతి. || ౭౯ ||

భక్తావశక్తస్య ప్రపత్తిరపి సమ్యవతీత్యాహ (అత్రచాంతరేతి) అత్రజీవే, అంతరామధ్యే, భక్త్యశక్తస్య, భక్తిస్థానై, సర్వస్వదక్షిణః సమపిత సమస్తభరః అధ్వరః ప్రపత్తిరూపోయజ్ఞః, యత్రతుయజ్ఞై అధ్వరసమాధిం నిరూపయతి (త్వయైత్యాదినా) భాషియై ఇహయజ్ఞై త్వయాపత్న్యాజుష్టోయక్తోహంస్వయమేవ, విధివల్-యథాశాస్త్రం, యష్టా - యజమానో భవామి, ఆర్త్విజ్యంవిధతై ఋత్విజాంఙ్గర్గునమ్పదయతి తత్రాత్మహవిషః- సమపణియస్య స్వాత్మరూపహవిషకి భగవాన్ శ్రీయశపతిః అకస్మాత్ నిమోతుక మితియావత్, అనభిసంహితఫలాంతరం యథాతథా, ఉద్దేశ్యోదేవతా, భవతి, పశుస్థానీయోయోబద్ధాత్మా, సకముక్తిం మోక్షం అన్యత్రావిమోచనంచ భజతి కీర్త్యగ్భూతకి విగళతరన్తనిగళకి విగళత్ - తుట్టత్, కర్మ - పుణ్యపాపం, తదేవనికళంపాద శృంఖలాయస్యసంకముక్తిం భజతి యాగవిశేషేపశోబకధ్వస్య ఉత్సగ్గోపిదృష్ట ఇతిభావకి పశోర్యజమానస్యాపి ఫలప్రాప్త్యవిశేషాత్ బద్ధకి పశుముక్తిం భజతీత్యుక్తంతదవినాధూతస్య స్వస్య యజమానస్య ముక్తిన్పృథగ్వాచ్యైతిభావః భావనీయం చింతంసీనీయ.

అకస్మాదుద్యోభవతిభగవానాత్మహవిషకి
 పశుర్బద్ధాముక్తింభవతివిగలతర్కనిగళకి, ||౮౦||
 ఇదమప్యత్రభవత్యాభావనీయం.
 స్వరక్షణభరార్పణక్షణికసత్రిణికక్షేత్రిణిః
 ప్రపర్యక్యపయాస్థితింప్రభురభూతపూర్వోదయాః |
 జగద్విపరివర్తనప్రథితనిత్యశక్తిస్సన్వయం
 క్షిపత్యపునరజురందురితమస్యలక్ష్మీపతిః. ||౮౧||

నను, నిరపాయనిరంతరపాయసిద్ధౌ సకలకర్మ విరహేణ,
 కథమాత్మన స్సంసారే పునరవస్థానమిత్యాశంక్య నహివయమాత్తప్రప
 న్నస్యావస్థితిం బ్రూమః కింతుద్వైతస్య, పరోజ్ఞి జీవిషయా భగవాన్
 కృపయావస్థితింకరోతీత్యాహ స్వరక్షణేతి) స్వరక్షణ భరాపణరూ
 పం క్షణికంసకృదనుష్ఠేయత్వే నక్షణ నిర్వత్యం సతతం యస్యాస్తీతి
 తథోక్తి, త్రిగుణసత్తిణ ఇతిపారే స్వరక్షణభరాపణేన విజ్ఞేత్రిగు
 ణంప్రధానం తస్మిన్వ్యయికిసత్త్రిశాకపార్థివాదిత్వాత్సమాసకి దృష్టప్ర
 పన్నా ఇత్యర్థః తస్య, (జగద్విపరివర్తనాత్పాది) జగతః విపరివర్తనం
 నామ కరణా కరణాన్యథాకరణాది, తత్రప్రధితాప్రసిద్ధానిత్యశక్తియ
 స్యనః ప్రభుస్సన్వయః అభూతపూర్వోదయాం పూర్వమవిద్యమాన
 ప్రాదుర్భావాం స్థితిం అవస్థానం ఉపాయాపాయసన్త్యాగీమధ్యమాం
 వృత్తిమాస్థిత ఇత్యుక్తాం యద్వాస్థితింశరీరావస్థానం నివృత్తిధర్మస్థి
 మితివా, కృపయా కేవలయా ప్రవత్య సంపాద్య అథాస్య చెతనస్యదు
 రితం కర్మవాసనామపి 'స్వయమేవ అపునరంకురం అపునః ప్రతిరో
 హం యథాతథా క్షిపతినిరస్యతి యద్వా నను ఆత్మసమర్పణమాత్రే
 తానంతజన్మసంభృత దురితసంతతిః కథంగళతి, నివృత్తిధర్మస్యాపికథంచి
 ద్వైకల్యసమ్భవాచ్చకథం ముక్తస్సానిత్యత ఆహ (ఇదమపీత్యాది)

(సుమతికి) అయ్యఉత్త ఏవ్వండామవణ్ణిజ్జంతీ టవగ్గదసా పు
రిసస్స కథిఆహేవాహీథి (భాయా) ఆర్యపుత్ర ఏవం నామవర్ణ్యమా
నా అపవర్గదశా పురుషస్స కదాభవిష్యతి.

(రాజా) దేవి, త్రైలోక్యవేదిని, దుస్సహానాది దుఃఖినాగ
రసిమగ్నస్య యథాగమం యథాన్యాయం కనచిత్రారణేన సము
త్తారస్సంభవిష్యతి సంతృప్తవ్యస్తావత్.

(ఇహహీ) నిరపాయ దేశికనిగర్హితామిమాం

కమలాసహాయకరుణాధిరాహిణీం |

స్వరక్షణేతి, పూర్వవదధర్మః ప్రభునిసర్వశక్తిః భూతపూర్వ ఉదయోయ
స్యాస్సానభవతీతి తాంస్థితిం ప్రపన్నః అపూర్వస్థితిప్రవర్తనా పయికం
సర్వశక్తిత్వముపపాదయతి జగద్విసరివర్తనైతి పూర్వవదేవార్థః
అపునరంకురంయథాతథా అన్యదురితం నాశయతీతి, సర్వశక్తిత్వా
త్ అష్టీపతిత్వాచ్చ భగవతః ఉక్తచోద్యానవకాశ ఇత్యర్థః || ౮౧ ||

(ఏవ్వండామెత్త్యాది) భగవత్కృపయాపివాన్యకీయంతం కాలం
శరీరం అవతిష్ఠతీతి ప్రశ్నార్థః, పురుషస్యదుఃఖ్యతః, సంసారసము
త్తారః సర్వధాతావద్భవిష్యతీతి సంతృప్తవ్యంభవత్త్యేత్వాహ (దుస్స
హేత్వాది) యథాగమం, తావదేవచిరమిత్యాది శ్రుత్యనతిక్రమేణ,
యథాన్యాయంతత్తద్దేవమనుష్యాద్యాయః పరిణామానతిక్రమేణచక
నచిత్ కారణేనసంసారాత్సముత్తరణం ఉత్తరణకారణం ప్రధానంశ్చం
గగ్రాహికయాదశేయతి (ఇహహీత్వాది) ఇహజగతి, ఉత్తరాన నిర
పాయం యథాతథా దేశికేన దృష్టాంత పూర్వముపదిష్టాం కమలాస
హాయస్య కరుణైవ అధిరోహిణీ నిశ్చేణిః, కమలాశబ్దేనలత్యైః పురుష
కారత్వం తద్విశిష్ట భగవత్కృపాయా వీవతారకత్వంచసూచ్యతే, క్ర
మశః క్రమేణాధిరుహ్య ఇతిహీనాధపాప్రీతి, తద్వదిహాపి సత్త్వాదిగుణ

క్రమశాధిరుహ్యకృతినస్సమిధతే

పరిశుద్ధసత్వపరికర్మితేపదే.

॥౨౨॥

(అపిచ) స్వయముపశమయస్తీస్వామినస్సైస్వరలీలాం
స్వమతమిహదుహానాస్వాదుపన్ద్యంప్రజానాం
నియతమిదమిదానీమన్యదావాభివిత్రీ
నిరవధిసుఖసిద్ధైస్సైస్వైకంపానుకంపా.

॥౨౩॥

వైషమ్యాత్ బుద్ధిపరిపాకవిశేషః తేనయాదృచ్ఛిక సుకృత సముద్భవః
తద్వ్యాజీకృత్య కృపయాజాయమానకాల కటాక్షః, తేనసదాచార్య
సమాశ్రయణం, తతశ్చజ్ఞానానుష్ఠానాది సమ్భవతి, తస్మాత్ భక్తిప్ర
పత్త్వైరస్య తరస్వీకారః ఇత్యేవం కృమణాధిరుహ్య అతఏవకృతకృ
త్యాః పరిశుద్ధసత్వైన పరికృతే పరిష్కృతేశుద్ధసత్వమయత్వాత్ చిదూ
పగోచురమణ్ణపాద్యలంకృతే పరమేపదే సమిధతేష్విపన్యవోజాగృవాగ్ం
సస్సమిధత ఇత్యాది శ్రుత్యుక్త ప్రకారేణ విరాజంతీత్యర్థః. ॥౨౨॥

సనుభగవతః స్వచ్ఛందలీలాపారవశ్యాత్ కృపానస్వావకాశం
లభతఇత్యతః (స్వయమితి) స్వామినఃసర్వైశ్వరస్య సైస్వరలీలాంస్వ
చ్ఛందకీడాంశమయస్తీస్వచ్ఛందలీలాపారవశ్యేపి భగవాన్ స్వామిత్యై
నస్వయమాత్మవస్తునోపేక్షతే, తతశ్చకరుణాసైస్వరలీలామపినిరంకుశ
ప్రవాహః తిరస్కారోతీత్యర్థః, ఇహైవప్రజానాం అశ్రితానాం స్వా
దురస్యం పథ్యం- హితం, స్వమతంసంసారవిమోచనరూపం స్వయ
మేవప్రయచ్ఛస్తీదుహానెత్యనెన కరుణాయాః కామధేనుత్వం వ్యజ్యతే
భగవతః కిచ్చేదనుమతిమప్రాప్యసాకల్యేనావిశమ్భంప్రయచ్ఛస్తీ, కర్మవ
ద్భావేనదుహాన్మునమామితియక్ప్రతిషేధః అతఏవనిష్పృకమ్పా అవి
చాల్యా, నిరవధిసుఖసిద్ధైస్సైస్వైకంపానుకంపయ, నియతం - నియమేన ఇ
దానీ- శరీరావసానై ప్రపన్నస్యః అన్యదావాప్యరభకర్మావసానై
భక్తీనైశ్చ, భవిత్రీ- భవిష్యతి.

॥౨౩॥

(ఇయంహి) అవిరలగుణచ్చాయామాయాతపప్రతిరోధినీ

పరిహృతరజగపంకా తామైరసంఘటితాత్రిభిః।

మధురిపుదయామూర్తిగ్ద్వివ్యానిరాకృతకణ్ఠికా

వహతినిగమాద్వర్తస్యైకాపురిమపరాజితామ్. ||౧౪||

(సుమతీ) అయ్యడత్త, అపరిమితదురితభరి అస్సజంత

చోడుగళసాఅరాదో ఉత్తారవ అణంబాలఅణసంతోసవఅణంవిఅ

ఉవచ్చందణంతిపెచ్చామి (ఛాయా) ఆర్యపుత్ర, అపరిమితదురితభరి

దయాం ప్రతినియత త్వేనరూపయన్, ఆశ్రితంసిద్ధేనఽచ్యవయ
తీత్యాహ (ఇయంహీత్యాది) ఇయంకరుణా, అవిరళానాంనీవిడానాం
గుణాంసాశీల్యాదీనాంఛాయాయత్ర అవిరళానీవిడా గుణానాంఛా
యాఅనాతపః శోభావాయత్రే తివా అన్యత్ర అవిరళగుణా మహువిధ
జైత్యాదిగుణాఛాయాయత్ర మాయాప్రకృతిః సైవాతపః తత్ప్రతిరోధినీ
అన్యత్ర మోహజనకా తప్రతిరోధినీపరిహృతరజగ రజోగుణగి పం
కః, పాపంచయగూ అన్యత్ర ప్రసిద్ధంతిభిస్తామైరసంఘటితా ఆశ్రితా
నాం తాపత్రయవిహతికరీత్యధః అన్యత్రకాయికాదిరూప్రేప్రీతిస్తా
మైరవితతా, మధురిపుదయాద్వికాడివ్యాల్లాఘ్యఅన్యత్రదివిభవానిరాకృ
తాః కణ్ఠికాముక్త్యంతరాయా బృన్దారకాదయః యయా అన్యత్రకణ్ఠి
కాఃప్రసిద్ధాఃఏషావేకావర్తినీ ఏకపదీనిగమాత్ వేదాత్ ప్రమాణభూ
తాత్ వేదాద్ధతోస్తిమేవం విద్వానమృతభిహితవతి, నాన్యక పథావిద్య
తేయనాయ ఇత్యాదిరాగమస్తత్ర ప్రమాణమితి అన్యత్రపత్రనాదారభ్య
అపరాజితాం దేవానాం పూరయోధ్యావిభ్రాజమానాంహరిణీంవివేకా
పరాజితేత్యుక్తాం అయోధ్యాంపురీంభజతిపాపయతిగచ్ఛతివా అన్యత్ర
పక్షి దుష్పూపాంపురీం ||౧౪||

(అపరిమితేత్యాది) అపరిమితదురితైః భరితస్యపూర్ణస్యజ
న్తోః బాలఅణసన్తోసవఅణంవిఅ బాలజనసన్తోవవచనమివ బాలజనస

తస్యజన్మాకి దుఃఖసాగరా దుత్తారవచనం చాలజన సన్తోషవచనమివ
ఉపచ్ఛందన మితిపశ్యామి,

(రాజా) భద్రః, అబాధితాన్ధగ్రాహిణి మాన్మమిధ్యాదృష్టే,
ఉపతిష్ఠ, సుమతిః ఖల్వసి, అపిదృష్టకి క్వచిదాప్తాగమస్యబాధః, ఐశ్వర్య
స్యవాభక్తజన సంరక్షణ ప్రతిజ్ఞానస్య. (ఇయంతేప్రత్యాయనా).

శపేదైష్టికైన స్వయమిహాభవత్యాచనుమతే

త్వయైవద్రష్టవ్యంస్వపనవిగమోస్మీలితధియా!

న్తోషవచనంతుయవాగ్రింపిబళిఖాంతేవధ్యవ్యతీత్యాది, (ఉపచ్ఛందన
తి) ఉపచ్ఛందనంప్రతారణం, అబాధితాధోయథార్థకియథార్థాగ్రా
హిణ్యాస్తవెవంనోచితమితిభావకి, మిథ్యాదృష్టినాన్తికతామాయ
వాదమతమిత్యర్థకి, ఉపతిష్ఠ అంగీకురుమన్త్రకరణాభావాదాత్తన
దాభావకి, అనుపస్థానేహేతుమాహ (సుమతిరితి) అపిదృష్టా ఇత్యా
అపికి ప్రశ్నై ఆప్తాగమస్య ఆప్తవాక్యస్య ఆప్తశ్చసావాగమశ్చతమేవ
విద్వానిత్యాదికి కుత్రచిదపిబాధోదృష్టకింనదృష్ట ఇత్యర్థః బాధేన
ఆప్తవాక్యత్వమేవహీయేతేతిభావకి ఐశ్వరస్య ఈశ్వరసమ్బుధినిః భ
రక్షణప్రతిజ్ఞానస్యసక్యదేవప్రపన్నాయ, నత్యజేయంకథంచనే త్యాదికన
అపిదృష్టబాధ ఇత్యత్రాప్యనుషజ్యతేప్రత్యానావిశ్వాసవచనంశ
ధ ఇత్యర్థకి తమేవాహ (శపఇతి) దిష్టంవిధిః భగవత్కృపేతియావః
దైవాదిశబ్దాభగవద్దయావాచకా ఇత్యస్తత్సిద్ధాంతసమ్ప్రదాయకి దిష్ట
ప్రమాణత్వేనాస్తియస్యసః దైష్టికతద్భావకి దైష్టిక్యంవైష్ణవత్వమి
థః తేనశపేభవత్యాచశపేమిథ్యాచేత్ప్రేయసీశపనంకర్తు మనుచి
మితిభావకి, స్వపనవిగమోస్మీలితదృశాస్వప్నాపగమే సమ్యగవహితజ్ఞ
నయా (అహంకారేత్యాది) అహంకారోదేహశక్త్యాభిమానః ఏవగ
మోనకః తస్యగ్రహణగ్రహణం తజ్జనితకదనముపద్రవః తేనసాక్య
ఆర్తధ్వనిసహితః యస్తనుభృత్ పాణీతస్యముముక్షయామో జే.

అహజ్జరగ్రాహగ్రహకదనసాక్రస్తతనుభ్య

స్మృముత్యోసంరభాముఃమధనసజల్పమహిమా. ||౫౫||

అథవా సాధారణశ్చాయమాశ్రిత సంరక్షణ సమారంభః

(తథాహి) దీనాదృప్యశువాపరాధ్యతుపరంవ్యావర్తతాంవాతతః

త్రాతప్యశ్శరణాగతశ్శకనతస్సద్భిస్తథాస్థాప్యతే

విశ్వామిత్రకపోతరాఘవరఘువ్యామాధ్వగపెయసీ

నాలీజఙ్ఘబృహస్పతిప్రభృతిభిర్నైవషఘణ్డాపథః ||౫౬||

యాసంరభణిద్యుక్తోభవతిమురమధనస్య సంకల్ప మహిమా మహిమా

మాహ త్యైమిత్యధః

||౫౫||

సమాశ్రిత సంరక్షణం తదేకదీక్షితస్య భగవతః కైముతికన్యా

యసిద్ధమిత్యాహ (అథవెత్వాది) కిమాశ్రిత విశేషవిషయవచనన సాధా

రణశ్చాయమిత్యాది తదేవదశయతి(దీనఇతి)దీనఃవిభీషణాదివత్ భగ్న

దర్శః దృప్యతుభార్గవాదివత్ ఉద్ధతోభవతువా, పరంవిరూధ్యతు కాకా

దివత్ కేవలంవిరూధమా చరతువా, తతోవిరూధాల్ వ్యావర్తతాం వా

విరూధాద్వ్యావవర్తనముదాసీనతా సుగ్రీవాదివదుదాసీనాభవతు శర

ణాగతేకిపూర్వమితిసర్వత్రయోజ్యం శకనతః శక్తితః శక్త్యనుసారణే

త్యధః తథావీవమెవసద్భికిస్థాప్యతే అనుష్ఠానన స్థిరీక్రియతే శరణాగ

తరక్షకాన్ సతోదశయతి (విశ్వామిత్రేత్యాదినా)విశ్వామిత్రః శున

శ్చే ఘాదివిషయకపోతేననిషాదో రక్షితః రాఘవెణకాకాదిః రఘుణా

అశ్వమేధతురంగరక్షణే బ్రాహ్మణి వ్యోమాధ్వగాదేవతాః తెషాం

పెయస్యః దేవపత్న్యః తాభికిత్వప్త్యా, దేవావైత్వప్త్యరమజిఘాగ్ంసన్

సపత్నీః పాపద్యతఇత్యాదిః నాలీజంఘానామబక్ష్మిన్ద్యుమ్నంబృహ

స్పతిః ఇన్ద్రం దేవాంశ్చప్రభృతిశబ్దైనకృష్ణశిబిప్రభృతయః ఏతేషాంచరి

త్రాణితత్రతత్ర ఇతిహాసేద్రీష్టవ్యాని,

||౫౬||

(సుమతీకి) అయ్యడే త్తపెలు'ంతిఖుమహంతాపిఆమహస్వమహావిమో
 ఘ్నకామహింతేహింతేహిం ఉవాసిజ్జంతా, తాకింసిరివఈవవ్విణివా
 ణస్సకారణం భణ్ణితి. (ఛాయా) ఆర్యపుత్రభవన్తిఖలుమహాన్తరి పిత
 మహా ప్రముఖా అపిమోక్షకామై స్తైస్తైరుపాస్యమానాః, తతోకిం
 పతిరెవనిర్వాణస్యకారణంభణ్యతే.

(రాజా) ప్రియే. సూక్ష్మదర్శిని, కింనమన్యసే, అసాధారణం హి
 మధుమథనస్యమాహాత్మ్యం.

పురావేధస్తంబావధిపురుషస్పష్టిస్థితిమతి

స్థిరాభక్తిస్సూతేవిపదుపరతింపుంసిపరమే.

పూర్వంకమలా సహాయకరుణైవ సర్వరక్షణీత్యుక్తం తల
 ఘాతానిఖనన్యామెనాత్ తీప్య సమాధతై (హౌన్తిఖ) ఇత్యాదినా
 తి సూక్ష్మదర్శినితి ప్రశంసా అధాపికింనమన్యసేమోక్షప్రదానరూప
 మాహాత్మ్యం అసాధారణత్వం దక్షయతి (పురైతి). ఆవేధస్తంబాః
 ధిబ్రహ్మణమారభ్యస్తమ్భపర్వస్తంబాపురుషస్పష్టికి పురుషాణాంక
 ణకలైబరసంఘటనంతస్యాః పాగైవ స్థితిమతిప్రళయకాలేతివ్యతిర్న
 ధణః, యద్వాఆవేధస్తమ్భవధిపురుషస్పష్టికిస్పష్టపురుషాణాం సర్వ
 షామిత్యధాకి స్థితిమతిస్థితికి రక్షణం తత్ కుర్వత్ తద్వాత్ తస్మిన్ స్థి
 త్త్యుస్య సృష్టిసంహారకర్తృత్వయోరపురస్థతీతీతీతీతీతీతీతీతీతీతీతీ
 సర్వజగతాంరణత్వముక్తంతతచ్చకారింబంతు ధ్యేయశ్చ ధ్యేయస్వంమ
 ముక్షాపాస్యత్వంమోక్షప్రదత్వంచ భగవత ఏవేత్యుక్తంభవతి పర
 మేనంసిపురుషోత్తమేస్థిరాభక్తిః, స్థిరత్వం పరమత్వం పు
 షాకి ధ్యాన్తమేవ విపదే సంసారస్య ఉపరతిస్సన్తుల్లి సూ
 దయతి నబ్రహ్మవిషయాభక్తిరత్యధాః ఏతత్ దృష్ట్వాచైనసమర్థయ
 తే (తదన్యానితి) తదన్యా భగవద్వ్యతిరక్తానురాగ అభ్యవహన్

తదన్యసభ్యర్చన్నభిలషితముక్తిస్సురగణాన్
 ఉపన్యాంప్రాలయైరుపశమయితుంవాఙ్మతిజడః ||౨౭||
 సఖుసహస్రమప్యాలెఖ్యదీవనకరాన్ధకారంప్రతిషీపన్తి.
 (తతశ్చ) ఆబధ్నతీవిగతశాన్తిమనాదినిద్రాం
 చెతస్వినస్త్రిగుణశక్తిమయీత్రియామా
 నాధస్యకేవలమసౌనరకాన్తకర్తుః
 సజల్పసూర్యవిభవేనసమాపనీయా ||౨౮||

(సుమతిః) అయ్యఉత్త, అజ్ఞఖుదేవాణాం ముణీణాంవిపరావర
 పురిసవివేలణేణోలాఅభిచింతా, తుషణకహంపకమిపురిసౌత్తమేణి
 త్యాణిలంమది, (ఛాయా) ఆర్యపుత్రాద్యఖలుదేవానాంమునీనామపిప

ధృషాద్వేతిణి ద్వికల్పః అభిలషితముక్తిపురుషకిమోక్షకామకి జడకి ఉద
 కేచ్ఛాపిపాసామిత్యధః ప్రాలయైఃపీమబిన్దుభికి ఉపశమయితుంవాం
 భతి ప్రాలయైఃపిపాసోపశమనం యథానోపజాయతే తద్వత్ ||౨౯||

తతదృష్టాన్తాన్తరందశయతి (సఖిత్వేతి) చిత్రలిఖితదివాకర స
 హస్రమపీత్యధః అన్ధకారంప్రతిజ్ఞేప్తుంసశక్తువన్తిపశ్యమదృష్టాన్తేనా
 యమధః ఉక్తోభవతీత్యాహ (తతశ్చైతి) చెతనస్య విగతశాన్తిశాన్తిర
 హితానిరన్తరప్రవృత్తాం అనాదినిద్రాం అనాద్య జ్ఞానరూపాం ని
 ద్రాం ఆబధ్నతీ ఆపాదయన్తి త్రిగుణశక్తిమయీత్రిగుణాశక్తిః ప్రకృతిః
 తదూహ, నిద్రాహేతుత్వాత్ త్రియామేవత్రియామారాత్రిః ప్రకృతి
 శర్వరీ అసౌ అనుభూయమానా నరకాసురస్యాన్తకర్తుః నరకరిషాః కృ
 త్యస్య సంకల్పాఖ్యసూర్య మహిమా కేవలం సమాపనీయా కేవలమి
 త్యేవధారణేన మహిమవ్యతిరిక్తేనాన్యేనసమాపనీయేతిగమ్యతే ||౩౦||

(అజ్ఞఖు) ఇత్యాదిణోలాయతే, చిన్తాణోలావచ్ఛంపలావర్తతేని
 త్వా నియమిజ్ఞ ఇన్దియానియమ్యతే, నిష్కాముక్తిహేతుత్వేన పూర్వంము

రావరపురుషవివేచనాదోలాయతేచింతా, త్వయాపునఃకథంవీకస్మిన్పురుషోత్తమనిష్ఠానియమ్యతే.

(రాజా) దేవి, ననుసోపబృహ్మణనిపుణనిరూపితాభిరుపనిష్ఠాద్భిరేవ, ప్రసిద్ధంఖలువేదవిప్రకేశవానామైకరాశ్యం,
మేయంవిష్ణుర్వేదవాదాశ్చమానం
మాతారశ్చైత్ బ్రాహ్మణాస్సత్వనిష్ఠాః।

క్రీమోతుత్వం కథమితి శంకాజగత్కారణత్వాదితి పరిహృతా ఇదానీం భగవతవీవ జగత్కారణత్వ నిశ్చయః కథమిత్యాశంక్యాహ (సోపబృహ్మణాత్వాదినా) సోపబృహ్మణం సేతిహాసపురాణం యథాతథా నిపుణంసావధానం నిరూపితాభిరుప నిష్ఠాద్భిరేవ ఏకోహవైనారాయణ ఆసీదిత్వాదిభిః పురుషోత్తమైకస్మిన్ ఏవనిష్ఠానియమ్యతే ఇత్యనుష్ఠాభ్యతే, వెదావిష్ఠాః కేవలైకైకరాశిరితి అస్యాథకమాహ (ప్రసిద్ధ) మితి నవ్యైకరాశ్యత్వంనామ ఏకజాతీయ వస్తుపుంజత్వంతత్ కథమిత్యోపపద్యత ఇత్యాశంక్యతస్యవచనస్యతాత్పర్యమాహ (మేయమితి) మాతారశ్చేదితినత్వనిష్ఠాః సాత్వికాః బ్రాహ్మణా విష్ణు రేవమేయం ప్రతిపాద్యం ఉపనిషద్వాక్యాన్యైవతత్ర ప్రధానం ప్రమాణం ననువిష్ణోర్మేయత్వం వెదాంతానాంతద్విషయమానత్వంచదుర్వాదినాం నసమ్యతమిత్యత్యాహ ప్రమాతారోయదిలభ్యేరక్ తదావిష్ణో రేవ ప్రతిపాద్యత్వం సిద్ధ్యేత్ తతశ్చ విష్ణోః సర్వవేదవేద్యత్వంయేషాంనసమ్యతంతేషాం బ్రాహ్మణ్యమేవనాస్తీత్యధః నారాయణ పరంబ్రహ్మ, నారాయణపరావేదాః వేదైశ్చసర్వైరహమేవవేద్యః, ఇత్యాదీనిఅత్రపాత్యానిసత్వనిష్ఠా ఇత్యనైన సత్వగుణస్యైవయథాథక్ జ్ఞానజనకత్వం సూచితంతదాహు సత్వాత్సం జాయతేజ్ఞానమితియథార్థజ్ఞానశ్చిత్యా, అన్యై పునరసాత్త్వికా ఇతిభావః ఇత్థంతేషాం వెదవిప్రకేశవానాం మేయమాతమానభా

ఇత్థంతేషామైకరాశ్యంప్రతీమః

కీటపాగ్రయైర్ద్వంద్వైర్దశిమన్వయః

||౨౯||

(అపిచ.) శాస్త్రాణ్యాలాక్యసర్వాణ్యశిధిలగతిభిర్యుక్తివద్గైర్విచార్య
స్వాంతర్విధ్యార్యతత్వంస్వభుజమపిమహాత్యుద్ధరనమూరిసజ్జే ।

వెన ఐకరాశ్యం ఎకకోటిత్వం ప్రతీమకి జానీమకి-ఏవంవెదవిప్రకేశవా నా
మెవ ఐకరాశ్యాత్ భగవద్వ్యతిరిక్తానాం బ్రహ్మాదీనాం వెదప్రతిపాద్య
త్వాభావాత్ ముముక్షుమపాస్యత్వమాహ(కీటపాగ్రయైర్త్వాదినా)కీటః
క్రిమివిశేషః తత్సదృశైఃస్వరక్షణైఃపృశ క్తత్వాత్ బ్రహ్మరుద్రాదీనాంస్వర
క్షణాశక్తత్వం వెదాపహరగురుపాతకదైత్యపీడాదిషుద్రష్టవ్యం దుర్విద
ద్వైః విష్ణుదత్తస్వాతస్త్వైస్త్విస్వతః స్వాతస్త్వాభిమానాత్ దుర్విద
గత్యం, అన్యైశ్చ భగవద్వ్యతిరిక్తైః సంప్రయోజనంనకిమపీత్యర్థః స
ర్వప్రయోజనానాంవిష్ణురేవసిద్ధేః సకలఫలప్రదోహివిష్ణు రితా డేః
ఋద్వాకీటపాగ్రయైర్త్యస్యాయమథఃకి అజ్ఞత్వావిశేషాల్ కీటపాయ
త్వం పణ్డితంమన్యత్వాత్ దుర్విదగత్యం ||౨౯||

అయమథః శారీరకసూత్రప్రణేతృశ్చి వెదవ్యాస భగవతాశ్చ
హ్నిష్యత ఇత్యాహ (శాస్త్రాణ్యాలాక్యేతి) సర్వాణిశాస్త్రాణి ఆల్య
జ్య ఏకకణ్ఠీకృత్య అనెనఆలాద్య సర్వ శాస్త్రాణీత్యస్యాథః ఉక్తః అశి
ధిలగతిభిః యుక్తివద్గైః ఉపపత్తి గణైఃవిచార్య-మీమాంసయిత్యాత
త్వంతత్రపర్యవసితమథః స్వమనసి నిధాన్య ఏవమెవనాన్యథేతి స
మ్యజ్ఞేశ్చిత్వ అనెనచ విచార్యచపునఃపునః ఇత్యస్యాథః ఉక్తః-మ
హతినూరిసంఘమహాషేణాం సన్నిధావిత్పర్థకి స్వభుజమద్భుత్య
ఉద్భవ్య ఉద్భవ బాహుభూత్యైత్యర్థః స్వసిద్ధాంత కథన ఏవస
ర్వే భుజముద్ధరంతి తమపితృత్వైత్యపితృత్వాథః ఉద్భుత్య భుజముచ్య
తఇత్యస్యాథః-సత్త్వంసత్త్వం పునరపి సత్యమితిసాదరం యథా తథా

సహ్యాఖ్యాన సజ్జల్ప సూర్యోదయే

సత్యంసత్యశ్చసత్యంపునరితికథయశ్సాదరంవెదవాదీ

పా రాశర్యఃప్రమాణంయదికఇహపరఃకేశవాదావిరస్తి॥౯౦॥
 మహాజనాయెనగతస్సపథాఇతిచమహర్షిభాషితం,దృశ్యతేచైతత్
 తర్హిసప్రతిష్ఠాప్రభవతిత్రయ్యాపివైయ్యాకులీ
 త్తోభంయాన్తిమిధఃక్షతాఋషిగిరఃక్షుద్రాక్తయశికింపునః।

త్రివారం వదన్ వెదవాదీ బ్రహ్మవాదీ వెదపరమార్థవాదీ పా
 రాశర్యః సహావాచవ్యాసః పారాశర్యః ఇతి భగవాన్ వెదవ్యాసః
 యదిప్రమాణం అర్థతత్త్వవ్యవస్థాపక ఇతియదిమతం తదాకేశవాత్
 భగవతః శ్రియః పత్స్యక ఇవపరఆవిరస్తికౌన్యః వరితయాప్రసిద్ధత్
 నకోపీతధః॥ ౯౦॥

ఏవం స్వమతస్య శిష్టపరిగ్రహాత్ ఆదర్శవ్యత్వముక్తం తద్వై
 వ మహాషిఃభాషితే నాపిదృఢయతి (మహాజన ఇత్యాదినా) మహాన్తోజ
 నోయన్మాగం పరిగృహ్యన్తిస ఏవఘట్టాపధః-ఇతిమహర్షీణాంవచస్య
 మస్తీతిశేషః అత్రహేతుత్వేన తర్హిసప్రతిష్ఠః శ్రుతయోవి భిన్నానచా
 నృషేర్దేశనమస్తీకించిత్ ధర్మస్య తత్త్వం నిహితం గుహాయాం మహా
 జనోయెనగతస్సపథాః ఇతిశ్లోకస్య పూర్వపాద త్రయార్థం దశయ
 తి (దృశ్యత ఇత్యాది) తన్మహర్షిమతమేవ దృశ్యతే తక శాస్త్రస్య
 ప్రతిష్ఠాకుత్రచిత్ పర్యవసానం నాస్తి కేనచిన్నిశ్చిత స్యార్థస్యాన్యే
 నదూషితత్వాత్ అనెన తకోగ ప్రతిష్ఠ ఇత్యయమంకో వ్యాఖ్యాతః
 తహివేదేనార్థ నిశ్చయోస్త్విత్వత్రతమాప్రభవతీతిత్రయ్యా వెదత్ర
 యేణాపి ఇథముపనిషదామ పృథలక్షణం పురుషస్యేతిశేషః వైయ్యా
 కులీవ్యాకులభావః వ్యాగులత్వమేవ సిద్ధ్యతి విప్రకీర్ణత్వేనార్థ ప్రతి
 పాదనాదిభావః- ఋషిగిరః కణాదకపిలాక్షపాదాద్గురౌ క్తయః మిథః

ఇత్యంతత్వవినిశ్చయోనిధిరివక్షిప్తగుహాభ్యంతరే

పథానన్తమహాజనస్యనిపుణగిప్రత్యేచ్ఛమభ్యేచ్ఛతి ||౯౦||

మహాన్తశ్చవ్యాసవాల్మీకిమనుబృహస్పతిశుకశౌనకప్రభృతయః ప్ర

వదన్త్యస్తాకమధ్యానం, తిష్ఠన్త్యైతేహవః, అయమెకాశి,

అపజన్తజరాదికాంసమృద్ధిం

కృపయాసంముఖయన్నశేషపుంసాం |

క్షతాః అన్యోన్యం విరుద్ధత్వాత్ తోభంకలుషంయాన్తినాథః నిశ్చయే
ప్రభవన్తితుద్రోక్తయః చార్వాకబౌద్ధాద్వ్యుక్తయః కింపునః మిథిక్ష
తాః తోభంయాన్తీతికిమువక్తవ్యమిత్యర్థః ఇత్యముక్తప్రకారేణ తత్త్వా
ర్థనిశ్చయస్తుగుహాభ్యంతరే నిక్షిప్తగుహాయాంనిక్షిప్తత్వాదేవసగుహ్యా
ఇత్యర్థః జ్ఞాతుమశక్యః కిమివనిధిరివ గుహాభ్యంతరేనిహితోనిధిః క
నాపియథానజ్ఞాయతేతద్వత్తహింకింకర్తవ్యమిత్యత ఆహపథానమితి
నిపుణః చతురః మహాజనస్యపథానంతు మహతాంనాథయామునయతివ
రాదీనాం మతమేవ కీదృశం ప్రత్యేచ్ఛమాతోన్మృఖ మధ్యంచతి తత్వ
వినిశ్చయకత్వేన పరిగృహ్యతీత్యర్థః ||౯౦||

మహాన్తశ్చ ఇత్యత ఆహ(మహాన్త)ఇతిప్రభృతిశబ్దేననారదభీష్మ
దాల్ఫ్యాదయః నాథాదయశ్చగృహ్యంతే అస్మాకం అస్మదీయ్య మధ్యా
నం వేదమాగం (తిష్ఠన్త్యైతాది)వైతవ్యాసవాల్మీక్యాదయః, అయం
పునరెకోశ్యలం పరతత్వ నిణాయ ఇతిశేషః (అపజన్తేతి) అపగతా
నిజన్త జరామరణాదీనియస్యాస్తాంసమృద్ధిం మోక్షసంపదం కేవలకృప
యా అశేష పుంసాంసమ్ముఖయన్భగవత్తఃపార్థయన్, అశేషపుంసాం
హరిరపజన్తజరాతిగాం సమృద్ధిమితి పురాణాన్తే పార్థితవా (మ
దైవతేతి) పరస్యసర్వస్మాత్ పరస్యదైవతస్య విష్ణోఃపారమార్థ్యం
జగతాగ్రణత్వ ముముక్షూపాస్యత్వ మొక్షప్రదత్వాదిరూపం పార

పరదైవతపారమార్థ్యవేదీ

పరిగృహ్యతుపరాశరస్వయంసః

||౯౨||

(సుమతికి) అయ్య ఉత్త, అణుత్తరం ఏదం ఉత్తరం, అజ్ఞాతం అణుత సాహణ జీవమంతణి రూపణం అసహంతస్సతూరంతహిల అస్సచెలెస్స సవ్యాఅమసారం సంకళీ ఊణదీ నెఉంతుమం పత్తేమి, (భాయా) ఆర్యపుత్ర, అనుత్తరమేవతదుత్తరం, అద్యపునః అనంతసాధ న నిగమాంతనిరూపణం అసహమానస్యత్వరమాణ హృదయస్య చెతన స్య సర్వాగమసారం సజులయ్య దర్శయితుత్వాం పార్థయే

మ్యం స్వభావంవెత్తుం శీలమస్యాస్తీతిసః దేవతాపారమార్థ్యం చయ థావద్వెత్స్యతేభవానితి పులస్త్య వసిష్ఠ వరప్రదానెనలబ్ధ దేవతాపార మార్థ్య జ్ఞానవానిత్యర్థఃసః తత్వనిఁయెసద్విహానానస్మాక్ పరిగృ హ్యతుస్త్వీకరోతు పరఃపరాణాం పరమ ఇత్యాదినావిష్కోకి పారమ్యం యతః ప్రతిపాదితవాక్ అతః తత్త్వీకృతావయం ఇత్యర్థఃపరాన్ బా హ్యకుదుష్టీకప్రమాణ శత్రైరాశృణాతిహీన స్తీతిపరాశర ఇతినిర్వచనా త్త్వీకృతానామస్మాకం మతమేవప్రామాణికమిత్యర్థః ||౯౩||

(అణుత్తరమిత్యాది) అనుత్తరం ఉపరివక్తవాన్తరరహితం ఏ దం ఉత్తరం ఏతదుత్తరం ఇదంప్రత్యుత్తరవచనంతవ-అథఅనంతశాస్త్రం బహువేదితవ్యం ఇత్యుక్తప్రకారేణశాస్త్రపారే అలసానాం సర్వాగ మసారం సంగృహ్యదశయితవ్యమితిప్రాధికాయతే (అజ్ఞాతం ఇత్యాది నా) నిరూపణం విచారకి తద్రూపం విలంబం అసహమానస్యచే అణ స్సచేతనస్య చేతనార్థమిత్యర్థః తదిదం సర్వాగమసారం (స్వసం కల్పేతి) అత్రసర్వవేదాయత్పదమామనస్తీత్యాద్యమరోధనశ్చియఃపతి రేవవేదాన్తవేద్య ఇత్యాహ స్వసంకల్పఏవ ఉపక్షు అశ్రయాయ స్యాస్మాత్ప్రీతిధానాం చిదచిద్వస్తునాం వితతిః సంఘాతోయస్యసః

(రాజా) సాధుచిన్త్రితం భవత్క్యా, తదిదం ప్రదర్శయామి,
 స్వసజ్జలంపాపముత్తీవిధచిదచిద్వస్తువితతిః
 పుమధానామేకస్సయమిహచతుర్థాంప్రసవభూః!
 శుభస్యాతాభాజాంశ్రీపరిషదాం శ్రీపతిరసా
 అనస్తస్మిన్ధానాముదధిరివవిశాన్తివిషయః ||౯౩||

(అపిచ). పరకిపద్మాకాన్తఃప్రణిపతనమస్మిన్ హితతమం
 శుభస్తత్సజ్జలంపాపముత్తీవిధచిదచిద్వస్తువితతిః

అనెన సతపస్తప్తాః ఇదగ్ం సర్వమస్మజత! యదిదంకిచ్చితత్సప్తాః
 తదేవానుపావిశత్! తదనుప్రవిశ్య! సచ్చత్యచ్చభవత్! ఇత్యాదిశ్రుత్య
 థ ఉక్తకిపునకి కీద్యశఇత్యత ఆహ (పుమధానామిత్యాది) ఇహజగ
 తి చతుర్థాం పుమధానాం ధర్మాథకామమోక్షాణాం స్వయంస్వ
 రూపేణ దేవతాన్తరగరీరత్వేనఏకఏవప్రసవభూః ఉత్పత్తిస్థానం ఏ
 కోబహునానాయో విదధాతి కామానిత్యస్యాథఉక్తకి అనస్తః త్రివిధ
 పరిచ్ఛేదరహితః ఏవంధూతకి శ్రీపతిరేవ శుభస్యాతాభాజాం సిన్ధూ
 నాం నదీనాం ఉదధిరివ శుభస్యాతాభాజాం శుభస్యాతాన్సీబ్రహ్మ
 పాసనాని ప్రతిపాద్యత్వేనయాసాంతాసాముపనిషదాం విశ్వాన్తి విష
 యః పర్యవసాన భూమిః అనేన హిరణ్య గర్భశివేంద్రాదిశబ్దానాముప
 నిషద్గతానాంత దేవాగ్నిస్తద్వాయురితిప్రక్రియయా శ్రీపతిరేవ పర్యవ
 సాన స్థలమితిసూచితం ||౯౩||

ఏవం తత్సహితపురుషార్థాక సజ్జుహ్య దర్శయతిః (అ
 పిచేత్యాది) పద్మాకాన్త ఏవపరం తత్త్వం అతః అస్మిన్ పద్మాకాన్తై ప్ర
 ణిపతనం నమనంభక్తికి ప్రపదన ఇహితతమం- అతిశయేనహితంమో
 క్షోపాయ భూతభగవత్ప్రసాద మేతురిత్యర్థకి ప్రసన్నశ్చ భగవాన్
 సంసార సాగర శోషణాయ సజ్జలయతీత్యాహ. (శుభఇత్యాది) శు

ఝటిత్యైవంప్రజ్ఞాముపజనయతాకేనచిదసౌ

అవిద్యావేతాలీపతిపతతిమన్త్రైఃపురుషకి

॥౯౪॥

వియో సంవితమతీనామపిచిత్త సమాధానహేతు సజ్జహౌ
దర్శితః, (కిన్తు) ధృతనిగమకవచగూఢాకి కష్టం సంప్రతికుదృష్టయగికేచిత్ ।

ఛలయన్తి సాగతాదీన్ స్వాలోపాలంభతుల్యయావాచా ॥౯౫॥

భిః తత్సజ్జల్పః శుభవిత్త్యనేన సంసార హేతుకి తీపామీతి సజ్జల్పా
వ్యావర్త్యతే-సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యా మీతిసజ్జల్పః, చులకయ
తి చులకీకృత్యపిబతి-భగవతకి సంసారవిమోచనేద్వార మాహ (ఝ
టితీతి) శీఘ్రయేవ మోక్షోపయుక్తం జ్ఞానం జనయతాకేన చిన్మన్తే ।
ఇ ఆచార్యోపదిష్టేన మూలమన్తాదినా అసౌముముఖః పురుషః అవి
ద్యా వేతాలీం దేహత్కాభిమానరూప ఏకాచీం అతిపతతి ఆతిక్రామతే॥

సమ్మితమతీ నామపి బహుశుతానామపీత్యర్థః. ననుసజ్జహౌ
జైవ అలమిత్రాశజ్జల్పబాహ్యకుదృష్టివచోభిః మనసఃక్షోభానుత్పాదా
యవేదాన్తశ్రవణం కర్తవ్యం ఇత్యాహ. (కిన్తు త్యాదినా-) యద్యపి స
జ్జహౌ దర్శితః అథాపీత్యర్థః. అధకుదృష్టీనాం బాహ్యమతానుసర
ణం దర్శయతి (ధృతీతి) ధృతం యన్నిగమాఖ్యం కవచం తేనగూఢాకి
ప్రచ్ఛన్నాకి అవైదికత్వ ప్రచ్ఛాదనాయవేదం పరిగృహ్యంతి. తథాపి తదు
క్తం సర్వమపలప్నోత్యర్థః. సప్రతి కలియుగేకేచిత్సజ్జల్పయః శ
జ్జల్పరాదయకి స్వాలోపాలంభతుల్యయావాచా- స్వాలోపత్త్తి సహకా
రః తస్యపాలంభకి దూషణం యథాసహృదయం నభవతి. ఏవంకు
దృష్టీనాం బాహ్యదూషణం అన్తస్తస్మత్సీకరణాత్త ద్దూషణరూపయా
వాచాస్వావైదికత్వం పరిహృత్య, తాగే సాగతాదీన్ బాహ్యన్ ఛలయన్తి
ఛద్యనా ఆన్యైరజ్ఞాతం యథాతథా అనుసరన్తి తేదుక్తజగన్మిత్యా
తాదీకమనుకుర్వన్తి కష్టమేతదితిశేషకి. యథోక్తం యాదవప్రకాశే

అథ విస్తరేణ ప్రతివిధిరస్య వేదాన్తేషు విపులమతి భిరనుసన్ధి
యతే, ఇష్టమేవ ఖలువిదుషాం సమాసవ్యాసభారణం,

(సుమతిః) సుర్వభణిఅం అయ్య ఉత్తేణ, ఏవ్యువివేహిం లేహిం
హహేసిమ ఏహింతంకేహింవి తారిసేహింపటిరిజ్జంతాణిఅమంతా
చోరా కిర్మగోధన సరిసాహూహింతి సంపణ్ణ సర్యుసామహచింతా,
(ఛాయా) సుష్టభణితమార్వ పుత్తేణ, ఏవమపిత్తైస్తైర్మహర్షిమత్తైస్త
ర్మరపితాద్యతైః ప్రతార్యమాణానిగమాంతాచోరాకృష్టగోధనసదృ
శా భవిష్యస్తీతి సంపన్న సాధ్వసామహచింతా,

న, వేదోన్మతా బుద్ధ కృతాగమైన్మతః ప్రామాణ్యమేతస్య చతస్య చా
న్మతః భోక్తాన్మతో బుద్ధిఫలతథా నృతేయాయచ్చబాధాశ్చ సమాన
సంవిదః ఇతి సమానజ్ఞానా ఇత్యర్థః IFXII

అథచ. అతవచేత్సర్థః . విపుల మతిభిః శాస్త్రక్షోదసహబుద్ధి
భిః వేదాన్తేషు అన్యకుదృష్టిమతస్య ప్రతివిధిః ప్రత్యుత్తరాణి దూషణా
నీత్యర్థః విస్తరేణానుసన్ధియతే-వేదాన్తశ్రవణంకుర్వస్తీత్యర్థః, అత్రప్ర
మాణం దర్శయతి (ఇష్టమేవేతి) అనెన ఇష్టంహి విదుషాంలాకే స
మాసవ్యాస భారణమితి మహాభారతవచనం స్మారితం భవతి అపన్నమతీ
నాం సజ్జహూ వేదాన్తపరిచిత్తశ్చర్తవ్య మిత్యుక్తం భవతి అథ
తత్తస్మతాను గుణ్యేన అనెకథా అర్థప్రతిపాదన దర్శనాదిదమితికృత్య
ర్థనిర్ణేతుం నశక్యత ఇతిచూదయతి. (సుర్వ) ఇత్యాదినా యథోక్తం
మనునాచిభేద్యల్పశ్రుతాద్వేదోమామయం ప్రతరిష్యతీతియథాతస్మా
రాపహృతం గోధనం స్వామినం నప్రాప్నోతి ఏవంతైస్తైర్వాదిభిః స్వ
స్వమతానుగుణమపహృతార్థా వేదాంతాః స్వభావ సిద్ధమర్థం. పరిహర
తి (అవిప్లుతేతి) అవిప్లుతః అనుపద్యతః అచ్యుతః పరిగ్రహః విశిష
పరిగ్రహః యాసంతాశ్చతా స్మృతయశ్చతాసాం శతేన ఏకకణ్ఠే వి

(రాజా) అలమతశజరయా,

౨విప్లవపరిహాస్యతీతకణ్ణీశ్రుతికి
స్వభక్తివికలస్మృతీస్సప్సతాపినప్రేక్షతే।
స్వతఃప్రమితిసాధనీసుదృఢతరగృహ్తాచసా
రుణద్ధిపునరప్రతిష్ఠితకుతరగృహ్తాచసా

॥౯॥

(నెవత్తే), మూలచ్యేదభయోర్ముతేనమహతామౌహనదుర్మేధసా

కంసేనప్రభురుగ్రసేనభవనకారాగృహేస్థాపితః।

విఖ్యాతేనవివేకభూమిపతినావిశ్వాపకారాధినా

కృష్ణే నెవబలాత్తరణఘటినాముక్తశ్చియంపాస్యతి॥౯

కార్య ప్రతిపాదికామనాద్విస్మృత్యప బృహ్మిత్యర్థః. స్వభక్తివికల
స్వస్యాం భక్తి విహీనాః స్వవిరుద్ధారాధిభాయినీరిత్యర్థః స్మృతిః
పిలాదిస్మృతీః స్వప్సతకి స్వప్సేషినావలోకయతీత్యర్థః తదనుగు
నభవతి తథాప్రతిపన్నార్థస్యతద్బాధితత్వేన శ్రుతేస్తత్ర పా
త్యాభావకజ్ఞానాద్విస్మృత అహ (స్వతః ప్రమితిసాధనీ) అన
నపేక్షశ్రుతికి స్వతవప్రమాంసాధయతీత్యర్థః. ననుశ్రుతివ
లతరగృహ్తసాధకపిలాదిస్మృతివిరోధాత్ శ్రుతిరప్రమాణం భవత్స్వి
త్యాహ స్వతవప్రమితిసాధకత్వాత్ శ్రుతిరవిరోధస్మృత్యై
త్వం ఇత్యర్థః. నన్యేవంసతి తరైఃస్వ పేక్షాభావాన్మీమాంసాద్వ
స్యాస్యనారంభణీయతా ప్రసక్తిః, మైవం. మీమాంసాయావేదేతి
వ్యతాత్వాత్ తదనుగ్రహానపేక్షత్వేపి (నహిస్వాగ్గంస్వవ్యవధాయక
ఇతిన్యాయేనతదపేక్షితత్వస్య స్వతఃపామిత్యా విరోధకి తదేత
హ. (సుదృఢతరగృహ్తాచసా) సుదృఢః తరగృహ్తః మీమాంసాత
త్వత్వస్య ప్రతిమతభక్తేనియోగ ఇతిభావః. ఏవంమీమాంసాపబ్బ
తాసతీ- అప్రతిష్ఠితం అనవస్థితంకుతరగృహ్తాచసా దుస్తరగృహ్త
రం ప్రతిమతాద్ధి. నివర్తయతి.

॥౯॥

(రాజా) కర్ణవత్సా, సానన్దం, ప్రియే, శూర్యుఁడవు
యమకృతిమసరస్వతీవావితథవాదిన్య శరీరిణీ భారతీ,

(సుమతిః) (సానన్దం) అయ్య ఉత్త, తిలసభాసీ,
ఘనహంవి అశిలంహజ్జి (ఛాయా) ఆర్యపుత్ర, త్రిదశః
తత్ నఖలుకథమప్యలీకం భవేత్,

(రాజా) ప్రియే, సర్వధాతావత్ త్వత్సహాయస్యమేహస్తగ
తైవ విజయసిద్ధికి,

(అపిచ). రిపుగణవిజిగీషాబిన్దులెశాస్యసామే
మధుజిదనుజిఘ్నైవాహిసీవర్ధితాత్మా!

అథవివేకస్య అశరీరవాక్ శ్రవణం వర్ణయతి-(మూలఛేదేత్యా
ది) మూలఛేదో భేదవివ్యతీతి భయరహితేనస్వవినిశమ విగణయతైత్య
థాకి దుర్మేధసా దుర్బుద్ధినాకంసేన ఉగ్రసేనావనకిప్రభుఃజీవాత్మాకా
రాగృహే సంసారే స్థాపితక అన్యత్రార్థకి స్పష్టకి విఖ్యాతేన వెదాన్త
ప్రసిద్ధేన విశ్వేషాముపకార మర్థితుం శీలవతావసుదేవ సుతేనైవబలా
త్తరేణ బలవతా అన్యత్ర బలారామ ఉత్తరౌజ్యేష్టాయస్యతేన ఘృణే
నాకృపాలునా ముక్తానాం శ్రియం మోక్షసంపదం అన్యత్ర కారాగ్న
హస్కుక్తః శ్రియంరాజ్యలక్ష్మీం ఆత్రముక్తః శ్రియమితి పదద్వయం
పాస్యతిలప్యతే

॥౯౭॥

కర్ణవత్సా కర్ణేనశుత్యైత్యర్థకి అకృత్తీమసరస్వతీ-వేదవా
గివ అవితథవాదినీ సత్యవాదినీ శూర్యుఁడవుతేకైత్యన్వయకి (తిలసేత్యాది)
అలీకం అన్యతం-త్వత్సహాయస్య సుమతి సహాయస్య అధోత్తరాఙ్గా
కృత్యంసూచయతి. (రిపుగణేతి) రిపుగణానాం బాహ్యకుదృష్టిరూపా
ణాం విజిగీషాయాకి మదీయాయాః బిన్దులెశాపి అత్యల్పవిజిగీషా పీలి
భావకి మధుజితకి అనుజిఘ్నైవనదీతయావర్ధితం స్వరూపంయస్య భాగి

కవలయితుమధిష్ఠై సాధుసంస్థావయిష్యన్
 యతిగణబహుమాన్యంయత్న సన్తానవృక్షం ||౯౮||
 (పునరైవధ్యై) దుష్టభిర్వసికి,
 (ఉభా) కర్ణందత్తః,
 (సుమతిః) (సవిస్మయం) అయ్య ఉత్త, (ఛాయా) ఆర్యపుత్ర
 కశవ ఇమోఖ్ణిహాసవమి అంగకహాకెత్య
 ణవసమరూసుతవిణలహేళిగణదఘడా।
 తహవిజులంతహేలంతథణ ఇణ్ణణిహక-శ్రీ
 కహకహకోవిహంతణిహిశంముహళెణిహిం ||౯౯||

వత్సపా బలసహితౌ భూత్యైత్యర్థః. యతిగణబహుమాన్యం ముని
 గణానాం బిహుమతివిషయం యత్న సన్తానవృక్షం పరశ్చ ప్రతిక్షే
 పెయోయత్నః ఉద్యోగః సవసన్తానవృక్షః కల్పతరుః. తంపూర్వాచా
 ర్యబహుమతివిషయం అస్మదుద్యోగమిత్యర్థః. సాధుసంస్థావ యిష్యన్
 సేవయిష్యన్ సాధుసఫలయితం సఫలీకర్తుం-నిర్వాహయితుమిత్యర్థః,
 అధీష్ఠ్యై-శక్నోతి యథాకశ్చిత్ జలవిద్వది వాహిసీసంవర్ధితః-సంయమిజ
 నాభిమతం కంచనవృక్షం ఆస్థావయన్ సఫలయతి తద్వత్ ||౯౮||

దుష్టభిర్వసిరభూదితిశేషః కర్ణందత్తకి ఆకర్ణయత ఇత్యర్థః
 (కుశవఇత్యాది) కఇతఇతిప్రథమపాదాంత, శ్రీతితి తృతీయపా
 దాంతకె-అత్రకులపతిః పురుషః వివేకాదికులద్వయస్య కూటస్థత్వా
 త తస్యమోక్షణం సంసారోన్మోచనం సవహిత్యవతి తత్రమృదక్ష్ణ
 వాద్య ప్రసక్తకిర్ధ్వనిరిత్యర్థః కదాభవిష్యతి ఇదాసీంసానయోగ్యాభవ
 తీత్యర్థకి-నవసమరూత్సుకాపి నూతన యుద్ధోత్సుకాపి-గణేంద్రాణాంఘ
 టాబృన్దంచనభవతి-గణేంద్రాణాంఘటాబృన్దంహితమపి న భవతీత్యర్థః-సం ప్ర

(ఛాయా). కులపతిమోక్షణోత్సవమృదంగకథాకదా
 నవసమరొత్సుకాపినచభవతిగజేంద్రఘటా |
 తథాపియుగాస్తభవత్ స్తనయిత్తునిజైకలయః
 కథంకథంకౌపిహ స్తనిఖిలంముఖరయతినభః ||

(రాజా) ప్రియే, అస్మద్విజయసన్నాహసంఘటన...
 శిభిః ఆయమభిహన్యతేదుష్టభిః, తదిహస్థాపితస్వపక్షైరస్మాభిః పరపక్ష
 ప్రతిక్షేపేప్రయతితవ్యమిత్యభా నిషాగ్రీన్తా.

ఇతికవితారిగసిహస్యసర్వతత్త్వస్య శ్రీమద్వెంజుట
 నాథస్యవేదాంతాచార్యస్యకృతిమ సజుల్ప సూర్యవయోస్వపక్ష ప్రకా
 శానామ ప్రథమోఽధ్యాయః.

శ్రీమతేరిగమాస్తమహాదేశికాయనమః

త్యస్మాకం మహామోహాదిభిః యుద్ధప్రసక్తాభావాత్, తథాపికులప
 తిమోక్షణే మహామోహసమరాభావేపీతిభావనిస్తనయిత్తునిజైకలయః
 వలాహకధ్వనినా ఏకప్రమాణః యుగాస్తమెఘగర్జితసదృశప్రమాణః
 కోపిధ్వనినిశ్చేషః ముఖరయలిధ్వనివిశిష్టంకరౌతి ||౯౯||

అస్మద్విజయసన్నాహ సంఘటనైః, అస్మాకంయోమహామోహా
 దివిజయోద్యోగః తత్సంవర్ధకైరిత్యర్థః-సన్నాహాభివృద్ధయ ఇత్యర్థః-స్థా
 పితః స్వపక్షః శ్రీమతేవ జగతాగ్రణంముముక్షూపాస్యో ముక్తి
 పదశ్చైతి-ఏవంయాహః, ప్రతిపక్షప్రతిక్షేపే ఉత్తరత్ర బాహ్యకుదృష్టి
 నిరాసేమహామోహాదివిజయేచ-ప్రయతితవ్యం ప్రయత్నః కర్తవ్య ఇ
 తి నిర్దచ్చతః

ఇతి-సజుల్పసూర్యోదయవ్యాఖ్యానాంప్రభావల్యాఖ్యానాం
 స్వపక్ష ప్రకాశానామ ప్రథమోఽధ్యాయః, శ్రీరస్తు.

శ్రీమద్విశ్వకర్మసాగరము - అష్టాదశాంశము - అష్టాదశాంశము - అష్టాదశాంశము - అష్టాదశాంశము - అష్టాదశాంశము - అష్టాదశాంశము - అష్టాదశాంశము - అష్టాదశాంశము - అష్టాదశాంశము

శ్రీ ర మ్మ.

ద్వితీయాంశ, ప్రారంభః

శ్రీమత్ప్రణామార్చనము.

శ్రీమతేనిగమా నమః దేశికాయనమః.

తతఃపరివేశతి. శ్రద్ధావిచారణాచ.

(విచారణ) సమజశబిందుణి అరణిచ్ఛాసి అణిడాళలళా వచ్చదం న

నాను ఆవచ్చళవ్వతూరంతీవట్టసి,

ముహూందసందిలఘహాసుహా

ఛవిపుష్పమల్లమలరందణిహా.

ణవసూమ్మజోవ్వణళకళి

సిరిమువ్వహంతితుహాసేఅకణా

॥౧॥

(ఛాయా) శ్రమజలబిందునికరనిర్భాసితనిటాలతలావత్సదర్శనోత్సుకావత్సలవత్సరమాణావర్తసే.

ఇత్యంబీజారంభ సమన్వయరూపేస్త్రిక్ష అజ్ఞానాజ్ఞాముఖసద్గురు క్తః అజ్ఞాని ఉపక్షేపః పరికర ఇత్యాదీని, తెహంలక్షణాదికథనం ముముక్షూణాం అత్యంతానవేషితత్వాన్నిదాహృతం, ఉత్తరత్రాపి అ జ్ఞానలక్షణానిదశరూపకా దౌద్రష్టవాని. నెహప్రపచ్చ్యతై. అథ వృత్తవర్తిష్యమాణ కథాంశసూచనాయ ప్రవేశకం ప్రకాశయతి. (త తఃప్రవిశతీత్వాది) శ్రద్ధాక్రియమాణేషు కర్మసు ఆదరక విచారణా చర్చా- శ్రద్ధామాహ. (సమఅశేత్వాది) నిలంలలాటం. ప్రస్విన్న ముఖేత్యర్థః. వత్సకి తర్హకకి. వత్సలాధేసురివ. ఛనిః- ద్యుతికి, తద్వత్ యాపుల్లమల్లికాతస్యాః కలికాకొరకకి పుష్పగుచ్ఛః, శ్రియం- శౌభాం సుధాసుభగాః మకరంద నిభాః సంతః కలికాశ్రియముద్వహా వీర్యవ్యయః. ప్రాకృతార్థావృత్తం.

॥౧॥

ముఖచంద్రస్యనితసుధాసభగాః

భవిష్యత్తుమితిమకరందనిభాః

నవసౌమ్యయావనలతాకలికా

శ్రియముద్వహంతితవస్వదకణాః॥

(శ్లోధా) పితసహి, దాణింకిళ ఏకముహపడితాః

సేర సిద్ధంతస్సపడిపఖ పడిభైవభావిలపడిణ్ణస్సభత్తుణోవివేలస్ససహ
 ధమ్మ అరిణీదేవీ సుమతా పకంబదణివ్వహణ దోహళేణ పరిగహ్నితమం
 గళా అరా పమతవణపాస రతిణసేలం ఆసిదాకమళావణవళణకమళ
 సమచ్చణ జోగ్గ ఇకంచణపదుమా ఇ ఉవహరిఉం ఆణవిహిణసోహ
 ణెకం తాణహిల ఆసుహంతా ఇతా ఝత్తిఉవనప్పామిపంక ఆసణవ
 అణపంకఅరాఅహంసింభారఇంవి అ పసణ్ణప్పవాహం భాతరహిం
 (భాయా) ప్రియసహీదానీంకిలఏకముఖ ప్రతిష్ఠాపితశ్రుతి శిరస్సిద్ధా
 వ్రస్య ప్రతిపక్షప్రతిక్షేపభావితప్రతిజ్ఞస్య బర్తుర్వివేకస్య సహ ధర్మచా
 రిణీదేవిసుమతిఃప్రకాస్త నిర్వహణ దోహళేనపరిగృహీతమజ్జలాచారా
 ప్రమదావన పార్శ్వరత్నశైలమాశ్రితా కమలాపతిచరణకమల సమర్ప
 న యోగ్యానికాచ్చనపద్మాని ఉపహర్తుం ఆజ్ఞాప్యశోభవైకతాన హృద
 యాసుఖంతిష్ఠతి తత్ ఝటితి ఉపసర్పామి పజ్జజానన వదన పజ్జజి రా
 జహంసీం భారతీమివప్రసన్నప్రవాహంభాగీరధీం (అధ్వశ్రమమభినయ)

కచ్చత్తంసిలకప్పరుఖసిహరుచ్చాసంతవాసంతిల

గంధుగార్గరపురంతసౌమ్యళహరీసోహంతరోహంతరా

అమ్మో దూసహజమ్మసంచరసమాసిద్ధాఇసుద్ధాఇవీ

దుఖాఇంకఇతిణకాహిఇసలంబందా ఇమందాఇణీ ॥ ౨॥

ఏకముఖం ఏకకణ్ఠీ యథాతథా. భావితప్రతిజ్ఞస్య. కృతప్ర
 తిజ్ఞస్యైత్యర్థః దేవీ. పత్నీత్యర్థః. ప్రకాస్త ఉపకాస్తః పంపక్ష
 ప్రతిక్షేపః తస్యయన్నిర్వహణం సమాపనం తతాతూహలై నైత్యర్థః.

(ఛాయా) కచ్చత్తంసితకల్పవృక్షశిఖరౌద్భాసమానవాసన్తికా
గన్ధాద్గారస్ఫురతస్సమ్యలహరీశోభమాననోధోస్తరా |
అంహూదుస్సహజస్త్రసంభరశ్రమాసిద్ధానిశుద్ధాకృతిః
దక్షిణానికదాసుకరివ్యతిస్వయంమద్దానిమద్దాకిన్ ||

(విచారణా) అగ్రితొన్దిశ్య, ఏసాఖుసా అష్టాణం అసన్జ్ఞా
అరా తా ఇమస్సినసజ్జగహి అతీ అశమందమారుఅందోశిఅమందావ
ద్దమకుసుమమ అరందసోరహభరి అమహుమహణప అసరిఆపుశిణమా
హవీశ ఆసురేభశవ అణత్విడ్లొత్తరకిరణ సంతాపం ఉవసమిడితా ఖ
ణంతరేగమిస్ససి,
జద్ధఅ. ఏదేజిబ్బరణియ్యసోరహఘహపచ్చారవిచ్చాఇఅం
మాణుశ్చంఘణమిణశంఘణమహాధాణుకర-బాణుకరం |

పరిగృహీతమక్లలాచారా మక్లలాచరణం కుర్వంతీత్యర్థః. ఆజ్ఞాప్య, మా
మితిశేషః. అభినీయ. అనుకృత్య. (కచ్చత్తంసియేత్యాది.) శార్దూ
లవికీడితంవృత్తం-కచ్చఃజలప్రాయస్థలం. తెనడత్తంసితక. అల
జ్జారతయాభృతః-కల్పవృక్షః తస్య, వాసన్తికా-మాధవీలతాతస్మా
గన్ధాద్గారేణ శోభమాన ఇత్యర్థః-లహరీ-తరంగః. రోధః-కూలం.
అంహూఇతి. ఖేద-దుస్సహజస్త్రసు సంభరణశ్రమేణ అసమస్తాత్సిద్ధాని
యద్వా. సంభరః ప్రచారస్థానం. శుద్ధాకృతిః. శ్వేతాకారా. దుఃఖా
ని మదీయాశీతిభావః. ఉక్తప్రకారామద్దాకిన్. అస్మద్దుఃఖానికదాస్వ
యం మద్దాని అల్పాని కరివ్యతీతియోజనా. ||౨

నిర్దిశ్య-అజ్గల్యేతిశేషః (ఏసాఖు) ఇత్యాది భరితే పూర్ణ-
పదసరిత్-గణా. (ఏదె.) ఇత్యాది ఇదమపి శార్దూల వికీడితం.
ప్రగృహీతశయః. సుధాతిశయవిరాజితమిత్యర్థః- మానొల్లంఘనః
అభిమానాపహరణ ఇత్యర్థః. మనఃకాంక్షానామకరణ్యజః. సవేదమహా

ఛాత్యశ్చేణమహింసాదవారపణిఅధమ్మిశ్చవశోఽకలం

సాఖ్యగ్నేహిములంతిసౌఘణిఅరంభుకామరుఖ్యోహితి ||౩||

(ఛాయా) ఏషాఖలుసా అస్మాకమాసన్నతరాతదతస్మిన్ స
జ్జనహృదయశీతలమద్దమారుతాన్ద్రాలిత మద్దారద్రుమ కుసుమమకరంద
సౌరభభరిత మధుమధన పదసరిత్పులిన మాధవీలతాగృహే ఖలవచన
తీర్తోష్ణకరకిరణ సంతాపముపశమయ్యత్తథా న్తరైగమిష్యసి,

ఏతేనిర్భరనిర్వత్సరభసుధాపాగ్ధారవిభాజితం

మానోల్లంఘనమీసలాంఘనమహాధానుష్ఠచాణోత్తరం

ఛాయాలీనమమెంద్రవారవనితాధమ్మిల్ల మాలోచితం

శాఖాగైర్ముచ్చన్తిపుష్పనికరంవృత్తోమరుత్ తోభితాః ||

(శీర్షా) జహర్ అజ పిలసహీష్, (ఛాయా) యాధారోఽథతేప్రియసఖ్యై
ఉభేసలలితమాసాతే.

(శీర్షా) హశావిఆరణే, తుమండణకింఞిమిత్తం ఇమందేసం ఆలదా.

(ఛాయా) హశావిచారణే, త్వంపునః నిమిత్తం ఇమందేశమాగతా.

ధానుష్ఠకి. ధన్వినామగ్రయాయా, తస్య బాణాఃపుష్పాణి తేషాం స
న్ద్రాహం మమెంద్రవారవనితాః అస్సరసః ధమ్మిల్లకి కేశబద్ధః ధమ్మి
ల్లయోగ్యం యన్మాల్యం మాలోచితాయోగ్యం. మరుత్ తోభితాః
మారుతపరిఘాగ్ని తాః ఏతేవృత్తాః మరుత్ తోభితాస్సంతః ఉక్తవిశే
షణ విశిష్టపుష్పనికరం శాఖాగైఃముచ్చన్తి. అత్రోత్తరణం విశ్రమ్య
గచ్ఛేతిభావః. ||౩||

యథారోచతే. తథాన్వితశిషకి-సలలితం- సశృక్లారం హ
తేతి సఖ్యాహ్వనైవర్తతే. ఆగతా, వదేతిశిషకి. (సుఅఉఇత్యాది) స
న్నాహంవిజయో ద్యౌగంకుహకవాదినో బాహ్యకి దుర్వాదిన ఇత్య
ర్థకి. హరికకి, హలెన భూమివిలెఖకి. తస్యజ మ్ముకదర్శనం. జ

(విచారణ) సుఅడిపిలసహీవ అజ్ఞానివేలమహారాజస్సు
సేనావజ్ఞ సహాస్ర సన్తాపం సుణిడోణకువినిరణ్ణా మహామో
హేణబు ధజిణప్పముహసిద్ధంతతావణప్పవణాకుహాలవాణ్ణో కుమగ్గ
ణేహిం సహపురిసో త్తమపలపదుమణిఅమిలచిత్తంపురిసంహాళిఅజంబు.
అదంసణణ్ణా ఏణ అట్టంతరప్ప సంగేణప ఆరేఠం ఆదిత్తా ఉవసప్పంతిత్తి
కింవలంతిం ఆలగ్గ అంతీవి భట్టిణీవి సుమఈవ విపఖ్ఠ త్తందంపలంతే
సేనావజ్ఞణోవిణ్ణ వేదుం ఆణత్తామహారాచిణసహమంతణప్పవృత్తంతం
వివ్వదరుం ఉవరిఅస్మి. (ఛాయా) శూయతాం ప్రియసఖ్యా
అద్యఖువివేకమహారాజస్య వ్యవసాయసేనాపతి సహాయస్య సన్నా
హం శూత్వా కుపితేనరాజ్ఞామహామోహేన బుద్ధజిన ప్రముఖ సిదా
స్తస్థాపన ప్రవీణాః కుహకవాదినః కుమతిగతైస్సహ పురుషోత్తమపద
పద్మనియమితచిత్తం పురుషంహలిక జంబుక దర్శనన్యాయేనార్థా స్తర
ప్రసక్తేనప్రతారయితుమాదిష్టా ఉపసర్ప నీతికింపద నీమాకర్ణ యన్త్య
భర్త్య సుమత్యావిపక్షవృత్తాన మేకాన్తే సేనాపతేర్విజ్ఞానయితుం ఆ
జ్ఞప్తా మహారాజేన వివేకేన సహమన్త్రణ ప్రవృత్తం తమేవద్రవ్యము
పస్థితాస్మి.

(శృద్ధా) అజ్ఞుడణిసాలవివాహంమి గడ్డహగాణంసంపుత్తం
జం మహామోహ సమీహీదీదువ్వాఈణం సణాహా, హోదుణామ

మ్ముకదర్శనహలికొఘావిలెఖనం విహాయజమ్ముకమనుధావతీతి ప్రసి
ద్ధిః. ప్రతారయితుం వచ్చయితుం. పురుషమితిశేషః. కింపదస్తీ. జన
శూతిక. మన్త్రణంవిచారణ తత్రప్రవృత్తం, అత్రపిశాచానాంవివాహే
మగర్దభాఃకిలగాయకాః. ఇతిగాధాసుసన్ధయా మహామోహసమీహి
తేకాధ్యేదుర్వాది సన్నాహాఇతియత్ తత్గర్దభగానం సంపుత్తమితి

ప్రవేశకః.

తతఃప్రవిశతి రాజా వ్యవసాయశ్చ.

(రాజా) సేనాపతే, కరినతర కర్మపాశకోటినివిడ యన్త్రి
తముధావ్యా పారమోముహ్యమాన పురుషమోక్షణవ్రతదీక్షితస్య మమ
స ఏషసమయః సత్వమార్గ విషయకృతాకృతప్రత్యవేక్షణేన కృత్యశే
ష నిర్ధారణస్య, ముహూర్తమివస్థిత్యాసవిషాదం,
జడమతిబహులేస్త్రికదైవకోపాజ్ఞనిత్వా
జగతినిరపరాధేజాతనిర్వాజ్యజైరాః।

శకః- ప్రస్తావనాభెదః- (తతఃప్రవిశతిత్వాది) రాజా- వివేకః, వ్యవ
సాయః సేనాపతిశ్చ- వ్యవసాయః- ఇదమవశ్యంకార్యమితినిశ్చయః,
సత్కృత్యేషు మమకార్యశేష నిర్ధారణస్య అయమేవ కాలఇత్యాహ
(సేనాపతేఇత్వాది) కరినతరా అచ్ఛేద్యాకర్మరూపపాశాః తెషాంకొటి
భిః లక్షశతైః నివిడం యన్త్రితత్వాత్ ముధావ్యాపారేణ- వ్యర్థచెష్ట
యామోముహ్యమానస్య భృశంముహ్యమానస్య పురుషస్య సంసారా
న్మోక్షణవ్రతే దీక్షాప్రవీక్ష్య మమేతేశ్వరి- సవీషసమయః-కాలశ్చివ
త్యుపస్థితఃకస్యేత్యతాహ, (సత్వమార్గేచ) సత్వమార్గో మోక్షమార్గః
తద్విషయకృతాకృత ప్రత్యవేక్షణేన ఇదంకృతం స్వపక్షస్థాపనం- ఇదమ
కృతం పరపక్షప్రతిక్షేపాదిఇతి ప్రత్యవేక్షణం పరామర్శః- తేనత
త్పుర్వక మిత్యర్థః- కృత్యశేషనిర్ధారణస్య కార్యశేషనిశ్చయస్య ము
హూర్తం స్థిత్యాధ్యానం స్వీకృత్యేత్యర్థః ఇవశబ్దావాక్యాలజ్ఞానైరసవి
షాదం సకాశమిత్యర్థః ప్రతిపక్షస్థాంత్రబాహుల్యాద్విషాదః- (జడమతి
త్వాది) పరవ్యామోహనాయ దుర్వాదిభిః కల్పితాః బహువిధ సి
ద్ధాంతభేదాననుసంధాయశోచతి కచ్చిద్దుర్వాదినః జడమతిభిః అనభిజ్ఞైః
బహులైః విస్తృతైః అజ్ఞబహులైః స్త్రిక జగతి- దైవస్య భగవతః య

కతికతికలహర్ణంక్లృప్తసిదాంతభేదాః ।

ప్రలపనముఖభేదాః పారయన్తిప్రగల్భాని ॥౫॥

ఆకంక్ష్యం, వ్యామోహజనకవివిధ సమయోపప్లుతే జగతికథమి
యమధ్యాత్మవిద్యాప్రతిష్ఠాస్యతి. (ఆకాశే) భౌభామహమోహపద,
త్రిభువన సమ్మోహనేనభవతాకింన్నామలబ్ధంలప్స్యతేవా.

(అపిచ) సర్వతరికరవీరాదీనూతేసాగరమేఖలా।

మృతసజ్జీవినియత్రమృగ్యమాణదశాంతా ॥౬॥

ద్వాదశవం సవిత తస్యకౌపాత్ పూర్వకర్మానురూపేణ క్షిపామితి
యోనిగ్రహాః తస్మాత్ తైర్వాదితయాజనిత్వా నిరపరాధేతస్మిన్నైవ జ
గతి జనేనిర్వాజం వైరంవిరొధాయేషాంతే కలవైకప్రయోజనాయ
కత్పితానాం సిద్ధాంతానాం చార్వాకబౌద్ధార్థతాదీనాం భేదామైసే.
ప్రగల్భాభిమానాః కతికతి బహవః ప్రలపనం ప్రలాపః తస్యముఖభే
దాః పర్యాయ భూతాన్ స్వగ్రన్థాన్ పారయన్తి శిష్యానపిగ్రహాయ
న్తిఅహోవీషాం సాహసికత్వమితిభావః ॥౫॥

ఆపీచాయాం కష్టమాపతితం. కష్టాపాతందర్శయతి పరవ్యా
మోహజనకైః వివిధసమయైః సిద్ధాంతైః ఉపద్యుతే. అధ్యాత్మవిద్యా
దాంతవిద్యా (ఆకాశే.) తత్కావకాశే మహమోహం పురస్థితం
పయిత్యా సంబాధయన్ నివృత్తి. (భౌభామహాది) అపశదః తుచ్ఛః
గర్వంకిం ప్రయోజనంలబ్ధం. ఇతఃపరమపికింలప్స్యతే. నకిమపీతేషః
శ్రాన్తిరర్థక ఏవభవతోజన్మలాభ ఇతిభావః. దుర్విద్యాబాహుల్యం
ప్రద్యాల్పత్వ ఇచ్చదృష్టానైనదర్శయన్ విషేదతి. (అపిచేతి) సర్వతరి
స్వతరికరవీరః హయమాకః (అలరి) మృతిసాధనానీత్యర్థః తత్కథా
మృతాన్ సజ్జీవ యతీతిమృతసజ్జీవిని ఓషధిః నిత్యమన్వేషణీయావ
ం దుర్లభతామిత్యర్థః ॥౬॥

హమీద్యోవస్థవశమనాయ భగవన్తమేవాభిగచ్ఛామి.
 (నీయ) స్వతస్సిద్ధంశుద్ధస్ఫటికమణిభూఘృత్ప్రతిభటం
 సుధానద్యీచీధిర్ద్యుతిభిరపతాపత్రిభువనం।
 అనన్తైస్త్రియ్యైరనవిహితహేషాహలహలం
 హతాశేషావద్యంహంయవదనమీదీమహిషహరి || ౧౨ ||
 సమావతరస్సామ్నాంప్రతిపదమృచాంధ్రామయజుషాం
 అయఃప్రసూయాహానాంలహరివితతిర్బోధజలధోః।

పల్లవః. ఉపద్రవః. అభిగచ్ఛామి- శరణవ్రజామి. స్మర
 భగవన్తమభిగచ్ఛతి. (స్వతస్సిద్ధంశుద్ధం) మౌళిగుప్తరూ
 ప్య కచ్చిజ్జలహంసలాభప ఇత్యపిశ్రుతిః. యద్వా స్వతఃశు
 వత విశపరిశుద్ధం. అన్యేషు వితత్ప్రసాదాభిగత శుద్ధిమ
 స్తం నిరజ్జనమిత్యాది శ్రుతిః. శుద్ధీయః స్ఫటికమణిభూ
 తిభటం. తత్సదృశమిత్యర్థః. సుధానద్యీచీభిః. అమృతస
 థానానాం వర్ణాభిరత్యక్తః. అపతాపం అపగతతాపం త్రి
 వరత అనువిహితః. అనుకృతః హేషాయా అక్వర్వజః.
 మన్యతల్ హలహల ఇతిశబ్దానుకార. హతాశేషావద్యం
 మ ప్రత్యసరం. హయవదనరూపంషహరి. ఈదీమహిష్టు

12

మవదనప్రవృత్తయ హయవదనస్య హేషా హలహలవివధ్యా
 క్షేప్రసాప్త్య నిష్ప్రవారం సాధనమనివర్తయతి. (అపితే
 మ్నం సామవదన్య సముచ్చయః ఋహాప్రతిపదం పర్యా
 మేంధామ-స్థానం. ప్రత్యాహాకివిఘ్నోతేషాంలయః. నా
 జలధో జ్ఞానసముద్రస్య లహరివితతిః. తరజ్జనిస్తానః. చ
 హయవదనస్య హేషా హలహలః కోలాహలః. కథా

కథాదర్పతుభ్యత్ప్రతికథకకోలాహలభేదం

హరత్వస్తర్థ్వాస్తంహయవదనహేమహాలహలిః ||౮||

(సేనా) మహారాజ, సర్వత్రసిద్ధారం భగిఖిల్వసి అమోఘ

వివఖిల్వనిరణ్యశాప ఇవారణ్యకవాదో భవత్ప్రభావేన మహామోహవి
ధ్వంసనవాదీ.

(అద్యవ) త్వయాత్రయ్యస్తవిజ్ఞానంపురుషస్యవిభావితం!

శ్రీద్ధావైకల్యమాత్రస్త్రమనీయమతగిపరం ||౯||

యాం (వాదెన)యోదర్పః మమసదృశోనాస్తీతి గర్వాగతః తేనక్షుభ్య
తాంఅపథప్రవృత్తానాంకథకానాంకులస్యఋణికోలాహలికలకలకి. తేన
సజ్ఞాతం అస్తర్థ్వాస్తం అప్రతిభారూపమజ్ఞానం మదీయం హరతుః ||

సిద్ధః కార్యసిద్ధింప్రాప్తి ఆరమ్భోయస్యసః. అనరణ్యోనా
మ విత్వాకోరాజా శ్రీమదుత్తర రామాయణే ప్రసిద్ధః. సచరావణా
య శాపందత్రవాక్. శాపేన రావణశ్చహతోభూత్-ఆరిణ కవాదః.

ఉపనిషద్భాషః. యద్వా. ఆరణ్యకామునయః. తద్వచనం ఆరణ్యకవా
దః. స్వరూపం దశ్యయతి భవత్ప్రభావేణైతి-వివేకబలెనమహామోహా
స్య విధ్వంసనవాదీ వివేకాన్మోహాపగచ్ఛతీత్యేవంరూపః. అధనిర్ధారి
తాంశ కథన పూర్వకం సమయోచితం కృత్యశేషం నిర్ధారయతి. (అ

ద్యచైత్యాది) త్రీయ్యస్తవిజ్ఞానం. విష్ణురేవ పరంతత్వం సలీవాపాస్యః,
సలీవమోక్షప్రదత్త్యేవంరూపం. పూర్వాచారస్తేభావితం ప్రకాశి
తం. ఇతఃపరం పరమత ప్రతిక్షేపా భావేవదానై శ్రీద్ధావైకల్యం
భవతీతి తదవైకల్యాయ పరమత భజ్జగి కార్యభిప్రాయా. (శ్రీద్ధావై
కల్యేతి) ||౯||

(కాజా) సుపరిహాసం, భద్రసంబోధిణీస్మి భవ్యవృత్తేన భ
వతా, త్వత్సహాయస్య పీకృత్య శేషమపి కృతప్రాయమేవ సుభివోమ.

శమదమముఖాస్త్యస్త్యే లేతం శతముద్భితాః

నిరుపధిమహామోహశ్రద్ధా నివారణలంపటాః।

దనుజమథనేవిష్వక్సేనోహానే స్తదనన్యధే

ప్రతిచుశనమశ్శేనేహేసుప్త్యమన్యనఘామమ ||౧౦||

(సేనా) జేవ, ప్రభంధగనమీనప శేషప్రయోక్తవ్యతయా ప
రతస్త్రవీవానాభవతః.

సవరిహాసం సహాపరిహాసకృత్సేవితే భవ్యకల్యాణాశ్రయజ్ఞా
పితౌస్మి. భవ్య-సుపరిహాసం, భద్రసంబోధిణీస్మి భవ్యవృత్తే తన కృత
ప్రాయం కృతకర్మం. సహాపరిహాసశతం (శని) తమః. అస్తరి
ద్వియ నిగ్రహాదిదమః బహిరిద్రియగ్రహం ముఖం దైవ సన్యోగేనాద
యోగ్యవ్యవస్థై. శతంశతం యథావత్తే. ఉద్భితాస్త్యేన త్రయిత్యతాదృశం.
(నిరుపధి) నిరుపధిహాసా మహామోహాశ్రద్ధా వివేకాదివి
జయాదరః. త్వత్సహాయస్య సహాయశాసః. అనన్యః. అన్య-త్వత్సహాయ
స్యేతిష్టంత. త్వత్సహాయనాలం మహామోహంబిజయ ఇతిసదృష్టాంతమా
హ. (దనుజేతి) దనుజానాం సంహారణే. హాసేనానన్యధే విష్వ
క్సేనః వైకుణ్ఠసేనాపరి రివశస్మి సహానాపావ అన్యధే సామిత్వి
బుద్ధికి యన్యధాః. అశ్రద్ధా స్వామిత్వహిని దాహసాసః త్వంమమ
ప్రతిమతతమశ్శేనేహేసుప్త్యమన్యనఘామః సప్తసామి తన్నిరసన
హేతుః. అమోహసాసః. ||౧౦||

ప్రహరణం ముఖసాన్యోగేనాదయోగ్యయాపర్యాయోగ
గ్యతయా భవతః పరతస్త్రవీనానన్యధాస్త్యే పరతస్త్రవ్యమేవ సమ
ర్థయతే (నిష్ప్రత్యాహేతి) వివేకస్య సాన్వితస్త్యం పూర్వాధేనాపా

నిష్ప్రత్యూహసముద్ధితైరధికతస్థైర్యగిప్రమాణాదిభిః

స్వచ్ఛందప్రథమానశౌర్యవిభవఃస్వావి త్తసిద్ధిర్భవాః |

ఇత్థంసత్యమప్యవంపరిపతచ్ఛిస్తాఫలస్రోతసః

సత్తావస్థితివృత్తిమన్వయమహంఛాయాసమస్తస్యతే ||౧౧||

తస్మాదహంవాసుమతిర్వాజలోద్భవతమత్సద్ధన్యాయేన భవ

న్తంవి నాముహూర్తమపిజీవావః |

నిర్విఘ్నం యథాతథా సముద్ధితైరిత్యరగి ప్రమాణాదిభిః. ప్రణమాం
ఆగమః. ఆదిశబ్దేన తర్క-పబ్బహ్మణానివివక్షితాని. అధికతస్థై
ర్యగి, స్థైర్యం ప్రతివాదిదూషణైర విచాల్యతా. తత్ప్రాప్తంయేన
సః. (స్వచ్ఛందేతి) శౌర్యశబ్దేన స్వపక్షసాధన పరపక్ష దూషణ ఉచ్యే
తే స్వచ్ఛందంయథాతథా ప్రథమానం ప్రసిస్థిత శౌర్యమేవ విభవకి య
స్యసః. అతఏవస్వావి త్తసిద్ధిః. స్వాధీనార్థ నిష్పమోధవాన్, ఇత్థం,
సతిత్వయ్యేవం ప్రకార విశిష్టేనతి. అనుపద్రవం యథాతథాపరిప
తతాంచిస్తాఫలానాంజ్ఞానదర్శన ప్రాప్తిరూపాణాం స్రోతాంసియస్య
తస్యతే. సత్తావస్థితివృత్తిమన్తాఉత్పత్తిః అవస్థి రవస్థానం నాశఇతి
యావత్. వృత్తిర్వర్తనం ఉత్పత్తిస్థితి నాశేష్విత్సర్గః, అహంఛాయాస
మోధువం-తత్సత్తాద్యనువిధానాత్ ఛాయాసామ్యం, ఛాయా, ఛాయి
న ఉత్పత్తౌ ఉత్పద్యతే స్థితౌ తిష్ఠతినాశేనశ్యతి. ఛాయా వత్తవాహం ప
రతస్త్ర ఇతిధువం. సత్యం. అత ఏవివేకస భగవత్సామ్యం వ్యవసా
య సుమత్యోః సీతాలక్ష్యణ సామ్యంచవివక్షితం ||౧౧||

తదేవదశాయతి, (తస్మాదిత్యాది) వాశబ్దఃచార్థై, జలోద్భవౌ
మత్స్యోయావత్ జల సంసర్గః తావత్ జీవతి తతశిపరంనశ్యతి, తన్వా
యేన సదసద్వివేకాభావే సత్యత్వేషు వ్యవసాయః సంసారదోషదృ
ష్టిరూపా సుమతిశ్చ సత్తత్సర్గః, నచసీతాత్వయా హీనానచాహమపి

(రాజా) విచిన్త్య సేనాపతే, పశ్యపశ్య,

అనురాదిమోహనవిధౌవిహితాః ప్రమితావతీతసమయాస్సమయాః।

ససనాసనేయతిమిరక్రమతకిప్రచరన్తిహన్తజగదన్తరతకి ||౧౭||

ఏతేవమధుమధన భుజబల పరిభ్రమితనున్దరమహీధర మధ్యమా
న మహాగృహనిర్ఘోష నిర్వి శేషనిరర్థక వివిధవాచోవాచస్పతిమపి వనస్పతీ
కన్తుచుచ్చృణ్ణతేవశికావావదూకాః, తదమీసావధాన సంప్రయుక్తారం

రాఘవ! ముహూర్తమపిజీవావాజలాన్మత్స్యాన్వివిధృతౌ- ఇతిశీమ
ద్రామానుబంధచన మనుసంధేయం పరమతభజ్జగ్య పీరికామారచయతి
(అనురాదీని-) అతీత్యంహిరుద్రమహాబాహు మోహశస్త్రాణికా
రయ! దశ్యుత్వాల్పమాయాసంఖలం శీఘ్రంప్రదర్శయేతి పాద్యపు
రాణవచనమనుసంధేయం, ప్రమితౌ ప్రమితివిషయే అతీతసమయాః కా
లాత్యయాపదిష్టాకి, వెదాన్తైః ప్రమితౌ సిద్ధాయాం తద్విపరీతార్థప్ర
తిపాదనాత్ యథా స్మరణపృత్యత్రేణ అగ్నేరుష్ణత్వోపలంభే అను
ష్ణగ్య ద్రౌతీ సావనామనం తద్వత్ సమయాః సిద్ధాంతాః తపనైన అ
పసేయం నిరసనయంయ త్తిమిరంతన్యాయేన యథాతపనాదయే తిమిర
మృదైః. తదన్తమయేపున స్తిమిరముదైః- చివంవైదికవావదూకౌదయా
స్వయన్యైరికాసువిధాయిన ఇత్యర్థక హన్తైరీథేచే ||౧౮||

దుర్వాసినాన్నిగ్ధకాటాపందర్శయతి (చిత్రేణ) నిర్విశే
షశబ్దః- సదృశపర్యాయకి. వాచస్పతిమపి బృహస్పతి మపి
వనస్పతీకన్తుం మహాతరువత్ కన్తుం ఉచ్యతే కుర్వతే వశికాః
తుచ్ఛాకి బాహ్యేత్యర్థః- ఏవమాటాపంపద్యో అమీ సావధానతకి ప
మాణేననిరసనీయా ఇత్యాహ. (తదమీశత్యాదినా) తత్తత్సార్థాత్ అటా
పస్యదర్శితత్వాత్. ఆరంభః ఉపక్రమకి తద్వతా ప్రకటంప్రకాశితే.
స్వపక్షసాధనపరపక్షపాలంభే తేవేదంప్రాంకురాయస్యరేన. ప్రతి

భేద ప్రకట ప్రకాశిత సాధనోపాలంభదఃప్రకాశం-రేణ ప్రతిపన్నభిర'
తరతర-పచ్చికనభిరేతారణ్యకవర్తినాప్రమాణ పరాక్రమ కణ్ఠీరవేణు
తమకుశల క్షిణానిరసనీయా స్పృహధవిస్సంభరం భావన మధన విహిత
సంరంభాః ప్రభణ్ణావైతణ్ణికవేతణ్ణాః,

(సేనా) దేవ నియుక్తహిత్యయావాదేన సహవేదాంతసిద్ధాంత
స్తఃప్రతిమతనిర్మూలనాయ, తదాసీదత్యేమాకథాసక్తామసీమా,

తతః ప్రసన్నతో గురుశిష్య వేషధారిణౌ వేదాంతసిద్ధాంతవాదౌ.

(గురుః) ఆయుష్మన్మహావధారిత పరమార్థేన ప్రతిభట కథకల
జ్ఞానభటహనుమతాభవతా స్థూణానిశినన్యాయేన సజ్జ్వలిత నిష్కంప
మధ్యాహ్నతత్వమవగచ్ఛమి.

(శిష్యః) సప్రశ్నయం, భగవత్ దివ్యేనయతీంద్రవేక్షేణ ద
త్తాత్రేయ ఇవసద్వృశ్యసే, యో సామహర్షిభిరనుస్మర్యతే.

పన్నకి తరగ-విశేషణం తేనస'తరగ-త్వంవ్యజతే. ఖరతరం దృఢతరం
మూలజైభిర్యాదిరహితం యత్తరగ-పచ్చికం ఆత్మాశ్రయాన్యోన్యాశ్ర
య చక్రీకాశ్రయానవస్థానిష్టప్రసంగాః తాన్యేవ పచ్చికఖరాణియస్య
ఆరణ్యకః ఉపనిషత్ తత్రవర్తినాఅన్యత్ర ఆరణ్య సమూహేవర్తినా
ప్రమాణమేవ పరాక్రమకలీనవిశిష్టః కణ్ఠీరవః సిహ్మకి తేననియమేన
అప్రతిహతశక్తినా. సత్పథావేదాంతమార్గః తత్రవిస్సంభావిత్వాసః.
సచివరం భావనం తన్మధనేవిహితసంరంభాః కృతాద్యోగాః ఉద్దణ్డా
యైవైతణ్ణికాః శుష్క-తరగ-నిష్కాః తదేవవేతణ్ణాగజాః గజాహిరంభా
వనమధనప్రియాః- నియుక్తః అనుశిష్టః వాదకకథావిశేషఃఅత్రవాదకబై
నస్వయంగ్రంథకర్తాశ్రీవేదాంతాచార్యః. వివక్షితః-వేదాంతసిద్ధాంతశబ్దేన
శ్రీభాష్యకారోవివక్షిత ఇతిసంప్రదాయః. తన్నియుక్తత్వాత్- ఆసీద
తి అగచ్ఛతి-వాదసమరపరాకాష్ఠా. ఏవంపాత్రాంతరం సంసూచ్య

కాతాదశాక్యపాషణ్డైస్త్రీయాధర్మోవిలాపితః।

త్రిదండధారిణాపూర్వంవిష్ణునారక్షితాత్రయీతి ॥౧౩॥

(మరు) ఆయుష్షక్ అనురాగ భవ్యతేవాహ్మ్యగమదృష్టయశ్చ,
తానహంవిష్ణు రూపమాశ్రిత్యవిజగీషే,

(విష్ణు) భగవక్ విష్ణురూపీనక్ విష్ణుభావేన నమస్యగభివ్యసే,

(తతస్చ) ఉపవీతినయూర్ధ్వపుండ్రీవస్తం
త్రిజగత్పుణ్యసలంత్రీదండహస్తం।

తత్ప్రవేశమాహ. (తతః) వెదాంతసిద్ధాంతవాదా. ఆయుష్షన్నిత్రీ
ప్య సంబాధనం సైతధిభక్తకాకిలంకాభటాకితేషాంహనుమల్స్థానీయ
న. స్థూకాయానిభవనం సజ్చలనేన దృశీకరణం తన్నాయన. సభ్య
లితం చ తన్నిత్యంపంచలభ్యాశ్చ స్వరూపం-ప్రశ్రయోవినయః యతి
స్వస్యవేషేణ దత్తశ్చసౌ ఆత్మయశ్చ. సజన. యోసాచిత్రాత్మయః
శ్చౌగిమపత్యతే. (కాతాదతి) కాతాదాః వైశేషికాః శాక్యో దౌ
దాః పాషణ్డాః తత్వపుత్రిభయభ్యుక్తాః పాషణ్డాః నిరీశ్వర మీ
మాంసకాదయోవా-యద్వాకాతాదశాక్యరూపైః పాషణ్డైః. పూర్వ
మాదాకాతన్రీయాధర్మోవిలాపితౌ ఘాత్. తదాత్రిదండధారిణా
దండధారితవతావిష్ణునా. విష్ణ్వం శనదత్తాత్రీయోత్రీయీంక్షితా॥౧౩॥

విష్ణురూపమాశ్రిత్యవిష్ణోవిష్ణ్వంశస్యదత్తాత్మీయస్వరూపం
త్రిదండసన్యాసీత్యం ఆశ్రిత్యనితమిచ్చామి విష్ణురూపనక్ విష్ణోవిరూ
పంత్రీదండధారిత్వం తద్వాసేనగే. అయంసాక్షాద్విష్ణుః ప ఇతి
దాధినిమసూరయోగ్యం, (ఉపవీతినమి) ఏకదణ్డిభ్యోవ్యాపుత్రయ
చ్యతే. ఉపవీతం యజ్ఞసూత్రం తద్వాసే సచ్చిదోర్ధ్వపుండ్రీవస్తం. త
జగతాం పుణ్యస్థపరిపాకరూపం, త్రిణిదండానిత్రీదండంపుస్త్రయస్యగమ
రణాగతసార్థవాహకం. శరణాగతానాంసార్థక సహవాసం నిత్యం

శరణాగతసార్థనాహకంత్వాం

శిఖియా శేఖరశాలిసంభజామి

1108 N

ఇతినాష్టాజ్ఞంప్రణమతి.

(గుర్తి) అయిపత్

ప్రతిష్ఠాపితవేదాంతగ్రంథిక్షేప్తబహిర్ముఖః ।

భూయాస్మై విద్యమాన్యస్తవ్పూరికల్యాణభాజనం ||౧౫||

ఇతిదివ్యశక్తిమయందర్శపవిత్రందాతి.

(శిష్యుఁ) తదాదాయశిరసినిధాయదక్షిణేహస్తేధారయతి.

(గురుః) అవిశ్రాంతశృద్ధాశతకలహకల్లోలవిషమాః

తేవావిర్భూయాసుర్మనసిమునిసిద్ధాదిసులభాః।

రోవాతస్య నిర్వాహకం శిఖయా మోతునా. శైఖరఃశివోమాల్యం లేనశా
 వితుంశీలమస్యేతితచ్చాచినం

॥౧౪॥

ప్రతిష్ఠాపితోవేదాంతః వెదాంతసిద్ధాంతోయేన. ప్రతిక్షిప్తః ని
రసోబాహ్యసిద్ధాంతోయేన ఏవంపగత్యంత్రేవిద్యానాం వైదికానాం
మాన్యజిబహుకల్యాణభాజనంచఘాయాః ఇత్యాశీర్వాదః ||౧౫||

దివ్యాశక్తి క్రితద్యూపం దివ్యశక్తి ప్రదమిత్యర్థః దర్శైర్విరచితం
పవిత్రగ్రంథిందదాతి, పునరప్యాశీర్వశేషం విదధాతి (అవిశా) నైతి అని
శ్రాస్తం సత్తతం యచ్చిద్ధాశతం అనుభవపరీవాహ విషయాదరశతం
శతశబ్దో భాహువిద్ధ్యవాచీ పరీవాహనాం బహువిధత్వాత్-తదాదర
స్యాపి బహువిధత్వం శ్రీద్ధా శతాన్యైవ కలహకల్లోలాః మధ్యమప
దలాపీ సమాసః కలహేహ మహామికయా పునరకి తైర్విషమాకి
దురవగాహాః మునిసిద్ధాదిసులభాః మునీనాం సిద్ధాదీనామేవలభ్యాః
నైతరేషాం (మద్భితి) మధునాసంప్రక్తం క్షీరవతిస్నాన్వదుభవతి తస్మాన్
యేన స్వగుణవిభవేషు స్వంస్వరూపంగుణాః సత్యజ్ఞానాదయః విభవో

మధుక్షీరన్యాయస్వగుణవిభవాసజ్జనకన-

స్వహానందబ్రహ్మనుభవపరీవాహాబహువిధాః ||౧౬||

(శిష్యః) సప్రశ్రయం, అమోఘాశిషో భగవతఃప్రసాదేన సిద్ధమేవ మేనర్వంసమీహితం, అథచభగవత్ కాయదహమహాకించితృచ్ఛామి, తద్యదిశ్రావయితమద్వామిశ్రావయితవ్యోస్తి,

(గురుః) సవ్యగుపసన్నస్య సచ్చిష్యస్యసమయేనతికిన్నశ్రావయితవ్యం

(శిష్యః) భగవత్ విగృహ్య కథాకరణం మహర్షిభిః ప్రతిషిద్ధ్యతే, వాచేన బ్రాహ్మణంజిత్యా హృష్టస్య పాపిష్ఠపాదపత్వ ప్రాప్తిశ్చ ప్రతిపాద్యతే, కథమిదానీం విజిగీష్యంతేవిపక్షవాదినః,

విధూతిః తేష్వాసజ్జనైన-ఆసజ్జనమాసక్తిః తదనుసన్ధానమిత్యర్థః బ్రహ్మస్వరూపగుణవిభూత్యనుసన్ధానైన యద్వాసనశబ్దేన ప్రత్యగా తోక్తృచ్యతే తస్యయోగుణవిభవః అపహతపాపృత్వాదిగుణసమృత్ తదా సజ్జనైనతదనుధ్యానేనకనంతరితిశయితాఃమహానందంబ్రహ్మతదనుభవస్య బహువిధాః పరీవాహాః తవమనస్యా విర్భూయానురితిపరబ్రహ్మనుభవ జనితహృష ప్రకషణస్తవమనసిజాయతామితిభావః||౧౭||

సర్వంసమీహితం ఐహికం పరపక్షవిజయాది ఆముష్మికంచ సమీహితమభిలషితమిత్యర్థః అథచ అధాపిసవ్యగుపసన్నస్య శాస్త్రోక్తక్రమేణ గురుముపసన్నస్య సద్బుద్ధిః సాధుసేవిత్యాది శిష్యగుణయుక్తస్య శుశ్రూషోకి సమయేయోగ్యకాలే సర్వంత్రావయితవ్యమేవ, విగృహ్య విజిగీషుర్మాత్వా అత్రప్రమాణం దశయతి(వాచేనైతి) వాచేన బ్రాహ్మణంజిత్యాహృష్టోభవతియోద్విజఃశ్శశానెపాదపస్సస్యాత్ గృధ్రకాకనిషేవితఇతి స్మృతివచనస్యాధం సంగృహ్యదశయతి (వాచేనబ్రాహ్మణంజిత్యేత్వాదినా) విజిగీష్యంతే విజేతుమప్యంతే, విరుద్ధపక్షవాదినః, ప్రసాదోనుగ్రహాః, అనుయజ్యతే ప్రశ్నకిక్రియతే, కిన్తతత్ర

(గురుః) సప్రసాదం, భద్రం, సాధుబుద్ధిచాత్వయా సమ్యగను
యుజ్యతే, కిస్తువర్ణాశ్రమజాతిగోత్రప్రవర కులచరణదేశ కాలాదివిష
యభేదేనవ్యవస్థితైవహివిధినిషేధమర్యాదా, తదహమిదానీం పరిగృ
హీత నియమానుగుణంస్వయం విపత్సనిరసనమకుర్వాణః కౌశిక ఇవరా
ఘవంత్యాం పురస్కృత్యకుదృష్టికౌబాహ్యంశ్చనిరాచికిర్యామి.

(తతః) దూరేభవతు తేవీరజల్పస్సహవిత్తేంద్రియాః।

త్వమేవస్థిరవాదాత్మానిరుద్ధిపరిపథినః

॥౧౭॥

పక్షవ్యమస్తికిశ్చిదిత్యర్థః, నవిగృహ్యకథాంకుర్యాదిత్యాదితు ఉత్తమా
శ్రమినిషయంనగృహస్థవిషయమితిదేశకాలితం తావద్విధినిషేధమర్యా
దాయావ్యవస్థామాహ, విధికిశ్చదంకుర్యాదిత్యేవం విధిరూపక నిషేధః
ఇదంనకుర్యాదిత్యాదిరూపక తయోర్మర్యాదా-నియమః వ్యవస్థితైవ వి
షయభేదేనవ్యవస్థాపితా, సద్భిరితిశేషక కేనప్రకారేణేత్యత్రఆహ, (వ
ణాశ్రమేతి) వణాః బ్రాహ్మణాదిః ఆశ్రమాః బ్రహ్మచర్యాదిః, జా
తిః బృహచ్చరణపురశ్శిఖాదిః, ప్రవరం త్రావ్యమేయపశ్చామేయా
ది, కులంవైష్ణవస్సార్థాది, చరణం ఋగ్యజుస్సామాది, దేశక ద్రమిడక
నాటకాదిక, కాలఃఅహారాత్యాదిక-విషయశబ్దః వణాదివిప్రత్యే
కం సమృద్ధ్యతే, ఆవిశద్దేనావస్థాదిగృహ్యతే, అతోఽన్యనిద్దాధావాదా
నుమేయబ్రాహ్మణజయవిషేధోపినగృహస్థ విషయభేదః, తతఃకీమి
త్యత్రాహ (తదహమితి) నియమః-సర్వాసనియమః, నిరాచికిర్యా
మి-నిరాకర్తుమిచ్ఛామి, తత్రత్వయావాదకరణేషజల్పః-విజిగీషుకథా, వి
తత్త్వా-నైవస్వపక్షస్థాపనహీనా, స్థిరోయోవాదః తత్వనిగూయాధాం
ప్రవృత్తాకథా, తత్త్వరూపస్త్వమేవ, నిరుద్ధి, నిరస్రజహిపరిపథినః-
శత్రూక.

॥౧౭॥

అథవా త్వయామన్నిచేశానువర్తినాకౌశికనియమితేన గ్రామవే
చేవలభ్యాధికారేణయథావిధివీత రాగకథానవసరేవేదేశ్వర విదూషకా
స్సర్వేతత్వాధ్యవసాయ సంరక్షణార్థంబలాతి బలాభ్యామివ జల్పవిత
డ్డాభ్యామపిజేతవ్యాః.

(శిష్యుః) సాక్షాత్పరస్థం, శిరసాప్రతిగృహీతోయం భగవత్స
మాదేశః ఆధాఃభగవతాఽశ్వాచార్యేణ భవతాకథమిహమితంపచే
మయికథకభార ఆరోఘ్యతే.

(గురుః) అవధార్యతామేతత్,

నిత్యశ్చైవప్రపరస్వరేషునమయగ్రామేషునిష్ఠాతినః

శిష్యాకేచనసన్నిహితేతలేక్షితాధికగ్రాహిణః.

పక్షాన్తరమాహ, (అథవాత్వయేతి) నిదేశాత్, మన్నియమన
మవాధికారకి, తద్వతా, వెదేశ్వరదూషకాః గూఢస్వరూపతావ్యాధ్యవసాయ
సంరక్షణార్థం తత్రాన్వేషికంరాసజల్పవిత్రైః అప్రయోక్తవ్యైశ్చ
మజ్ఞాతైః, తాభ్యాం, బలాతిబలనామవిద్య విశ్వామిత్రేణ రామాయో
పదిష్టతాభ్యాం యథాగ్రామం గాఢసాక్షతాకి ఏవంజల్పవిత్రా
భ్యామపిత్వయాజేతవ్యాః, నమాదేశదుపదేశకి శాసనమిత్యర్థః, భగవం
సర్వజ్ఞేనమితంపచే తుచ్చీకథకానాం మహాశాచినాంభారకి తత్కర్మ
త్వనిర్వహణం ఆరోఘ్యతే, వత్సేమహాక్షభారమివేతిభావః, అవధా
ర్యతాం శ్రామ్యతాం, (నిత్యం) నిత్యం, పరస్పరం ప్రయోక్తేషునిష్ఠాతి
నః అతిపరిచయకులః నిష్ఠాతంకౌశల్యం ఏషామస్త్రీని శిష్యాతినః శి
ష్యాధిక గ్రాహిణః ఆచార్యేణయావత్ తత్కర్మతే తతోఽధికగ్రాహి
అనుక్తమప్యూహితుందక్షః తత్ర తేషాం శిష్యాణాం మధ్యే, తుంహివ
భారణే. అద్భుతం యథాతథానిభవః పూర్ణానందోగృహణశక్తికి
యస్యాః సాతయాబుద్ధ్యాపరిమోరవతః అలంకృతాచిత్యధః త్వత్త

తత్రోత్పద్భృతనిర్భరప్రసరయాబుధ్ధ్యాపరిమోహరిణః

త్వత్తగప్రత్యయితోనకచ్ఛిదపరకి పృత్యర్థిభిఃప్రార్థితకి ||౧౮||

(శిష్యః) యదాదిశతి భగవాన్, అత్యతుకచ్ఛిత్ సిద్ధాంత మనవలంబ్యనకాపికథా ప్రవర్తతే, అతస్సాన్వభిమలేకుత్రచిన్మామవ స్థాపయతుభగవాన్,

(గురుః) భద్ర, ఇహాకిలసయూధ్యకలహే సమానతన్త్రోత్ప యాస్థాతవ్యం, విపక్షప్రతిపత్తౌతువేదాంతసిద్ధాంతేతత్ప్రాపిపరాశరపా రాశర్యశుకశౌనకబాధాయన ప్రభృతిభిః పరిచితంపద్ధానమాశ్రిత్యప రమార్థదర్శిదేశికదత్తదృష్టిభిరస్మాభికి పరిమిత విశదగంభీరాకి పశ్చిమాకి ప్రబిన్ధాః ప్రాబద్ధిపత, తేవ్యవహితచేతసాత్వయాప్రతినంహితపరమా ర్థేనపారిషదమృదయజ్జమాః ప్రమాణతరాః ప్రయోక్తవ్యాః

మెపృత్యయితకి మమసమ్మతః అయమెవవాదినోజయెసమథఃఇతిమన సాసవిశ్వాసంపరిగృహీతకి, ప్రత్యర్థిభికి పరవాదిభికి ప్రార్థితశ్చఅనేనచే ద్వాదంకుర్మకినాన్యెన అసదృశేనతివృతకి నకచ్ఛిదస్తి, అతస్త్యయ్యారో ఘృతఇతిభావకి ||౧౮||

యదాదిశతిభవాన్ తథాకరోమితిశిష్యః, త్సనరసికిశ్చి త్వచ్ఛృతి, (అత్యత్వితీ) సాన్వభిమలే కుత్రచిత్ సిద్ధాంతే అవస్థాపయ తు నివేశయెత్వథః, ఇహాసిద్ధాంతావలమృనవిషయే, సయూధ్యాః, సమానయూథేభవాఃత్రః సహకలహే, సమానతన్త్రేఅభిన్నప్రస్థానైక శాస్త్రేస్థాతవ్యంవిపక్షకి సిద్ధాంతాంతరావలమ్బి తస్యవిప్రతిపత్తౌ, తేన సహశలహఇత్వథః వేదాంతసిద్ధాంతేస్థాతవ్య మిత్యనువర్తతే, పరిచి తంపద్ధానంవేదాంతమాగం పరిమితాకి అల్పగ్రన్థాఃసారదీపాదయః విశదాః ప్రసన్నాః అథచ గంభీరాః దుగ్రహతాత్పర్యత్వాత్ పశ్చి మాకి పశ్చివా షడ్వాపశ్చమాః ప్రబిన్ధాః శ్రీభాష్యదయః ప్రాబద్ధిపత ప్రణీతాఇత్వథః అవహితచేతసాసావధానం నిహితవచనగోన ప్ర

(శిష్యః) భగవతిప్రసేదుషినక్వచిత్ ప్రమాద్యామి,
గురుప్రసదనస్ఫురద్గుణగరిష్ణయన్మానసే
సకృత్స్ఫురతివస్తుతన్నహికిమప్యవభ్రాశ్యతి॥
ఋషిస్తదితరోపివాయదిగృణాతిగత్యస్తరం
వికల్ప్యతదపిక్షణాద్విలయమభ్యుపైతిస్వయం ॥౧౯॥

(గురుః) భద్ర, విశ్వవ్యామోహనవిషమయుక్తిభయాత్ త్వాం
నిత్యమవధానేనయోజయామి, ఇహహి,
కుటిలమతిభిఃక్లప్తానామైకమదృష్టిభిరప్యసౌ
కథకపరిషదౌ రేయాణామపిక్షణకర్కశా|

తिसంహితోనుసంహితః పరమార్థః కియేన. పరమార్థం అలక్ష్మయతే
త్యధః సారిషదాః సభ్యాః తేషాంమనోహరాః ప్రమాణానితకశ్చ
ప్రయోక్తవ్యాః, (భగవతీతి) తవప్రసాదేనతినక్వచిన్యే ప్రమాదోభవి
ష్యతీత్యధః యతఏవమస్తి, (గుర్పితి) గురుప్రసాదేనస్ఫురతాంగుణా
నాం బాహుల్యవతి శిష్యస్యమానసేయద్వస్తు అధఃవిశేషత్యధః, స
కృదేకవారంస్ఫురతి, తచ్చిమపికిణ్దపినాపభ్రాశ్యతిహి, సవిస్మృతంభవ
తి, శిలాలిఖితమివస్థిరంభవతీత్యధః, ఋషిర్వామనుష్యావాతత్ర గురు
ప్రసాదస్ఫురితేధేగత్యస్తరం, అర్థాస్తరం పరికల్ప్య, గృణాతిదూష
యతి, తదపితద్దూషణమపివికల్ప-బహుధావికల్పితం, తత్క్షణాత్స్వ
యమేవవిలయమభ్యుపైతిదూషితంభవతి శిష్యేజ్ఞేభిభావక గురుప్రసాద
స్ఫురితస్యన కుత్రచిదపిప్రతిహతిర్భవతీతిభావః ॥౧౯॥

విశ్వవ్యామోహనాయ విషమయుక్తయః దుర్వాదినాంకుయు
క్తయః తద్భయాత్ సావధానోభవేతి పునఃపునఃకథయామి, ఇహహి
వాదే, (కుటిలతి) వక్రబుద్ధిభిఃక్లప్తాకలితాః అసౌయక్తిః అనుమానా
దిరూపావాదిగోష్ఠీధురన్ధరాణామపిక్షణమోత్యం కరినా ప్రలపనంజల్పక

ప్రలపనగుణీభూతాశీకప్రకాశన పత్రశా

యువతివృద్ధయకూర్మాయుక్తియనక్త్యమితఃభయం॥౧౦॥

(శిష్యః) భగవత్మయ్యతిస్నేహాననూనమియమతిశజ్జల్య,

త్వయాదర్శితసర్వార్థేష్యన్నిదేశేవ్యవస్థితే।

కథజ్ఞకమానీస్యాత్ కశ్చిదన్యోమయిస్థితే ॥౧౧॥

(గురుః) భద్రీదనమపిపునర్మన్వధాః,

(శిష్యః) అనుగృహ్యంతుఃకవంతః,

(గురుః) సంక్షిప్తంవిస్తృతంవాసరశసముచితంసావధానప్రియంవా

ప్రాధాన్యేనప్రణీతంపరఘణితిపరిచ్ఛా రవత్త్యాస్థితంవా।

తస్యగుణీభూతా అనుగుణా అశీకమన్యతాథః తత్ప్రకాశనైఃపత్రశా

సన్నద్ధపల్లవా ఆపాదచూడమన్యత ప్రకాశనీత్యధః ప్రలపనస్యగుణీ

భూతముపసర్జనీభూతం యదశీకంతప్రకాశనపరా, యువతిస్త్రీతద్ధృ

దయవత్ కరినా అమితంభయం జనయతి, యతః, అతఃసావధానమి

తివునః పునరుచ్యతే ॥౧౦॥

అతిశంకా-శక్తాయా అవిషయేషితజ్జల్య, త్వచ్చిష్యేమయిస్థితే

కోవాన్యః కథకాభిమానీస్యాదిత్యాహ (త్వయేతి)మయిస్థితే మమపురత

ఇత్యర్థః నకశ్చిదపీతిశేషః ॥౧౧॥

మన్వీధాః మనసికుర్విత్యర్థః సంక్షిప్తందీపః విస్తృతం శ్రీభా

ష్యం వాశబ్దశ్చాథేకసరళాః ఋజుబుద్ధయః- తేషాంసముచితంగద్యత్ర

యం, సావధానానాం ప్రియం-సారః, ప్రాధాన్యేన ప్రణీతం-వ్యా

ఖ్యేయత్వేననిర్మితం వేదార్థసక్తిహాః పరఘణితి పరిమా-రవత్త్యా పర

స్యభగవతోఘణితిః గీతాతస్యా అలజ్జల్య-రతయాస్థితం వ్యాఖ్యానరూప

తయాస్థితం వ్యాఖ్యానంహివ్యాఖ్యేయస్యాలజ్జల్య-రః గీతాభాష్యం,

సంక్షిప్తంవాభవతు విస్తృతంవాభవతు ఋజుబుద్ధిగ్రాహ్యంవాభవతు

శిక్షాసౌకర్యతుష్టిప్రచితగురుజనానుగ్రహేష్టంసుధీధికి?

శ్రీధేయంనాథజుష్టశ్రుతియువతిశిరోభూషణంభూషణంనః॥౨౨॥

(శిష్యః) కిముచ్యతే, ఉపనిషదుపఘ్నఘాతానిఖలుభేదావతోభాషితాని.

(తథాపీ) అనుదినమనపాయస్నేహదత్తావస్నేకైః

సుమతిభిరనుభావ్యశ్శోభనాయాందశాయాం

శరణముపగతానాంప్రీణనార్థంభవద్భిః

భవకలుషనిశీధేభావితోభావ్యదీపః

॥౨౩॥

సావధానగాహ్యంవాభవతు వ్యాఖ్యానరూపంవాభవతు (శిష్యేతి)
ప్రమేయార్జవసూత్రస్వారస్యాది భిరత్ర శిక్షాసౌకర్యాభివృద్ధిశిక్షాసౌక
ర్యేణ జాతయాతుష్ట్యాప్రచితస్య పూర్ణాస్య గురుజనస్యానుగ్రహేణ
ఇద్ధందీప్తంనాథేనభర్తాభగవతాజుష్టాయాః శ్రుతియువత్యాః శిరో
భూషణం వెదాంతపరిష్కారరూపం నోభాషణం సుధీధిః శ్రద్ధేయం, అ
న్యేషాంపక్షేశ్రుతిః నాథజుష్టానభవతి, నాథస్య బ్రహ్మణః అన్య
థాకరణాత్, ॥౨౨॥

కిముచ్యతే, కింవక్తవ్యమిదం భవతేత్యర్థః ఉపనిషదాముపఘ్న
ఘాతాని ఆధారఘాతానిభాషితాని_దీపాదీని, ఉక్తమేవదృఢయతి
(తథాపీత్వాదినా) అనపాయస్నేహాని నిత్యాదరకాని అన్యత్రైలంబేన
దత్తకీ సమ్పాదితకీ, అవసేకకీ పరిశీలనం వర్త్యవసేకోమైస్తైః సుమతి
భిర్విద్యద్భిః శోభనాయాం దశాయాం సత్వోద్వేగావస్థాయాం అన్యత్ర
నిర్మలవత్కాం, అనుదినమనుభావ్యకీ అనుసన్ధేయకీ అన్యత్రానుభవి
తుంయోగ్యకీ శరణాగతానాం ప్రార్థనాపాయానాం కృతకృత్యానాం
అన్యత్ర గ్రహణతానాం ప్రీత్యర్థం భవకలుషనిశీధే, భవకలు
షకీ నిశీధకీ కలుషోద్ధకారస్తద్విశిష్టోనిశీధకీ తత్ర, భవద్భిభావిత
ఆరోపితః ॥౨౩॥

- (ఆపిచ) అసత్తాముచ్చేత్తుంప్రకటయితుమీశప్రసదనం
తమకిక్షేప్తుంతత్వప్రమితిసుఖముచ్చృష్టలయితుం!
అమార్గాదాహర్తుంపధిచపదమాధాతుమిహనకి
త్వదాదిష్టంశాస్త్రంప్రభవతినకృద్భావితమపి ||౨౪||
తథాపి, పారిష్లవమతిరహమిహకిమప్యధిగతప్రముషితంపుచ్చామి.
(గురుకి) కింతత్.
(శిష్యకి) ఆదిశ్యస్వయమన్యధానియమయన్నాప్తకథంకలితః
(గురుకి) అహానుఖలునూత్నైర్ధామయోగకుశలః.
(శిష్యకి) సామగ్రివశదుర్నివారవృజినేశిష్టానివృత్తికథం

కిచ్చుత్వదుపదిష్టంశాస్త్రంశ్రీభాష్యాది, భావితం చిన్తితం అని
ప్రనిరాసాయ ఇష్టప్రాప్త్యైవభవతీత్యాహ! (అసత్తామితి) అసత్తాము
చ్చేత్తుం అసద్భావం నిరసితం, అసన్నేపసభవతీతిశ్రుత్యా పురుషస
త్త్వాసత్త్వయోకి బ్రహ్మజ్ఞానాజ్ఞానహేతుకత్వోక్త్యాభావస్వబ్రహ్మలీ
జ్ఞానహేతుత్వాత్తద్వారా అసత్తాముచ్చేత్తుం శక్నోతీత్యర్థకి, ఈశస్య
దగవతకి ప్రసాదం ప్రజనయితుం తథా అజ్ఞానంనిరసితం తత్త్వజ్ఞానస
త్త్వైతం సుఖంవర్ధయితుం పధిమోక్షమాగేపదన్యాసంకర్తుంచన
పుచ్చితం శ్రీభాష్యాదిశాస్త్రమైవాలమిత్యర్థః. ||౨౪||

పారిష్లవమతిశ్చచ్చలచిత్తః కిమపిరహస్యమధిగతం చతత్ప్రము
తం విస్మృతంచతత్ (ఆదిశ్యేతి) ఆదిశ్యధర్మమాగేం ధర్మంకురు అ
ర్థాన్నివర్తస్వేతి ఉపదిశ్యస్వయమన్యధా నియమయే స్వయమేవ
స్వపదేశవిరుద్ధం పురుషాన్నియమయే పాపాచరణే వినియోజయే
మాప్తఇతికల్పితే, అన్యథోపదిశ్యాన్యధానియమయితురనాప్తత్వా
అనుయోగకుశలతాప్రశ్నకౌశల్యం, సామగ్రివశాన్నివారయితుమశ
పాపవిషయే కథం నివృత్తిః. శిష్టాపాపం మాకాషీరితినిరాకరణ

(గురుః) తదపి నూత్నాత్మాత్మాత్మతరమనుయజ్యతే,
(శిష్యః) స్వేచ్ఛాభావితదుష్కృతస్యవకధందజ్జన్మస్వయంపాతతః
(గురుః) త్రివ్యప్యత్రనకాచిదస్తివిహతికకర్మోపధౌసావధౌ || ౨౫ ||

శ్వరేణ కథమనుశిష్యతే, అనుయజ్యతే, ఈశ్వరేచ్ఛయాభావితం
తం దుష్కృతం యస్యతస్య చైతనస్య స్వయమీశ్వరజైవదజ్జన్మః శిక్షాక
పాతతః విహితః ప్రశ్నత్రయస్యాత్మరమాహ (త్రివ్యపీఠ) త్రివ్యపీ
శ్చైమనకాచిద్విహతిరస్తి విరోధోనాస్తి కుతః, త్రయాణాం కర్మో
ధికత్వాత్ కర్మణస్సావధికత్వాచ్చ, అయమత్రవివేకః, ఈశ్వరః కరణ
తేబరప్రదానసమయే పుంసః కర్తవ్యశక్తిమపిప్రయచ్చతి, తద్దత్తయా
తయాపురుషః జ్ఞానచికిషాప్రయత్నాని కుర్వన్వర్తతే, ఈశ్వరోపిత
పూర్వకర్మానుగుణ దుష్కృతవిషయే ఉపైతాం సుకృతవిషయేనుమ
ప్యత్వంచకుస్వన్నిగ్రహేనుగ్రహణాకరోతి, యథోక్తంశ్రీవరధాచార్యైః
దావీశ్వరదత్తయైవ పురుషః సావతస్త్ర్యైశ్చక్త్యాస్వయంత త్తజ్ఞాన
కిషణప్రయతనాన్యత్పాదయవర్తతే తతోపైశ్య తతోనుమ
యిదధత్తన్నిగ్రహేనుగ్రహణాత్తత్ కర్మఫలం ప్రయచ్చతి తతస్సర్వస్య
సంసోహరితి-తస్మాదాప్తస్యాప్యపదెష్టరీశ్వరస్యత తత్తర్మానుగుణము
పక్షదానుమన్త్రణయావ నియమన మపినానుపపన్నం, ఇతిప్రథమప్ర
సంగ్య ఉత్తరం, ఉపాధేయతరావధిసహితత్వాత్ వ్యజినేనివృత్తిశాసి
ంశక్యత ఇతిద్వితీయప్రశ్నస్యాత్తరం, కర్మసహితైవేశ్వరేచ్ఛాదుష్కృతం
గావయతీతి తృతీయప్రశ్నస్యాత్తరం, అన్యధావైషమ్యవైఘ్నేణ్య ప్ర
క్షోదితి, స్వయమన్యధానియమనం-పూర్వకర్మోపాధినా, కర్మోపాధే
యతరావధిసహితత్వాత్ పాపాన్నివృత్తిరపిశాసితుంశక్యతే, ఈశ్వరే
చ్ఛాయాః పూర్వకర్మోపాధిసహితత్వాత్ పుంసేదజ్జన్మపాత సమపియుక్త
మన, ఇతిత్రయాణాంప్రశ్నానాం సమాధానమితి

(శిష్యకి) సహర్షం, పరిమితగహన గంభీరమిదం పటుమత్రి నిర్ధారణీయం భాషితం భగవతకి, ఇదమేవసభాసదకి శ్యావయామి.

ఇదప్రథమసంభవతు-మతిజాలకూలజ్ఞసా

మృషామతవిషానలజ్వలితజీవజీవాతవః!

తురన్త్యమృతమతురంయతిపురన్దరస్వోక్తయః

చిరన్తనసరస్వతీచికురబన్ధనైర్ధిక్తికాః

||౨౬||

(అపిచ) చిన్తాశేషదురథఃదన్తరవచఃకన్ధాశతగ్రన్ధిలాః

సిద్ధాన్తానసమిన్ధతేయతివరగ్రన్ధానుసన్ధాయినః!

సహజం, కృతప్రశ్నానాముత్తరదానాత్ పరిమితత్వాత్ గహనంఅల్పమతిభిర్దుర్గవగాహం బాహ్యకుదృష్టినాం గంభీరంవ, సూక్ష్మబుద్ధిభికి శ్లేషార్థం ఇదమేవ భాషితమేవ సభాసదః సభ్యాక్ (ఇదమితి) ఇదంశబ్దేనాద్యతనః కాలఉద్యతేసపవప్రథమదివసోయస్మిక్ కర్తృణీయధాతధాసమ్భవత్ ఇదానీంతనం కుమతిజాలంబాహ్యకుదృష్టినాంనజాలంతస్యకూలంకషాః ఉమ్మలనంకుర్వన్తి ఆధునికకుమతిమదజాలాత్పాటనసమర్థాఇత్యర్థః మృషామతంమాయావాదకి సపవవిషాసలకి తేనదగ్ధజీవానాం జీవాతవః జీవనాషధాని, చిరన్తనసరస్వత్యకి వేదవాచకి తాస్మాంచికురబన్ధః కున్తళబన్ధః ఉపనిషదఇత్యర్థః తస్మైర్ధిక్తికాః అలంకర్తృః యతిశైష్వస్య ఉక్తయః శ్రీభాష్యాదయఃఅక్షయమమృతంమోతుః తురన్తి-స్రవన్తిదదతీత్యర్థః పీయూషపక్షేశోత్తయోరితిశ్లేషః

||౨౭||

గురుగ్రన్థాపునరపి ప్రకారాన్తరేణసాత్తి (అపిచెత్వాది) చిన్తేవశిష్యతే చిన్తాశేషాః, నతత్వాథకజ్ఞాన జనకానిదురభేద్యుష్టాభేదవిషమాణి తా నివచకన్ధావచాంస్యపి తతస్తతోపహృత్య నివేశితా నీతిభావః తైగ్రాన్ధిలాఃసన్ధాతగ్రన్ధయః సిద్ధాన్తాః ఇతరసిద్ధా

ముక్తాశు క్తివిశుద్ధసిద్ధిః పరిచూడాలచూడాపదకి
 కింకుల్యాంకలయేతఖణ్డాపరశుర్మణ్డాక మఖిలాషికాం ||౨౭||
 భగవత్ అపరిమిత బహుమతావప్తభేజగతిపరిమిత మేతద్భవన్త
 మితిపారిషదపార్శ్వవర్తితః కేచిత్ ప్రలపన్తి, ప్రతివదామితావదే
 కా, (పరివృత్త్యావలోక్యచ) భోభోదేవానాంప్రియాః,
 కుమతివిహితగ్రన్థగ్రన్థప్రభూతమతాన్తర
 గ్రహిణమనసఃపశ్యన్త్యల్పాయతీశరభారతిః
 వికటమురభిద్వక్షగిపీపరిష్కరణోచితః
 కులగిరితులారోహేభావీకియానివకాస్తుభః ||౨౮||

గ్రామిణి యతివరగ్రన్థానుసన్ధాయినీ శ్రీభాష్యాద్భవన్తానవతిపుంసినసమి
 తే- ప్రబద్ధతయాన శోభన్త్యిత్యర్థః, దృష్టాన్తమాహముక్తాశు క్తిభి
 వ్యశుద్ధాసిద్ధతః పరిచూడాలం సంజాతచూడం చూడాప
 ం శిరోయస్యసకి ఖణ్డాపరశుః రుద్రః మణ్డాక మఖిలా షికాం భేకపే
 కికాభూతాం కుల్యాం అల్పం కృత్తిమసరితం కలయేతస్థిత్యైవగణ
 మేత్ కిమిత్యర్థః ||౨౯||

బహుమతాని బహునిదుర్మతాని, తైరాక్రాన్తైజగతి భవన్తతం
 యత్కార్యమతమితి, దేవానాంప్రియాః అజాకి అజసదృశాకి (కుమతితి)
 సమతిభిర్విహితాః గ్రన్థావవగ్రన్థయఃతైః ప్రభూతానిమహత్తరాణి తే
 హుమతాన్తరైహగృహిణమనసః బద్ధహృదయాః అల్పంపశ్యన్తి అల్ప
 త్వాద సమీచీనమిదంమతమితిమన్యన్త్యితిభావకిమహత్వాల్పత్వైసమ్యక్త్వా
 రమ్యక్త్వయోనఃప్రయోజికే తథాతశఃనాదిత్వాహ (వికటేతి)పరిష్కర
 ణోచితః కాస్తుభేమణిః కులగిరిణాసమంతులాయామారోహణేకియా
 వభావీ, నకిచ్చిదపి, తదపి ఆకారతోతిసూక్ష్మత్వే వికాస్తుభస్యక్లాఘ్య
 తాకులగిరేకి మనీతిభావః ||౩౦||

(అపిచ) స్థవిరనిగమస్తోమస్థేయాంయతీశ్వరభారతీం

కుమతిఫణితితోబాఃషీపస్తుభజస్తువా|

రసపరిమళశ్లాఘాఘోషస్ఫుటత్పుటభేదనం

లవణవణిజఃకర్పూరాన్ముక్తిమిత్యభిమన్వతే

॥౨౯॥

(కర్తందత్వా) కింబూగ్రథ, నవీనమేతద్భవతోమతమితి,

(సహస్తాస్థాలనం) విహస్య,

కిచ్చిత్ కేనాపిదృష్టంప్రతిహతవిషయంతేనతత్రైవత్రైస్తైః

ద్వేహోపాదాయమాతాంద్వితయమపినదిత్యప్రమతోనవక్తా!

నమభవన్మతపరిగృహీతారోవిరళాభత్యతలహః(స్థవిరేతి) స్థవి
రాఃపురాణానిగమశ్చదైవవేదాస్తావివక్షితాః తత్ స్తోమస్సస్థేయావివా
దపదనిశ్చేత్రితాంయతీశ్వర భారతీం కుమతీనాంగ్రవైధియః మహా
తోభఃతేనమత్తాకి పుమాంసః షీపస్తువాధికుర్వస్తువా భజస్తువా భజ
నెయధాగారంనాస్తితథాక్షేపణేపిలాఘవంనాస్తీతిభావః ఉక్తమర్థం
దృష్టానైనదృథయతి (రసేతి) రసశ్చపరిమళంవ కర్పూరసమ్మన్థినా
తయోశ్లాఘాఘోషస్ఫుట ద్విదీణంపుటభేదనం పత్తనం, భిన్నంయ
ధాభవతితథా ఉచ్చైశ్శ్లాఘామానరస పరిమళవదిత్యర్థః కర్పూర
స్యాఘ్నంమూల్యం లవణవణిజః లవణకృతారక ఇతీథ్మమితికిమభిమన్వ
తే, నజానస్తీత్యర్థః, యథాలావణికస్య కర్పూరశ్లాఘ్యతాజ్ఞానంక
ర్పూరస్యనదోపావహం, తథా అయమపి అపరిగృహ్యతామేవదోపా
య, నాస్మన్మతస్యేతిభావః

॥౨౯॥

అన్యత్రనవీనమేతద్ భవన్మతమితికైచ్చిదుపాంశూక్తం, కర్తంద
త్వాతచ్చిత్వాశిష్యతా, కింబూగ్రథ, నవీనమేతద్ భవతోమతమితి,
కిముచ్యతే, సహస్తాస్థాలనం విహస్య ఉచ్చైరహ (కిచ్చిరీతి) యత్తి
చ్చిత్ జ్ఞానం యనకేనాపిపుంసాయత్రకుత్రచిదుపాధౌదృష్టం, తత్ జ్ఞా
నంతేనైవపుంసాతత్రైవబాధితవిషయందృష్టం త్రైస్తైర్వేదజ్ఞానై ఉపా

ఇత్యంసత్యేకభక్తైరితరపరిహృతౌనవ్యవస్థానసిద్ధికి

ప్రత్యేతవ్యంతదర్శ్యంపటుతరమతిభిఃప్రాక్తనంనూతనంవా || ౩౦ ||

(కిచ్చు) తదాత్వేనూతనంసర్వమాయత్యాభ్యుపురాతనం

నచోషాయైతదుభయంనగుతాయచకల్పతే

|| ౩ ||

(గురుః) కీమేతైః కింపచానైః, అపరేపునరర్థసంస్పర్శిదోష

వాదినః ప్రతిషేష్యంతాః,

దాయితాం స్వీకృతేభవతః ద్విగయముభయమవిజ్ఞానం సత్ ప్రామా
ణికమితి అప్రమత్తోన్యధాజ్ఞానవిపరీతజ్ఞానమనోస్థిచవదతి ఇత్యంసతదభ
యజ్ఞాన సాధుభవ్యవృత్తయతకృత్యనతివికభక్తైరికస్మిన్మత్యశకుత్రచిత్
భక్తిమద్భిః అగ్రీకారవద్భిః ఇతరస్యయస్యకస్యాపిపరిహర్తవ్యత్వేనని
వ్యవస్థానంనియమః తస్యసిద్ధికి నభవిష్యతీత్యర్థః-కదాచిత్ బాధితం
వా పరిగృహీతం స్యాత్ అబాధితంవా అబాధితమివ పరిగ్రహ్యమితి
నియమోనస్యాత్, తత్తస్మాదధ్యక్షాభాదనపేతం అబాధితార్థం
యత్జ్ఞానం తత్ ప్రాక్తనం పురాణం నూతనంవాభవతుతదేవప్రత్యే
తవ్యం విశ్వసితవ్యం పటుతరమతిభిః యుక్తిచతురైః పరిగ్రహే || ౩౦ ||

యద్యవ్యం పురాణస్మైవ సాధుత్వమగ్నీయతే తహింపు
రాణస్యాపి నిర్మాణకాలే నూతనత్వాదపరిగ్రహ్యత్రైవస్యాపిత్వాశ
యేనాహ (తదాత్వే) తదాత్వే తస్మిన్కాలే నిర్మాణకాల ఇత్య
ర్థః, సర్వమపివస్తునూతనంభవతి, ఆయత్యాముక్తకాలే సర్వమపిపు
రాతనం అతః చిత్తుభయం నూతనపురాతనత్వరూపం దోషకారణం
గుణకారణంచనభవతి || ౩౧ ||

కుముదివిహితేత్యారభ్య చతుర్థాశ్శ్లోకైః కామ్రమాత్రస్స
ః-దోషవాదినో నిరస్తాః, ఇదానీంచాస్త్రార్థస్పృశే దోషవాదినో

(శిష్యుఁ) భగవన్, నిరస్తనిఖలదోషగన్ధేభవన్మతే కథమన్త
సంస్పర్శినోదోషానిస్వప్నేపి కేనచిదుద్భావ్యేరన్.

(ఇహహి) శ్రుతిశ్రేణీచూడాపదబహుమలేతావకమతే

స్వపక్షస్థాన్ దోషాన్స్వితథమతిరారోపయతియః|

స్వహస్తేనోత్ ఓత్తైస్సఖలునిజగాత్రేషుబహుళం

గలచ్ఛిర్ణంబాతైర్గగనతలమాలింపతిజడః

|| ౩౨ ||

(కెచ్చి) అభజ్ఞానీయగిఖల్యయమశేషైరపిభవత్సిద్ధాంతః,

ఇహాకిల మోఘప్రలాపాచేవమూఢాః ప్రతివావదూకాః,

నిమీలయతులోచనేనహితరస్కృతోభాసురః

శ్రవణగయతుస్థిరం పరభృతఃకింనుధ్వాంతుతి

నిరసనీయా ఇత్యాహ (అపరైపునరితి) కింపచానాః త్సూద్యాః అ

స్యైపునః శాస్త్రార్థః విషయదోషవాదినః, ఇహహి భవన్మతే

(శ్రుతిశ్రేణీ) శ్రుతిశ్రేణ్యాః చూడాపదాని ఉపనిషదః తత్రబ

హుమతే పూజితేస్వపక్షే దృషాన్ వితథమతిః వేదాంతమతస్యదూషిత

త్వా భావాత్ వ్యర్థబుద్ధిః యగికశ్చిద్వాదీ ఆరోపయతి ఆరోఽప్య దూష

యితు మిచ్ఛతి సకిజడః స్వహస్తేనోర్ధ్వంఓత్తైః నిజగాత్రేషు నిజప

క్షేప్రితిగమ్యతే బహుళమాపతద్భిః జంచాతైఃపంక్తైః గగనతలంస్వతోని

ర్మణం అలిమ్యతి ఖలుఆలపితుమిచ్ఛతి నచతత్ కార్యకరంభవతి స్వోప

ర్యవపతతీత్యర్థః || ౩౨ ||

మోఘప్రలాపాః వ్యర్థదూషణరూపప్రలాపాః ప్రతివాదినఇత్య

థః ఏతదేవదూషణైరభంజనీయత్వందృష్టానైర్వృధీకరోతి (నిమీలయ

త్వతి) భాసురతిరస్కరణ బుద్ధ్యాస్వలోచనేననిమీలయతు, కశ్చిత్,

భాసుర స్తేననతిరస్కృతోభవతి, కోకిలేకాకబుద్ధ్యా స్వశ్రోతేక

రాభ్యాంస్థగయతు-ఆచ్ఛాదయతు తేన పరభృతః కోకిలః ధ్వాంతుతి

స్వయంభ్రమతు బాలిశోనఖలు బంభ్రమీతి షీతిః

కదర్థయతు ముష్టిభిః కథయకిం నభః క్షుభ్యతే [౩౩॥

(గురుః) సూన్యతమేవ సౌమ్య భాషసే, అద్యఖలు సర్వపృతిక
క సమాపనప్రవృత్తస్యతే సభాపతిం సభ్యంచవిమృశామి, (భ్యాన
భినయతి)

(రాజా) సేనాపతే, అయమిహాస్త్మదుపసర్పణావసరః,

(సేనా) మహ్యమపిరోచతేమహారాజస్యమనీషితం,

ఉభావుపసర్పతరి,

(శిష్యః) సన్నిహితఃఖలుభగవత్ సభాపతిస్సేనాపతిసహాయః,

(గురుః) పరివృత్త్యావలోక్య (సహర్షబహుమానం)

ఉదితస్సహసానవేషకాలే

వ్యవసాయాతపసేవితోవివేకః।

వినివర్తయతిస్వయంప్రజానాం

విచిత్రాసరజనీంవిలుప్తబోధాం

[౩౪॥

౨ కాకవత్ భవతికిం, బాలిశః మూర్ఖఃకచ్చిత్ భూజ్జ్రమణబుద్ధ్యాన
దుమేవభ్రమతు తేనషీతిర్షఖలుభృశంభ్రావ్యతి, కచ్చిష్టభూచ్చక్తికర
బుద్ధ్యానభః ముష్టిభిః పీడయతుతేనకింనభః క్షుభ్యతే [౩౩॥

సూన్యతంసత్యంప్రియంచ, సమాపనం నిరాసః, సభాపతిః రా
జ, సభ్యః జయాపజయయోస్సమ్భవనాద్బ్రువనిధాయకఉభాసభ్య
భాపతీ ఉపసహతః (సన్నిహితః ఖత్విత్వాది) వదతిశిష్యః పరివృ
త్త సమస్త ఇత్యర్థః స్వయముపసహణార్థక్షణరాజనిబహుమానం
, ఉదితకివశణంప్రాప్తః సహసాఅచరితం వ్యవసాయదేవాతపకి
చిత్రాసరజ్జేహవరాత్రికితాంకీకృతీంవిలుప్తనిచ్చయజ్ఞానాం [౩౪॥

(అయచ్చ) వివేకస్యగుణశ్రేయాకవ్యవసాయశ్చమూపతిః।

స్వపక్షేతిత్వమానేభ్యస్సూరిభిస్సహతిత్వతే || ౩౫ ||

(రాజా) సవినయం, ఉచితముపచరతివివేకఇహససేనాపతిర్భగవంతం

(గురుః) మహారాజ, సర్వత్రకుశలీభూయాః,

(అపిచ) శాక్యాలూక్యాక్షపాదక్షపణకకపిలామర్త్యవద్వ్యప్రధానైః

అన్యైరామ్నాయచర్చాకవచధృతికనద్గోముఖద్వీపిభిశ్చ।

అయంచవ్యవసాయః గుణైః శ్రేష్ఠః వివేకస్య సేనాపతిః స్వ
పక్షేతిత్వమానేభ్యః వివాదపదనిర్ణయాయతిత్వద్భ్యుః విద్వద్భ్యుః సూరి
భిః విద్వద్భిః సహతిత్వతే ఆత్మానంప్రకాశయన్ తిష్ఠతీత్యర్థః ప్రకాశన
స్థేయాఖ్యయోశ్చేత్యుభయత్రతిత్వతేరాత్మనెపదం || ౩౫ ||

ఉచితంయోగ్యం ససేనాపతిః వివేకః. సర్వత్రఇహచాముత్రచ

(శాశ్వేతి) శాక్యాః బౌద్ధాః బౌల్లూక్యాః కాణాదాః పశుపతిరులూ

కోభూత్వాకణాదాయవైశేషికమతముపదిదెతే ప్రసిద్ధిః, ఆక్షపాదా

నైయామికాః ఉపనికాజైనాః కపిలాః సాంఖ్యాః అమర్త్యవన్యో

బృహస్పతిః తస్మత్సనిష్ఠాఉచ్యంతే, ఏతేప్రధానాయేమాంతైః హైరణ్యగ

ర్భాదిభిః ఉక్తాపిలెచాహ్యః, అధకుదృష్టినాహ. (అన్యైరిత్యాది) ఆ

మ్నాయుచర్చావేదవిషయమీమాంసా నైవకవచం తస్యధారణేన కన

న్తః ప్రకాశమానాః గోముఖద్వీపినః గోఃముఖమివముఖంయేమాంతే

చతేద్వీపినః గోముఖవ్యాఘ్రాకితైః, గోముఖత్వాత్, గావావిశ్వస్య త

త్సమీపమన్తయాన్తి, తేతాహింసన్తి, వ్యాఘ్రత్వాత్, వైదికభాగ్నిన్త్యాన

మాశ్రితాః ఏతేహింసన్తి, తెచభాట్టపాగ్రిభాకరమతానువర్తినః ప్రచ్ఛ

న్నబౌద్ధాశ్చ ఉక్తైరైతైఃబహ్వయికిబహుతరంతోభం ప్రాప్తాపిశ్రుతి

రిహజగతి బహుధాజాయమానెనానైకధావతరతాత్వాం చిదచిదీశ్వర

తత్పరివెకంఅక్షతం యథాతథారక్షతా తద్ద్విరావేదస్య రక్షకేతత్త

తాతలెబాదరాయణ దత్తాత్రేయాదిరూపేణ గుప్తాశ్శుతికి కలహందు

ఓహ్వీయః త్వాభితాపిశ్చుతిరిహబహుధాజాయమానేనగోప్తాః

కాలేకాలేహిగుప్తాకలహమతితరత్వక్షతా(తం)రక్షతాత్వాం॥౩౬॥

(రాజా) భగవత్, అద్యఖిలుభవదవలోకనాదేవసమ్మఖిక్య
త సకలమజ్జలానామస్మాకమధికోయమాశీర్వాదకి,

(గురుః) రాజః, విమర్శకాలేసుచరితవశాత్ సేనాపతిసేవి
తకిసన్నిహితోసి, తదాదిశ్యతామయమస్తేవాసీసమీహిత సమర్థనాను
సదసస్పతినామహారాజేన,

(రాజా) [అత్ర] భవదభిషేతమాదిశామి, (శిష్యమవలోక్య)
సౌమ్యబ్రహ్మః, సమ్యగుపసన్నోసిసర్వవిదంభగవంతం,

(ఇహచ) స్వయంత్రయ్యస్తసిద్ధాంతోవిభాతిగురురేషతే॥

ప్రభుః ప్రవదతాంయోభూత్ సవాదస్త్యంమతోమమ ॥౩౭॥

ప్రసన్నానై స్సహకలహం అతిక్రామతి, అత్రాజాయమానో బహు
ధావిజాయతే। పరిత్రాణాయసాధూనాం, కాణాదశాక వ్యపాషణైర్దిరి
త్యాదికమనుసన్ధేయం ॥౩౮॥

సమ్మఖిక్యతం అయమాశీర్వాదః సర్వత్ర కుశలీభూయాఇత్యు
క్తః। అధికకి అతిరిక్తః, భవదవలోకనైవైవ సర్వమజ్జశస్య ప్రిప్త
త్వాత్, విమర్శకాలేస్మరణకాలే సుచరితం సుకృతం, ఆదిశ్యతామా
జ్ఞాప్యతాం, అస్తేవాసీశిష్యః, అభిలషితకార్యస్య సమ్పాదనాయ, సద
సస్పతినాసభాపతినా, అత్రాస్మిన్నవసరే, భవతోయదభిషేతం, త
దాజ్ఞాపయామి, సౌమ్యతిసమ్పాదనై, సర్వజ్ఞమిమం భగవంతం గు
రుం యథాశాస్త్రముపసన్నోసి, ఇహచయువయోర్మధ్యే, ఏవతేగు
రుః సాక్షాద్వదాంతసిద్ధాంతవివభాతి ప్రవదతాం ప్రకషేణవాదం
కుర్వతాంయః ప్రభురభూత్ సువాదిత్వ నిర్వాహకోభూత్ సవాదం
వత్స మితికుమమతంవాదస్య సువాదిత్వ నిర్వాహకత్వాదేవగీతాయా
వాదః ప్రవదతా మహమితివిఘాత్యధ్యాయేగీతం ॥౩౯॥

ఇదన్విహాభవతా స్రధమమదధాతవ్యం,

(శిష్యః) అజ్ఞాపయతుమహంఽహం,

(రాజా) సత్వస్థానిభృతగిప్రసాదయసతాంవృత్తింవ్యవస్థాపయ

త్రస్య బ్రహ్మవిదాగసత్ప్రణమివత్రైవర్దికాభావయః।

నిత్యేశేషిణినిక్షిపన్నిజభరంసర్వసహేశ్యసఖే,

ధర్మంధారయచాతకస్యకుశలికధారాధరైకాన్తినిః॥౩౨॥

(శిష్యః) కిమన్యదవధాతవ్యం,

(రాజా) పరిచినునిగమాన్తభారతింపరిహరచాహ్యజనెనసజ్జమం।

పరిచరనియమేనసజ్జనాకపరిభవచాహ్యముఖాన్విరోధినః॥౩౩॥

అధవదవధిప్రేతమాదిశామీత్యక్తమాదిశతి, రాజా(ఇదంత్వితీ) ఇదంవత్సమాణం (సత్వస్థానితి) సాన్వికానిభృతః వినయవాక్ భజ స్వప్రసన్నాక్షురు, సదాచారానుష్ఠానెనసతాం వృత్తింవ్యవస్థాపయ పరిపాలయ, వ్యవస్థాపయత్యనెన శ్రేష్ఠాచారేణ సదాచారోవ్యవస్థితోభవతి, తదుక్తం యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠఇతి బ్రహ్మవిదాం అపరాధేభ్యశితస్య, భీతింకురు, బ్రహ్మవిదపచారంమార్కరిత్యధఃక, త్రైవర్గికాక త్రివగజనిష్ఠాక్, తృణమివభావయ తద్విషయేడదాసీనోభవ, నిత్యేశేషిణినిరుపాధిక శేషిణి సర్వంసహ సర్వాపరాధ సహన సమర్థః. తత్రహేతుమహ (శ్రీసఖఇతి) నిజభర మాత్మరక్షాధరం డిత్తంకృత్యంపృష్టాన్తప్రార్థకమాహ (ధర్మమితి) యథాచాతకస్సాన్విభిలపితపాప్రాప్తస్వప్రవృత్తిం విహయజలదైకగతిర్వర్తతే, తథాస్వాభిలషితేభగవత్కృపామవలోకయెత్సధఃక, ధారాధరైకాన్తిజలదైకగతిః॥

తస్యకిమన్యదవధాత్యం ఇదమవధృతమితిభావః (పరిచిన్వితీ)సెనాపతివాక్యం, పరిశీలయ చాహ్యజనెన- వెదాన్తసిద్ధాన్తబహిర్భూత జనెన సజ్జనాభాగవతాకి పరిభవ, జహీత్యధఃక॥ ౩౩॥

(గురుకి) ఆయుష్మక్, అవహితమనాశ్శుభం,
(శిష్యకి) మహానయంప్రసాదశి,
(రాజా) బ్రహ్మక్,

ప్రమాణపథనిభ్యష్టప్రధానార్థవిమర్శనైకి।

స్థావీపులాకనీత్యైవనివర్త్యః సతివాదినః

నఖల్వఖిలమపినిఘృత్యతేసువర్ణఖణ్డోవర్ణనిష్కర్షాయ,

(శిష్యకి) యదాదిశతిమహారాజః, తదహంసస్థత్యయ

ధాసమర సన్నాహాయకౌతసు-తాక్, (కింజీచ్చేదుకి)

జయతిసకలవిద్యావాహినీజన్మశైలికి

జనపథపరివృత్తిశ్చాస్త్రశ్చాన్తిశాఖీ।

అవహితంసావధానం మనోయస్యశశి, దుర్వావిజయోః
ఘోనకర్తవ్యకి, తన్మ తప్రధానార్థక్షవ నిరసితవ్య ఇత్యాహ (తేతి) ప్రమాణపథాత్ విభిష్యం యత్రైషాంప్రధానప్రమేయ రసనైకి స్థావీపులాకన్యాయేన ప్రధానార్థ నిరసనైకి ని నిరస్యాశి.

అస్మిన్నథే నిదశనాస్తరమప్యహ (నఖిల్వీతి) నిఖ లిఖ్యతే, సువణ్ణఖణ్డో-స్వణ్ణశలాకా, వణ్ణపరీక్షణాయ, అథ యదుర్వాదిన ఆహ్వాయమిత్యాహ (తదహమితి) సస్థత్యయావి ర్తయామిత్యథాశి, సన్నాహాయ-ఉద్వోగాయ, కౌతసు-తాశి- కుతభివాదినకి, (జయతి) సకలవిద్యాశి శబ్దతకమీమాంస న్నాదయః, తావవవాహినోనద్యశి తాసాంజన్మశైలికి ప్రథమవ స్థమిత్యథాశి యథాగంగాయహిమవాక్ జనేకి పన్థాశసంస ర్థాశి తత్రపరివృత్తిభిర్యాతాయతైకి శాస్త్రానాం విశ్వాన్తిశాఖీ మతరుకి నిఖిలానాం కుమతినాయా మాయాఅపార్థప్రతిపా

నిఖిలకుమతిమాయాశర్వరీచాలసూర్యః

నిగమజలధివేలాపూర్ణచంద్రోయతీంద్రః

॥

(నేపథ్యే) తరు-వ్యాకృతస్త్రీశీతధియకిపక్షేషుబాహ్యైష

ప్రత్యక్షీకృతపౌరుషావయమమీమధ్యసభంబూమహే|

వాదాటోపముపేయషఃప్రతిభటానాసేతుమేమాచలం

తూలాయాపితృణాయవానచతుషచ్ఛేదాయమన్యామహే॥

(సేనా) ఆర్య, శూర్య తేకిలప్రతిభటవాదిసాంప్రగల్భవా

(శిష్యః) (సకౌఠం) అలమతిగర్వణ,

యతీశ్వరసరస్వతీసురభితాశయానాంసతాం

వహఃమిచరణాంబుజంప్రణతిశాలినామాలినాః

పానైవశర్వరీతస్యాకి (నివర్తన) బాలసూర్యః నిగమాయేవ జలధి

తేషాంవెలా సనోపతతతత్సర్పణం తత్రపూర్ణచంద్రః చంద్రోతయే

ధయతత్సర్పణస్తీతిపసిద్ధి, సజయతి సర్వోత్తమైణవర్తతే ॥౬

(తకేతి) శకేతస్త్రీం న్యాయశాస్త్రం వ్యాకృతస్త్రీం

కారణశాస్త్రం శబ్దశాస్త్రం తత్రశీతధియకి బాహ్యైషపితవ్య

క్షేమ పక్షేషు చార్వాకబౌద్ధజైనసాంఖ్యయోగ మీమాంసాదిషు శా

మ పృత్యక్షతోను భూతసామధ్యైక అమీవయం ఇహమధ్యసభం

భామధ్యవదామకి (కిమిత్యత్రాహ) వాదసమ్భ్రమం ప్రాప్తాః

దేషుమత్సద్యశోనాస్తీతిగర్వం ప్రాప్తాః ప్రతిభటాః ప్రతివాది

సేతుమారభ్య మేమాచలపర్యంతం దేశేషుతూలాయాపినమన్యామహే

శ్లాషచ్ఛేదస్తుషకణికా

॥౮-

(ఆర్యేతి) శిష్యసమ్భాధం, ప్రగల్భఉద్భవః (యతీ

రేతి) యతీశ్వర సరస్వత్యా శీభాష్టాదిరూపయా సురభితంతత్వ

హస్యేషు సంశయవిపర్యయరహితం తాదృశంమనో యేషాంతేషా

దిక్సధాబద్ధతైప్రధ్వజపటపవనస్సాత్నిధూతత త్తత్

సిద్ధాంతస్తోమతూలస్తబకవిగమనవ క్తసద్వర్తినీకా || ౪

(కిచ్చి) నాధాన్లేషసనాధనశ్రుతివధూవైధవ్యఖేదచ్చిదం

ప్రాచీనాంనయపద్ధతంయతిపతిసిపాగ్రీచీకశన్వైషచేత్ |

హృద్యా హృత్పవన మేవ సిహస్రసం తత్ప్రసికోయోహయగ్రీవకి
 స్యహేమా-శబ్దః తద్యార్థి ఘోషేణ తీప్తానిరస్తా ప్రతివాదినాం దృష్టి
 గర్వోయయాసా బహుగుణా శమదమాది సద్గుణవతీ కిచ్చి (దిక్సా
 త్యాది) అష్టదిశవివసాధాః తత్ప్రబద్ధాయేజయసూచకాభ్యజాః
 యేషాం పటపవనస్య స్ఫూత్యా బాహుల్యేన నిర్మాతా నిరస్తాః తత్తత్
 దాధాంతప్రమావతూలస్తబకాః తూలపుష్పాః తెషాంవిగమనసవ్యక్త
 స్పష్టదృష్టాసవ్యర్తనీ సమ్మగోయయాసా ఆస్మద్గురూణాం పక్షిర్
 యతి అయంచెనికాభివ్యవకి 1.౪౫

అధతదశనమభిష్టేతి (నాథేతి) నాధకికాంతకి శ్రుతిసీమన్త
 న్యాకి కానోవిష్ణుకి, దుర్వాదిభిః శ్రుతిః నాథేనవిరహితాకృతా తథా
 హి, బ్రహ్మైవనాస్తి, బ్రహ్మనిగుణః, మిత్యాది ప్రతివాదనాత్ ర
 మానుజమతేతునతథా, నాథాన్లేషేణ విష్ణుసమ్బంధ ప్రతిపాదనెన సనా
 ధనాత్ సనాధీకరణాత్ శ్రుతివధాః వైధవ్యఖేదంభినత్రీతి శ్రుతిః
 ధూవైధవ్యఖేదచ్చిదం ప్రాచీనామనాదిసిద్ధాంతనయపద్ధతం నయైరు
 పత్తిభిర్విజ్ఞాపేదాంతపద్ధతిం ఏషయతిపతిః సప్రాచీకశచ్ఛేత్-ప్రకాశ
 తవాన్నయది, శరీర శరీరభావంచజగత్ బ్రహ్మణోః ప్రతితన్త్రసిద్ధా
 తంసప్రకాశయేద్యది, తదావ్యాసాహసరసోచితో భవతి, వెదాంతాన్మ
 రూపైక్యం జీవబ్రహ్మణోః ప్రతిపాదయన్తి, వ్యాసస్తుతద్విరుద్ధంస్వ
 రూపభేదమేవ ప్రతిపాదయతీతి, అతోబాలిశ ఇతిపరిహాసపాత్రంభవ
 తి, ప్రాచీతసమ్మతేతసకి పరిహృతకి విగళితకేతాభవతి, శ్రీశుకకి,

వ్యాసోహసరసోచితోవిగళితహిషాచేతసశ్చేతసః

క్లృప్తః కేలిశుకశ్శుకస్సవముధాబాధాయబోధాయనః ॥౪౬॥

(రాజా) అభజ్ఞురగురుభక్తైరార్యస్యక ఇవనజేతవ్యః

తథాహి) అశిధిలగురుభక్తిస్తత్ప్రశంసాదిగీలక

ప్రచురబహుమతిస్తద్వస్తువాస్త్యాదికేఽ|

గుణవతివినియోక్తుంగోపయన్ సంప్రదాయం

కృతవిదనఘృష్టికిషినవిస్తేన్నిధానం ॥౪౭॥

శిష్యః) సిద్ధాంతబలాదేవవిజిగీషే, తదత్రసంపశ్యతామహారాజః

నిరాబాధాబోధాయనఫణితీనివ్యస్తసుభగాః

విశుద్ధోపన్యాసవ్యతిభిదురశారీరకనయాః|

సిద్ధార్థశుకవత్ ప్రతిష్ఠిప్యేత ఏవంబోధాయనోపిపరం కేవలంశ్రుతి
నాధాయైవభవతి, భాష్యకారైరైక్యశ్రుతైః శరీర శరీరభావద్వారా
వ్యతాత్పర్యస్యదశితత్వాత్ సర్వగ్రన్థసామజ్ఞాన్యమితిభావః ॥౪౮॥

ఆర్యస్యాస్యక ఇవన జేతవ్యః సర్వేపిజేతుం శక్యాఇత్యర్థః-త
దేవప్రతిపాదయతి (తథాహి) అశిధిలాదృఢాగురౌభక్తిర్యస్యః గు
రోః ప్రశంసాప్రణామ శుశూషాది స్వభావః తస్యగురోర్వస్తు గృహః
ఏష ఆదిశబ్దేన నీకోశాదినంగ్రహః తేషుప్రచురోబహుమానోయస్య,
(కిచ్చ) గుణవతి సద్బుద్ధితీక్ష్ణోక్త గుణపాఞ్శల్యవతి శిష్యేలభ్యేనియో
స్తుం ఉపదేశ్యం సమ్ప్రదాయం గురుపరమ్పరాగతరహస్యజాతం గోప
యన్ అపాత్రీహ అనుపదిశన్ ఆచార్యేణ స్వస్తి కృతముపకారం వి
శేషకృతజ్ఞః, అనఘృష్టికి నిరపరాధో త్తరకృత్యః కశ్చిన్నిధానం భగవ
త్ప్రార్థ్యరూపంనిధికింనవిస్తేత్ మనీషితంసర్వంప్రాప్నోత్యేవేత్యర్థః॥

సిద్ధాంతదాధ్యాదేవమే విజిగీషే నబుద్ధిబలాదిత్యాహ(సిద్ధా
ంత విజిగీషేవిజేతుమిచ్ఛామి, (నిరాబాధేతి) సిద్ధాంతబలంనశ్చయ

అకుక్ష్యైఃకల్పస్తేయతిపతినిబద్ధానిజముఖైః

అనిద్రాణప్రజ్ఞారసధమనివేధాయసుధియాం

॥౪౮॥

(కీర్తి) దృష్టే సహస్రత్యభావాదనుమితివిషయేలాఘవస్యానుసారాత్
శాస్త్రేజైవావసేయేవిహతివిరహితేనా స్తికత్వప్రమాణాత్ ।

తి ఆబాధః ఈషద్బాధః తేనాపిరహితా బాధాయనఫణతిఃవృత్తిగ్రన్థకైః
తస్యనిష్కన్ధైః ప్రసరః తద్రూపత్వాత్ సుభగాః విశుద్ధైః దోషరహి
తేన ఉపన్యాసేనవ్యతి భిదురాః సంపుక్తాః ప్రకాశ్యమానా ఇత్యర్థః
శారీరకసూత్రన్యాయః యత్ర తేయతిపతినిబద్ధాః శ్రీభాష్యాదయః అ
కుక్ష్యైః కేనచిదపిబాధాభావాత్ తీక్ష్ణనిజైర్ముఖైః ముఖశబ్దైఃసలక్షణ
యాప్రధాన ప్రతిపాద్యథా ఉచ్యంతే, తైస్సాధవైః సుధియామనిద్రా
ణ ప్రజ్ఞారసధమనివేధాయ-అనిద్రాణా వికసితా యా ప్రజ్ఞానైవరస
ధమనితస్యావేధాయసిరావేధాయ తత్సిద్ధ్యర్థంకల్పవై సమథాభవ
న్తి, యథాతత్ జ్ఞానసిరావేధేకృతేరుధిరరూపకీనః ప్రసరతిచివంనిజా
ర్థశశివణమాతేః ప్రజ్ఞారసంజనయ స్తిత్యర్థః ॥౪౮॥

యతిపతినిబద్ధానాంకైః హేతుభిః మతాన్తరైఃభ్యః-అధిక్యంకేన
హేతువాజ్ఞానాతి శయజనకత్వ మితిశబ్దాయామాహ (దృష్టఇతి)
దృష్టేప్రత్యక్షగమ్యై వస్తునిలపహ్నుతిః అపలాపః తదభావాత్, అసే
న బాధాదిమతాత్ ప్రచ్ఛన్న బాధమతాచ్చవ్యావృత్తిరుక్తా, తేతునిద్ధ
జగదపలపన్తి, అనుమితివిషయే అనుమేయవస్తుని లాఘవస్యాన్గీకారా
త్ అనెన న్యాయవైశేషికమతవ్యావృత్తిః తయోర్మతే పరిమాణతారత
మ్యావదిత్యేన పరమాణ్యభ్యుపగమనగౌరవాత్, అత్రేతుత్పిసరేణోరైః
పరిమాణతారతమ్యా వధిత్వసంభవే ధర్మకల్పనస్యాధికస్యాసగ్గీకారాత్
లాఘవస్యానుసారః, శాస్త్రేజైవావసేయే ఆగమైకగమ్య విహతివిరహి
తే, ప్రమాణాన్తరబాధగహితే, ఈశ్వరఇతిశేషః నా స్తికత్వస్య తా

నాథోపజ్ఞంప్రవృత్తంబహుభిరుపచితంయమునెయప్రబవైధిః

తాతంసమ్యగృతీవైదిరిదమఖిలతమకకర్మనందర్శనంనః ||౪౯||

(రాజా) కిముచ్యతే,

(నేపథ్యే) తర్హవ్యాకృతీత్యాదిపునఃపరిత్వా (సప్రతిజ్ఞం) మహాకలకలకి, సర్వేసమాకర్ణయన్తి.

(శిష్యకి) యతీశ్వరేత్యాది పునఃపరస్పర్థోక్తే విరమ్య రాజానమ్మ లోకయతి,

(రాజా) పత్యతాం పత్యతాం,

(శిష్యకి) శేషంపఠతి,

(రాజా) ఆర్య, సర్వజ్ఞాద్భగవతస్సమాసాదితసర్వవిద్యా నిధేర త్ప్రభవతస్సంప్రతి వివశ్చితామపచ్ఛిమైరేతైరాపతద్భిస్సంవ్యవహారేణసంశయ ప్రశమనమిచ్ఛామి,

గీత్ అనన పరిగృహీతనాస్తిక్యయోభాట్ట గురుమతయోర్వాప్యవృత్తికి, సత్సంప్రదాయాగతత్వాదపి అస్యదశకనస్య జ్ఞానాధిక్యజనకత్వ మాహ, (నాథోపజ్ఞమిత్యాది) నాథస్య నాథమునెకి, ఉపజ్ఞా ఆద్యజ్ఞానం యథాభవతి తథాప్రవృత్తమిత్యర్థః, బహుభియామునెయస్య (ఆశవద్దార్) ఇతి అపరనామధేయస్య ప్రబవైధి స్సిద్ధిత్రయాగమ ప్రామాణ్యాదిభికి, సంవధిత్తంయతీ వైధిః శ్రీభాష్యాదిప్రణయనెనప్రతిమత భజ్యపూర్వకం రక్షితంనోస్మాకమిదందర్శనమఖిలతమకి కశకనంయథా ధజ్ఞానహేతుత్వాదభిలా జ్ఞానాపనోదనమిత్యర్థః ||౪౯||

(కిముచ్యతే) కింవక్తవ్యమిత్యర్థః, నెపథ్యేతకవ్యాకృతి త స్త్రశిషితధియ ఇతి శ్లోకం పునరపిపరిత్వాస ప్రతిజ్ఞం ప్రతిజ్ఞాపూర్వమ భవదితిశేషః, యతీశ్వరసరస్వతీతి పునఃపరనామైత్త్యజ్ఞానాభిత్వాధైవిర మ్య, యద్యపిసర్వజ్ఞాత్ గురోః ప్రాప్తసర్వవిద్యస్యాపితవవాక్యమివసం

(శిష్యుఁ) సగర్వహాసం, నిశమయతునిపుణమేతన్మహారాజః
 పర్యాప్తంపర్యచైషంకణచరణకథామాతృపాదంశిశిక్షే
 మీమాంసామాంసలాత్మాసమజనిషిముహుసాన్భ్యయోగౌసమాఖ్యం
 ఇథంతైస్తైర్యతీంద్రితుఃప్రితబహుమృషాతన్త్రకాంతారపానైధిః
 అన్తర్మహాపానైర్హహాకిమహానశ్చిన్తనీయంతనీయః ॥౫౦॥
 (కీర్తి) యద్యేతంయతిసార్వభౌమకథితంవిద్యాదవిద్యాతః ౩
 ప్రత్యూషంప్రతితన్త్రమన్తిమయుగేశ్చిద్విపశ్చిత్తమః।

శయ ప్రశమాయాలం తథాపిసమ్మతి విద్వదగ్రజై రేతైస్సంవృహ
 హారణవాద ముఖేనాత్మనః సంశయప్రశమన మిచ్ఛామి, గర్వస్తుతేషాం
 తుచ్ఛత్వాత్, హాసస్తవజ్ఞత్వాత్, నిశమయతుశృణోతు (పర్యాప్తిమితి),
 కణచరణకథాంవైశేషికశాస్త్రం. యద్యేవం పరిచితవానస్మి ఆక్షపా
 దంన్యాయశాస్త్రం శిశిక్షే, శిష్యాన్ శిక్షితవానస్మి, మీమాంసయాఘ్న
 ర్వాత్తరయా ఉపచితదేహస్సమజనిషి, సాంఖ్యశాస్త్రంయోగశాస్త్రం
 చసమాఖ్యంప్రకాశితవానస్మి, ఇథంవైశేషికాదిశాస్త్రపరిచయేనతియజ్ఞ
 ద్వైణ తుఃప్రితాని ఛిన్నాని బహూనిమృషాతన్త్రాణ్యేవమాయాశాస్త్రా
 ణ్యేవ కాంతారందుగమం తతఃపానైధిః ప్రవిష్టమాత్రైః అన్తర్మహా
 హరి అజ్ఞానంతదేవక్షపారాత్రిక తయానైధికి స్వపరాత్మదశకానా స
 మధైరిత్యర్థః, తైస్తైర్వాదిభిః సహాభిహతనీయః అత్యల్పమపిచిన్తనీ
 యం పరామశనీయం కిమస్తి, అహాహతిభేద, ఆశ్చర్యేవా ॥౫౦॥

అన్యదప్యస్తీత్యాహ, (కీర్తేత్యాది) యతీన్ద్రమతే ఏకగ్రీష్టపరిశీ
 లనవతోపిపురతః ప్రతివాదినః వాదాహవేనస్థాతుం త్వామాభిప్రాయా
 (యదీతి) యతిసార్వభౌమేన ప్రకాశితంఅజ్ఞానాధికారస్యప్రాకృత్యా
 యమానం ఏతంప్రతితన్త్రసిద్ధాన్తం విశిష్టాద్యైవతయాం, కలియుగ
 కశ్చిద్విద్యదగ్రసరోవిద్యాత్, తస్మిన్మైకస్మిన్మైవపుంసి (తత్తదిత్యాది)

తత్రైకత్యరుటిత్యపైతివిలయంతత్తస్మత్స్థాపనా

హేవాకప్రధమానమైతుకకథాకల్లోలకోలాహలకి ||౫౧||

(గురుః) మహారాజ, ఏతేమోఘప్రలాపముఖరముఖదున్దుభయకి
కలహాకోలాహలకుతూహలినకి కథకాః,

శ్వావరాహకలహాకృమాదమీసంపతన్తనిగమాన్తరోధకాః।

తానిమాన్యగళవాదసిద్ధయేవారయత్వయమసౌచమూపతిః॥౫౨॥

(శిష్యకి) సాన్తర్హాసం,

అభ్యక్షంయచ్చృతంవాలఘుతదితిభవత్యాదిమోవాదిమోహకి

తత్త్వోదరారా-సతర్హాన్తదిహజగతికింశేధయాసాధయామః।

తానితానిమతాని తత్తస్మత్తాని తత్తత్ స్థాపనాయాంప్రతిస్థాపనాయాం
హేవాకేనాభిలాషేణ ప్రధమానాయేహైతుకాకి తెషాంవాదకల్లోల
కోలాహలః యుడితివిలయంశాన్తిముపైతితాన్ సర్వాననుమేకవివశేతుం
కోహితిత్యధః ||౫౧||

ప్రలాపేన ముఖరంశబ్దాయమానంముఖంతద్విఃప్రేదున్దుభయకి
దున్దుభినదవ్యక్తంఘోషయన్త్యత్యధః, వాదకోలాహల కుతూహలినకి
సంపతన్తీ త్యుత్తరంత్రసంబంధః, వెదాన్తమాషకాస్సన్తఃశ్వావరాహక
లహాకృమాత్, అనెకేశ్వానః పరస్పరం కలహాయమానా అపివరాహం
దృష్ట్వా సర్వేపిసంభూయతం కలహాయన్తే. తత్రగ్రమాత్ ఇమంకలహ
యితం యుగపత్యమృతన్తి, తానెతాన్యుగళవాదసిద్ధయేద్వన్త్యకథాసి
ధ్యధః అయంత్యచ్చమాపతికివారయతునియమయత్విత్యధః ||౫౨||

అన్తస్సనసిహసన్నిత్యధః-(అభ్యక్షమితి) భేదవాదినోయత్
భేదాదివస్తుతదభ్యక్షంప్రత్యక్షగమ్యం, శృతంవాద్వసుపర్ణావిత్యాదిశు
తిగమ్యవా, నాద్యకి పృత్యక్షస్యయక్తిబాధి తత్త్వాత్ నద్వితీయకి
అద్వితీయశృత్యాధిబాధితత్త్వాత్ తదేతదాహ (లఘ్వితి) యుక్త్యాది

తిష్ఠన్వే తేలఘిష్ఠాఃకతిచనదధతో మానసేమానసేతుం
హంహూనభ్యానసభ్యస్థపుటముఖపుటాదుర్జనావిర్జయన్తి ||౫౩||
నిశమ్యతాఽప్రేదంసభాపతిసేనాపతిభ్యాం,
బాధాదిభిస్స్వమతహేతుగజేనిరస్తే
నిత్యాగమప్రతిహతేషనిజాగమేషు|

బాధితత్వాత్ తుచ్ఛమిత్యర్థః, ఇదమభేదవాదిదూషణం భేదవాదీ పరి
హరతి, ఇత్యాదిమోవాదిమోహఇతి ఇదందూషణంవాద్యజ్ఞానకృతమి
త్యర్థః, తహేతకేణ భేదాదివస్తుసిద్ధిరితివదంతం భేదవాదినం దూ
షయతి అభేదవాదీ, తర్హాస్తత్వోదకాణనభవన్తితకస్యకస్మింశ్చిదధే
ష్యప్రతిష్ఠానాదితి, ఇదమభేదవాదిదూషణం భేదవాదీ పరిహరతి తది
హేతి, యస్మాత్తకస్యవైయ్యస్యకం త్వయోక్తం తత్తస్మాత్ సర్వేషాం
మధాసాధ్యం కిమపినస్యాదిత్యర్థః, ఇత్యేవం సమ్భూయ ప్రవదతాం
మధ్యేయప్రలపన్తితే తిష్ఠన్తు, సోఘంశక్యం యుక్త్యాభానసహితత్వాత్
యేతుకేచనతుచ్ఛః కేవలవాచాటత్వమాత్రమవలమ్బ్యపామాణికాన్వి
జయన్తి, తేషాంప్రలపనమేవాతిదుస్సహమిత్యాశయేనాహ (లఘి
ష్ఠాఃకతిచనత్యాది) అతిశుద్ధాః కేచన అహజ్జాగ్రగస్తమనసః అస
భ్యస్థపుటముఖపుటాః సభానర్తైర్నాస్తిజ్ఞైః స్థపుటం విషమితంముఖ
పుటం యేషాంతేధూత్వాసభ్యాక్ సభార్హాకాప్రామాణికాక్ కేవల
వాకలహేన నిజయన్తి, హంహూ ఇశ్యవ్యయం అతిదుస్సహేధే
వర్తతే

||౫౩||

ఏతేదుర్వాదినః సమ్భూయవాదకరణేషినమే పర్యాప్తాఇత్యా
హ (బాధాదిభిరితి) ఏషాంధార్మ్యమాత్రశరణత్వముపపాదయతి,
(బాధాదిభిరితివా) స్వమతేయే యుక్తయః ప్రత్యక్షానుమానరూపాః
తేషాంగణః తస్మిన్బాధాసిద్ధ్యాదిభినిరస్తేసతి నిజాగమేషుతైః ప్ర
మాణతయా పరిగమీతేషాంగమేషునిత్యాగమేషు వెదవాకైః ప్ర

పాగల్బుమతశరణాఃప్రతివాపదూకాః

సంఘాయవాదకరణేపినమేప్రభూతాః

॥౫౪॥

(విహస్య) అహోనుఖివ్యనైధిరన్ధస్యయష్టేప్రదీయతేపశో

ర్వాపజ్ఞుభిరతివహనం, యదేతేకర్మాన్ధకారప్రతిహతమతయః కుమత

యోమహామోహస్యసాచివ్యమాచరన్తి,

(కిచ్చ) వశికతటిసీవర్హారంభప్రవాహవిడంబకైః

అలఘుభిరపభ్యశ్యద్ధుంభోపలంభితడంబరైః

ఉపకరణయన్త్యేతేబాలానుదగ్గకుతూహలాః

ఉపలనికరగ్రాసపామైరుపన్యసనక్రమైః

॥౫౫॥

హతేమసత్కున్యమతే ప్రత్యక్షానుమానాగమరూప ప్రమాణా సమ్భ
వాత్ పాగల్బుమ వాచాబత్వరూపం తదేవశరణంగతిర్యేషాంత ఏతే
ప్రతివాదినః సర్వేమిశిత్యామయాసహవాదకరణేనపర్యాప్తాః ॥౫౪॥

దుర్వాదిభిః క్రియమాణం మహామోహసాచివ్యం పరిహసతి
(అహోనుఖిత్యాది) అనైధిజ్ఞాత్యనైధిః పంగుః పాదహీనః అతివ
హనం దేశాన్తర పాపణం, కర్మ-పుణ్య పాపరూపం తదేవాన్ధకారక
తేనప్రతిహతబుద్ధయః కుమతయః సాచివ్యం సచివతాం, నన్వేతేషాం
వాగ్దేవీభీ సర్వాః వివశీకర్తుం ప్రభవతీత్యత్రాహ (వశికతి) వశికత
టిసీత్సుదగ్గనదీతస్యావహారశ్చైవప్రప్యపక్రమకాలేయః ప్రవాహః త
ద్విడమ్బనైఃప్రవాహానుకారిభిః శ్శుదగ్గనదీ ప్రవాహస్తువృష్టిసమయవేవ బ
హుళం ప్రసవంతి ఉత్తరతుణవవక్షీయతే తాదృశైరత్యధః, అలఘుభి
మహాచ్ఛిః అపభ్రాశ్యద్ధుమైభిః అపశబ్దనిరథకోపన్యాససన్నభైః ఉ
పలమ్భితః జ్ఞాపితఅడమ్బరః శుషు-సమ్భ్రమః యేషాంతైః ఉపలనికర
గ్రాససదృశైః ఉపన్యాసపరిపాటిభిః ఉదగ్గకుతూహలాః సమ్భ్రమమా
త్రేణకుతూహలయుక్తాః నత్వథవిశేషే, బాలానజ్ఞానైవ ఉపకరణ
యన్తి, స్వోపకరణభూతాఃకుర్వన్తి నప్రజ్ఞానితిభావః, ॥౫౫॥

అహహమీమాం ప్రతివావదూకానాం ప్రవాదషనుమోదమా
నా మహామోహా పక్షపాతినో గర్దభగానే సృగాల విస్త్రయమను
స్మారయన్తి.

(రాజా) సేనాపతే, నియవ్యస్తామేతేనిర్భరనిగమాన్తవైర
విప్లుత ప్రతిపత్తయః ప్రత్యేకకథాప్రవర్తనాయ,

(సేనా) నియచ్ఛామితానేతాన్నిరర్థకాదాటోపాత్,
(పరివృత్త్యావలోక్య) భోభాస్త్రయీబాహ్యోఃకుదృష్టయశ్చ,

అలమహమిధశ్శాన్తాఘామాద్యన్వితంపచసమ్మతైః

అనఘపరిషత్ప్రత్యాచిక్ష్యైరశ్చికవికల్పనైః!

అవితథకథాథోరేయాణామనుప్రస్మతౌసతాం

భువమహాభవద్వృత్తైరావిర్భవిష్యతివజ్జుతా

॥౫౬॥

దుర్వాదిసమ్భ్రమానుమోదినో మహామోహపక్షీయాన్ పరిహ
నతి (అహహేత్యాదినా) ప్రవాదం వాకోగ్రలాహలం అనుమోదమ్మ
నాః మహామోహపక్షీయాః కామకోధాదయః అజ్ఞాశ్చగర్దభానాన్
గానవిషయే, సృగాలాజమ్బుకాః తెషాంవిస్త్రయం అద్భుతం జ్ఞాప
యన్తిత్యధాకి, నిర్భరామహాగ్ధాః పరిపూర్ణాః తేషువేదానైషువై
రం వైముఖ్యంతేననష్టబద్ధయః నిర్భరాకాదాటోపాన్విష్ప్రయోజనాత్
సమ్భ్రమాత్, వేదచాహ్యశ్చార్వాకాదయః, కుదృష్టయః శక్తురాది
మతవర్తినః, విదషాంపురతః అన్యతప్రలాపైరలం తెషాంసన్నిధాశశ్చ
కవికల్పనైవ భవతామజ్ఞత్వం ప్రకటితం స్వాచిత్యాహ (అలమితి) అ
నోన్యప్రశంసయా గర్వయన్తోయేషుద్రాఃతత్ సమ్మతైః విద్వద్గోష్ఠీ
భిః ప్రత్యాఖ్యాతైరన్యతజలైర్విహలం, యథార్థవాదధురన్ధరాణాంస
తామనుసరణేతత్సన్నిధావిత్యధాకి, భవద్వృత్తైః భవతాంవర్తనస్యా
వైదుష్యస్యేత్యధాకి, పంగుతావికలతాధురం నియతమావిభావి
వ్యతి, అతోమహతాం పురతస్సైరలమితి

॥౫౬॥

(శిష్యః) భగవత్, ఇహప్రసార్యతాంద్యప్యిః,

మాహారాష్ట్రీంమాగధీంశారసేనీం

లాటింగాడిమిథమన్యాద్యశీఞ్చ

అజీ కుర్వన్త్యాగమిక్పత్యదత్తాం

హస్యాంభాషాంహస్తబుద్ధాన్తదాద్యైః

॥౫౭॥

అహత్వాశేషభాషావేదీ తత్తదభ్యస్తభాషయాపితారికా నే

తాన్ ప్రతిక్షేప్స్యమి, వదన్తిహి, పిశాచానాం పిశాచభాషయై

హోత్తరంచేయమితి,

(గురుః) యథాయచిదైవీమదైవీంవాభాషాంపురస్తుర్యాః, అపితు

భగవన్నితి గురోరామస్త్రీణం, ఇహఅతః (మాహారాష్ట్రీమితి)
మహారాష్ట్ర సమృద్ధినీ ప్రాకృతభాషా, మగధదేశ సమృద్ధినీ మాగధీ,
శారసేన దేశభవా శారసేనీ, లాటదేశసమృద్ధినీలాటి గాడదేశభవా
గాడి, అన్యాద్యశీ ఉక్తభాషావ్యతిరిక్తా భాషాసాచ అపభ్రంశమైశాచా
దీయాపాచాద్ధాహదాద్యైః బుద్ధకి సుగతః అర్హజినః తదాద్యై
రాగమిక్పత్యదత్తాం తత్తస్మాత్తాధాం ప్రమాణీకృత్య వేదవత్ ప్రబలీకృ
త్య వితీణాం హస్యాం సంస్కృత భాషిణి పరిహస్యాంభాషాం
ప్రాకృతరూపామేతే అజీకుర్వన్తి, అజీకృత్య తథావ్యవహరస్తీ
త్యథాః

॥౫౮॥

తత్ప్రభవతాకిం కిరీయత ఇత్యత్రాహ (అహంచెత్వాది) ప్రతి
క్షేప్స్యమి-ప్రత్యాఖ్యాస్యమి, సంస్కృతినాం ప్రాకృతభాషాపరిగ్ర
హనిషేధమాశక్యకృచ్చిత్తత్పరిగ్రహానుమతిం దశయతి (వదన్తిహితి)
సన్తర్జితశేషః, తత్తదవసరోచితంయథేష్టం దైవీం వాచంయజామీత్య
క్తైః అదైవీ-మానుషీ, ప్రాకృతరూపా మానుషాద్యైవ్య ముపైమీత్య
క్తైః, భణితింభాషాం పురస్తుర్యాః అజీకుర్వన్త్యథాః దైవ్యవభాషా

దైవ్యేవవిశ్వహృదయజ్ఞమా, మహారాజోపిప్రాయశస్తస్యామేవ బహు
శందతదృష్టికి,

(రాజా) భగవత్, అతిధృష్టోయం భవత్ప్రసాదగోచరో
మహాసుభావకి,

(సేనా) కిమత్రచిత్తం,

కథాకలహకౌతుకగ్రహగృహీతకౌతస్తుత
ప్రధాజలధిసంస్థవగ్రసన కుంభసంఘాతయః!

జయ ప్రసుధియోయతిషీతిభృదన్తికోపాసన

ప్రభావపరిపక్తిమప్రమితిభారతీసంపదకి

॥౫౮॥

(అపిచ) వికల్పాటోపేనశ్చుతిపథమశేషంవిఘటయత్

యదృచ్ఛానిర్దిష్టేయతినృపతిశబ్దేవిరమతి

సర్వమనోహరా, తత్రహేతుమాహ (మహారాజభితి) వివేకోపిసం
స్కృతభాషాయాం దత్తదృష్టికి సంస్కృతభాషయా ప్రాయశోజాయత
ఇత్యధః, గోచరోవిషయకి దేవతిరాజాసమ్బాధ్యతే (కథత్యాది)
కథారూపకలహకౌతుకమేవగ్రహాకి పితాచః తేనగృహీతాయెకౌత
స్తుతాః తేషాంప్రసీద్ధిరేవజలధిః తస్యసంస్థవకి ప్రవాహః తస్యగ్రస
నెచుశీకరణే కుమ్భసమ్భూతయకి అగస్త్యాః (యతిషీతిభృదిత్యాది)
యతిషీతిభృద్యతీవ్యః తదన్తికే ఉపాసనం అవస్థానం తస్య ప్రభావేనప
రిపక్తిమాః పరిణమన్త్యకి ప్రమితిభారతోన్యజ్ఞానవాచితావప సప్త
దోయేషాం తేసుధియకిజయ నిఉతగ్ర-మేణవ ర్తనైయద్వాదుర్వాదినో
జయన్తీతి కిమత్రచిత్తమితిసమ్మన్తః

॥౫౮॥

యతీన్ద్రసిహ్నాదశ్వవణమాత్రేణ దుర్వాదిగజానామనోన్యక
లహూనవర్తతభిత్వాహ (వికల్పేతి) వికల్పసమ్భృమేణ అశేషం వేద
షోగ్రం విఘటయత్ పీడయత్ (వితణ్డేత్యాది) వితణ్డా శుష్కవాదకి

వితణ్డాహుర్వర్షత్ప్రతికథకవేతన్ద్రపుతనా

వియాతవ్యాపారవ్యతిమథనసంరంభకలహః

॥౫౯॥

(శిష్యః) సభాపతిసేనాపతిసాక్షికంప్రవృత్తస్య దయారూప

దేశికదృష్టిదృఢదంసితస్యకథాహవేమకస్త్రాసః,

అద్యహి అధ్యాతిష్ఠతిమామికామతిరసావాజన్తరాజన్వతీ

పత్యాసంయమినామనేనజగతామత్యాహితచ్ఛేదినా।

యత్సారస్వతదుగ్ధసాగరసుధాసిద్ధౌషధాస్వాదినాం

ప్రసాదపాయనబోధవీతిభగవన్మామహామహిమిన్! ౬౦॥

తన్మాత్రేణాహంకుర్వంతః ప్రతివాదిన ఏవగజాస్తేషాంఘటా తస్యావి
యాతవ్యాపారేణ ప్రగల్భశుషోకపన్యాసరూప వ్యాపారేణ వ్యతిమథ
నై అన్యోన్యనిరాసేయః సమ్మిమవిశిష్టకి కలహః వాదరూపః యతి
సృపతిశబ్దైయతీద్వైస్య శబ్దః సిహ్ననాదః శ్రీభాష్యాదిరూపః తస్మిన్య
దృచ్ఛానిర్దిష్టై యదృచ్ఛయా ఉచ్ఛారిత ఏవవిరిమతి ఉపరతో
భవతీతి

॥౫౯॥

సభాపతి సేనాపతి సాక్షికౌయస్మిక్ కర్మణితథా ప్రవృత్తస్య
దేశికదృష్ట్యాదృఢంకవచితస్య, స్వావస్థాం ప్రకాశయతి (అథ్యైతి)
జగతామత్యాహితం మహాభీతిం సంసారభీతిం చిన తీతితేనసంయమినాం
యతీనాం పత్యామతీద్వైః ఆజన్మజన్మారభ్యరాజన్వతీ సురాజవతీ
మామికాసామతిః అధ్యా అథః ప్రయోజనం ప్రకృతప్రయోజనాను
గుణా-వాదాహవాభిలాషిణీ తిష్ఠతీత్యర్థః, యతీద్వైసేవినామిదం కిమా
శ్చర్యమిత్యాహ (యత్సారస్వతేతి) యస్యసారస్వతం వాక్సమూహః
శ్రీభాష్యాది సమవదుగ్ధసాగరః తస్యసుధాతాత్పర్యాథకరూపా బృ
హ్మణో జగత్తారణతోష్ఠపాయత్వ ప్రాప్యత్వాదితాత్పర్యం నైవసిద్ధౌ
షధంరసాయనవిశేషః తదాస్వాదినాం తదనుభవశీలానాం పుంసాం

అపిచ వయమేతావ స్తమనేహసమనేకసహస్రైఃవైతణ్డీకమణ్డాల
మణ్డలేమతుణ్డీరచోశపాణ్డ్యైకేరళకర్పాటనేపాల మాశవగడలాటాది
కటకేష్వ ఖణ్డితామాజాహరానిష్టణ్డకేన నీతిఘణ్డాపధేననిమనన్చరేషు
సజ్జరమాణాసద్భిరేవజాత సఖ్యాస్సఖ్యానుకి కింబహునా.

ఆస్తాన్నామయతీన్ద్రపద్ధతిజుషామాజానశుద్ధామతికి

తచ్చావ్యాజవిదగ్ధముగ్ధమధురంసారస్వతంశాశ్వతం|

భగవన్మయైవ మహాయామినీ అతిదీఘరాత్రికిప్రస్వాపాయ-అజ్ఞాన
నిద్రాపాదనాయనప్రభవతి, తాదృశయతీన్ద్రకృపాయుక్తస్యమమదు
ర్వాదిజయః కియానితిభావతి

॥౬౦॥

అథస్వస్యసర్వదేశవిజయిత్వప్రకటయతి(అపిచేశ్యా) కయం
అత్మనిబహువచనం, ఛాత్రసహితత్వాద్వా బహువచనం, ఏతత్కాల
పర్యంతం వైతణ్డీకాంతర సారవాదినః పాణ్డ్యైత్పశ్యమః కేరళదేశకి
ప్రాదక్షిణ్యేననిదేశిత తతఉత్తరతకి కనాటః తతోఽప్యత్తరతో నెపా
ళాదయః లాటాదిదేశానాం కటకేషు రాజాస్థానైషు వాదెష్వ ఖణ్డితా
పౌరుషాని నీతిఘణ్డాపధేన నీతివిశిష్టేన మహతామాగ్ధాణవైదికమాగ్ధా
మ ప్రవర్తమానాని సద్భిర్విద్యద్భిరేవకృతమైత్రాః సుఖసమభవామః
బహున్నాప్రలాపేనకిం ప్రయోజనం, శ్రీభాష్యాదివైత్తారకి, శ్రీభాష్యా
దిశాస్త్రంచతిష్ఠతు కేవలంమమపురతః వాదాహువేకోవిద్వాక్వత్సరు
న్దీలయితుం శక్తఇత్యాహ (ఆస్తామితి) యతీన్ద్రపద్ధతిఃవతం తజ్జు
షాం మహతామాజానశుద్ధావ్యోనిమలాయామితి సాఆస్తాన్నామ
తస్యాః దుర్వాదిచోనసగ్యాప్తాః ఇతిభావః కేషాంమహతాం అన్యా
జంయథాతథాస్వభావతత్కర్తృధః కి విదగ్ధంపౌగం ముగ్ధం లలితంమధు
రం రసవత్ యత్ సారస్వతం ప్రబద్ధరూపమస్తితచ్చ ఆస్తాం, తదప్యేతే
మేం నిరాసానాపేక్షణీయమితిభావః, నకికేవలమస్మాకంపురతపురతకి

కోవాచక్షురుదభ్యయేదపిపురస్సాటోపతగ్ధచ్చటా
 శస్త్రాశస్త్రీవిహారసంభృతరణాస్వాదేమవాదేమనః ||౬౧||
 (సేనా) కిముచ్యతే,
 ఏకయైవగురోద్వప్త్యాద్వాభ్యాంవాపిలభేతయత్ |
 నతత్తిస్సభిరష్టాభిస్సహసైణాపికస్యచిత్ ||౬౨||
 * అధ్యాసీనతురజ్జవక్త్రవిలసజ్జిహ్వగ్రసిహస్రసనాత్
 ఆచార్యాదిహదేవతాంసమధికామన్యాంసమన్యామహేః |

సాటోపాససస్సమాయాతకచ్చటాయుక్త్యపన్యాస పరమ్పరా ఆ
 నుమానప్రయోగ పరంపరావాసైవ శస్త్రాశస్త్రీశస్త్రైశ్చ ప్రవృత్తాయా
 ద్ధంతదేవ విహారోపిలాతేన సమ్పాదిత యుద్ధరసవత్సు వాదేషకో
 వాదుర్వాదీ సకలశాస్త్రార్థ మూర్ధాభిషిక్తోపి కశ్చి చ్చక్షురుదం
 చయేదపి చక్షురుస్త్రిలయితుమపినశకోపితి, కిముతప్రత్యుత్తరం దాతుమి
 త్ప్రసిశ్టార్థః ||౬౩||

(ఏకయేతి) ఏకయైవదృష్ట్యాద్వాభ్యాం బాహ్యదృష్టిభ్యాంవాశి
 ష్యాయత్ ప్రయోజనం శ్రేయోవాలభేత పాశ్చిన్నయాత్ తచ్ఛ్రే
 యకస్యచిద్గురోరన్యస్య రుదగ్రస్య తిస్సభిర్వృష్టిభిరపినలభతే, చతు
 ర్ముఖస్యలష్టాభిరపిదృష్టిభిరన్లభతే. ఇన్ద్రస్యసహసైణాపిదృష్టిభిరన్
 లభతే ||౬౪||

సాక్షాన్నారాయణోదేవః కృత్యామర్త్యమయీంతసుః | మ
 గ్నానుద్ధరతేలోకానితి ప్రమాణార్థం సంగృహ్ణాత్ పునరపి ఆచార్యమ
 భిష్యతి, (అధ్యాసీనేతి) అధిరూఢేః హయగ్రీవాయత్ అతిదేవప్రకా

* అయం శ్లోకః సవ్యాఖ్యానః | సకృతవ్యాఖ్యాతృభిః, పూర్వమా
 నిత వుస్తకానుసారే తాత్పర్యాత్సవ్యతః,

యస్యాసౌభజతేకదాచిదజహద్భూమాన్వయంధూమికాంః

మగ్నానాంభవినాంభవార్ణవసముత్తారాయనారాయణః॥౬౩॥

(గురుకి) మహారాజ, భవ్యభాషితేనభవచ్ఛ్రుమాపతినాయు
మితాస్తపతే పరమతకథక ధౌరేయాః ప్రత్యేకముపతిష్ఠంతాం, (శిష్య
మవలోక్య) శ్రుణుసౌమ్య, శ్రుతిశిరః ప్రత్యాసన్నతయాప్రథమసము
త్థితానాం సాక్ష్యానాంసంప్రతిస్వమతోపన్యాసం,

అమీచ, కపిలాసురిపచ్చశిఖాదిముని

ప్రతిపాదితసాక్ష్యమతప్రవణాః।

ప్రకృతిఃపురుషఃపృథ్వీభిః

పురుషంనపతస్త్యైఃపురుద్ధధియః

॥౬౪॥

శమానంయత్ జిహ్వగ్గంతదేవ సేహ్నిసనంయస్య తస్మాత్ ఆచార్యాత్
తదపేక్షయా అన్యాయందేవతాం శ్రియశపతిమపి ఉత్కృష్టానమన్యా
మహే, ఉత్కృష్టేతి నగణయాను ఇతిభావః తత్రహేతుమాహ, (యన్
స్యేతి) అనిచ్ఛస్తమపియం భూమానకదాచిదపిజహతితాదృశో నారా
యణోపిసంసార సాగరనిమగ్ననస్తజన్తు సంతారణాయ కదాచిత్
యాదృచ్ఛికాదిసుకృత మూలావసరేయస్య అచార్యస్యవేషం స్వీకరో
తి, అన్యథాస్వేప్సితాసిద్ధేః, యస్యవేషంయః పరిగృహ్ణాతి తస్య
తదపేక్షయా ఆధిక్యం సర్వలోకవిదితమితి, సర్వోత్కృష్టతానుశ్చ
క్తా ఆచార్యస్య.

॥౬౫॥

భవ్యంమక్లశం ఏకైకశ ఉపతిష్ఠంతామిత్యర్థః, శ్రుతిశిరఃప్ర
త్యాసన్నతయా-అజామెకామిత్యాది శ్రుత్యస్తసిద్ధప్రయోజనాది స్వీకా
రాత్ ప్రత్యాసన్దితివేదితవ్యం, అనెనతర్కపాదే ప్రథమతవస్య
త్యనవకాశదోషప్రసక్తాదిత్యాదినాసాంఖ్యమతదూషణసక్లతిరుక్తాభి
తి, తస్మత్ప్రక్రియాందశయతి (కపిలైతి) కపిలికి ఆసురికి పచ్చశిఖః ఇ

(శిష్యకే) (స్వగతం) సంప్రవృత్తీస్త్రివాదేనంవననీయాశ్చై
ప్రథమం సభాసదకి (ప్రకాశం)

అక్షయ్యకా(శా)న్తిమకరన్దరస్రసక్తా (౧౦ శాన్తిరసః)

అభ్యర్థయేమురభిదక్షిణరోజభృక్లాః |

కామంప్రసీదతయధాహమనన్యభావః

కర్ణామృతానిభవతామవతారయేయం

||౬౫||

(గురుమవలొక్యసవినయనుజ్ఞలించధ్వా) భగవన్ భవదాజ్ఞ
యాప్రతిషీపామితావత్సాక్ష్యా-

త్యాచిమునిభిః ప్రతిపాదితే సాంఖ్యమతే ప్రవణాఃనమాగ్రి ప్రకృతింబ
పురుషంచ పృథగ్విభజ్యపరిత్యాక్షరాత్మానా వీశతేదేవ ఏకఇత్యాచి
వాక్యపరితేషు ప్రధానపురుషైశ్వరైషుప్రకృతిపురుషౌ పృథక్త్వేనతత్వై
అంగీకృత్యఈశఇత్యుక్తం పరంపురుషంనపరన్తినాగ్నీకుర్వన్తి తత్రహేతు
హా, పాపేనమూఢబుద్ధయః ||౬౪||

సంవననీయాః_పశీకర్తవ్యాకి వశీకరణప్రక్రియారందశయతి (అ
క్షయ్యతి) అక్షయ్యః నిత్యోయకి(అంఘ్రిసరోజస్య)కాన్తిరెవమకరన్దర
సకి తత్రప్రసక్తా తదనుభవపరానిత్యక్షకః సరోజవిషయేభృక్లాయ
మాణానిశ్యర్థకః_యుష్మక్సభ్యానర్థయేపార్థయామి, కిమిత్యత్రోఽ
హ (కామమితి) భృశంప్రసీదతమయీతిశేషః యధాయేన ప్రకారేణౌ
హ మనన్యచిత్తీసన్ భవతాంకర్ణయోరమృతాని అమృతవత్సరసాని వ
చనాని అవతారయేయిప్రవేశయేయం కణకరస్యానివచనానియధావ
దేయం తథాప్రసీదతేతి ||౬౫||

తా ప్రథమంప్రతిషీపతి (ప్రధానతి) ప్రధానం ప్రకృతికి పురు
షః ప్రత్యగాత్మాప్రకృత్యాబద్ధైభవద్భిఃసీవ్వికృతాయదితాభ్యాం సహ
పరిగణితకి ప్రధానక్షేత్రపరిత్యాచిశ్రుతి సహసప్రతిపాదితకి పరః

ప్రధానపురుషాయద్వి ప్రకృతియన్తి తైరాదృతౌ

పరగీమపరాధ్యతిశ్రుతిసహస్రమాదామణిః |

కుతరశతకర్తృశైర్భదివిభుఃప్రతిక్షిప్యతే

భవత్పరిగృహీతమస్యపహరస్తుపాటచ్చరాః

||౬౬||

(సేనా) డేవ,

విశ్వపతిమార్యవచసాసాంఖ్యాస్సంమత్సవిగతసంరంభాః |

గణయన్తిపఞ్చవింశంషడ్వింశంసప్తవింశంవా

||౬౭||

(రాజా) భగవత్, యదిభిత్వేతే సేవ్వరతామానీతాః భజన్తు

తావత్ భవత్ ఉమాగోచరాసాంఖ్యాస్త్రయ్యస్తపార్శ్వం

భవద్భ్యః కిమపరాధ్యతి కిమపరాధంకృతవా అనాదరేణ తక్షణేన
యం పరమపురుషం ప్రతిక్షిపామఇత్యత్ర ఆహకర్తృశైఃకరినైః కుతకర్తృ
శత్రైః విభురీశ్వరః ప్రతిక్షిప్యతేభవద్భిర్భది తహిభవద్భిః పరిగృహీతౌ
ప్రధానపురుషరూపమపివస్తుపాటచ్చరాస్తసగరావైశేషిక చార్వాక
దయః అపహరస్తునిమ్భావనాయాం లోటవైశేషికా జగత్తారణత్వేన
పరమాణూనగ్గీకృత్యప్రకృతిమపలపన్తి చార్వాకాదయః శరీరవ్యతిరి
క్తం ప్రత్యగత్మానమపహరన్తి చ జగదీశ్వరానగ్గీకారే భవత్సర్వస్వం
చోరాలపహరేయరితిచద్వన్యతే

||౬౮||

సాంఖ్యానామార్యవచసా ఈశ్వరాగ్గీకారందర్శయతి (విశ్వప
తిమితి) సేవ్వరసాంఖ్యాః ఆర్యసృశిష్కస్య వచసావిగతకోధాః సప్తః
విశ్వపతిం పతింవిశ్వసృత్యుక్తం సర్వైశ్వరమగ్గీకృత్యతత్త్వపజ్ఞా
పఞ్చవింశంచతుర్వింశతి తత్త్వానస్తరమీశ్వరం పఞ్చవింశతయాస్వీకుర్వ
న్తి జీవస్యపఞ్చ వింశత్యై ఈశ్వరంషడ్వింశతయాస్వీకుర్వన్తి జీవాత్ప
రం కాలంషడ్వింశతయాంగీ కృత్యైశ్వరం సప్తవింశతయాంగీకుర్వన్తి
చైత్యభేదః.

||౬౯||

(గురుకి) మహారాజ, మైవంవాదీకి, కిన్తు, అభ్యుపగతేశ్వ
రాణామపి సాఖ్యానాం ప్రాయికసంవాదయోగసమయ సిద్ధపరిచ్ఛి
వైషిష్ట్యేశ్వర పతప్రణిహితచతుషాం ప్రతివ క్తవ్య మయమాదిత్యతా
మాపనిషదవాదీ,

(రాజా) ఆదిష్టవేవాయమీదృశేన భగవతోవాక్యేన,

(శిష్యః) యవేతేయోగాఖ్యైకతించిదపతస్త్రైపరితినః

ప్రజల్పన్వైశ్వర్యంప్రతిఫలనకల్పంభగవతః।

స్వతస్సిద్ధాః బోధప్రశకనబలాదీన్దుణ్ణాణాః

గృణన్తస్త్రయ్యన్తాః ప్రతిఫణితి రేషామవితథా ॥౬౮॥

త్రయ్యన్తపాశ్వఃంభజన్తు త్రయ్యన్తసిద్ధాన్తివదాదరణీయా
భవన్తుకిన్తుత్రైవ క్తవ్యాన్తరం కిచ్ఛేదస్తీత్యథఃకి కింతదిత్యత్యాహ (అ
భ్యుపగతేతి) అభ్యుపగతేశ్వరాణామపి తేషాంప్రాయిక సంవాదోయో
గయోగసమయః తతోక్తపరిచ్ఛివైషిష్ట్యేశ్వరపతప్రణిహితచతుషాం ప్ర
తివచనాథః మార్య ఆజ్ఞాప్యతామిత్యర్థఃకిప్రాయికోబహుస్థలసిద్ధికి
ఉపనిషత్సిద్ధాన్తవాదీ, సాంఖ్యమతస్త్విరస్యతత్ప్రత్యాసన్నంయోగతస్త్రై
మపి ఏకేనయోగఃప్రత్యుక్తఇతిశాస్త్రానుసారేణదూషయతి (యవేతఇతి)
యోగాఖ్యై అపస్త్రైతస్త్రైభాసే యవేతేకతించిత్ పరితినః పరనవన్తకి
భగవతఈశస్య విశ్వర్యం ప్రతిఫలనకల్పం ప్రతిబిమ్బకల్పం ప్రజల్పన్తి,
ఏవంహియోగమతప్రక్రీమా, ప్రధానమేవజగదుపాదానం, ఈశ్వరస్తుని
మిత్రకారణమాత్మం ఈశ్వరస్య జ్ఞానశక్త్యాది కల్యాణగుణాః ప్రతిఫలన
కల్యాణితిజల్పన్తి, యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్, స్వాభావికజ్ఞానబలికియాచే
త్యాది, త్రియ్యన్తావేవ ప్రత్యుత్తరమిత్యాహ, స్వతస్సిద్ధాః జ్ఞానశక్త్యా
దిగుణాః గృణన్తస్త్రయ్యన్తావేవ ఏషామపిప్రత్యుత్తరమిత్యర్థఃకి, ప్ర
ధానమేవ జగదుపాదానమిత్యాదెరపి, సా కామయత్రబహుస్యాం ప్ర

(సేనా) దేవ, కృతం సాంఖ్యకృతాంతసైధిః కృపతైరద్యశిషీతైః।
కాణాదమతభక్తాయకార్యమార్యసృశాసనం ||౬౯||

(రాజా) నియుక్తప్రవాచం భగవతా యథార్హంనిగమాన్త
విపక్షపక్షప్రతిక్షేపాయ,

(శిష్యుః) మహారాజ, అనుతిస్థామియథానియోగం, ఇహహి,
అసద్ద్యవ్యసృష్టిప్రభృత్యర్థక్ ప్రాప్తి
శుక్తిప్రక్రియాణామధిక్షేపతత్త్వం
ఉలూకోపదేశాపదేశప్రవృత్తి
కథాశేషితోసాకణాదప్రణాదకి ||౭౦||

(గురుః) (సబహుయానమీక్షతే)

(శిష్యుః) (సాపహసం) ఆకర్ణ్యతామిదమత్యద్భుతం మహారాజేన,

(రాజా) కింతత్,

జాయెయెత్యాదికముత్తరమితి హృదయం ప్రతిభేదితిః ప్రత్యుత్తరం
అగమబాధోననదర్శితఇత్యుత్తరంభవతి ||౬౮||

(కృతమితి) సాంఖ్యమతసైధిః కృపతైఃషీతైః అద్యశిషీతైర
లం, కాణాదమతభక్తాయకార్యసృశాసనం కార్యమితి ||౬౯||

భగవతాయతీంద్రేణ, యథానియోగం నియోజనానుసారేణైత్య
భక్తి, ఇహహికాణాదమతే అప్రామాణికాభక్తలపనా త్పామాణికా
భక్తి పరిత్యాగాచ్చతైశేషికమతమనాదరణీయమిత్యాహ (అసదతి) అస
ద్ద్యవ్యసృ అవయవాతిరిక్తావయవినః సృష్టిః ప్రభృతిశ్చైవ సమవాయ
పారిమణ్డల్యాదిగ్రహణం, ఏతేషాం కల్పనయాశుక్తిప్రక్రియాణాం బృ
హ్మపాదానకారణత్వాదీనాం దూషణాచ్చ, ఉలూకోపదేశవ్యాజె
నప్రవృత్తిః కణాదస్యప్రణాదకి ప్రణాదరూపం వైశేషికశాస్త్రం స
త్వైరనాద్యతత్వాత్ లోకఅస్తీతి ప్రసజ్జమాత్రైశేషితోభూత్ అత్ర

(శిష్యః) ఏతేకిలకణచరణమతానువర్తినః పరమానందలక్షణం
పరమపురుష సామ్యమపహీయ పాపాణసాధర్మ్యలక్షణం మోక్షమాచ
క్షతే, తథాచకుంభకర్ణవివచితే, శాపవతస్యానుగ్రహస్సాన్యత్

(రాజా) సత్యమేతత్,

(సేనా) దేవ, అర్థవైనాశికాస్తావదాద్యేణవిముఖీకృతాః

అర్థవైనాశికాస్తేవేదినాశ్యావేదదూషకాః ॥౨౧॥

(రాజా) (సాశక్తుం) అర్య, పర్యాప్తసీతః సప్రజాలకోవి
దానాం తథాగతానానిరాసే,

(శిష్యః) (సామర్థ్యమివ) రాజః, అపర్యాప్తాస్తేవేత్వదాది
ష్టస్యమమైకస్యాపి ప్రతిపాదయతి,

తథాహి, కథయతిజడోవిశ్వంవైభాషికః క్షణభిష్కరం

పరమనుమితంబాహ్యంసౌతాన్రికోమతిచైత్ర్యతః

మూషణాన్తరంవత్తుముపకగమతే, (అకర్ణ్యతామతి) పరమానందోలక్ష
ణమయస్యతత్ పాపాణసాధర్మ్యరూపం, ఆచక్షులేవదన్తి, తథాత్వేకో
దోషఇత్యతాహ, విజయతే మోక్షప్రాప్త్యావిజయతే, తస్మిన్పతే
కుంభకణఃస్య శాపవవానుగ్రహాఃకృతఃస్యాత్, (అర్థవైనాశికాఇతి)
అర్థవైనాశికాః అర్థవేదబాహ్యకా సాన్యదయఃఅగమస్యానుమానా
న్తర్హివమన్తరేణపుకక్పామాణ్యానజ్ఞీకారాత్ అవైదికపరమాణుకార
ణత్వకల్పనాచ్చఅవైదికాదృష్ట్యేశ్వరాద్యజ్ఞీకారాచ్చ, ఏషామధవైనాశి
కత్వం, వైనాశికగణాః శూణావేదబాహ్యకా బౌద్ధాదయః ॥౨౧॥

సాశక్తుంబౌద్ధానామైంద్రజాలిక త్వదశనాదాశజ్ఞా, పర్యా
ప్తసీ సమధీసి కిమతిప్రక్షి, పర్యాప్తసీతినంశయాత్సమర్థం, మ
మైకస్యాప్యేతనద్యేప్రతిపాదయతి (కథయతి) జడోవైభాషికః సాగతై
త్వతి తదేవ ప్రతిపాదయతి

తదిదమన్యతంయోగాచారస్తథానిఖిలంపరే

స్వవచనహతాస్సర్వేగర్వంత్యజన్తిమమాగ్రతః

॥౬౦॥

(తథాపీ) చస్తాదన్తివిధానలంపటధియోదిజ్ఞాగముఖ్యాజడాః

శ్రుణ్వన్తద్వద్యవిపద్యతేపరమియంశితోభవత్పక్షతః।

బుధ్వాబోధ్యముదాహరన్తివిశదంబుద్ధాదయశ్చేజ్జితం

నోచేద్ధన్తజితంపునస్తదిహనస్తూర్యన్తుజోఘుష్యతాం ॥౬౩॥

దేశవిశ్వంజగత్క్షణ భంగురంకథయతి, సాత్ప్రనికస్తుచాహ్యంపదా
ధౄం ఘటపటాదికం మతిచైత్ర్యతః జ్ఞానస్యవిచిత్రభావాత్ నానాకా
రాత్ హేతోః కవలమనుమానగమ్యం వదతి, తదిదంవైభాషికసాత్ప్ర
న్తికాభ్యాం క్షణికత్వేనానుమేయత్వేనకథితం జగద్యోగాచారక అన్య
తం మిధ్యేతివదతి, పరేమాధ్యమికాః నిఖిలంజ్ఞాతృజ్ఞేయజ్ఞానం సర్వమపి
తథామిధ్యేతివదన్తి (అన్యతమితి) అత్యంతశబ్దస్తుచ్చపద్యాయః ఏవ
మన్యోన్యం స్వస్వవచనహతాః స్వవచన విరోధాదేవ సర్వవితేవైభా
షికాదయః మమసన్నిధౌగర్వహీనావర్తంతే ॥౬౧॥

తేషాంత్యక్తగర్వత్వమేవ ప్రతిపాదయతి (తథాపీత్యాది) గ
జాయధాదస్తాదన్తి, యుధ్యన్తి, ఏవంవాదవిధానై లమ్ముటబుద్ధయః
దిజ్ఞాగోనామకశ్చిత్ సోగమతప్రవర్తకః తత్ప్రభృతయో బుధామద్వ
చక శ్రుణ్వన్తు, అద్యేనానీం భవత్పక్షిణాం యుష్మత్పక్షస్థానాం భవత్ప
క్షతః భవత్పక్షే, ఇయశ్శితాసర్వం క్షణికమితిశితోతే పరంవిపద్యతే
విపదంప్రాప్తోతి కుతఇత్యత్రాహ (బుధ్యేతి) బుద్ధాదయోభవన్తః
బోధ్యమథౄం బుభ్వా ఉదాహరన్తివా, అబుధ్వావా, ప్రథమేబోధ
బోధనక్షణాదనన్తరక్షణే క్షణికత్వ కథనాత్ క్షణికత్వం భగ్నం, అబ్య
ధ్వాచేత్ ఆశ్రయాసిద్ధి క్షణికత్వంగతం అస్మాభిజితం ఉభయధా
క్షణికత్వస్యసాధయితుమశక్యత్వాదస్మాభిజితమితి నమూర్యం భృశం
భవ్యమతు ॥౬౩॥

(సేనా) (సశ్లాఘం) దేవ, పరిమితగంభీరమక్షోభ్యమిదం
పారిషద హృదయజ్ఞమమార్యవచన ముపశ్రుత్య పలాయితా స్సౌగతా
పశదాదిశందిశం ప్రవిశన్తి, అపిత్వయం మాధ్యమికోనామబాధ్యమతనా
నీరవీరః కథితమపిదూషణమనాదృత్యవైయ్యత్యమాత్రావప్తంభేన పా
ణ్డీత్యం ప్రఖ్యాపయతి, తదయం విశేషతోఽప్యన్మూలయితవ్యః, య
త్రైవముద్ధోషయతి,

భాషావైభాషికానాంశుభమనుభవతుస్వస్తిసౌత్రాన్తికేభ్యః
యోగాచారాఃప్రయోగంవిజహతుకిముతస్త్రిశ్చరైశ్చరాద్యైః
మిత్థ్యాతత్వవ్యవస్థావిఘటనఘటనోద్దణ్డశౌణ్డీర్యచణ్డః
నిస్తత్వాద్యైవతవాదీనిరుపధికకథాదుర్జయోనిర్జహితే ||౨౪||

సప్రశంసం, పరిమితం తథాపిబహ్వాధికగభీతం పరైరదూఢ్యం
సభ్యమనోహరం, సౌగతహతకాకి దశసుదిక్షుప్రవిష్టాః, అపితు అధా
ని అయంమాధ్యమిక ఇతిప్రసిద్ధః బాధ్యమతాగ్రయా యా కథితమపి
క్షణికత్వదూషణ మనాదృత్యప్రాగల్భ్య మాత్రాశ్చయతయా స్వపా
ణ్డీత్యం ప్రఖ్యాపయతి, ఉన్మూలయితవ్యః ఉద్ధరణీయః, విశేషతోనిరస్య
ఇత్యథః తస్యబిరుదంకథయతి (యత్రైవమిత్థ్యాది) వై భాషికాణాం
శాస్త్రంశుభం పాప్రీతు, సౌత్రాన్తికేభ్యః స్వప్రస్తు, ప్రయోగం
జగన్మిత్థ్యాత్వసాధనానుమానం త్యజన్తు, శుకరాద్యైః శంక గాదీనాం
విజ్ఞానమాత్రమేవసత్ అన్యత్ సర్వమిత్థైవచనాజ్ఞేకారాట్, మిథ్యా
తత్వైత్థ్యాదిమిత్థ్యాత్వం శూన్యతత్వం స్వః టన దూషణంతస్య
ఘటనంనామ పరిహరణంతేన ఉద్దణ్డచుచ్చుజ్ఞులంశౌణ్డీత్య సా త్యైం
తేనచణ్డః పరవాదిఘటపితకి నిస్తత్వంకిమపినా స్తినర్వశూన్యమిత్థ్యా
సర్వశూన్యతాతద్యైవతవాదీ, త దేవా స్తేఅన్య రా స్తీనాదీశూన్యతత్వా
ద్యైవతవాదీనిరుపధికకథా అకైతవవాదకి తేనహేతునాదీజయం ఉ
ధిశ్చద్మ నిజహితేవాదాయ నిగచ్ఛతి

(రాజా) ఆర్య, విశ్వమిత్యాత్వవ్యవస్థాపనోవైతణ్డికపణ్డితం
మన్యః శూన్యవాచీపునశ్శూన్యతాం ప్రాప్యితవ్యకి,

(గురుకి) భద్ర, సావధానమభిదధ్యాకి,

(శిష్యకి) కిమత్రావధాతవ్యం, అయంఖలుజనసీవన్ధ్యాత్వప్ర
తిజ్ఞానసంవాదిభిరయథాయథప్రలాపైరాత్మనోపి మానమాజన్మమరణ
ముపసాదయిష్యతి,

అపిచ, పరస్పరవిఘట్టనత్కృతతరగశస్త్రచ్చటా

తిరసక్రూతచమత్కృతిస్సవ్యయమఖణి వైతణ్డి కః!

కిమత్రపరిశిష్యతేకిమపిదూషణోదా వనం

స్వతోసహతముద్గరప్రహరణప్రయాసాయతే

॥౨౫॥

విశ్వమిత్యాత్వం సర్వశూన్యత్వం తద్వ్యవస్థాపనై శూన్య
వాదిమాధ్యమికః పునరితివాక్యాలంకారై శూన్యతాం తుచ్ఛతాం, అవ
ధాతవ్యం అత్రకిమస్తీస్యిష్యః తదేవదశయతి (అయంఖల్వీతి) య
ధాజనసీ మేవంధ్యేతి ప్రతిజ్ఞావ్యాహతా, తత్పద్మచైరిత్యర్థః అయథా
యథం అన్యతంసర్వంశూన్యమిత్యాది ప్రలాపైస్సర్వమిత్యనుభవేనైవ
సర్వత్వస్య సత్వసిద్ధిః తస్యశూన్యత్వప్రతిజ్ఞానై వ్యాహతిరితిభా
వక్తి, సర్వమిత్యను భవస్యాసత్వేషశచిమణవదను భవస్యైవాభాత్
సర్వమితవచనానుపపత్తిః తేనస్వస్యసర్వదామానవతమేవోపనాదపా
యితమిచ్చతీతిభావః, తస్యస్వవచనమేవఖణ్డినమిత్యాహ (పరస్పరేతి)
అన్యోన్యం యద్విఘట్టనం విహననంతేన భగ్నాయతకశస్త్రచ్చటా
తకావ్యవశస్త్రాణి తేషాంఘటయాసమూహేనన్యక్తృతసామర్థ్యేకి
వైతణ్డికః మాధ్యమికః స్వయమేవాఖణ్డివ్యాహతతరగభాషణాదితి,
స్వయమేవఖణ్డితత్వాత్ తన్మతదూషణమస్మాభికి వక్తవ్యం కిమత్రపరి
శిష్యతేత్యాహ (కిమత్రేతి) తథాస్యస్మాభిరుద్భావితంచే దూషణం
మూఢ్యాభావాదప్రయోజనంస్యాదిత్యాహ (స్వతః) స్వయమేవఖణ్డి

(నేపథ్యే) విశాచాః పిశాచాః,

(సేవా) మైవం, దిగంబరాస్త్యేతే సౌగతమత నిరసనసనా-

నపిషాదశబళితాః ప్రత్యక్షం పరోక్షాచ్చప్రమాణమమరుద్ధానాః ప్రతా-
రయన్తిపరాన్,

శిథిలోదయసప్తభృజ్జిశితా-

విషమోపన్యసనవృథావిలతాః!

మలినాస్త్రజమేమమూరపిళ్ళ

భ్రమతైరెవవిలోభయన్తిమద్భాన్

॥ ౨౬ ॥

తత్ప్రతిక్షేపార్థమయమాజ్ఞాయతామార్యకి,

తోయోముద్గరకి ముసలంతస్య పునఃఖిణ్ణనవద్వ్యసౌభవతి స్వతచివని
హతే పురుషే పునరపిముసలప్రహరణన్యాయాత్ ప్రయాసః నిష్ఫల
శ్రమిభావః ॥ ౨౭ ॥

ఆగచ్ఛతోదిగచ్ఛరానాలోక్యజనోవదతి (విశాచాఃపిశాచాఃఇతి)
ఆగచ్ఛన్తిశిషః, మామైవంజనైర్యథోచ్ఛతేచివంనెత్యర్థః, (సౌగత
నిరసనసతి) సనోత్తమః సతాంక్షణికత్వనిరాసేన విషాదస్తు పరమా
ణుకారణత్వనిషేధేనేతిమన్తవ్యం, పరోక్షమనుమానంచ, పామరప్ర
తారణప్రకారమాహ (శిథిలెతి) శిథిలమూలాయాసప్తభంగీస్యాదస్తిస్యా
న్నాస్తీత్యాదికాస్యాదస్తి, స్యాన్నాస్తి, స్యాదస్తిచనాస్తిద, స్యాదవక్త
వ్యం, స్యాదస్తి చావక్తవ్యంచ, స్యాన్నాస్తిచావక్తవ్యంచ, స్యాదస్తి
చ నాస్తిచావక్తవ్యంచ, ఇత్యాదిరూపాతస్యా శ్చిక్షార్థః ౧విషమోప
న్యాసః అస్తి నాస్తీతివ్యాహతోపన్య సనమిత్యర్థకి, తెనసజ్ఞాతవృథ
యామనః పీడయావిలతాః లజ్జితాః మలినామలపంకధారిణి మద్భాన్
అజ్ఞాన్ విలోభేయన్తివచ్ఛయన్తి ॥ ౨౮ ॥

(రాజా) ప్రతిక్షిప్తంవిదధతాంవిహితంప్రతిషేధతాం

కథవాప్య సతిక్షేపకార్యస్సవచనాద్యతే ॥౨౨॥

(గురుమవలోక్య) భగవత్, అమిషామాదిత్యస్తంభన పాపాః

స్ఫోటన ప్రతిమాజల్పనాదివిప్రలంభోపాయానాం భవత్ప్రసాదవః
ప్రతిక్షేపకర్తా,

(గురుః) మహారాజ, తథావిధకుహకవృత్తీనాంరా జభిరేవ
జ్ఞోదాతవ్యః,

(శిష్యః) సాపహాసం,

భక్త్యాభక్త్యస్వపరసమయస్థాపనాదూషణాది

మ్యైకాన్త్యంయేజహతివిహతింక్వాపివైతేవిదన్తి

దైవైరేషాంనిగమపదవీదూషణోద్ధిగ్ధరోమైకి

కతోనూనంస్థిరశిరసీజోలు ఇన్ధనేనైవదణ్డః ॥౨౩॥

శేషస్తభగవతి మహారాజేచాయతతే,

(రాజా) సేనాపతే, ఆః కష్టమమిషామాలోకనం, ఉత్సార్వ
స్తామేలేశ్యప్తిగోచరాత్

(ప్రతిక్షిప్తమితి) స్యాన్నాస్తీతి నిషిద్ధంస్యాదస్తీతివిదధతాం వి
హితం ఏకదశేన అన్యోన్యంశేన ప్రతిషేధతాం స్వవచనాద్యతేకో
వాన్యః ప్రతిక్షేపకి స్వవచనమేవ ప్రతిక్షేపకమితిభావః ॥౨౪॥

వచ్చినోపాయానాం, భవత్ప్రసాదవచన(భక్త్యాభక్త్యైతి) సప్త
భగ్వేపరిగ్రహేత్ భక్త్యాభక్త్యాదిమస్వపరపక్షస్థాపనాదిమ సర్వత్ర ఏ
కాన్త్యం నియమంయే విజహతిత్యజన్తి ఏతేకుత్రాపివిహతింనవిదన్తి,
తేషామేషాం నిగమపదవీ దూషణేన ఉజ్జ్వల్నితరోష్టేదౌ వైరేవ
స్థిరాణాం శిరసీజానాం కేశానాముల్కు ఇన్ధనముద్ధరణం తేనైవద
ణోద్ధతః ॥౨౫॥

(సేనా) దేవ, భవత్ప్రతాపతపన ప్రతిహతదృష్టయోఽదివా
భీతా ఇవానార్యాధిష్ఠితేషు గిరిగహ్వా రేషునిభృతం నిలీయస్తే,

(రాజా) కేళునరేతేషుపణకాదివదనైగమికల్పిధారిణి కిమ
భ్యుగ్గోవ్రతమాస్థాయతాపసవిడంబినస్త్ర్యయ్యంతముపరున్ధనే ప్రమథగ
ణానుకారిణి కేచిత్.

(గురుః) ఏతేచనైగమికధర్మకళమోపమర్దినః కడంగరీయా ఇష
దూరతః పరిహరణీయాః,

(శిష్యః) స్వయమేవైతేదూరీభవన్తి,
యథా, కపిలకణాదబుద్ధకచలుఞ్చనతస్త్రకథా
కలకలకోవిదేషుకథకేమగళన్మతిషు।

శేషందణ్డనశేషంతుభగవతి గురూమహారాశేష్యయిత ఆయతతో
గ్రీనభవతి, అవశిష్టోదణ్డోయుష్మాభిరేవకర్తవ్య ఇత్యర్థః, కష్టంపా
జనకం నీచాధిష్ఠితేషు గిరిగహ్వా రేషుసముద్రా ప్లాంత దేశేషునిభృతం
సృష్టృమం గూఢావర్తనై, అధపాశుపతమతభక్త్యా యోపక్రమతే (క
పునరిశ్యాది) తుపణకాజైనాః అవైదికచ్ఛిన్నధారిణి ఉగ్గోవ్రతంపా
శుపతం, తాపసానుకారిణి, ఉపరున్ధనై-పీడయన్తి, ప్రమథగణాః రు
దానుచరాః వైదికధర్మాభ్యు సస్యభక్షకాః కడంగరీయా శ్చార్చితః
సస్యభక్షకాగవాదయాః, స్వయమేవదూరభవనందశ్శయతి (కపిలతి)
చలుఞ్చనానైరాః తచ్చాస్త్రమధికృత్యవాద కోలాహలం సమథా
యే కథకావాదినః తేషుగళన్మతిషు భ్రష్టమతిషుపరాజితేష్విత్యర్థః
తద్దృష్ట్యామునివరోగాతవతి తస్మైకసాపరాధజనః పాహ్మణజనః కే
నచిత్రారణేనాపరాధగతి కథాపురాణేషుఅనుసంధయా, త్రిపుణ్డీధారి
ణోయాయుః భస్మోద్ధూళనతత్పరాః, భవిష్యత్ప్రయోగాహఃకృమిత్థ్యా
జ్ఞాన ప్రలాపిన ఇత్యాది, జనానాం మోహనైకుతూహలినామశుపతినా

మునివరసాపరాధజనమోహనకౌతుకినా

పశుపతినాయదుక్తమపయాన్త్యధతత్ప్రవణాః || ౭ ||

(సేనా) దేవ, అమీపునరార్థవచనమసహమానాదిగ
రాదివత్ కేనాపి విప్రలంభోపాయేల స్వసిద్ధాన్తశ్రద్ధాసంపర్ధనా
ప్రయతన్తే, అత్యతావదిమాప్రత్యాయనామావరన్తి, యదకాన్డం
వర్హాసమయమదిశన్తి,

(నేపత్థేయ) పలాయధ్వంపలాయధ్వం,

(రాజా) కంకిమిత్యవలోకయతి,

(సేనా) నాన్యకీచ్ఛిత్,

అత్తోరజ్జనవర్తికాయవనికావిద్యున్నటీనామియం

స్వర్గక్తాయమునావియజ్జలనిధేర్వేలాతమాలాటవీ|

యదుక్తం పాశుపతం శాస్త్రం తత్ప్రవణాః తచ్చాన్తనిష్ఠాః
శుపతాః అథతద్దశనానన్తరం స్వయమేవాపసరన్తి || ౮ ||

దిగమృరాజైనాః, వచ్చనోపాయేన స్వసుతే సర్వేషామాదర
భివృద్ధయేప్రియస్యన్తి, తత్యివిప్రలమ్భనై ఇమాంకాలమేషుజాలోద్గమన
రూపాం విశ్వాసజననార్థం, ఇమామితి సామాన్యతడక్తాంవిశేషతో
దశయతి (యదితి) అకాణ్డే అకాలేవేర్హాసమయం (ప్రాప్యట్కాలం,
పలాయధ్వం పలాయధ్వం మేఘోద్గమందృష్ట్యాజనోవదతి, నాన్యత్
కిచ్ఛిత్, అన్యత్ కిమపిస్వాభావికంనాస్తీత్యర్థః, అన్యఐన్ద్రజాలికత్వాత్
(అత్తోరితి) ప్రప్యథాంలోచనయోః అజ్ఞానశలాకావిద్యున్నటీనాం నృ
త్యస్తీనాం యవనికాతిరసగుణీస్వగ్గంగాయాః సమీపస్థాయమునా
అకాశాఖ్య సముద్రస్య వెలాయాం సజ్జితాతమాలాటవీ వషాః
ప్రాప్యట్ స్త్రియః తాసాంకబరీ కేశపాశస్థానీయా, పూర్వదిగంగనా
యాః అలజ్జా-రాధకస్తూరికా కన్దపగజస్పదపాణిమదేన సజ్జితా

వర్షాణాంకబరీపురస్తరదిశాలజ్ఞానరకస్మూరికా

కస్తర్పద్విపదర్పదానలహరీకాదంబినీజ్యంభతే

॥౮౦॥

శ్చ, ప్రత్యపగ్గతిబుధ్యమానకలికానీరన్ధ్రసీపాటవీ

నిస్సాధారణనిస్సరన్మధుసుధాసారభ్యసారస్పృశః॥

కోడాదంబుముచాంతురన్తికతిచిత్కోడికృతాదన్తిభిః

ధారాని క్తవస్తున్ధరాసురభయోజన్హాసమీరాజ్ఞురాః ॥౮౧॥

సర్వేనసంధ్రమాద్భుతమవలోకయన్తి,

(రాజా) భగవన్, కిమస్త్యేషాంపతీకారకి,

(గుగుః) కిమస్మాభిరతయతితవ్యం,

సకైటభతమోరవిర్మధు పరాగజన్హామరుత్

హిరణ్యగిరిదారణస్త్రిటితకాలనేమదుగ్రమికి

మదజలవీచిః ఇతిజనైరుత్ప్రేత్యమాణా ఇయంమెఘమాలా ఊర్ధ్వం

ప్రసవతి,

॥౮౨॥

తతఃమన్దవాయూన్వన్తయతి (ప్రత్యగ్రేతి) తత్క్షణవికసతోఽర

కనిబిడితా నీపానాంకదమ్బనాం అటవీతస్యాః అసాధారణం యథా

తథానిర్వన్తకరన్దామృతస్య సౌరభ్యపరిమళే యస్సారాంశః తత్స్పృ

శః, దన్తిభిః కోడికృతా ఉపగృహీతాః ఆదృతాఇత్యర్థః, వసుంధ

రాయాః పరిమళవన్తఇమేకతిచిత్సమీరాజ్ఞురాః మేఘానాం కోడా

త్సమూహాత్ నిస్సరన్తిత్యర్థః

॥౮౩॥

ససమ్భిమాద్భుతం, వవదశనాల్ సమ్భిమః అకాలాత

కేతమాగమనాదద్భుతం, అమీషామైన్ద్రజాలికవ్యాపారాణాం భగ

వానెనాత్రప్రతికరైత్యాహ (సకైటభతి) కైటభాఖ్యాన్తకారస్య సూ

ర్యః మధుకి మధ్వాఖ్యోరాక్షసః సవివపరాగః తస్యజంఘామారుతః

హిరణ్యాసురవివగిరికి, కాలనెమిరెవదుగ్రమః అత్రకింబహునాభాషితేన

కేమత్రబహునాభేజద్భవపయోధిముష్టిస్థయః

కథన్మభవతిస్వయంకపటకర్మ నిర్మూలనః

||౨౨||

సశ్వే (సహర్షవిస్మయం) ప్రసన్నాఃఖిత్వేతాదిశావిదిశశ్చ,

(గురుః) భక్తజనవత్సలే భగవతప్రసేదుషికిన్నామనప్రసిదతి,

(రాజా) భగవత్, అమీపునస్సాత్వతంశాస్త్రపథీయానాస్త్రయ్యో

స్తవాదిభిరైక్యమివాపన్నాబల్పజప్రాయబహువిధవిద్యాజల్పవిముఖీకృత

మానసా బహిరస్తశ్చశుద్ధాః శ్వేతద్వీపవాసినఇవశుభంయవః పురుషా

స్తామిమామాపనిషదీంపరిషదం ఉపజిగమిషన్తి,

(అపిచ) పరమపురుషప్రత్యాసత్యావిముక్తపృథగ్జ్ఞానాః

తదభిగమనోపాదానాదైర్గవస్థ్యమనోరథాః

భజతాం భవపయోధేః సంసారిసాగరస్య ముష్టిస్థయః ముష్ట్యాచు

శక్తికృత్యాగస్త్యవత్పాతా దీపంసర్వవిరోధిఃరాసనో భగవాన్ ఇహ

కపటకర్మణి ఐన్ద్రిజాలికస్య స్వయమేవ నిర్మూలనః కథంనభవతి

వత్యైవేత్యధః

||౨౩||

తదానీమేవాపగమాద్విస్మయః, ప్రసేదుషిప్రసన్నైసతి, దిశాం

ప్రసదనం నాశ్చర్యమితిభావః, అథపాఞ్చరాత్రికాణామవైదికత్వమా

శంక్యచరిహర్తుముపక్రమతే (అమీపునరిత్యాది) సాత్వతంపాఞ్చరా

త్రం శాస్త్రం, వెదాద్భిరైకరాశ్యమాపన్నా ఇవస్థితాః బల్పజాగో

మయాదుత్పన్నాస్తృణ విశేషాస్తత్సదృశాః బాహుల్యాత్తుభ్యత్వా

చ్చసాదృశ్యం బహువిధాయా విద్యాస్తైర్వివేక్యైక తాసాంపారేవి

ముఖతచిత్తాః, యద్వావిద్యాచేవజల్పః, బహిశ్చరీరతః అన్తర్మానస

తశ్చపరిశుద్ధాః తత్తద్భిష్టాస్తమాహ (శ్వేతద్వీపేతి) శుభంయవః శు

భాన్వితాః ఔపనిషదీం పరిషదం వెదాన్తినాం గోష్ఠీముపగన్తుమిచ్ఛ

న్తి పునరితితాన్ శ్లాగుతే (పరమపురుషేతి) పరమపురుషే ప్రత్యా

సమత్తిదివిషద్వర్గేనాథప్రభావసమీక్షయః

జహతితథామేమానాటోపంపరస్పరజీవితాః

||౧౩౩||

కిమేతస్మత్తేప్యతివక్తస్యచస్త్రాస్యః

(గురుకి) (మూర్ధానమానోద్దిశ్యైకకర్ణావిధాయ) నఖిలునఖిలు

నబాధః ప్రతిరోధోవావేదసాత్వశయోర్మిభిః

కుద్యశాంతద్భిః మోహార్యశ్శుశ్రోత్రివపరీక్షకైః

||౧౩౪||

సత్త్వా, యద్వాపరమపురుషా భాగవతాః పృథగ్జనానీచాకి తస్యపర
మపురుషస్య యాన్యభిగమనాదీని త్రైస్సఫలాభిలాషాకి అభిగమనాదీనాం
భగవత్త్రై- కర్యయాపత్వాదవత్త గమనోరథత్వంతేషాం, నాథస్యభగ
వతః ప్రభావసమీక్ష్య దేవవగైసమసుకర్వతినత్యపి, గర్వేణయఃస
వృష్టిమః తంత్యజన్తి, అన్యోన్యమేవ జీవితంయేషాం, పరస్పరంజీవితా
జీవనవృత్తిర్యేషామితివా జీవితవత్ప్రియ పరస్పరాభ్యర్థః ||౧౩౩||

ప్రతివక్తస్యోదూషణీయం, నఖిల్విత్త్యక్తముపపాదయతి (స
బాధఇతి) వెదసాత్వశయోః వెదపాఞ్చరాత్ర శాస్త్రయోః విరో
న్యోన్యబాధకి ప్రబలైన దుబళలస్యపీడా, సనాస్తికుల్యయోః పీడ
నం ఉభయమపినాస్తి బాధప్రతిరోధాభావాత్ పాఞ్చరాత్రే పరిహ
ర్తస్య దూషణాంశోనాస్తీత్యర్థః కర్తవ్యంకిచ్చేదస్తీత్యాహ, కుద్య
శాం కుద్యస్తీనాంతద్భిః పరస్పరబాధప్రతిరోధభ్రమః యథాన్యే
షాం (శుశ్రోత్రివేతి) శుశ్రోర్బాధ ప్రతిరోధభ్రమే ఉభయోరపి పా
మన్యాత్ యథావిషయవ్యవస్థాపరీక్షకైః కల్పితే, ఏవంశుతి పా
ఞ్చరాత్రయోః కుద్యస్తీనాంబాధప్రతిరోధభ్రమస్య పరిహారోవక్తవ్య
ఇత్యర్థః ||౧౩౪||

వారయామికుద్యప్తిభ్రమం వారయామి, కుద్యప్తిక్ ప్రతివద
తి (శుశ్రోత్రివేతి) సాక్షాత్పరవత్ప్రితేతే భ్రమస్యావకాశోనా

(శిష్యః) తదహం వారయామి, శుశ్రవన్తుచపరమపురుషప్రణేతే
 పఞ్చరాత్రతస్త్రేతస్త్రాన్తరవత్పాదేశికదోషోద్వేషకాఃపఞ్చతమ్నాన్
 ఆరోహన్త్వనవద్యతరకాపదవీసీమాదృశాంమాదృశాం
 పక్షేకార్తయుగేనివేశితపదాఃపక్షేపతద్భ్యుపరాణః
 సర్వానుశ్రవసారదర్శినశిరశికంపద్విజిహ్వశనః
 క్షీడాకుణ్డలహాశిరత్నఘృణిభిస్సారాత్రికాసుక్తయః॥౧౫॥

స్త్రీతి సూచ్యతే, (పరమపురుషఇత్యాదినా) తస్త్రాన్తరవత్ పాశుపతా
 దివత్ క్వచిత్ క్వచిద్దోషముత్పేక్షమాణాః వాసుదేవాత్సంకషణా
 నామ జీవోజాయత ఇత్యేకదేశగత జీవోత్పత్త్యాది దోషోద్భావకాః
 విజ్ఞానాదిభావేనాతదప్రతిషేధగతి సూత్రకృతైవ తత్పరిహారకృతే త
 స్యాన్యధావణానం కుర్వంతః అత్యానం సూత్రకృతోపిపణ్డితం మన్య
 మానాఇత్యర్థః, శోతవ్యం కిమిత్యత్రాహ (ఆరోహన్త్వతి) అనవ
 ద్యాయాతకపదవీసత్తకపదవీతస్యాః సీమాదృశాం పారదృశ్వనాం
 మాదృశాం సత్తర్కపరికర్మిత వెదాన్తపక్షపరిగ్రహ మాత్రాత్సాదృ
 శ్యం స్వస్యచ పూర్వాచార్యాణాంచ, పూర్వాచార్యాణాం పక్షేవ
 దాన్తసిద్ధానై, కీదృశై, కార్తయుగకృతయుగ సమ్భన్ధినికృతయుగతస్య
 విజృమ్భణాత్ తత్ర నివేశితపదాః వెదాన్తసిద్ధాన్తమను ప్రవిశ్యస్థితా
 ఇత్యర్థః (సర్వేతి) అనుశూయన్త ఇత్యను శ్రవావేదాః సర్వవేద
 సారదర్శితస్య వెదాత్మకత్వాత్, సశిరశి కమ్పి భగవత్పు పురతఃపఞ్చ
 రాత్రీసారాథః శ్రవణాత్ శిరశి కమ్పః తెనసహితః సశిరశి కమ్పశ్చ
 పౌద్విజిహ్వశనశ్చ, ద్విజిహ్వస్సపాః అశనంయస్య తస్యనిహంగత్వర
 స్య సంహితాకర్తుః క్షీడాకుణ్డలపద్మ మహాపద్మాఖ్యానాగౌతయోఃమా
 శిరత్నస్య కాన్తిభిః సారాత్రికాః సీరాజనవత్యః సీరాజితా ఇత్యర్థః
 శ్లాక్షయః శ్రీపాంచరాత్రసూక్తయః పక్షేపతద్భ్యు పక్షపాతిభ్యః

నిరూపితంహిసాత్వతప్రామాణ్యంనిఖిలనిగమవ్యసన వ్యసనినా
మతిమన్థాననిర్వృధితనిగమ సిద్ధసముదిత మహాభారత చంద్రచంద్రికాని
రవశేష ముషితభువన భవనోదరతిమిరేణ బాదరాయణేన భగవతా
నారాయణేన.

తత్ర, స్వతస్సర్వావేక్షీశుతిశతశిరస్తామచరణః

స్వభృత్యాస్తస్తామాయదిదమనఘంతస్త్రమకృతః।

పరాఁ అపక్షపాతినోవ్యాసాదీఁ పశ్చరాత్రప్రామాణ్యవాదినః ఆరో
హస్తు ఆశ్రయస్తు ఆశ్రిత్యప్రమాణతయాజయన్విత్యర్థః, వ్యాసాది
భిః ప్రామాణ్యస్య స్వగ్రన్ధేనసమర్థితత్వాత్ పక్షపాతిభిః యశ్చించిదు
చ్యతాం నామేతిభావః ||౫౫||

వ్యాసేనస్వగ్రన్ధే శీపశ్చరాత్రస్యప్రామాణ్యంపాధితమిత్యాహ
(నిరూపితమిత) సమర్థితమిత్యర్థః, తస్యసర్వజ్ఞత్వం దశేయత్య
(నిఖిలత్వాదినా) నిఖిలవేదవ్యసనేతాత్పర్యవతా (మతిమన్థానైత్వాది)
బుద్ధిరెవమద్ధణ్డః నిగమసిన్ద్రిక సముదితోయో మహాభారతచంద్రిక తస
చంద్రికా తదర్థజ్ఞానంతేన నిరవశేషం నిశ్చేషంభువనోదరశబ్దేన తద
స్తర్వరిజన ఉచ్యతేతత్తిమిరమజ్ఞానంయేన బాదరాయణరూమితా,
తత్రచమహాభారతే కుత్రపశ్చరాత్రప్రామాణ్యం ప్రతిపాదితమిత్యా
హ (స్వతః) సర్వజ్ఞభృత్యర్థః శుతిశతస్య వేదగణస్య శిరస్తామం శి
రోభాగరక్షకంచరణంయస్య 'సర్వవేదాస్తప్రతిపాద్యపాదారవిస్తభత్య)
ర్థః స్వభృత్యా స్వశేషభూతా నోస్మాక త్రాతుం సంసారాదు
ద్ధర్తుం అస్మదుజ్జీవనాథమిర్వర్థకం అనఘం వేదవన్నిదుష్టం స్వతః ప్ర
మాణభూతమిత్యర్థః తంత్రీ శ్రీపాశ్చరాత్రశాస్త్రంకృతవాః తత్రే
తిశేషః ఇదం శ్రీపశ్చరాత్రస్త్రం శ్రేయః పరమపురుషార్థరూపం
పుణ్యం పాపాత్ శోధనంహితతమం పరమహిత ప్రతిపాదకం ఇతీవ

ఇదం శ్రేయశ్చ ప్రణ్యంహితతమమితివప్సపదిశః

మునిశిపా రాశర్యశి ప్రకటయతిమానంతదఖిలం ||౧౬||

సేనా) దేవ, అపరభవాదం పారాశర్యః పశ్చరాత్రం
తస్మాదప్రతిష్ఠాపితవాః,

(రాజా) భగవత్, గురుకుమారిలమతానుసారిణః కిమేతేనిర

సనీయాభవచ్ఛిష్యేణ,

(గురుశి) మహారాజ, అమీపునరాగమాభి రక్షణప్రవృత్తా

వేదాంతపరిత్యాగినస్తోషయితవ్యాభీషయితవ్యాః,

(శిష్యశి) (సాపసఃసం)

ఇవశబ్దావాక్యాలజ్ఞానై ఇతిఉపదిశః అనెనఇదం శ్రేయశ్చదం ప్రణ్య
మిత్యాది మహాభారతవచనం సూచ్యతే తత్రఇదమితిశబ్దేన ప్రకృతస్య
పశ్చరాత్రస్యగ్రహణమితిద్యోతయతు మత్రాపీదం శ్రేయశ్చక్షుపాత్తం

ఇదంశతసహస్రాద్ధిభారతాఖ్యానవిస్తరాత్ |

అవిధ్యుచిమథానందద్వోష్టుతమివోద్యతం ||

ఇత్యాదిభేదివ్యతి మాణం వైఎతదేవానుశాసన మిత్యత్రానుస
న్ధేయం పారాశర్యోవ్యాసః తదఖిలం పశ్చరాత్ర శాస్త్రమాపాదను
స్తకం ప్రమాణమితిప్రకటయతి అన్యేషాంతన్త్రాగ్రాం క్వాచిత్తం పా
మ్యాం శ్రీ పశ్చరాత్రంతుసర్వత్రప్రమాణమిత్యుక్తవాః ||౧౭||

అయంశిష్యశి అపరః పారాశర్య ఇవప్రతిష్ఠాపితవానిత్యనెనగ్ర
న్ధకర్త్రా శ్రీవేదాంతగురువశ్యేణ శ్రీపశ్చరాత్రరక్షాకృతేతి సూచితం, అ
థగురుకుమారిలమతశిక్షాముపక్రమతే, (గురుకుమారిలేతి) అమీఇత్యాది
ఆగమానివేదాని తదగ్రక్షణప్రవృత్తత్వాత్తోషయితవ్యాః వేదాంతపరిత్యా
గశ్చోషయితవ్యాః (నిరస్తేతి) వేదాంతేషుసకలదోషవర్జితేషుసత్సత్వైః

నిరస్తాఖిల దోషేషునిగమావేషసత్స్వమి!

కథంసదసిమీమాంసాకంధమనునన్ధతే

॥౨౭॥

అయజ్ఞల్పఖిలవైదికసదశ్శిఖామణీనామధ్యాత్మవిదాం నిర్ణయః,
పాపవత్పరిత్యక్తకామ్యభర్తైర్నిత్యనైమిత్తికానుష్ఠాన నిష్ణాతైర్విష్ణుభ
క్తైర్నిత్యమితి, అతఏవకర్మబ్రహ్మమీమాంసయోరైకశాస్త్ర్యమామ
నన్దినన్దః,

(రాజా) (సపరితోషం) భగవత్, యథాశ్చతంయథాహృ
దయముపపాద్య స్వపక్షం రక్షతా పరపక్షాంశ్చ ప్రతిక్షిపతాప్రశమిత
నిగమాస్తఖేదేన భవదస్త్రేవాసినాఘాతా నిఖనన్వాయేనస్థిరీకృతమిదం
సమ్యక్జ్ఞానం, తథాప్రాయము క్తనిగమకల్పకానామము క్తబాహ్యదీవర్త
నాంకథంప్రతికారః,

జ్ఞమీగురుకుమారిలాఃసదసిసభ్యానాంపురతఇత్యర్థః వేదపూర్వభాగవ్యా

ఖ్యరూపమీమాంసాపూర్వభాగమాత్మం కథమనునన్దతే

॥౨౮॥

ఇదమనుచితమితివక్తుం కర్మబ్రహ్మమీమాంసయోరైకశాస్త్ర్యం
మహద్భిః పరిగృహీతమిత్యాహ ఏకశాస్త్రేహేతుందశేయతి (అయం
ఖల్విత్వాది) అఖిలత్వాదివిశేషణద్వయేన నిర్ణేతృణా ముభయభాగ
నిష్ఠత్వముక్తం, ఉభయభాగవిశిష్టస్యవేదస్య మహావాక్యార్థం దశే
యతి (పాపవదిత్వాది) పూర్వభాగ నిర్ణేతోర్థః (విష్ణుభక్తైరితి)
వేదాస్తనిర్ణేతోర్థః అతఏవ-మహావాక్యస్యవీచం నిర్ణయాదిత్యర్థః
సన్తోభోధాయనాదయః సమ్యక్జ్ఞానస్థిరీకరణాత్ పరితోషః హృ
దయం తాత్పర్యార్థః పరపక్షప్రతిక్షేపేణ ప్రశమితోనిగమాస్తఖేదో
భవతి, నిఖాతాయాః స్థూణాయాః పరితః సఖ్యోచనంఘాతానిఖననం
వేదాస్తసిద్ధం సమ్యక్జ్ఞానం నిశ్చలీకృతం (తథాపితి) ఆముక్తంపినద్ధం
అముక్తమత్యక్తంబాహ్యదీనాం బౌద్ధాదీనాం పర్త్యయైస్తేషాం గురు

(గురుః) (సాస్త్రహాసం)

నియత్యావైయ్యాత్యాన్నిగమపదవీముర్ఘితక్షతాం

పరెష్టామేతేషాంపరిహసనగంభ్యా ర్థవచసాం |

పురస్థీసంభావ్యస్వమతరుచిసీరస్థితద్రియాం

అహక్ష్టారంసోఢుం పభవతికథక్ష్టారమనసికి

||౮౮||

(శిష్యః) మహారాజ, చిన్నమూలాగిఖల్వేలేబాహ్యనిరసనెన,

తథాహి,

గాధాతాధాగతానాంగళతిగమనికాకాఖిలిక్వాపిలీనా

క్షీణాకాణాదవాణీధుహిణహరగిస్సారభంనారభస్తే!

కుమారిలానాం శంకరాదిమతనిష్ఠానాం చ కథన్నిరస ఇత్యర్థః
(నియత్యైతి) నియత్యావిధేన వైయ్యాత్యాత్థాప్యైత్ విధివశాది
త్యర్థః నిగమమాగంత్యక్తవతాం పరెష్టాం చార్వాకబౌద్ధాదీనాం
ఏతేషాం గురుకుమూరిల శక్తిరమతానువర్తినాం కథాకాలపరిహాస
వాక్యాన్తగర్భవచనానాం (పురస్థీతి) స్వమతశ్చైవ స్వప్రణీతం శా
స్త్రముచ్యతే తత్స్వపురస్థీకి పత్నీభిః సమ్భావ్యం నెతరైకితా
ద్యశాస్త్రగ్రంథైరుచ్యా అభిలాషేణ నీరంధ్రం సస్తతం బద్ధబుద్ధివామ
హరికారం గర్వవాక్యం ఇయమనసి కథం సోఢుం సమథాస్యాత్
వైషతాహిసస్తీతిభావః ||౮౮||

కథం ప్రతీకారఇత్యస్య ఉత్తరందశయతి (చిన్నమూలాగి)
ఏతేషాభాకరాదయః బాహ్యస్థాం నిరసనైవ చిన్నమూలాగి ఖలు
తచ్ఛాస్త్రయ క్తిభిరేవస్వశాస్త్ర ప్రణిధానాత్ ఇతిభావః తదెతదుప
పాదయతి (తథాహిత్యాదీనా) (గాధాతాధాగతానామితి) యతిప
తా యతిస్తేతిచేదీభద్రేవేం త్రివేదీన్ముషమజ్జశవేదికాం భేదతి ఆ
రూపవతి ప్రహేళిత్యైవ స్వీకుర్వతిసతి తథాగతాగ బౌద్ధాకి తన్నతా

తామకామారిలో క్షిరగతిగురుమతంగారవాద్ధూరవాస్తం
 కాశక్తాశక్తిరాజేర్భజతియతిపతాభద్రవేదంతివేదం ||౨౯||
 అధవా, పారిష్లవ వివిధపరికల్పనాకల్గొలకలహజనితసితాసీత
 వికల్పవిష్టవేనసిద్ధికామజనమోహనపృవృత్తాతానిమాప్రతిక్షిపామి,
 (సహస్తాసాఫలనంవిహస్య)

అవిద్యామోహతాత్మ్యదనహమిదమర్థజగదిదం
 గృణస్త్యేతేభాతంగగనఇవగన్ధర్వనగరం|

సవర్తినాం గాధారూపం శాస్త్రం యుక్తిరాహిత్యాద్గతస్యంసతే, శ
 ధిలతామెతి, కాపిలీ కపిలమునిప్రణితాగమనికాసజ్జతిః ప్రదశేనదశా
 క్వాపి కుతాపి అస్తహితానజ్ఞాయతే కణాదసమ్భుద్ధినివాణీ శాస్త్రం
 క్షిణాపరిక్షిణా, దుఃఖిణహరయోగిరః యోగపాశుపతతస్త్రేభ్య
 భః సౌరభంగంభరతాంనారభన్తేబాలవాక్యవన్నప్రకాశస్త్యభ్యభః
 కొమారిలానాం భాట్టానాం ఉక్తిః శాస్త్రంతామక్షిణాజగతీతి సర్వ
 త్రాసుషణ్ణనీయం, గురోః పాభాకరస్యమతం గౌరవాత్ అపూ
 వ్యాదికల్పనా గౌరవాత్ దూరోత్సరితం శంకరాదేశ శక్తిరయాదవ
 భానగర కుదృష్టిత్రయస్యకాశంకా నిరాసవిషయశంకాయా అవకాశ
 వివనాస్తీ తథాగత నిరాసనేనైవ నిరస్తత్వాదితిభావః ||౩౦||

యద్యపిప్రతిక్షిప్తపూయంతథావిప్రతిక్షిపామిత్యాహ(అధవతి)
 శక్తిరమతదూషణమారభతే, యతోవిశేషతః ప్రతిక్షేపకర్తవ్యత్రతథా
 వకీ, పారిష్లవాశ్చలాకిత్రవతురకక్షం విశ్రమాసమర్ధాకి ఇత్యర్థః, వివిధపరి
 కల్పనాకి అవిద్యయాజీవాదికల్పనాః తదభః కల్గొలకలహః నిరధికక
 లహాఇత్యర్థః తేనజనితాస్సితానితావికల్పాః దుర్విభావ్య వికల్పాః తవిష
 విష్టవః ఉపద్రవకే తేన సిద్ధికామోమోక్షకామః యఃజనకి తన్మోహా
 ప్రవృత్తా ఇమాశంకరమతనిమా, హస్తయోరాసాఫలనంయస్మిన్

అవన్ద్యోర్వ్యాఖ్యతైరతిపతితవిన్ద్యదృశిమభిః

నిబద్ధ్యాస్తేవద్ధ్యాసుతస్యపతివైతాళికగణే

||౯౦||

అపిచ, నిధ్యాయస్తవనసూయవశ్యుభగుణనిర్దోషమారాధ్యమి-

త్యధ్యావిశ్వవిశేషశూన్యకథకైరప్యాదితస్త్వీకృతః।

యద్యర్థస్థితిరేతదేకశరణానప్రత్యవాయోభవ-

త్యధ్యత్వాదివిరుద్ధనిర్గుణకథానిర్వాహగర్వాహః

||౯౧||

తథావిహస్య (అవిద్యతి) ఏతేమాయినకలనహమిదమథేఅహమర్థేద
మత్యవృత్తిరిక్షణానమాత్యేబ్రహ్మణిఅవిద్యాయా మాహతాత్యత్ అక్షాన
వశాత్ ఇదంజగత్సర్వం ప్రపంచభూతంభూతంగుణస్త్రికిమివ, గగనగ
న్ధ్వనగరం భ్రాన్త్యాగృహ్యతే యథాతద్వత్, యదేవేవం. గృహ్యన్తి
తే అవన్ద్యోఅపరిహరణీయ్యసి వ్యాఖ్యతైః పరస్పర వ్యాహతిరూపత
కైః అతిపతితవిన్ద్యదృశిమభిః అతిపతితోపిక్వాన్తోన్ద్యస్యద్రశిమాయై
వద్ధ్యాసుత స్యపతివైతాళికగణే వద్ధ్యాసుతశ్చ సౌన్యపతిశ్చతస్య వద్విశ్
ణేనిబద్ధ్యాసి అత్యంతానుపపన్నానహమిదమర్థవ్యతిరిక్తత్వసదనదనిర్వా
చనీయత్వాద్యర్థవాదిత్వాత్ వద్ధ్యాసుత గోప్యహోఽభిప్రాయః ||౯౦||

స్వాభ్యుపగమవిరోధంచాహ (నిధ్యాయస్త్వితీ) అనసూయవః
పణ్డితా నిధ్యాయస్తు వత్సమాణం పశ్యన్తిత్వభేదః తత్కిమిత్యత్రా
హ ఆదితోవిశ్వవిశేషశూన్య కథకైః ఆదితః ప్రధమసూత్రే విశ్వవిశేష
శూన్యకథకైః శాస్త్రీస్యవిషయ ప్రయోజన సిద్ధ్యర్థం నిర్విశేషచిన్మాత్రం
బ్రహ్మత్యభ్యుపగచ్ఛద్ధి రేవారాధ్యం శుభగుణనిర్దోషమిత్యధ్యాగుణో
ఘనంహరపాదే గుణోపనంహరచిన్తాథముపాస్యం బ్రహ్మసగుణని
ర్దోషమిత్యయం మాగఃస్త్వీకృతః బ్రహ్మసగుణత్వస్యావాస్తవత్వే ప్ర
త్యత్వాది సర్వప్రమాణ విరోధః తేసాంస విశేషవిషయత్వాత్ సగుణత్వ
స్యావాస్తవత్వే నిర్విశేషవస్తు ప్రతిపాదన విరోధిత్యాహ (యద్యర్థః

అతఃస్థానేఖలుమేఘనాదాఙ్గురితవిశ్వవ్యామోహనేనశఙ్కరదత్తేన
కేనాపిమాయాతస్త్రిణ సమానాధికరణోప స్థవమాచరతామాచరిత
తమః ప్రవృత్తినామనవరతకర్పరప్రకృతీనాంకలి బ్రహ్మమీమాంసకానా
మేలేషాం నిరాసాయ లక్ష్మణాచార్యప్రాదుర్భావకి, హస్త, పరిగృ
హీత పాణ్డ్రికాద్వైతానామమీమాం నిత్యము క్రవాదోపనిత్యము క్రవాద
తామాపాదయతి,

స్థితిరితి) అథఃస్థితిరథః తత్త్వం చితదేశరణాసగుణ ప్రహ్లావిషయ
ణ్డ్రేచెత్ (అధ్యక్షాదీతి) ప్రత్యక్షాది ప్రమాణవిరుద్ధకి బ్రహ్మణో నిగూ
ణత్వకథాయాకి నిర్వాహరూపోగర్వణకీయమాణ వాదాహవః సప్ర
త్యవాయో దోషదుష్టోభవతీత్యథః ||౯౦

ఏవమసమష్టసత్త్వతైషాం నివారణాయ లక్ష్మణమునీన్ద్రీ పా
దుర్భావ ఇతిసదృష్టా న్తమాహ (అత ఇతి) లోకవ్యామోహకత్వాదిత్య
థః స్థానైయుక్తం ఖలుమేఘనాదవత్ ఇన్ద్రీజిద్వత్ విశ్వవ్యామోహః
ప్రిజ్ఞురితోయనశంకరదత్తేనశంకరనామ్నాభాష్య కృతాప్రసిద్ధశబ్దై
ణచమాయాతస్త్రిణ అవిద్యాపుధాన శాస్త్రేణ శామ్బురితస్త్రిణచసమా
నాధికరణోపస్థవం సమానాంస విశేషవస్తు ప్రతిపాదకతయా ఎకరూ
పాణా మధికరణానామిత్యాదీనా ముపస్థవముపరోధం అన్యత్రసమేనా
ధికేనరణేనప్రాణినాముపద్రవం తమకి అజ్ఞానంతన్మాత్రాః ప్రవృత్త
యః ఆచరితామైః అన్యతాన్ధకారై ప్రవృత్తికృతామైఃకర్మకప్రకృతీ
నాంశబళిత ప్రకృతీనాం నానాస్వభావానామిత్యర్థకి అన్యత్రరాక్షస
ప్రకృతీనాం కలియుగానురూప బ్రహ్మమీమాంసకాకి శఙ్కరాదయః త
స్మిరసనాయ లక్ష్మణ మునిప్రాదుర్భావకి యథామేఘనాదాదిరాక్షస
విరనాశాయ లక్ష్మణస్య రామావరజస్యప్రాదుర్భావః తద్వత్ ఏషామ
థా న్తరమపిదూషయతి (హస్తేతి) హమేవిషాదేవా, పాణ్డ్రికా

(తథాహి) ముక్తస్య సత్త్వవీశీష్టతనోరపూర్వారం

ముక్తిం ప్రకల్పయతుమాత్మవిచారయత్నః

స్వప్నప్రసూనమకరందరసస్య మస్యే

స్వాదుత్వమస్యదుపపాదయితుంక్షమేత

|| ౧౯ ||

అలత్యతామయం రజనీచరవంశబంధవాసారం రోహుమీమాం
సకానాం సుభగాభిక్షుకన్యాయః, యవితేనిగమాన్తపరేత్యాగినక ప
రానధిక్షిపన్తి, ప్రతిక్షిపన్తిచస్వయమేవ నిగమాన్తాః, అతస్సభాకంపా

ద్వైతంనామ, స్వహృదైక్యాద్వైతం, యథాపేక్ష్యకోవాసదహం
మితిస్వరూపైక్యం, వజ్రమహాతంబుసదంహృదే తే విజేతస్వరూపైక్య
బుద్ధ్యాబ్రహ్మహమస్మితి వాదినోపేతిభావో అమీమాన్విత్యముక్తవాదో
పినిత్యముక్తివాదోన్యైస్తతారం నిత్యముక్తవాదస్యానుప పన్నత్వాత్
మానితామాపాదయతిత్యథాకః తదేవ ప్రతిపాదయతి (తథాహి
త్యాది) నిత్యముక్తస్య సాంసారికదుఃఖముక్తస్య, అతఏవావిశిష్టతనోశ్చ
అవిశిష్టస్వరూపస్య, ఎకరూపస్యాత్మనః, అపూర్వారం పూర్వమవిద్య
మానారం ముక్తిం కల్పయితుం స్వీక్యేతవిచారయత్నః పురుషస్వప్న
ప్రహంస మకరందరసస్య స్వప్నదృష్టపుష్పరసస్య అశ్యత్ స్వాదుత్వం
కల్పయితుంక్షమేత శక్తిభావేత్ స్వప్నదృష్టసుమనోమకరందరసప్రాయ
నిత్యముక్తికోవిశిష్టత్యథాకః తతోపన్యాసముక్తిం కల్పయన్ పూర్వ
క్తముకరందరససస్యస్వప్నతో, స్వాదుత్వం కల్పయితుం శక్త్యత్యథాకః
కృతిమత్యే

|| ౧౯ ||

ఏమోమన్యదవేదిరుద్ధాచరణరదశేయతే (అలత్యతామితి) ర
జనీచరవంశబంధవాసారం రావణవంశబంధుసాంకపతేసామిత్యథాకః రా
హుమీమాంసానాం పూర్వోత్తర మిమాంసయోరేకావయవిత్యే పి
ప్రకృత్యావయవాన్మీమాంసానాం వదశ్చోభాగవిచారరూపేత్తరమిమాంసా

భావ ప్రతిపాదకజడపురుష ప్రయుజ్యమానభాసా పజ్జా-భావ వచన
వదనహస్యవచనామమీషాం ప్రతిక్షేపేష్య చత్రపామహే, శుశ్రయ
స్తుత్రీభువన సంరక్షణే ప్రవృత్తాః ప్రతిషిష్యంతి, యదపిచైతేషాం చిద
చిదీశ్వరయాధార్థ్యతను-రాణామైమయ్యుగమనురిణాం నిత్యానిత్య
వస్తువివేకాదిసాధనవత్సవ్యయమభిదధతి, తద్భుతత్వాతత్వనివేకాభవతి,
రాగ జ్ఞేయాదిసాధనసంపత్, బాకికవైదికకర్మానుష్ఠాన వైముఖ్యం, బు
భక్ష్యుత్వభ్యేతి, యథానుష్ఠానం విజరిణామేనపరిహసన్తినస్తక,

జీకారాదాహు మహాంసకత్వమేషాం, సుభగేతి విపర్యయలక్ష
ణాదుభే-గాభితు కన్యాయస్త్యయం స్తుషయాభితుకాయభిత్తాయాం
ప్రత్యాఖ్యాతాయాం భిత్తానివృత్తే శ్వశురాగత్య ఏహిభిత్తాన్ముషాకే
జానాతీత్యుక్తానస్తం భిత్తావాగతే స్వయమేష భిత్తానాస్తీత్యుక్తవతీ
తి, తమేవన్యాయం తెషుదశకాయతి (యథేతత్వతి) నిగమాంతాః సర్వ
జ్ఞాః సర్వవిదిత్యాదయః, పురాణాబాహ్యసధిక్షేప్తస్త్విన్యగ్ధై ధూషయ
న్తి స్వయమేవనిగమాంతాః ప్రతిషిష్యంతిచ నిగమాంతాః భేదశుత్యాద
యః, అసహస్యవచనామేషాం నిరాసోప్యస్మాకం, లజ్జాజనకఇత్యాహా
(అతత్వతి)నిగమాన్త ప్రతిక్షేపాత్, సభాకమౌన్యమాస్త్వితివదకపురుషః
జాడ్యాత్ భాసాపజ్జామాస్త్వితిప్రయుక్తైః, తద్వదపహస్యవచనా
మమీషాం శక్తరాచీనామవత్రపామహే లజ్జామహే ఏషాంస్తుత్రీతయ
ఏవప్రతిక్షేపికాఇత్యాహ (శుశ్రయన్తిస్త్వితి) క్షేపశుత్రయః తుశ్చాహ
ధారణేవిష్ణుప్రతిక్షేపణే-జగద్రక్షణం కృతంస్యాదీతి సూత్రవాయు
తిభువనైత్యాదుక్తం తెషాంసాధనచతుష్టయకల్పనం ధూషయతి (య
దపీచేతి) చిదచిదీశ్వరయాధార్థ్యతను-రాణాంభిత్తాయాధాత్మ్యేషి
శ్వరాత్పృథక్ గ్వరూపత్వం, తద్భేదత్వంచలచితక యాధాత్మ్యంసత్య
త్వేతి, బ్రహ్మానాచ్చాదకత్వం, తద్భేదస్వయాధాత్మ్యంఉభయైశ్చత్వాది

(గురుః) భద్ర, కిమత్రవిస్తరేణ,

(శిష్యః) భగవత్, పతాన్తరమపిప్రతిక్షిపామి,

యదిభాసురయాదవప్రకాశౌ

నిగమాన్తస్థితనిర్ణయప్రవీణౌ

అపరైగిమివాపరాధమార్యైకి

అయథాభాషణచాతురీధురీక్ష్యైః

॥౩॥

అతవనిర్గుణ బ్రహ్మవాదినాం ప్రచ్ఛన్నబౌద్ధప్రసిద్ధివదనయోరపి
జైనగన్ధివేదాన్తనామధేయమనుశోశూయామహే, ఇదఙ్గిల నిఖిలాప
నిషదేకరహస్యం,

తత్సర్వమపలపతామన్తిమయుగమసు-రిణాం కలియుగసన్యాసినాంని
త్యానిత్యవస్తువివేకఇత్యసృష్టానై తత్వాతత్వవిచారాభావః శమదమా
చిసాధన సమ్మదిత్యత్రరాగద్వేషాదిసాధనసంపత్, ఇహముత్యఫలభోగ
విరాగఇత్యసృ తాకివైదిక కర్మానుష్ఠానవైముఖ్యం ముముక్షుత్వంచై
త్యత్ర బుభుక్షుత్వంచైనిత్యానిత్యవస్తువివేకాద్యనుష్ఠానస్థానేమతత్వా
తత్వవిచారాభావా ద్యనుష్ఠానవిపరిణామన తెషాంసాధనవతుష్టయాభి
ధానం పరిహసన్తిశాస్త్రాన్తరస్థామహాన్తః, కిమత్రైతి విస్తరేణాలమిత్య
భక్తిః, పతాన్తరమపిభాసు-రాదిపక్షమపీత్యభక్తిప్రతిక్షిపతి (యదీతి)
నిగమాన్తస్థితేకేవేదాన్తాభక్త్యనిర్ణయే సమర్థోయది అపరైజ్ఞే
వాదిభిః ఆర్యైస్తస్మతస్థానాం పూజ్యైకి అయథాభాషణం స్యాదస్తి
స్యాన్నాస్తీతి పరస్పరవ్యాఘాతభాషణం, అత్రచతురైరిత్యభక్తిః కిమ
పరాధంకోవాపరాధః కృతః తెషాంవేదాన్తాభక్తినిర్ణయకత్వాభావ
స్తువేదాన్తాభక్తివిరుద్ధప్రలాపినస్తగ్ధితచేదత్యాపి సమానమితిభావః॥౩॥

ఏవంజ్ఞైఃసమానయోగక్షేమత్వాజ్ఞైఃగన్ధివేదాన్తినావితినా
మజ్జగతిప్రసిద్ధమిత్యాహ (అతవవైతి) తత్రదృష్టాన్తమాహ నిగుణ

మిథోభేదంతత్వేష్వభిలపతిభేదశుభిరతః
 విశిష్టైక్యాదైక్యశుభిరపిచసార్థాభగవతీ।
 ఇమావర్థాగోప్తంనిఖిలజగదస్త్యమయితా
 నిరీశోలక్ష్మీశశుభిరపరాభిఃప్రణిదధే

॥౮౪॥

బ్రహ్మవాదినాం శంకరస్యైవ ఏకస్మిన్ బ్రహ్మవచనంప్రచ్ఛన్నబౌద్ధఇతి
 యథాప్రసిద్ధం జగతినామ, తద్వదనయోగిభాస-రయోదవయోరపిజైన)
 నివేదాన్తిరావతినా మనిత్యమనుశూయతఇత్యనః మయావాదమస
 చ్ఛాస్త్రంప్రచ్ఛన్నం బౌద్ధమన్యతే, ఇతిపాద్యపురాణే ఏవంజైనగన్ధివే
 చాన్తిరావతిసూర్వాచార్యగృహ్యమద్యైష్ట్యంఏకస్యవస్తునవికరూప్యానం
 గీకారాజైన్యగన్ధిత్వమితిభావః శంకరాదిభిరుక్తానస్యవేదాన్తార్థత్వ
 వ్యాచుత్తయెనకలవేదాన్తసారార్థంసంగృహ్యదశయతి (ఇవంతితి)
 యద్వాభవన్మతేమిథోవిమదార్థయోగిభేదాభేదశుభోక్తికథనిర్వాహ
 ఇత్యాకాంక్షాయామస్మన్నతరహస్యశూయతామిత్యాహ(మిథశ్చిగ
 అసాభేదశుభిః-మయిభినిరస్యమానాసాభేదశుభిః ద్వానుపదావి
 త్యాదినా, తత్వేషుచిదచీశ్వరేషుమిథోస్వరూపభేదంవదతి ఐక్యశుభిః
 సర్వంభిల్విదంబ్రహ్మత్యానికా, విశిష్టైక్యాత్ చిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మ
 య ఏకత్వాత్ ఐక్యప్రతిపాదనాత్ సాధానప్రయోజనాభవతి పూ
 జ్యా-విశిష్టాన్త్యైప్రతిపాదనాత్ విశిష్టాన్త్యైతజ్ఞానస్య ఉపాసనావ
 శ్యం భావాత్ ఇమావర్థాభేదంచాభేదంచ ముఖ్యాన్తతయారక్షితం ని
 ఖిల జగతామన్తర్యామిసర్వశరీరీసరీశః నియన్త్రరహితకః లక్ష్మీపతిరప
 రాభిశ్శుభిః ఘటః శుభిః, యకిప్రభివాన్యతిష్ఠ ఆశ్మనితిష్ఠ సగ్న
 భూతాన్తరాన్తా, ఇత్యానికాః ప్రణిదధే అభిహితోభూత్ తస్మాద
 స్మత్తతేసర్వశుభినామవిరోధః ముఖ్యాన్తత్యంచేతిభావః

॥౮౪॥

(రాజా) బ్రహ్మ, తత్వవృత్తోభయభ్రష్ట పాషణ్డగణసజరలగి

కృతీభవతికాలోయంకృతినానంప్రతిత్వయా ||౯౫||

(శిష్యః) మహారాజ, సర్వమేతద్భగవతః ప్రసాదేన,

అద్యహి, కణాదపరిపాటిభిగపిలకల్పనానాటకైః

కుమారిలకుభాషితైర్గురునిబద్ధనగ్రాన్ధిభిః।

తథాగతకథాశతైస్తదనుసారిజలైరపి

ప్రతారితమిదంజగత్ప్రగుణితంయతినోక్తిభిః ||౯౬||

రాజాశిష్యప్రశంసతి (తత్వేతి) తత్వభ్రష్టః వృత్తభ్రష్టః తత్వంజ్ఞానం వృత్తమాచారకి తత్వజ్ఞానాత్ భ్రష్టాంధాట్టపాభాకరాక వృత్తభ్రష్టాకి శక్తిరాదయః ఉభయభ్రష్టాశ్చర్వాకబాధాదయఃతత్వ పాషణ్డనిగి పరెలపరతత్వవృత్తాభ్యాంజ్ఞేయాకి పాషణ్డనిగి కలావిత్వ కైః, ఏవంత్రివిధపాషణ్డగణసజరలగి అయంకాలకి కలియుగాశ్విస్సం ప్రతికృతినా కుశలనవిదుషాచత్వయా కృతీకృతకృత్యోభవతి కృతయగి భవతి ||౯౫||

భగవతః ప్రభావేన భగవచ్ఛబ్దః వివేకపరః, గురుపరోవా ఉత్తమేవదశఃయతి (అద్యహితి) కణాదేణి కణాదస్య పరిపాటయకి వైశేషిక గ్రంథాకికపిలస్యోల్పనా సాంఖ్యగస్త్రాణి తాన్యేవనాటకాని ఋజుత్వాత్, కుమారిలస్యభట్టస్యకుభాషితసద్వైకి గ్రన్థేకి గురోకి ప్రభాకరస్యనిబద్ధనాన్యేవ గ్రన్థయః వీడావహత్వాత్, తథాగతస్య సుగతస్య కథాకథావదృశాకి కథాశతైకి గ్రన్థశతైకి తదనుసారిజకి శంకరాదయకి తెషాం ప్రలాపైః ఇదమనుక్తానామప్యపలతుణం వజ్ఞితం జగద్యతినోక్తిభిః శ్రీభాష్యానిభిః ప్రగుణితం ప్రకృష్టజ్ఞానాదిగుణ యుక్తం కృతంస్వస్వరూపేవస్థాపితమితియావత్ ||౯౬||

కిచ్చి, ముకుందా ఘోశ్రద్ధాకుముదవనచంద్రాతపనిభాక

ముముక్షామతోభ్యాంధధతిమునిబృహారకగిరకి!

స్వసిద్ధాన్తధ్యాన్తస్థిరకుతుకదుర్వాదిపరిష-

ద్దివాభీతప్రేక్షాదినకరసముత్థానపరుషాః

||౧౭||

(సేనా) దేవ, వశంపదవచోవృత్తిర్వాదాహవమహారథకి!

పరిఘాతవిపక్షోసాపారితోషికమర్హతి

||౧౮||

(శిష్యః) సేనాపతే,

దయయాదేశికేంద్రస్యదృష్ట్యాచాస్యమహీపతేః!

పరితోషేణచైవస్తేపాప్రొహం పారితోషికం

||౧౯||

(రాజా) భగవత్, ప్రియహితమేవాసావదతి,

యత్తీంద్రసూక్తీరభిషేచితి (ముకుందైతి) ముకుందాఘోశ్రద్ధా విషయినీ
యాశ్రద్ధా ఆదరాతిశయః సైవకుముదవనం తస్యచంద్రాతపసదృశాకి
(స్వసిద్ధాన్తైతి) స్వసిద్ధాన్తవిషధ్యాన్తం తత్ప్రస్థిరం కుతుకం యేషాం
తేషాం దుర్వాదినాం పరిషదేష దివాభీతక ఉలూకకి తస్యప్రేక్షాయాః
దినకరస్య సూర్యస్య సముత్థానవత్ ఉదయవస్తిష్ఠురాః మునిబృహారకస్య
మునీంద్రస్య శ్రీభాష్యకారస్యగిరకి శృణ్వతాంజనానామతోభ్యాం పరైకి
మోక్షేచ్ఛాంధధతి, ||౧౭||

(దేవైతి) వివేకసమ్పాదనం, దుర్వాదివిజయాదయం పారితో
షికాహా ఇత్యాహ (వశంపదైతి) వచోవృత్తిర్వాక్వ్యవహారకి సావశం
పదాస్వాధీరాయస్యసకి వాదాఖ్యే ఆహవమహారథకి పరాజితావిపక్షా
యేనసోసా, పరితోషేణచైవస్తే పారితోషికం ||౧౮||

ఏవంధూతేన తెపరితోషేణైవాహం పారితోషికం ప్రాప్తవా||
నైవ నైతోధికంవాఞ్ఞామీతిభావకి ||౧౯||

ప్రియంచతద్ధితం తదేవ తతశ్చ సేనాపతివాక్యాత్, సభాజ
యితంపూజయితం సభాజయకి సభాస్థప్రతివాదిజయకి సర్వైకిప్ర

(సేనా) తతశ్చ సభాజయితుమిచ్ఛామి త్ర్యక్షితసభాజయం॥

ఏనభవతశ్చ త్రేమేకభక్త్యా పరివృతం ॥౧౦౮॥

(శిష్యః) మహారాజ, భగవత్ ప్రవచనసంభావనామర్హన్తి,

(గురుః) త్వమపి మన్నియోగేన,

(రాజా) భగవత్,

త్రయ్యస్తస్థాపకోయందృఢతరమమునాతత్పద్యప్తిశ్చ డిష్టా

దిష్ట్యాచాదిష్టమేతద్దిశిదిశిలడహోడిణ్ణిషస్తాడనీయః॥

శుషో-పన్యాసశిక్షాపటిమకటురటదైవరివిద్వతరూటీ-

కుట్టాకకీడమస్తాపదకటకమసావామపాదేభర్తు ॥౧౦౯॥

ఇతికటకందదాత్తి,

(శిష్యః) గురుమవలోకయత్తి,

త్యక్షితః సభాజయాయస్యతం భగవత ఇతిశేషః ఏకభక్త్యా ముఖ్యభా-

క్తిః గురుభక్తిః తయాలంకృతం

॥౧౦౯॥

మన్నియోగేనమచ్ఛాసన (త్రయ్యస్తైః) అయంభవతః శిష్యః

త్రయ్యస్తస్థాపకాపకా దృఢతరస్థాపకఇతివాసమృద్ధః అమునా

తత్పజ్ఞానం దృఢతరం దత్తం ఏతజ్జయసూచనాయలడహోడిణ్ణిషకా చా

రుర్వాద్యవిశేషః దిశిదిశితాడనీయ్య ఇత్యేవోడిష్ట్యా ఆదిష్టంమయా

(శుష్టేతి) శుష్టాపన్యాసశిక్షాప్రసామాపిష్యలాపక తచ్చిక్షాయాం

పటిమాపటుత్వం తెనక్రూరంయథాపథాటన్తం శబ్దాయమానాకయైవై

రివిద్వాంసః ప్రతివాచినిః తెషాంకరోటిషు శిరోస్థిషుకుట్టనం కరోత్తి

తి కుట్టాకా కీడాయస్యతే అస్తాపదకటకంస్వ-పజ్జీరం మయాద

త్తం వామపాదేధారయతు

॥౧౦-॥

అన్వేషం తథాస్తుధారయత్పఠక ఆపతైధారయతి, ఇతఃపరం

క్షరవ్యం శిష్యస్యాజ్ఞాపయతి (అవధార్యతామితి) కర్తవ్యం సంగృహ్య

(గురుకి) అస్తే వ్యవమలజ్ఞసీయాఖిలురాజాజ్ఞా,
 (శిష్యకి) యదాజ్ఞాపయతిభగవానితికటకమాదస్తే,
 (గురుకి) ఆయుష్ష్యం, అవధార్యతామిదమధ్యప్రభృతేకర్తవ్యం,
 సత్కారకీర్తిశనలభిషునిర్వ్యపేక్షక
 ప్రశోచితేషుపరయాకృపయాప్రసీదక||
 సత్తగుతస్త్వపరికర్మితమాశరీరాత్
 శారీరకప్రవచనప్రతమాదియేథాః

||౧౦౬||

(శిష్యకి) యదాచితీభగవాన్,
 (నేపథ్యే) గమ్యతాంగమ్యతాం, ఆగీకష్టమాపతితం,
 రాగద్వేషాభిఖ్యయాఖ్యాతపూర్వా
 మూఢావేతాదానవామోహభృత్యా|

ఉపదిశతి (సత్కారేతి) సత్కారః పూజాకీర్తిక ఖ్యాతిః ధనస్యలభిః లాభా
 ఖ్యాతిలాభ పూజాస్వీకారః అపేక్షారహితః, ప్రశోచితేషు ఉచితప్ర
 శ్నెమశిష్యైర్విశ్వధర్మక సత్తకః ప్రమానుగ్రహకరి సత్తకరూపం
 త్తస్త్వంబ్రహ్మమీమాంసాతేనాలంకృతం శారీరకస్య వేదాంతశాస్త్ర
 స్య ప్రవచనం వ్యాఖ్యానం తద్వ్యతంనియమం ఆశరీరం చితదైహికవసా
 నావధి ఆదియేథాః ఆదరౌకుప్త్యధర్మః

||౧౦౭||

యదాచితీత్యగీకృతవాన్ ఉత్తరాఘోషాత్ సూచయితుం
 పీరికామారచయతి (నేపథ్యే) గమ్యతామిత్యాది అగచ్ఛంతరాగద్వే
 షా వాలోక్యజనాస్త్రస్థానద్వయస్మాభిగమ్యతాం అన్యత్రపలా
 య్యతామితి, కష్టకృచ్ఛంసమ్ప్రీష్టం ప్రాపాతం వివృణోతి (రా
 గతి), రాగః ద్వేషభిఖ్యయానాన్పూర్వం ఖ్యాతౌదానవా అను
 రోమహమోహస్యభృత్యాః స్థగక్త్యాసహితాం విరక్తింబద్ధీకర్తుం రాగే
 నివిరక్తిబద్ధీక్రియతేక్రియాభోవిష్ణుభక్తిం బద్ధీకర్తౌ చివముఖాపుభ

నిష్ప్రత్యూహానిర్జిహాతేవరక్తిం

బద్ధీకర్తుంవిష్ణుభక్త్యాసమేతాం

॥౧౦౩॥

సర్వే (ససంభ్రమమాకర్ణయన్తి)

(రాజా) భగవత్, అద్యఖలుశాన్తికర్మణివేతాశోదయస్సంవృ

త్తకి, తత్సాధయన్తుభవన్తస్సమీహితసమర్థనాయ, వయమపివైరిబలని
ర్హులనాయసంప్రతియతామహే, ఇహినిషాన్తాస్సర్వే.

ఇతికివితారికసిహృద్య సర్వతన్త్రీస్వతన్త్రీస్య శ్రీమచ్ఛ్రీజుట
నాథస్య వేదాన్తాచార్యస్య కృతిమసజ్జల నూర్యోదయే, పరపక్షప్ర
తిక్షేపోనామ ద్వితియోక్తికి,

శ్రీమతేనిగమాన్తమహాదేశికాయనమః,

అపిబద్ధీకర్తుంనిర్విఘ్నంయథాతథా నిజిహాతేనిగచ్ఛతః అతోగమ్య
తామితిసూర్యేణసప్తధికి

॥౧౦౩॥

భగవన్నితిగురోస్సమౌఘానం అద్యలన్యస్మిన్ క్రియమాణేతిన్య
దాపతితమిత్యాహ (అద్యేతి) వేతాశశాన్త్యధం శాన్తికర్మణిక్రియమా
ణేవేతాశశోదయః అభివృద్ధిభావతి తద్వదిహ పరపక్షప్రతిక్షేపే క్రి
యమాణేరాగద్వేషాపదృశః సంవృత్తశత్యధః

తత్తస్మాత్సాధయన్తు సమీహితకార్యసమర్థనాయనిర్హులనా
య సమూహోచ్ఛేదనాయ ప్రయత్నంకుర్మహ ఇతిపరితోపస్పృత్య న
షాన్తాస్సర్వే,

సజ్జలనూర్యోదయేద్వితియోక్తికి

విరక్తి మిహ తాపసీం వ్యపనయామి దూరాదహం

విమత్త్య వినివర్త్య తాం సపది విష్ణుభక్తిస్తవ్యయా ॥౧॥

సంభవతి వసర్వధా సర్వతః ప్రసారితాభ్యాం స్వర్గాపవర్గగూఢా
దోషజాలాభ్యాం బయోరుపరోధః, అహంపునర్మాయా సహస్ర వేదీమా,
జమైధిలీన్యా మేనపిరక్తింతావత్త సస్త్వినీం విప్రలభే, భవతస్తువిష్ణుభక్తి వివ
ధనేపాలస్త్యవిప్రమాణం,

పదవీ సంరక్షణార్థం తాపసీం తాపససమ్బంధినీం భిక్షుకీమితి వగవ్యతే
విరక్తిం వై రాగ్యం బాహినీందూరతో వ్యపనయామి పురుషాద్ధూర దేశం పా
పయామి, మారీచో రాఘవమివ అనన్తరం త్వయా సపది విష్ణుగోచరా
భక్తిః విమత్త్యైకదర్శీకృత్య బలాత్కృత్యైత్యర్థః వినివర్త్య తాం పురుష
సకాశాదపసార్వతాం, రావణేనేవసీతా ॥౧॥

విరక్తివిష్ణుభక్త్యోః ప్రమథనే ఉపాయమాహ (సమ్భవతిచెతి)
స్వగౌమగుణాః అపవగౌమోక్షేదోషాశ్చ ఆరోపితాః తేషాం సమూ
హవేషజాలై (కునార్యా) తాభ్యాం సర్వత్ర ప్రసారితాభ్యాం సర్వధా
తయోర్విగక్తివిష్ణుభక్త్యోః ఉపద్రవాభివ్యతిశ్యర్థః, స్వగౌమగుణ
రూపణమపవగౌ దోషసమర్థనంచకర్తవ్యమితి భావః, స్వగౌమిరక్తివ్య
పనయే సామత్త్యైకధనపూర్వకం త్వయా విష్ణుభక్తిరవశ్యం విమత్త్యతా
మిత్యభిప్రాయేణాహ (అహంపునరితి) పునశ్చబద్ధవాక్యాలజాలరై
మాయాసహస్రవేదీమారీచవదితి భావః, మారీచమైనీలీన్యామేన విప్రల
భేవచ్ఛయామి, పాలస్త్యైరావణః పాలస్త్యవిమథనవదాచరేత్యర్థః
ప్రమాణం దృష్టాన్తరితభక్తిం త్వయా కంక్రియత ఇత్యర్థః,

(ద్వేషకి) అధకిం,

(రాగకి) యద్యపిత్రోయ్యన్త వాదినామహామోహసౌవస్తికానామగ్గః
 ణ్యో హిరణ్యసురపురోహితాభవధరణ్యమవతీర్ణాఃకబన్ధమీమాంసకాః
 ప్రతిష్ఠితాః, తథాపితన్త త మేవసోపపత్తికముత్తంభయన్ స్యామికార్యం
 నిర్వర్తయామి,

(ద్వేషకి) స్థానేఖలుభవతస్సమారంభకియదిహనాస్తిక్య సరివర్ధకానాం
 మహామోహసైనికధురన్ధరాణాంనాసీరవిజయపతాకాన్ నిరీశ్వరమీమాం
 సాసమాలంబ్యతే.

(రాగకి) అల్పమస్థిరమానన్దమిచ్ఛతోయదిరాగితా !

అనన్తస్థిరకామస్యవిరక్తికికస్యకీదృశీ

॥౧॥

ఉత్తరమాహ (యద్యపిత్రోయ్యన్త వాదినామహామోహసౌవస్తికానామగ్గః
 ణ్యో హిరణ్యసురపురోహితాభవధరణ్యమవతీర్ణాఃకబన్ధమీమాంసకాః
 ప్రతిష్ఠితాః అథాపి సోపపత్తికంసయుక్తికంసమధికయన్ స్యామినో మహామోహస్యకార్యం
 సాధయామితిస్థానేయుక్తం, సమారమ్భఃఉద్యోగకియుక్తత్వమేవోపపా
 దయతి (యదిహేతి) నాస్తిక్యవధికానాంనిరీశ్వరతత్వస్థాపనధురన్ధరా
 ణాంనిరీశ్వరమీమాంసకానాంనాసీరవిజయపతాకా మోహసేనాగ్రస్థితా
 విజయసూచికాపతాకానిరీశ్వరమీమాంసా సమాలమ్భ్యత ఇతియుక్త
 మితిసమ్బన్ధకి, అధసోపపత్తికంవిరక్తివిప్రలమ్భప్రకారమాహ (అల్పమితి)
 పరిమితంఅనన్దంస్వగాఢసుఖమిచ్ఛతఃసకామత్వంయది, అనన్తస్థిరకామ
 స్యనిరతిశయానన్దమోక్షకామస్య కీదృశీవిరక్తిః విరక్తిఃదూరతో నిరన్తై
 త్వధఃకి

॥౨॥

స్వస్యైవాపి సుఖమితి మృషా స్వేతరస్యానుభూతా

కామాదన్యోకథవఘటలే మోక్షనాముపుమధః ।

తస్మాదస్తద్భహుమతనిరధ్యక్షమీమాంసకోక్త్యా

స్వేచ్ఛాన్యన్యభహుగుణనిధిస్త్వర్గపవాపవర్గః

॥౩॥

శ్వేషణిక్రిముచ్యతే అయం పునర్తహః మోహతన్త్రపారదృశ్యకేసరమాగ్ధో

పదేశిస్సావధాననిపుణనిరూపితసంప్రదాయపరంపరాసమధిగతోర్థః,

ప్రసజ్చక్రతకఞ్చకంయదిపరంమహాపాశ్యతే,

నమఃఖమపహస్తితంభవతి నైకధోషస్థవాత్ ॥

ఏవంవిరక్తభావంప్రతిపాద్యస్య గాఢపవగఽయోగుణదోషాదశఽ
యితృకామఃప్రథమమపవగఽంవికల్పదూషయతి (స్వస్యైవై). స్వస్యైవ
వస్వస్వరూపస్యైవావాప్తిసుఖమితి శేతస్త్వమౌ స్వేతరస్యానుభూతా
మోక్షత్వేనాక్ష్మీక్రియమాతాంతదాకామాదన్యోమోక్షపురుషార్థః
కోవాసిద్ధ్యేత్, అయంభావకోయమపవగోనామ స్వస్యైవాపిర్వా,
స్వేతరస్యవా, నాద్యోస్వస్వనిష్ఠపాప్తత్వేనోపాయోపదేశవైయ్య
త్థాత్, నద్వితీయ్యకి-నామాంతరైకామపురుషార్థవైవస్వీకారాత్
ఇతి, అపవగఽందూషయిత్యాస్వగఽమభిప్రేతి (తస్మాదితి), అస్మాకం,
బహుమతాయోనిరీశ్వరమీమాంసకాంతదుక్తిప్రకారైః స్వేచ్ఛాన్యన్యభు,
హుగుణనిధికి అభిలాషోపనీతత్వదుఃఖాసంభిన్నత్వాది బహుగుణానాంని,
ధానంస్వగఽఏవ మోక్షః ॥౩॥

త్వదుక్తోఽపవనిరీశ్వరమీమాంసారహస్యాధః ఇత్యాహ (అయం పున
రితి), యహః మోహతన్త్రనిరీశ్వరమీమాంసా, పునరన్యపవగఽస్వపాశ్య
నిరూపణపూర్వదోషందశఽయక్షతత్ప్రతిపాదకానాముపనిషదాం పా
తమాత్రేణైవాధ్యయనవిధిశేషత్వమిత్యాహః (ప్రపజ్ఞేతి) (ప్రపజ్ఞేచ్ఛీద
చిత్పిసజ్ఞేకృతకఞ్చకంతచ్చరీరకంపరమంషహః బ్రహ్మపాశ్యం మో-

అద్వైతమఖిలోజ్ఞ తంనఖిలుభోగ్యతామేతితత్

తతోనిగమమస్తక్తైర్నిగదమాత్రశేషైస్థితం

॥౪॥

((రాగి)సఖే, సాధుభాషితం, చూనమీద్య శేనవచసా దపచహనదద్వహ్యమా
నతరుశిఖరకులాయకుహరనిమగ్నాన్తావిహజ్జపజ్జిరిద విష్ణుభక్తిరపసర్వ
తి, అద్యఖిలస్వాదిభౌగవాసనాజాలజటిలబుద్ధే రాత్తనఃకథంనామనిర్వి
వేకోవేకస్సంసారజిహసాంసాధయిష్యతి, ప్రత్యుతదివ్యభౌమయజతి

క్షుదశాయాయది, తదానుశిఖంసాంసారికంఅపహస్తితం నభవతిఅపహ
స్తంవిహస్తిలంఅపహస్తతాంప్రాప్తంఅపహస్తితంనిరస్తంనభవతీత్యర్థః
కుతకనైతోకపస్లవాత్ ప్రాప్యస్యచిదచిద్గతానన్తా పురుషార్థత్వవిశిష్టత్వ
రూపోపద్రవాత్, యద్వా (అఖిలేతి) అఖిలోజ్ఞ తంనిర్విశేషంఏకంఏశేష్య
మాత్రంబ్రహ్మైవప్రాప్యశ్చోత్తతత్భోగ్యతాంనైతి, ప్రాప్యంనస్యాది
త్యర్థః అఖనిగమమస్తక్తైవేదాన్తైః పారమాత్రశేషైః స్థితంస్యాత్, అయమ
ధానిచిదచిత్ప్రసిష్టంబ్రహ్మప్రాప్యం, ఉతనిర్విశేషం, నాద్యః ప్రాప్యవిశేష
ణయోఃచిదచితోరపురుషార్థతయాదుఃఖితయాజితదవినా భూతస్యవిశి
ష్టస్యబ్రహ్మణోపితధాత్వపరస్థాత్, నష్టితీయ్యనిఅఖిలవిశేషరూప్యస్య
వస్తువోనిష్ప్రమాణత్వేన శశవిసాణాయమానస్యాభోగ్యత్వాత్ అతస్త
త్ప్రీతిపాదకానాముచనిషదాంపారమాత్రపర్యవసాయిత్వమితి ॥౪॥

కులాయంనీడంతస్యకుహరంగభాః, విష్ణుభక్తైరపసర్వజై వివేకో
ద్యోగోభగ్నోభవిష్యతీత్యాహ (అద్యఖిలీతి) అద్యవిష్ణుభక్తైరపసర్వజా
కాలేభోగశ్చబ్దాద్యనుభవకివాసనాజాలేనజటిలాజటాసాదృశ్యంప్రాప్తా
నివిడంబభైర్వధానితాదృశీబుద్ధిఽగ్యనిర్వివేక బుద్ధిశూన్యః సంసారజిహ
సాంసంసారవిరక్తియ్యధాః, ప్రత్యుతదివ్యపరితందివ్యాభౌమాశ్చయాయు
వతయః తాసాంగుణానపహ్నాతుకామః ప్రసక్తాత్ తద్గుణై రవని

గుణాపహ్నవకుతూహలీ తద్గుణైరేవనిబిడంబిబధ్యతే, పశ్యతావదమృతో
దృవాఃపరలోకలలామధూతాఃపద్మలోచనాః, యాసాం,

స్మేరేణస్తనకుట్టలేనభుజయోర్మధ్యంతిరోధిత్సితం

నేత్రేణశృవణంబిలఙ్ఘయిషితంనీలోత్పలశీమమా ।

అఙ్గంసర్వమలభ్యకీర్తితమహూభావైస్సర్వరాచార్యకైః

తస్మిన్నాంవిజిగీషితభ్యవయసాధన్యేనమన్యేజగత్

॥౫॥

త్వత్తుతావదభినవయావనవిజృంభణం, పరామృశ్యతాం పునర్విభ్ర

మావేశః.

అభినయతియధార్థాఃకూర్మాపతాకా పుమర్థాః

గతిరపిగతిమన్యాంమన్యతేగర్వణీయాం ।

మదకలుషితమన్తర్మన్మథాద్వైతగర్భాం

ఉపనిషదమధీతేలోచనంలాలతారం

॥౬॥

బద్ధ్యతేపురుషఃఅధదివ్యయవతిగుణాన్వక్తుముపక్రమతే(పశ్యతావదిత్యా
ది) పద్మలోచనాయవతయతితద్గుణానాహ(యాసామిత్యాదినా)స్మేరే

ణవికసతాతిరోధిత్సితంతిరోధాతుమిష్టం, శ్రవణంశోత్రంబిలఙ్ఘయిషితం

లఙ్ఘయితుమిష్టం, అలంచికీషితంఅలఙ్ఘర్తు మీషితంస్మరణచార్యో యే

షాంతైఃభావైశ్చక్ష్ణారచెష్టాభిధిస్యేన శ్లాఘ్యేనయావనవయసాజగత్

విజిగీషితంవిశేతుమీషితంమన్యే

॥౫॥

పరామృశ్యతాంవిచార్యతాం(అభినయతీతి)నూచయతితాసాం గతిర్మన్ద

గమనంఅన్యాంగతిగన్వవ్యతిక్తాంఅర్చిరాదిగతిం గహణీయాంమన్యతే

అన్తరిమదేనసజ్ఞాతకలుషంలాలతారం లోచనంతుమన్మథాద్వైతగ

ర్భాంమన్మథపవాద్వితీయంబ్రహ్మేతిఇదంమన్మథాద్వైతంగర్భేయస్యా

స్తా ముపనిషదంకామాగమరహస్యంప్రకాశయతీతి

॥౬॥

(ద్వేషః) (సహర్షామర్షం) విశ్వపురుషార్థవిశేషవిచ్ఛిక్తిశ్వగ్రతఃప్రతిష్ఠాప
తైకికామకామైరేభిఃకక్షీకృతంమహానందలక్షణం మోక్షతయామహర్షివిశే
షభాషితంపురందరపురీఘజిమ్మాభోగమవధూయవిపశ్చితామషికవీవాయం
విప్రతిషిద్ధవాదః,

సర్వాధారకథంభూయాత్సర్వదోషవివర్జితః ।

తదైవసర్వకామార్థీనిరపేక్షకథంప్రభుః

॥౭॥

(రాగః) సఖే,నచైతావదేవ,

మధుభరితమేమకుంభీమధురిమధుర్యోపయోధరౌసుదృశాం ।

పిశితమతిభావయంతఃపిశాచకల్పాఃప్రలోభయన్తిజడాః

॥౮॥

(సహపామషం) ఎతద్వాక్యశ్రవణార్థమః, ఏతద్విపరీతార్థా
వాదినోవిచింత్యామషః (విశ్వేతి) సమస్తపురుషార్థవిశేషవిచ్ఛిక్తికామ
కామైకినీశ్వరవాదిభిఃస్వీకృతంపురుషార్థతయేతిశేషః, నిరతిశయానందం
మోక్షతయామహర్షివిశేషైవాత్స్యాయనాదిభిభాషితంపురందరపురీ
ఘజిమ్మాః దాస్యఃఅపురసఃవిపశ్చితామషినిద్రామంచకోవాయంవిపరీతప్ర
లాపఇత్యర్థః (సర్వేతి) పునరపిబ్రహ్మణఃప్రాశ్నత్వందూషయతి, స
ర్వేషాంచినచితామాధారఃపురుషాంకథంసర్వదోషైకినీవర్జితోభవేత్ చిద
చిద్దోషస్యావశ్యంభావాత్ సర్వకామార్థీసర్వకామః గోపికాబోధశస
మాప్రమహిషీసమ్భోగాదయఃతదర్థికథంనిరపేక్షప్రభుస్సాన్యత్, సా
మేక్షస్యాపూణఃస్యకథంప్రాశ్నత్వమితిభావః,

॥౭॥

ఏతావదభోగ్యస్యపురుషార్థత్వమాత్రంనకథయన్తికిన్తపురుషార్థా
మపిదూషయన్తిత్యాహ (మధ్వితి) మధునాపూణాహమమకలశీతస్యా
భోగ్యత్వధుర్యోతత్సదృశభోగావిశ్వర్థః- పయోధరౌపిశితంమాంసపి
ణ్డంభావయన్తకిలతవీపిశాచసదృశాః జడాః అజ్ఞాప్రలోభయన్తివ
చ్చయన్తిప్రాధాన్యతద్వచానాగ్నేకుర్వన్తితిభావః,

॥౮॥

(ఆకాశే) కింబూధ, కింసత ధేతి, అహహ అన్ధానాంకథమభిలష్టతేపయ
సోనైర్మల్యం.

(దేవ్యః) అహహహనయమధ్యాత్మాభినివేశోవివేకపరతన్త్రాణాంవే
తాళానాం, అధవాయుక్తమేవైతత్, నఖలుబదిరాణాంకుతూహలమాత
నాతికోకిలాలాపః, తిష్ఠన్త్యేతే, వివేకవసతావజ్ఞేతవ్యక్తియతకి,

వివేకవిజయాదేవ విద్వత్పరిషదోజయః!

ఉపఘ్నతరువిచ్ఛేదే సకిముచ్ఛిద్యతేలతా

(రాగతి) సాధువిచిన్తితం,

(దేవ్యతి) (సోచ్యైర్హాసం)

అనఘగుణౌఘమేకమవధూతసమాభ్యధికం

స్వనితరణీయసర్వపురుషార్థముపాస్తిపదం ।

ఏవంనైతికేషాంచిద్వచనంశ్రుతంనాటయతిరాగతి (కింబూధేతి)
కింసతథాలస్మాభిరుక్తప్రకారంనభవతీతిఅహహేత్యాశ్చర్యై, రాగఆహా
(అన్ధానామితి) సహస్రంఉక్తేపిసతధేతివదతాంకేనాపిపరిహారోవక్తుంన
శక్యతిఅస్మిన్నధోదృష్టాన్తమాహ (అన్ధానామితి)జాత్యన్ధానాంపయ
సోనైర్మల్యంకథమభిలప్యతే, వక్తుంనశక్యతఇత్యధః, అధ్యాత్మాభినివే
శోఅధ్యాత్మమాగౌఘహరి వివేకానుయాయినాం పిశాచానామధ్యా
త్మాభినివేశోయుక్తఇత్యాహ (అభవతి) అస్మన్మత్తాజ్ఞత్వాదితిభావఃఅ
స్మన్మతంవివేకేనాంనరోచతఇత్యతదృష్టాన్తమాహ (నఖిన్తి) తిష్ఠన్త్యేతే,
వివేకపరతన్త్రాణిభావకి, తత్రహేతుమాహ (యతఇతి) మూలభూతవి
వేకవిజయాత్తదాశ్రయాశిసర్వైజితాభవన్తి ఏతదధాన్తరన్యాసేనదృఢ
యతి (ఉపఘ్నతి) ఉపఘ్నత్రయతి,

॥౯॥

స్వస్తికృతిష్ఠతివివేకస్యఉపాస్తిపదసాధనాశక్తేఉచ్యేహాసః (అనఘ
తి) అఖిలమాయరహితంకల్యాణగుణపరిపూర్ణంనిస్సమాభ్యధికంపురు

ఉపనిషదూష రాన్తరుపవర్తనధూసరధీః

నఖలువివేకఏషమయిత్థతిసాధయితా

॥౧౦॥

(నేపథ్యే) కఙ్కోత్రభోకి.

(ఉభా) (కర్ణందత్వానభయసంభ్రమం) అకింష్టమాపతితం, నరపతినియోగనిర్వాహకాకథమావాంభవిష్యావం, హన్తవిపరివృత్తమివాస్మాకంభాగధేయం, అద్యహి,

అతిక్రమ్యమరుచ్ఛేదా మాస్మాకీంగుణవాగురాం |

విరక్తిర్విష్టునక్తిశ్చవివేకస్థానమృచ్ఛతః

॥౧౧॥

సచైషమానంవిరక్తివిష్టుభక్తిభ్యాంప్రోత్సాహితో దేవ్యాసుమత్యాదత్తహస్తాంతోభిసమేతి, జితకాశినశ్చాముష్యసన్నిధానేషన్దభావైర్మైరాస్మాభిస్థాతవ్యం, జీవన్తోహిభద్రాణిషశ్యన్తి, అస్మదవరజాభ్యామపికామకోధాభ్యామవిలంబితకారిభ్యాంవిలంబనీయ్యం, కాలేహిసర్వంసంపద్యతే, నచానేనవ్యసనాయసహాయేన దుర్జయకించిత, ఏవంబునానమాపత్యతేరాజకృత్యం,

షాధకప్రదంబ్రహ్మఉపాసనావిషయంఉపాగ్యం ఉపనిషదవీవడిషరస్థ, లంతదన్తంపరివర్తనెనలరనెనధూసరధీరెషవివేకి మయిద్వైషతిష్ఠతిసతి పురుషస్యనఖలుసాధయితా, వివేకవశాదుపాగ్యవస్తువిశేషనిర్ణయేన, శ్యవిద్వేషచైన్మతత్పరిగృహ్ణాతీతిభావః,

॥౧౦॥

అధరాగద్వైషయోద్విచారందశాగుతి (జితకాశినశ్చత్యాది) జితేన జయేనకాశిమం ప్రకాశిమంశీలమనైవ్రితిజితకాశీజయశీలః, అవరజాభ్యాంరాగాన్తరంకామోజాయతే, ద్వైషాన్తరంకోభః, అనెనవివేకేనదుర్జయఃకోపినాస్తి, వివేకోవ్యంపురుషంమోక్షయిష్యశి, అతోన్మద్బలంసర్వంవృధామిత్యాహ (ధీర్ధిగిః) శుభశీవృద్ధగణికా ఆలోకితం

ధిగ్విసవశమ్మలీనయనయో రాలోలమాలాకితం

ధిగ్విజాన్త్రధకార్ముకంయుధిసదాటక్టారసాడమ్బరం ।

ధిగ్విశ్చమపారకాణపరభృతోధిగ్విశ్చమనైర్విరజైః

శృక్లా రాగమరజ్జమణ్ణపనటీంమోమేంద్రవీరశ్రియం ||౧౨||

అద్యహి, నిర్జిత్యమోహమసురేంద్రమివామరేంద్రః

బద్ధస్యమంతుపురుషస్యవిమోక్షణేన ।

అశ్రుశ్చక్రమగిరామభిషజ్జాతా-

న్యానందజైరిపరివర్తయితావివేకః

||౧౩||

ఇతివదంతానిష్ఠానైః,

శుద్ధవిషంభః,

తతఃప్రవిశతివివేకస్సుమతిశ్చ,

(వివేకః) దేవి, సమాశ్వాసిహిసమాశ్వాసిహి, పరప్రయుక్తపాటచ్చర

సవిలాసవీరుణంధిక్ నిన్ద్యంజాతమిత్యధః టంకారణజ్యాశబ్దేన ససంభ్ర

మం, పశ్చిమస్వరపారకాన్వరభృతకోకిలా, శృక్లా రాగమఃకామశా

స్త్రుత దేవరజ్జమణ్ణపంతస్య నటభూతాం మోమేంద్రవీరశ్రియంత్రీవ

గఃపదవీసరంశరణమద్యమోహశ్రియఇత్యుక్తాంధిక్ ధిక్, అన్యైజ్జైః

కింప్రయోజనమితి, ||౧౪||

కుతవననిన్ద్యతఇత్యతాహ, వివేకఃఅమరేంద్రోసురేంద్రమివమోహ

న్నిజిత్యబద్ధస్యపురుషస్యసంసారపధాద్విమోక్షణేనఅశ్రుశ్చక్రమగిరాంవ

దవాచాంఅభిషజ్జాతానిఅభిషజ్గఃకుదృష్టికృతపరిభవఃతజ్జాన్యశ్రుణ్ణాన

న్దజైరశ్రుభిఃసదధఃప్రతిపాదనద్వారా పురుషస్యమోక్షణేనజనితైరాన

న్దాశ్రుభిఃవిపరివర్తయితాదుకిఖాశ్రుణ్ణామానన్దాశ్రుభిఃవిపరిపృత్తింకా

రయితా(తతఃప్రవిశతిత్యాది)సమాశ్వాసిహిరాగద్యపాఖ్యాంవిరక్తివిష్ణు

భక్త్యోబద్ధీకరణాత్ భీతాత్వంసమాశ్వాస్తాభవధీరాభవతత్రపాతుమా

హ (పరితి)పరోమోహస్తత్ప్రయుక్తపాటచ్చరాతస్థరారాగద్యపా

భయాపనోదనేనవిరక్తి విష్ణుభక్తి త్వత్సకాశం ప్రాప్తితే,
 (సుమతికి) దీర్ఘనిశ్చలః, డాహ, తహవి అజ్ఞవి కింహూజ్జత్తి తరళహిలః
 కింభడామి, సచ్చణ్ణఆరిణాఘరాగ నేనా ఓసరం పెక్ఖంది (ఛాయా) నాథ,
 తథాపి అద్యాసకింభ వేదితతరళహృదయా కింభడామి, ప్రచ్ఛన్నచారిణౌఘ
 లురాగ ద్వేషావవసరంప్రేక్షేతే.

(వివేకకి) భీరు, మాతేభూదిహమనోదార్పల్యం, కిమస్మాకమపిసన్నిధౌరా
 గ ద్వేషయోరవకాశకి,

అపిచ, అనుచితపదవిభిన్నైత్యత్వాప్రయాతా-

న్యలమలమతిమాత్రైరద్యబాలేవిషాదైః

ఉపనిషదముదారాముద్వమకావ్యాపిలక్ష్యే

శరణముపగతాన్నస్త్రాయతేశార్జునాన్

||౧౪||

తాభ్యాంవిరక్తివిష్ణుభక్తో ర్భిద్భయంతదపనోదనేన, ప్రాప్తితే అస్మదీ
 మైరితిశేషకి, దీర్ఘనిశ్చలః కింభడామి విష్ణుభక్తిమఃఖాత్, యద్య
 పితేమత్సకాశంప్రాప్తితే తథాపి త్యధః అద్యాపి కింభడామి సన్నిధౌరా, మ
 నోదాబల్యంభీకి, అస్మాకమపిసన్నిధౌమమతవచసన్నిధౌ, వివేకశు
 మత్యోసద్భావేపురుషేరాగ ద్వేషయోరవకాశాభావ, భీత్యభావేకార
 ణాంతరమప్యాహ (అనుచితేతి) అనుచితపదవిభిన్నైత్యత్వాప్రయాతా
 ప్రియాతానిపూర్వగమనాని చింతయిత్వాతేనగజ్ఞాతైరితి మాత్రైరత్య
 కైర్విషాదైః అలమలం, రక్షణస్యావశ్యచ్ఛవాద్విరుక్తికి, కుత ఇత్యతా
 హ, (ఉపనిషదమతి) కావ్యాపిలక్ష్యే అజ్ఞానైవిషయకావ్యాపిశ్యనేన అజ్ఞానై
 నాస్థా, సాధుపరిత్యాగవత్సత్వేతి సూచ్యతే, పరమపురుషార్థలక్షణమో
 త్తప్రాప్తిణి ఉపనిషదంశ్రీగీతోపనిషదం ఉద్వమకావ్యాపిలక్ష్యే శర
 ణాగతరక్షణప్రతిజ్ఞాతుకృష్ణస్య సత్యప్రతిజ్ఞ త్వత్ శరణాగతానామస్మా
 కంనభీత్యవకాశఇతిభావకి.

||౧౪||

(సుమతికి) (సవిషాదం సంస్మృతమాశ్రిత్య) ఆర్యపుత్ర,
సర్వేషాం ప్రతిసంఖ్య రేఖా చలనస్య స్వరేతథాదుర్గతా
జాగ్రత్స్వప్నసుమప్తి ముగ్ధమరణావస్థాసుదుస్థాసుచ।
దుఃఖిన్యైః ప్రస్తరవద్భవకలహలపశుస్సుఖ్యన్నసాదేహభృత్
దగ్ధాదగ్ధసజీవితద్రుమపశాదీనోదరీదృశ్యతే

॥౧౫॥

(అపిచ) విచిత్రజవవిశ్వకృద్విహృతిమారుతపీఠానాం
విభక్తభవితవ్యతావిషినసిన్ధువిహ్నూర్తిభిః।

సవిషాదం, పురుషావస్థానిరూపణాత్, సంస్మృతమాశ్రిత్యస్త్రీణాం
సంస్మృతభాషాప్రయోగసంస్మృతమాశ్రిత్యైతి, యోక్తవ్యమితి సూచన,
యైవం ప్రయోగః, పురుషస్య బహువిధామవస్థాదితకలయతి (సగౌప్య
మ) అసాదేహభృత్, సగౌప్యస్థిమప్తి సత్తిగజ్జరేషు శరేషు మదగతానాం
రకజాగ్రదాస్థానుజాగ్రత్ జాగరదశా, స్వప్నకలంతర్ద్వియవ్యపా
రదశా సుమప్తి, సనసోపురపరతిదశా ముగ్ధకమూఢా, దుస్థాసువిషమా
సువీతాస్వప్నానుజాగరస్వాప్నాద్విమబహుళతిమశ్చిత్తబహుళకపశు,
సదృశకపరాధీనకమశ్చిత్తగౌరవస్థాను, ప్రస్తరవత్ భవకప్రళయాది
మపాపాణవత్ భవక, దగ్ధాదగ్ధకలదగ్ధకసజీవితోయోద్రుమకతస్యదశ
యాదీనశిశ్వుపణోముముదకరీదృశ్యతేభృశందృశ్యతే, ॥౧౫॥

జన్తురస్మిన్ జగతి సుకృతదుష్కృతకర్మావర్తైః బంధమీతీత్యాహ (అపి,
చేతి) విశ్వకృద్విశ్వరూపస్య విహృతికిలీలా, సైవ మారుతః సచవిచిత్ర జవోభా
వతితస్య పైరణయావిభక్తానాం భవిష్యతా, తస్యైవ పైరణయా సుకృతదు
ష్కృతకారివిషయాభవితవ్యతావిభజ్యతే భవితవ్యతాభ్యుపాసరూ
పకర్మ, తదేవ విషినసిన్ధుః అర్యవరదీతస్యావిహ్నూర్తిభిః సప్తద్ధిభిః హేతు,
భిజ్జటాలవృదీనామలెజటాలాని అన్యోన్యం సంయుక్తానియాని పాపాని తైశ్చ

జటాలవృజినావిలేజవనయావనాస్వాదనే

జరామరఃభీషణేజగతిజన్తురావర్త్యతే

॥౧౬॥

(వివేకః) సానుశయం) దేవ్య సత్యమిదమితి పూర్వం అద్యఖలు అపునరా
వృత్తివర్తనీమానురుతుతకిపురుషస్య చిరకాలసంపితపుణ్యసంఘాయవిశే
షమాకర్ణయ,

పాతత్రాసనిరీక్షణప్రశమిరస్వర్వాసదుర్వాసనా

పుంసస్సంప్రతి శేముషీనిరవధింపుష్టాతిశృష్టాంపరే!

అర్థిత్వేమతికశ్చలప్రచలితేవ్యవంప్రతిష్ఠాపితే

సామర్థ్యేచ్ఛసమాధిసీమ్నినియతావస్థంవ్యవస్థాప్యతే

॥౧౭॥

కలుషితే జవనం శీఘ్రగామియద్యోగనం,యావనంత్రివతురాణిదినానీ
త్యుక్తైకతదేవాస్వాదనంసారాంశోయస్మిజరామరణాభ్యాంభయంకరే
స్మిజగతిజన్తురవర్త్యతే, బంభ్రమీః(వ్యతే) తస్యకథనిస్తార
ఇతిశోకః

॥౧౮॥

సానుశయంజితఃపూర్వమిదంసర్వంసత్యం అద్యకించిద్విశేషోస్తీ త్యాహ
(అద్యఖలుఇతి) అపునరావృత్తివర్తనీ మోక్షమాగ్నాచికరాదికతమా
రోధుమిచ్ఛసకిపురుషస్యముముక్షోరిత్యర్థః, చిరకాలాజితపుణ్యసంఘ
యప్రాప్తంవిశేషంశృణు, విశేషమేవదశయతి (పాతత్రాసేతి) పుంస
శ్శేముషీబుద్ధిః, పాతేస్వర్గాత్పతనయస్త్రాసంతస్సనిరీక్షణప్రశమితా
స్వర్గాహసదుర్వాసనాయస్యాస్సానతీ పరేపురుషే బ్రహ్మణీనిరవధి
కాంతృష్టాంపుష్టాతివర్ధయతి, అర్థిత్వేమోక్షార్థిత్వేమతికశ్చలప్రచలిత
మోహనప్రచలితేశిధిలితేవ్యవంపూర్వోక్తపాతత్రాసనిరీక్షణప్రతిష్ఠా
పితేదాద్యముపగమితేసతి సమాధిసీమ్నిసామర్థ్యం యోగ్యతానియ
తావ్యవస్థితావస్థాయస్మిత్తద్యధాతథావ్యవస్థాప్యతే, ఏవంచపురుష
స్యమోక్షాధికాగనమ్మత్తిఃసజ్జాతేత్యర్థః

॥౧౯॥

అపిచ, ప్రతిక్షిప్తా వద్య సవరగుణనిర్ధారణభవ
 పరప్రేక్షాజుష్టోభవభృదధునాభాగ్యవశతః ।
 అభిన్నాస్వాదానామమృతలహరీణామివధియాం
 వికల్పంవిజ్ఞాతావిధిపవనవైషమ్యజనితం ||౧౮||
 అయిచ్చ పరమపురుషచరణారవిస్తమకరన్దమధుకరోబృద్ధారక నగ
 రిమపిపరంనరకమివనిశ్చేష్యతి,
 అత్రచ, భవపథకథారాగేభగ్నైగతాగతచిన్తయా
 పరమపురుషప్రేక్షాస్వాలాభేతదద్భుతబోధనాత్ ।

అథఉపాయప్రవృత్తిరపిక్రమేణభవిష్యతీత్యాహ (అపిచే) (ప్రతీతి)
 అధునాభాగ్యవశతః ప్రతిక్షిప్తా వద్యా హేయసమ్పన్నవజితాశ్చతేప్ర
 వరగుణాః కల్యాణగుణాః తేషాంసచ్చయేనభవతాపరి ప్రేక్షాపాశ్చర్య
 చిలక్షణేనజుష్టకీపుమాక్రమేణామృతలహరీణామివా భిన్నాస్వాదానాం
 సమానానన్దానాంవిద్యానాంభక్తినాంప్రవృత్తినాంచవికల్పంవిశిష్టో విక
 ల్పఫలత్వాదితిసూత్రకారోక్తంజ్ఞాన్యతి, జ్ఞాత్వాకుత్రచిత్ ప్రవృత్తోభవతివి
 కల్పఃకుతోజ్ఞాతకర్తృతాగ్రా, (విధిసవనెతి) విధిశబ్దేనలిక్ష్ణాదిశబ్దాడవ్య
 నై, విధిరేవపవనఃతస్యవైషమ్యంభేదశిత్తజ్జనితంశబ్దాదిభేదజనితంవిద్యాభే
 దంజ్ఞాన్యతీతి, యద్యాభాగ్యభేదజనితంవిద్యానువికల్పేనప్రవృత్తింజ్ఞా
 న్యతీత్యథః ||౧౮||

అథపురుషస్యభగవద్విషయేప్రేమాతిశయంతదితరవిషయేవైరాగ్యా
 తిశయంచాహ (అయంచేతి) సకరన్దైమధుకరోభూత్వాబృద్ధారకనగరం
 స్వగంపరంకేవలంనిశ్చినోతి, అథసమ్పన్నంకృత్యమేతావత్, సమ్పద్య
 మిదమేవత్యాహ (అత్రచేతి) పురుషస్యగతాగతచిన్తయాసంసారమా
 గంపరంకరగేభగ్నై తదద్భుతదశనాత్ తస్యఈశ్వరస్యాద్భుత
 త్వముభయలిజ్జత్వాదిత్యదశనాత్ వేదాన్తైతస్యబోధనాత్ పరమపురు

గుణగణభిదానంభేదాభ్యాముపస్కృతవిగ్రహే
 త్తమమిహపరంవిద్యాచక్రైఃమోహనివర్తనం
 ఇహచమోహప్రశమనద్విజ్ఞాత్రేణోదాహరామి,
 సమానాముక్తి శ్చేన్నఖలుఘటతేసాధనభిదా
 నచేత్స్వర్గన్యామస్తరతమతయాన్యాభిమతయా
 ప్రమాణపాగ్భిప్రణిధిమవధూయప్రలపతా
 మతిషీబకిత్తోభస్వమతివిహతేరేవనిహతః

1౦౫1

11౨౬1

ప్రాప్తి చ్చాలాభేచసతి, గుణగణభిదానమై నాభ్యాంగుణగణాకతత్త్వద్వి
 యాసాధారణ్యాకనన్దాదయసైషా మనుపసంహారోపసంహారాభ్యాం
 సంస్కృతస్వరూపేవిద్యాచక్రైఃపరవిద్యాసమూహేఇహపరంత్యంతం
 మోహనివర్తనంభాన్దివిఘటనంక్షమయ్యుక్తం

1౧౬1

మోహాకీదృశంతస్నివర్తనంకీదృశమిత్యత్రాహ(ఇహచైతి)భాన్దిప్రశ
 సంస ట్టేపెండరాహరామి, మోహస్వరూపదశయతి పూర్వధ౯
 ఉత్తరాద్ధేనసాధ్యాముక్తిరేకాతినైకావాఃతికల్పాన్విద్యాంమాషయ
 1 (సమానైతి) సర్వా కిన్విస్సాధ్యాముక్తి, కాశేత్, సాధనభే
 దోనయుజ్యతే, ఏకేవైచతస్థితే, నతినైకాశేత్, న్యాభిమతయాపూర్వ
 మాంసకాభిమతయాతరతమతయాన్విగ్రహాన్యామస్తరత
 త్తమతయా, యథాఅగ్నిహోత్రపౌణ్యమాస్యాన్వికేసాధనసాన్విత్యన్విగ్ర
 హాన్వికేసేపిన్విగ్రహేబ్రహ్మచర్యసుఖస్యతరతమ్యాత్ అగ్నిహోత్రదశక
 గాణమాసాదిసాధనానాం నవైయుక్త్యేవం ముక్తైరపితారత
 యాజీకారే ససాధనానైకేవైయుక్త్యే, తచ్చాన్విష్టమితిత్రపరిహరతి
 ప్రమాణైతి) ప్రమాణ్యాన్విష్టపరమంసాన్విష్టమైత్యాదిఃపాగ్భ
 యైఃప్రాబల్య తస్య ప్రణిధిః చిన్తనంలవధూయ ప్రమాణపాగ్భల్యంవి
 ష్టమైత్యన్విగ్రహేయతిభిజ్ఞప్తతా, ఇత్యేవంరూపఉన్నత్యైఃప్రలాపఃస్వ
 తివిహతేస్వాజ్ఞానాదేవనిహతకిణాధితఃఅయమాశయః, అగ్నిహో

వీణమపియేముహ్యన్తి, తేముహ్యన్త్యేవ, నఖలుగహస్తే, గ్రహిసలిలకమ్బే
 ర్చలిభుజిపత్యైహ, నావళత్కతాఽప్రతిపద్యనే, దుర్వాపిగర్వగర్వ
 స్వనిర్వాపకై స్ఫుర్వవేదిభర్వర్తి తనిర్విశక్లుమఖిలమధిగమ్య, స్వేష్వరంసర్వి
 శన్తిసన్తశి,

(సుమతికి) (సక్లాఘం) డాహ, పడిటావిఅప్పిదాణింపమాణప్పణిలపే
 సలేనతుమ్మ భాసివిణ, పడిబుద్ధజనసంభావణిజ్ఞేపమాణ, ఉత్తందణిరిక్కుమిన్ని
 సమబ్బహిఅదరిద్దంఖుతుహమాహప్పం, దాణింకిర

కప్పారంభపఅండతండవకళాకీళంతకాళందల

ఖోహువ్వేళ కవద్దసింధుళహరీధూఅంతవందప్పనం ।

త్రదశకపూణమాసాదీనాంస్వగ్గ సాధనతాభావ బోధకానామనైక
 మాంశాస్తా, కాంవైయ్యస్వభియాస్వగ్గ తారతమ్యకల్పనై బాధకాభా
 వశి, అత్ర మోక్షై తారతమ్యాజ్ఞీ కా రెనిరజ్జనశిపరమరిసామ్యముపైతీతి శ్రు
 తివిరోధప్రసక్తనమోక్షై తారతమ్యంపరిత్యక్తమితి ||౨౦||

(ఏవమితి) ఏవస్థితేపియేముహ్యన్తి మోక్షై తారతమ్యంపరికల్పయన్తి
 తేనసాస్రశోబాధప్రదశకనైపిస్వస్వభావంనజహతీత్యాహ, (నఖిన్వితి) బలి
 భుజనకాకాశి, ఏవమనతాంస్వభావమభిధాయ సతాంస్వభావందశకయన్తి
 (దుర్వాపితి) గర్వఏవసర్వస్వంతన్ని రాసకైశిగర్వజ్ఞై, కిబాదరాయణబో
 ధాయనాదిభిర్వణితంమోక్షై తారతమ్యాభావంనిర్విశన్తి అనుభవన్తి శ్లా
 ఘా సమవకవచనాల్, ప్రమాణప్రణయపెళలెన, మాహానుగుణ్యేనై
 త్యథాశి, ప్రతిబుద్ధజనసమ్భావనీయై ప్రమాణవృత్తాన్తనిరీక్షణై ప్రమాణ
 పాబిల్పనిరూపణైత్యథాశి. తవకీర్తిజ్ఞగత్ప్రసిద్ధైత్యాహ (కప్పార

జాణంకింవిభవగ్గి దావిలజణోఘిత్తూణచింతాణిలం
 ముక్తిం పెఖ్యమాత్మనజ్ఞాణహిలం మోహం మిసంతేచిలం || ౨౨ ||
 (భాయా) జ్యంభమాదైత్యమర్దనవాయాస్వర్లోకస్రోతస్వినీ
 వీచీశీతళసాధుశుద్ధసుభగా శ్లోభన్తే విద్యాభిమానాః,
 యాసాంకిమపిభవాగ్నిశాపితజనోగృహీత్వాచింతానీతాం
 ముక్తిం ప్రేక్షతేహస్తపథ్యసహితాం మోహేన త్యేవ,
 (విచక్ష) కిముచ్యతే, అవరోపితప్రాయశిఖలుపురుషస్యచింతాభారః, అ
 పిచాస్యసంసారదోషదర్శనసాతత్యసమత్థితాదపిపరబ్రహ్మదిదృత్యాసంసారం
 భజ్య శితంపరమవైరాగ్యముపధానీభవతి,
 (తథాహి) నిషిద్ధవిద్యాధాదధికవపికావ్యజ్ఞునిజహత్
 ప్రరప్రీత్యైకర్మప్రతినియతమాదాయముదితః,
 శుభశ్రద్ధాదుగ్ధావధివసుధోల్లాసలలితే
 సమాధావాధాతుంశ్చైవయతిమునిస్సంప్రతిమనః. || ౨౩ ||

అవరోపితప్రాయశిఖలుపురుషస్యచింతాభారః, చింతానభారః, చింతాస్యసంసార
 దోషదర్శనజనితవైరాగ్యదపిపరబ్రహ్మదిదృత్యాసంసారంవైరాగ్యవవలంబ
 నంబవతీత్యాహ, (అపిచేత్యాది) సంవృత్తకుతూహలంశ్చదంతంపరమ
 వైరాగ్యమిత్యుచ్యతే, ఉపధానంఉపకారకవితిభాషికామ్యంకర్మత్వవి
 ధంవిద్యోపకారకమిత్యుచ్యతే తత్రవిద్యోపకారకకామ్యాదికంకర్మకు
 ర్వకభివర్తకావ్యంకర్మనిజహత్ ప్రతినియతంకర్మనిర్వచ్యమైక్యం పర
 మాత్మప్రీత్యైవీకృత్యైవకర్మగూఢాకరణాన్తుదితః ఏవంక్లాంక్షస్తా
 నవానయంపురుషశుభశుభాశ్రయరూపోభగవాన్తస్మైశ్రద్ధాపెమ
 రూపాభిక్తిః సైవదుగ్ధోదధికిత్యా యానవసుధాతస్యాః ఉల్లాసేనలలితేన
 మాధౌనిరన్తరధ్యానమునికిమనశీలః, మనఃసాధాతుంశ్చైవయతిమునిః ప్ర
 రయతీత్యభిధానం. అయమప్యపరావిశేషోజాయతఇత్యభిధానం || ౨౩ ||

అపిచ, విలక్షోపక్షిప్తం విషయరసగన్ధర్వనగర-
ప్రశంసాయాథార్థ్యం ప్రణిదధతి చిత్తే పితనుభృత్ ।
మయాదత్తే హస్తే మతికలుషముల్లఙ్ఘ్యతరసా

పరబ్రహ్మైకాన్తీ భవజలనిధింగోష్ఠదయతి

॥౨౮॥

(సుమతి) (సవిమర్శ) తహావి పితమహాప్రముఖేమహాజోగజణే వాస
ణాదావిలవిసలరసబళిస మోహిషణిసాలగ్గహాగకోదూహళప్రసారిల
కరస్సబాలిసస్సవిలకహంఉగకస్సవిమోక్షోహజ్జత్తివిలళిలసంసం విళి
లంవిలమహామాణసం, (భా.య) తథాపితామహప్రముఖేమహాయోగి
జనేవాసనాదాపితవిషయరస బళిశమోహితేనిశాకరగ్రహణకౌతుహ
ప్రసారితకరస్సబాలిశస్యేవకథంపునఃకసావ్యపి మోక్షోభవేదితివిగళితా
కంసంవీళితమివమే మానసం.

(వివేక) అయిభీరు, అవధారితపరమార్థాపికిమ్మచానమానసేవకింపున
రప్యతిశజ్ఞసే, శ్రుణుష్వచైతత్.

పునరపివిశేషాన్తరమాహ (అపిచెతి) తనుభృత్ జీవాచిత్రైస్సవససి
రతిసప్తమీ, విషయరసశబ్దాద్యుభవసంపదగన్ధర్వనగరం భ్రాన్త్యాకల్పి
తం తస్యప్రశంసాప్రస్తుతితస్యాకి యాథార్థ్యం శాస్త్రసిద్ధం విలక్షో
పక్షిప్తంసలజ్ఞం యథాతథాప్రణిదధతివిషయరసప్రశంసాయాయాథా
స్యగన్ధర్వనగరప్రశంసాయాథార్థ్యవదిశ్యమసద్దధతిసతీత్యర్థః, మ
యావివేకేనహస్తైదత్తేనివేశనహయేచసతిమతికలుషం అణిమాదియోగసి
స్థివిషయంఉల్లంఘ్యఅవిచార్యఅధీత్యైత్యర్థః పరబ్రహ్మైకాన్తీబ్రహ్మమ
నవైకప్రయోజనస్సకసహసాభవసాగరంగోష్ఠదయతిసుఖేనతరతి॥౨౮॥

సనిమతకంచిత్తాన్తరోదయాత్, బళిశంమత్స్యవేధనం, బ్రహ్మాదిమభ్య
సంమోహితేమసత్స్విత్యర్థకాశంసాఆశా, కింపచానమానసేవక్షుద్రమన

విషమధుబహిష్టార్వస్థిరోబహిర్విషయాత్మకం
పరిమితరసస్వాత్మ ప్రాప్తిప్రయాసపరాజ్ఞుభిః॥
నిరవధిమహానందబ్రహ్మనుభూతికుతూహలీ

జగతిభవిత్తాదైవాతగ్రస్థిజ్ఞహాసితసంస్కృతిః ॥౨౫॥

నిస్సంశయకఖలుపటుభిరపి విటపమాహోహద్భిరప్రాప్తానాం పచేభిమా
నాంఫలానామయతమానస్యాపిసుకృతపరిపాకేనపాన్థజనస్యపురతకిపరి
పాతకి,

అపిచ, వివిత్సతియవిగ్ధయంకిమపిసూరిసేవ్యంపదం

చైవఅతిశంకసెఅస్థానెశంకసభ్యభకః, బ్రహ్మాదిమతధాధూతెవ్వపి
దైవాత్కస్యచిత్పరబ్రహ్మైకాన్తిత్వంసమృతతీత్యాహ (విషమధివతి)
ఇహజగతిదైవాత్కస్థిజ్ఞహాసితసంస్కృతిభవతి (కథమిత్యత్రాహ) ధీర
స్సకోబ్ధాదివిషయాత్మకం విషమధువిషసంపృక్తవిధు తతాగ్రలనుభ
రూపత్వాత్తథానిర్దేశః, బహిఃపరార్వకపరిభ్యుజ్జ్వల్యైః విషయ పరిత్యాగ
పిస్వాత్మానుభవాకాంక్షీభవెదిత్యత్రాహ (పరిమితరసేతి) పరిమితరగతి
పరబ్రహ్మనుభవాపెక్షయా, అయమేవైతత్పరిత్యాగమేక్షికి సచాసౌ
స్వాత్మప్రాప్తిస్వాత్మానభవతద్విషయప్రయాసేతత్సాధనయత్నైప
రాజ్ఞుభిః(అపిచ) నిరతిశయమహానందబ్రహ్మనుభవెనిరతిశయప్రీతిమాక
భవితా, ॥౨౫॥

బ్రహ్మాదిష్వప్యలభ్యస్యాధునికేషుసర్వవేద్యప్రాంతమాహ(నిస్సంశయః
ఖిత్వితి)పటానాంపటపాగ్గారోహణసమధానామప్యలభ్యంఫలంసా
న్ధస్యామయతమానస్యపిపురతస్సవ్యయమెవపరిగతంచతతీలోకద్వయంత
ద్వితీ, కిచ్చసామగ్యాంసత్వాంకార్యోష్పత్తిరవశ్యం భావినీయత్రకా
ర్యానుదయస్తత్రసామగ్గీవైకల్యమపూర్వమిత్యాశయే నాహ (వివిత్సతి
తి) సూరిసేవ్యంకిమపిపరమఖదంవివిత్సతిలబ్ధమిచ్ఛతి యదిక్పత్యపాప

కృతస్యయదినిష్కృతిర్యదికరిష్యతేనాహి తం

నిసర్గసుహృదీశ్వరోయదిహలక్ష్మ్యుస్త్వితే

కిమత్రపరమువ్యతేకిమితి నాత్మ విన్మ్యవ్యతే

॥౨౬॥

(సుమతిః) ణాహ, జగిషవ్వంతుఏదిణ్ణహణ్ణోసంసారసాలరంత

అశంఘేషురసో, తాకహందవదహణపజ్జళిలపాసజులళదాదూలరగల
వ్వకిణ్ణో సారమేలగణపరిగబవ్వసారంగో సమీరణందోళణణ్ణోభాలంత
పోట్టదరగబవ్వసంజత్తిఅసణ్ణో మహప్పవాహమర్హుణిరోహసంభంతగల
ణోవ్వజంబుట్టెచిసహరపరిగహిలఘరఘుగ్గుంతహిలవ్వకుడుగబిలణ్ణో
విలక్షితరభంగసంభమసంఘహిలగంగాలక్షవేవంతసంహణణ్ణోవ్వసాహి
మండళో రాహవసరణితరఘ్ణోహాలరలతాలరపర్హుఁడెవ్వమచ్చసంఘా

స్యపునర్నిష్కృతిర్యది, అహితంబుద్ధిపూర్వోత్తరాఘంసకరిష్యతేచయ
ది, ఇహావితద్విషయేలక్ష్మ్యహుతఈశ్వరః అస్వీక్షతేచయది, కిమస్యదువ్యతే,
కిన్తు, పరావరతత్వవేదీజన్తుకిమవ్యతే, కృతస్యపాపస్యప్రాయశ్చిత్తిక,
ఉత్తరత్రపాపాకరణం, శీఘ్రతేదేక్షాచ, మోక్షసామగ్గీ, తస్మాంస
త్యాంకథమస్యమోక్షప్రాప్త్యభావః. ॥ ౨౬॥

యద్యేవమవశ్యంముక్తిభవవిత్తీత్యయాచత్తపంస్తస్యపుంసకి, తత్క
థమయంసంతోష్ట్యేససాధ్యసోవ్యవ్యతఇతిచోచయతి (జగిషంవ్వంజి))
కీటకిపిలికాదిః, జ్వలితోభయపాశ్వకాష్టగతకిససాధ్యసోభవతి, సా
రమేయాశ్శార్వరాః తేషాంగణపరీతఇవసారంగోహరిణి, పోతోయానపా
త్రగతస్కధ్యగతసాంగూత్రికసాధకః పోతపణిక్సమూహః, విషధరస్స
పణింతత్పరిగృహీతేగృహేఘూణ- మానహృదయఇవకుటుమ్బిజనః, ఘూ
ర్ణమానహృదయకిసభయమనసః కి నీపమానః కమ్పమానకిసంహననంగా
త్రం, ఏభిష్టప్రాప్తవచనైకిపరకాలసహస్రగాధాప్రబద్ధాన్తిమగతాః

ఓ సర్వసగహితుహాని (ఛాయా) నాథ, యద్యేవంత్యయాదత్తహస్త
స్సంసారసాగరమతిలజ్ఘ తేపురుషః, తత్ కథంవదహనప్రజ్వలితపార్శ్వ
యుగళదారూదరగతఇవకీలకిసారమేయపరిగతఇవసారజ్ఘకిసమీరణావ్తా
ళనడోలాయమానపోతోదరగతఇవసాంయోత్రికసాగ్ధిః మహాప్రవాహమ
ఛ్యనిరోధసంభ్రాంతయనఇవజంబుకః విషధరపరిగృహీత గృహఘూర్ణ
మానహృదయఇవకుటుంబిజనః వికటతరభజ్ఘసంభ్రామ సంక్షుభితగజ్ఞాత
టవేపమానసంహననఇవశాఖిమద్దులః రాఘవశరనికరతోభితరత్పాకర మ
ధ్యస్థితఇవమత్స్యసక్షాతకిసాధ్వసగృహీతోభవతి.

(వివేకక) పాణ్డిత్యమసినిర్విద్యబాల్యేనకీష్టసి, యన్మోక్ష్యమాణమపిము
క్తమివాభిమన్యసే, పశ్యపశ్య,

వర్ణితగుణప్రకర్షావర్ణాశ్రమనియమదేశకాలముఖాః |

అనవహితమానసానాంభవన్తినిత్యంభయోదయస్థానం || ౨౨ ||

:: ఇరుపాడెరిక్కోల్ భీయిను శ్చేటుంపుపోల్ కాట్టై డప్పట్ట కలవర్మ
నంపోల్ వెళ్ళి డైల్ పుట్టచరియి నంపోల్ పామ్బొడొరుక్కూరైయిలెపయి
నాటప్పోల్, ఇశ్వాదయ ఉక్తాకి, (ఉత్తరమాహభద్రేఇతి) పాణ్డిత్యై
త్యా పాణ్డిత్యైర్విద్యబాల్యేనః స్థానెద్యై నిషదధావ నతిష్టసి, అథ
మోక్ష్యమాణస్య ప్రామాణికాకృత్యకరణాది సవ్యవనిత్యభ
యంభవతీతిజానత్యై జానతీవభాషనఇతి, అభిప్రేతమధామాహ,
(వణికేతి) వణికేతగుణప్రకర్షాః అనవహితపురుషవిషయే వణికేతాశ్వా
స్సేషప్రశంసి తాగుణప్రకర్షాయేమాంతే, గుణోముక్తి హేతుత్వాదిః
తస్యప్రకర్షాః శివశస్త్రస్య, నైవైకర్మ్యభరతస్సనిర్దిలభతేనరఇత్యా
దివచనైప్రశంసితగుణోతామాణికవణికే బాహ్యుత్వాదిః, ఆశ్రమకి
బ్రహ్మచర్యాదిః, తయోనియమాధిర్మాది దేశకిరక్షాదిః, కాలః ఉ
త్తరాయణాదిః, ముఖశబ్దేన దేశాదికంవివక్షితం, (ఉక్తావతే) అనవహి

అన్యేషుతువిశేషఃసోధయామి,
 భయాభయస్థానవిశేషవేదినః
 ప్రమాదముక్తస్యపరీత్యకారిణః
 పరానుభూతిప్రతిబంధశక్తయా
 భయానుబంధస్యభయాయకల్పతే

॥౨౦॥

అమోక్షాచ్చవిదుషోపినిరనుబంధాభీతిరితినభకిప్రమానసౌరభాస్వాదః,
 దిగ్దేశకాలకరణాకరణాదిరూపే
 దేహాదికేవహితసాధనభావయోగ్యే

తమానసానాంఅనవధానమనసాంప్రమాదవతాంకర్మసుభగవదారాధన
 త్వబుద్ధివిధురాణాంభయస్యఉత్పత్తిస్థానంభవంతి, అప్రమాద్యతోస్య
 మోక్షాయకల్పతే,

॥ : ౨ ॥

ఉక్తమర్థంవ్యతిరేకముఖేనాపిదృశయతి (అన్యేష్వితి) విశేషఃపరమయ
 తి(భయాభయేతి)భయస్థానంకామ్యంకర్మఅభయస్థాననిత్యకర్మాది, త
 యోర్విశేషంజానతఃపరానుభూతేకిసరఃబహుభవస్యప్రతిబంధాభవేన
 తిశఖియాపరీత్యకారిణిఆలోచ్యన్వితైకమాత్రమనుభవ్యోకిప్ర
 మాదముక్తస్యఅనవధానరహితస్య, కర్మసుభగవదారాధనత్వబుద్ధిమతే
 తస్య, భయానుబంధాప్రమాద్యతోభయహేతురపివర్ణాశ్రమాదిః మో
 క్షాయకల్పతే,

॥౨౧॥

ఉక్తమేవాథకంశంకాముఖేనాక్షిప్యసమాధత్తై (అమోక్షాదితి) విదు
 షోపినిరనుబంధానిమోరణాభీతిఃకారణాభావాత్, భీతిహేతుఃప్రమాదో
 నసన్న్యవత్యేయమథఃభకిప్రమానసౌరభాస్వాదఃఖలుష్పసౌరభాఘా
 నవదత్త్విన్దాసజ్జతఃదుష్కర్మణోవిద్యమానత్వాదితథావః, తదేవదశక
 ణత (దిగితి) విచిత్రాండుష్కర్మపక్షిమనుచింతతోస్యపురుషస్య నిత్య

దుష్కర్మ పజ్జమనుచింతయతో విచిత్రతాం

కిన్త్యవస్యపురుషస్యనభీతి హేతుక

॥౨౯॥

(సుమతి) ఎవ్వరికిర సవ్యవిజగత అట్టాణంతాకహంబిబ్బ అణిపా అణిజ్జ
పణిహంబం సంపజ్జ ఇ (ఛాయా) ఏవంకిల సర్వమపి యది భయస్థానంతత్ క
థం నిర్భయనిష్ఠాదనీయం ప్రణిధానం సంపద్యతే,

(వివేక) భద్రే, సవ్యగమయి క్తంభవత్వా, అస్తి ఖలు సూక్ష్మం కిచ్చేత్
తదపి ప్రతిపన్నామేవ త్వంబాధయమి, ప్రతిసన్ధీయతామిదంతావల్,

(సుమతి) ఆగవేదులయ్యడతో (ఛాయా) అజ్ఞాపయ త్వార్యపుత్రక.

(వివేక) ప్రవృద్ధమతికశ్మల పశయ పావకప్రకీర్ణాం

విముచ్యభగవత్కృపాంవృజినసీన్ధుకుక్షింభరీం।

కర్మకరణతయా కావ్యకర్మాకరణతయా చ హితసాధనభావయో గ్యహి
తస్య మోక్షస్య సాధనతాయో గ్యే అవహితానాం మోక్షసాధనభూతేషి త
థాః చిద్దేశకాలే దేహాదికే చ ఆదిశబ్దైర్న గాఢ్యాః కర్మహ్యైః, శరీరైః గతాచ
పీత్యుక్తైః, భీతి హేతుర్వస్తుభవతీకింతత్ నకిమపీత్యథాః, విచిత్రదుష్కర్మ
వశాత్ కేయశ్రవినిపాత హేతుర్నుభవేతి ప్రమాదశ్చ భీతిశ్చ యావచ్చ రీర
సమ్యవత్యైవేత్యథాః.

॥౩౦॥

ప్రణిధానంయోగకే. అనుయిక్తంపుష్టం, ప్రతిపన్నామేవజ్ఞాత్రీమేష
ప్రతిసన్ధీయతాంశూయతాం, స్వగాఢాథం విద్యాథం చైతికర్మణావ
సుప్తానందీవిధం, తత్రీస్వగాఢాథకర్మానష్టానస్య త్సయిఫలత్వేన
దశస్థాతుభవయసద్భావాల్ ప్రణిధానం ససమ్యద్గుతగతిత్వదుక్త మభ్య
పగవ్యతగి త్యైతద్వక్తుమిమమథాంతావదవధేహీత్యాహ (ప్రతిసన్ధీయ
తామితి) (ప్రవృద్ధైతి) ప్రవృద్ధంయస్మతికశ్మలం మోహాకి సంసారకితస్య
కాలాగి ష్కలంపాపసిన్ధోః కుక్షింభరీంభగవత్కృపాంవిముచ్యత

కదభ్యపరివృత్తిభిర్వదిహకర్మిర్యీయతే

తదస్తులనణాకలేవణసేతురాధిశ్చితకి

॥౩౦॥

యఃపునరన్యభావేనభగవదనుకమ్పమాలమ్బితే, తస్యతుతాదృశీంసిద్ధి
మవధారయ,

వివిక్తసిఖిలస్థిశిర్విషయవృత్తినిర్వేదవాక్

విరక్తిపరిరంభణగ్లపితసర్వసర్వాననక

నివృత్తిపథజాఙ్గికోనిభృతచిత్తవృత్తికిపరం

ప్రపద్యమురభిత్పదంభయమతీత్యనంసిద్ధ్యతి

॥౩౧॥

(సుమతిః)జుత్తంఏదం, తహవిపచ్చఖిలపరవత్తంతుమంఏవ్వపరిపుచ్చమ,
ణిమ్మశగురుసఅనణిధారిలణిఅమంతహిఅఅం ణిత్తానిఅణిహిశపడిపట్టా

వలమ్మ్యకదభ్యపరివృత్తిఃకదభ్యాసీర్వీమీమాంసకమితం తత్రపరివృ
త్తికిపరిశీలనంయేషాంతైకిస్యగాఽద్యథాఽయతగర్వానప్తీయతేతతగ
ర్వసాగరాహితలవణసెతురస్తుసమ్భవనాయాంలాట్

॥౩౦॥

విద్యాధికంకర్మానుష్ఠాతురక్లానాం ప్రధానఫలైవైవఫలవత్ప్రయోగ
మూలేభగవత్ప్రసాదమోతుత్వైరాభయమోతునిభయనిష్పాదనీయధిప్ర
ణిధానంసమ్పద్యతఇత్యాహ (యఃపునరిత్యా) అన్యభావేనఇదమేవభ
గవత్ప్రసాదమేవప్రధానంవాన్యతిభావేన, తత్తాదృశీంసిద్ధింప్రణిధానధూ
పాంతవధారయనిచ్చినువిద్యాధికంకర్మానుష్ఠాతకిమాధిసిద్ధిమోతు
భూతవివిక్తదేశసేవిత్వాదినమ్బవాత్, సమాధిసిద్ధిరుపపద్యతఇత్యాహ
(వివిక్తతీ) వివిక్తానిఖిలాభిసర్వస్య, ఏకాంతశీలఇత్యర్థః, శబ్దాదివిషయ
వృత్తానిర్వేదవాక్వైరాగ్యతపతైహికాముష్మికభాగవాగనగనివృత్తిప
థజాంఘికేపాప్రప్యనిషయేత్వరావాక్ముముత్సునిభృతచిత్తవృత్తికి ఏ
కాగ్రచిత్తవృత్తికిమురభిత్పదంప్రపద్యశీసతిపదద్వంద్వముపాయంబుధ్వ
త్సగంకిభయమతీత్యునరావృత్తిభయరహితో భూత్వాన్వనంసిద్ధ్యతిసమా
ధిస్తోభవతీత్యర్థః,

॥౩౧॥

అం జీనేసపసమితిజ్జరఘరవాసరసవాసణాణం అణాశ్శబ్దాదోసగం
మంగళైకతాణమహమహాణచళణసేవామహాణందశాహళంపడాణం
ప్రమాఅపరిగహిఅణిడ్త్తిధమ్మాణంఅసంభావిఅపచ్చహాణంవిమహాణ
సాణం కేణడ్ణవిణివాఏణమోక్షోవాటసిష్టుంణసంపజ్జఇ(ఛాయా)యు
మేతత్, తథాపప్రశ్నక్తి తపంచూర్ధంతి వేమపరిపచ్చామి, నిర్మలగ
సకాశనిర్ధారితనిగమాన్తహృదయానాం నిష్ఠాపితనిఖిలప్రతిపత్తాణాం
శ్చేషప్రశమితనిర్జరగృహవాసరసవాసనానాం అన లక్షితదోషగర్భవ
త్తైకతానమధుఃస్థనచరణసేవాపపనన్దలాభలంకటానాంఅప్రమాద
గృహీణనిస్సృత్తిధగ్రాహాం అసంభావితప్రత్యాహనామపిమహా వ
మాకాంకేనపునర్వినిపాతేనమోక్షోపాయశ్చేషుగంనసంపద్యతే.

(వివేకః) ప్రియే, ఇదమపి తేన మతిభిరవధారణీయమతిగహనమభిద
మి, యత్తత్సనకసనన్దసనతుగమారనారదశాజ్ఞిల్యప్రభృతయః పర
కాన్తినఃప్రతిపాదయన్తి, ఆక్షణ్యతామేతదవహితయాధవత్యా

తిమిజ్గలతిమిజ్గలోగిలతితద్గిలస్తంతథా
తమప్యధవతద్గిలస్తదిహపశ్యకర్తృకమే,

నిష్ఠాపితోనాశంపాశ్చిత్తనిష్ఠానిష్పత్తి నాశాన్తాఇతినిఘ్ణుః, రసకి
గః, వినిపాతోవిఘ్నః, అవధారణీయనిశ్చైతన్యం, గహనంరహస్య
సనకసనన్దసనతుగమారనారదాః బ్రహ్మప్రత్యాకైవలంబ్రహ్మనిష్ఠా
శాజ్ఞిల్యశీలీపచ్చరాత్రప్రవర్తకత్వేనప్రసిద్ధః, పభృతకదైసనుకశౌనక
గ్రహణంపరమైకాన్తినఃభగవదేకనిష్ఠాచామగ్రేనరాకితిమిమితి)తిమి
తయోజనప్రమాణం మత్స్యవిశేషంతిమిజ్గలకితిమిజ్గలతిభక్షయతితిమి
క్షుకోమత్స్యవిశేషంతిమిజ్గలకితిమిజ్గలతిభక్షయతి, తద్గిలః, నిఘ్
నిలగిలగిలకిచ్ఛిత్తతోన్యత్ప్రమాణమత్స్యవిశేషకిరతీత్య త్రాన్యనువ

సమస్తవృజినోదధిగ్రసనడమ్భకుమ్భాద్భవం

నివృత్తిమపిధర్మమత్త్యనఘతత్వవిస్మిగ్రహాః

॥౩౨॥

అన్యదప్యేతాదృశమవధారయేధాః-

ప్రధితంపాతకివర్గంకృతఘ్నవీకోహి కృత్సమతిశేతే।

యం సంకిన్హనూణఘ్నస్తమపిదురాత్మాకరిష్యమాణఘ్నః॥౩౩॥

(మొదటి) (-చిన్త్య) ఇతితామజీ సమభిసాలమాహప్రస్నపడిబుద్ధల
దాజిగ్రహస్సపహివోదంసిట, అన్యదాణతాహకింజద్ధిపరిహారో.

తే భక్షయతితత్తి మిక్కిలగిలాదీఅధశబ్దఃకార్తస్యపరః తిమిహింసనం
యదుక్తం, ఇహకర్మక్రమేపిపుణ్యపాపరూపకర్మ విషయేపిపశ్యకించిత-
ర్మశోష్యధికంనాశయతితతోస్యధికంతచ్చనాశయతి, తదపితోపిప్రబ-
లకర్మనాశయతిపశ్య, ఏవంకర్మక్రమేవిచార్యమాణేసమస్తవృజినాని
పాపాన్యేవోదధితద్గ్రసనడమ్భమేకుమ్భాద్భవమగస్తాయితంనివృత్తిం
ధర్మమపిధర్మప్రపత్తిరూపమిత్యధః, అనఘతత్వవిస్మిగ్రహాః తత్వవిత్
బ్రహ్మవిత్, తస్యవిస్మిగ్రహస్తద్విషయాపరాధః అత్తిభక్షయతినాశయతి
త్యధః, అత్రప్రమాణం, చక్షులమపిమద్భక్తంనావమన్యేతబుద్ధిమాణావ
మానాత్వతత్త్యేవరారవెనరకేహిసకి, ఇత్యాది ॥౩౨॥

సర్వపాపఘ్నాన్నివృత్తిధర్మాదపిబ్రహ్మవిదపరాధస్య పాబిల్యం
దృష్టాన్తాన్తరప్రదశఃసేవోపపాదయతి(అన్యదపీతి) కృతఘ్నయఃకృత
ముపకారంనగణయతినకృతఘ్నసఏకఏవలతిశేతేఅతిశయేనపాపిష్ఠఇత్య-
థఃకితరతుకృతఘ్నమిమంక్రియమాణంతదానీంపరైరనుష్ఠీయమానముప-
కారంతతామలపియోనజానాతినక్రియమాణఘ్నలతిశేతఇత్యనువజ్యతే
తమపిక్రియమాణఘ్నమపిదురాత్మా, కరిష్యమాణఘ్నః, అత్యాప్యతిశేత
ఇత్యనువజ్యతే.

॥౩౩॥

(ఛాయా) ఇతి నామ నిస్సమాఖ్యధిక మాహాత్మ్యస్య ప్రతిబుద్ధజనన గ్రహస్య
ప్రభావోదర్శితకల్యపునర్నాథకం నాస్తి పరిహారః,

(వివేకః) అస్తి తు కశ్చిదేకః యచిహపునస్తత్ప్రసాదనం,

(తథాహి) తోయో యునేన పరితాపముపేత్యజన్తుః

తోయేన జీవతి పునః క్రితమయోజితేన |

తద్వన్మహాత్మ్యజనతస్తమసి సవిష్టకి

తత్సంశ్రయేణ భజతే పరమార్థదృష్టిం

|| ౩౪

అపిచ) బహుజన్మసుకృతసిద్ధిబ్రహ్మవిదపచారదూరగంపురుషం |

విచిన్త్య ఏవం సతి పురుషస్య కథం నిస్తారణి, కశ్చిదితుక్తం విశేషయః
(యచిహేతి) పునస్తస్య హ్యవిదక్షిప్తసదనంతోపణంతుమస్వేతి పాక్షః
నా బ్రహ్మవిదపచారస్య తత్ప్రసాదనమేవ పరిహారః శ్చేతద్దృష్టాప్తేనోః
పాదయతి (తథాహితి) జన్మగత్యైకతోయో యునేన జలపరిత్యాగనపః
తాపముపేత్యస్థితః అనంతరం క్రమేణ యోజితేన సంస్కృప్తేన తోయేన యథా
పునర్జీవతి తద్వన్మహాతాం మహాత్మ్యనాంత్యజనతస్మాదపరాధాత్ బ్రహ్మ
విత్ తంత్యజతిని గృహ్లాతి తస్మాన్నిగ్రహత్ తమగ్యజ్ఞాన సంసారైః ప్రవిష్టకిః
శ్చిత్తమైవ బ్రహ్మవిదః సంశ్రయేణ ప్రసదనేన పరమార్థదృష్టిం సమ్యజ్ఞాన
భక్తిప్రపత్తిరూపము పాయం భజతే పార్శ్వే, అస్య భాడపాయరూప
జ్ఞానం జీవనాశాన్మశ్యతీతి భావః.

|| ౩౪ ||

ఏవంతహి కస్యోపవగసాధనసామర్థ్యం కిం సిద్ధ్యంతే శంకాయా
సేధ్యత్యైవేత్యాహ (అపిచేతి) బహుజన్మస్వాదకతేన సుకృతేన సిద్ధం సిద్ధ
పాయానుష్ఠానం బ్రహ్మవిదపచారదూరగం బ్రహ్మవిదపచారం పరిహృత్య
వర్తమానమధికారిణం నిత్యముక్తా అనుసంహితా, యద్వాత్రుతిభినిత్యమ
ద్దోషితా, అన్యత్రాభిసారికాపక్షే నిత్యముక్తా అయంతి తా యద్వా నిత్య
క్తా నిత్యరాగవతీలపవగసాధనభూతా విద్యాసమాధినిత్యభావంతరజ

అభిసరతనిత్యరక్తానత్యరమపవర్గసాధిసివిద్యా

|| ౩౫ ||

(సావ) సరభక్తిరప్రకంప్యా నివృత్తిధర్మానుబద్ధగుణబద్ధైః ||

భవజలధిపోతపాత్రీజాతావృద్ధిందినేదినేభజతే

|| ౩౬ ||

(సుమతిః) (సవిమర్శం) జుత్తంపదంజఇదుణ్ణీవారణిఅఇబళణిమిన్మలలవ
కూణీసేసకసాలస్సమోక్షపక్షణీకేవజొగ్గాఅణిమమహిమగరిమశహిమవ
సిత్తణీసత్తగవత్తపాలమ్మప్పముహాపరమపురిసత్త సిద్ధిసాహణజోఅంత
రాటిణహూంతి (ఛాయా) యుక్తమేరత్, యదిదుర్నివారనియతిబలని

భిసరతిస్వయమెవెతిశేషకి కృతబ్రహ్మవిదపచారస్యతత్ప్రసాదనంనిష్కృ
తిరితిభావకి || ౩౫ ||

ననుత్వయాసమాధైరపవగ్సాధనత్వముచ్యతే, భక్త్యాత్వసన్ధయా
శక్యత్యాదిభుభక్తైరపవగోపాయత్వంప్రతీయతే, కథమిదంసంగచ్ఛ
తఇత్యత్రాహ(సాచెతి) పరభక్తిభగవత్సాక్షాత్కారరూపానిరతిశయప్రీ
తికిఅప్రకంప్యాధ్రువానుస్మృతిరూపా(నివృత్తిత్యాది) నివృత్తిః ఫలాభి
న్దికర్తృత్వాభిమానవిధురతయానుష్ఠీయమానధర్మకితదనుబద్ధగుణాస్తద
వినాధూతాకివివేకవిమోకాదయకితేషాంబద్ధైకిసన్న్యదైః భవజలధిపో
తపాత్రీజాతాలపవగ్సాధనీభూతానతీ దినెదినెవృద్ధిం భజతేసాక్షా
త్కారహేతుంసంసారప్రకషంభజతే, అయమాశయకిదశనసమా
నాకారానిరతిశయప్రీతిరూపాసప్రాక్లానుగృహీతాభక్తి శబ్దవాచ్యాధ్రు
వానుస్మృతిరపవగ్సాధనభూతానైవసమాధికబైనాభిధీయతఇతి || ౩౬ ||

సవిమర్శంఅణిమాదిప్రత్యయభియా, (జగద్రత్యాది) నియతిర్విధింకషా
యాణిపాపానిఅపక్వానినిశ్శేషకషాయాణియస్యతస్య, అణిమాలాణత్వం
మహిమామహత్వం, గరిమాగురుత్వం, లఘిమాలఘుత్వం, వశిత్వంవ

ర్మితాఅపక్షనిశ్చేషకపాయస్య మోక్షపక్షనితే పయోగ్యాఅణిమమహిమ
గరిమలఘిమవశిత్వేశితప్రాప్తి పాకామ్యప్రముఖాకి పరమపురుషార్థసి
ద్ధిసాధనయోగాంతరాయానభవంతి,

(వివేకః) సత్సంబేది, దుర్జయావతేదురంతవైరిణోయోగాంతరాయాః,
తదేషాంసంభవేపరిహరణాదపిసంభవస్యైవపరిహరణేననిష్ప్రత్యాహాభ
వతితైశ్చేయసీసిద్ధిః-

తతఃప్రవిశతిభూర్జప్రత్యూషితోత్తమాజ్ఞాదూతకి, (దూతః) (సాక్షులి
బద్ధం) రాజకాయమహామస్మిదేవస్యమహారాజస్యమహామోహస్యదృష్టిప
థమనుర్ముకసర్వత్రాప్రతిహతగతిఃసంవృతసత్యోనామదూతకి, తదభివా
దయేసావరోధంభవంతి,

(వివేకః) (స్వగతం) కిన్నిమిత్రమయముపాగతః,

(ప్రకాశం) అస్థానవృత్తి మపహాయాపరిమితాయద్భుత్యాః,

శ్చేన్ద్రియత్వం, ఈశత్వంస్వాతంత్ర్యం, పాప్తిఃసద్యఃకష్టదేశపాప్తిః,
పాకామ్యంచింతితమాత్రేసర్వాధానిద్ధి, దురంతాదుజ్జయోః సంభవ
స్యైవఉత్పత్తే రెవపరిహరణంనామతదనాకాంత్యం, ప్రేయసీమోక్ష
సమృద్ధిః, భూజప్రతంనామరాజశాసనరూపంతాళప్రస్థానీయంతరు
విశేషత్వకేత్రతమమ్యావాచకంవిలిఖన్తి దూతఉత్తమాజ్ఞారాజశాసనం నిశ్చ
ప్యాగచ్ఛతిఅనుష్ఠేనసర్వదావర్తమానఃసర్వత్రఅబ్రహ్మలోకం, సప్ర
తిసత్యోవ్యావహారికసత్యకిలపరమార్థసత్యవీచయోగాచారేణ సంవృతి
సత్యఇతివ్యవహీయతే, ప్రచ్ఛన్నయోగాచారాకిశంకరమాగానుసారి
ణఃతైర్వాప్యవహారికసత్యస్యాంగీకారాత్తత్తస్మాద్దూతత్వాత్అభివాద
యేనమసురోమిఅవరోధకపత్నిఅస్థానవృత్తింఅపరమార్థవస్తువృత్తిం
విహాయదీర్ఘాయుభావత్యభాదరవికసితంఅల్పవికసితం, మధ్యేమహా

(దూతః) ఉత్తమాక్షాదవతారితందరవికసితాజ్ఞలికోఽనిహితం భూర్జ ప
త్రముపదర్శయన్ ఇదంకిలమహారాజ, చతుర్దశభువనచక్రచక్రవర్తినో
ద్వాపరమస్త్రినిధారితనిఖిలకార్యస్యదుర్మతిమతప్రతిష్ఠితస్య దేవస్యమ
హామోహస్యలోభనామ్నాగణికేనలిఖిత్వాత్వదర్థంప్రేషితమన్తరక్షణమ
యాఉపహృతమలజ్ఞునీయంశాసనం,

(వివేకః) (సానాదరావహీర్థం) భద్ర, అస్మాకమవ్యభిమతకిఖిల్వసి, త
దిహూపహృరేష్టమేవవాచయ.

(దూతః) యదాదిశతిమహారాజఇతివినయనిభృతంవాచయతి,

ఏతత్సామాదిమాన్యస్యమహామోహస్యశాసనం |

సంసారప్రాసభీతానాంస్వర్గిణామపిసంమతం || ౩౨ ||

(వివేకః) అపవార్యసాన్తర్హాసం) దేవి, కింవయమపిశాసనీయాదురా
త్మనోమహామోహస్య, పరచిత్తవేదనార్థమిహవాచికస్తావచ్ఛ్రీతస్యం,
భద్ర, తతస్తతః,

రాజేతివివేకసంబోధనం, ద్వాపరకిసంశయకిసంవీవమస్త్రిదుర్మతేఃమత
మభిలషితంతతప్రతిష్ఠితస్య, అన్తరక్షణతైన భవతాప్యలంఘనీయమితి
భావఃసానాదరావహీర్థంసానాదరంతప్రకాశ్యత్యతః, అభిమతకిసం
వృతిరూపవిశేషణత్వాగణిభావః, ఉపహృరేషికాన్తే, వినయేనానుద్ధతం
యథాతథా (ఏతదిత్యాది) వాచికంసంసారస్యప్రాసేక్షయేభీతానాంజే
వానామపిసంమతం సంసారన్యూనతాభీతాన్త్రిదశాకి పరిపన్థినఇత్వ
క్షేః,

|| ౩౨ ||

అపవార్యవాచనికాన్నివృత్త్యశాసనశబ్దప్రత్యేకిశాసనీయానియమనీయాః
పరోమహామోహస్తదభిప్రాయవేదనార్థం, తతస్తతఃతతఉపరివాచ
యేత్సర్వకః, (పరోపాస్తీతి) పురుషే పరబ్రహ్మపాసనశ్రద్ధోపాదానా

(దూతః) పరోపాస్తిత్రధావధికమతివృత్తంయదిహతే

తదైశ్వర్యపాప్తైశ్వర్యవతుబహుమన్యేమహితదా

(వివేకః) అవజ్ఞాంనాటయకప్రియే, అకర్ణితఇవాయంభిక్షుపాదప్రసరణా
న్యాయః, అథవా, స్వాభావ్యమేవశవముష్టివద్గ్రహీతగాహితామహా
మోహస్య

(సుమతిః) ఎవ్వంఏదం, (ఛాయా) ఏవమేతత్,

(వివేకః) తతః

(దూతః) అతిక్రాంతావస్మద్భృగ్గుటినటనారంభసమయ

ప్రదీప్తకోధాదిప్రతిభటనిరుద్ధానభవసి

॥౩౮॥

(వివేకః) ప్రియే, స్వధర్మనిరతానస్మాన్ప్రతిసోయమాశీర్వాదః అయి
మోహదూత, కిమస్తిశేషంవాచికస్య,

(దూతః) అస్తీకిభ్యిదాత్యైయబలాధ్యక్షకామక్రోధవైభవవిషయం,

స్తంయదిహతవతివృత్తంఅతిక్రమోస్తి, తదైశ్వర్యపాప్తైశ్వర్యవతుబహుమన్యేమహితదా
భవతుతధాసాధయ, తదాతస్మిన్పక్షేతత్తేఅతిక్రమంబహుమన్యేమహితదా
అనుమన్యేమహిత్యథః, ఉత్తరాధవావనాత్పూర్వమేవవివేకఃఅవజ్ఞా
మనాదరంనాటయక, భిక్షుపాదప్రసారన్యాయః కచ్చిత్భిక్షుఃకస్యచిత్
గృహస్థస్యగేహంసమాసాధ్యరాత్రివాసార్థంపాదపరిమితంప్రదేశంయా
చిత్వాక్రమశఃసర్వగేహమాకాంతవానితి, ఉత్తరాధవాపరతి(అతిక్రా
ంతావిత్యాది) అస్మద్భృగ్గుటిక్రమఅస్మాకంధ్రుగుటినటనంభూవిజ్ఞేపకత
దారస్మసమయోప్రదీప్తః క్రుద్ధాకియేకోధాదయః ప్రతిభటాస్త్యదైవ్వి
ణిజైరుపద్రుతోనభవిష్యసినిజీవసీతిభావః.

॥౩౯॥

సోయంనభవసీతియదుక్తం, అథరేఇత్యథః విశ్వాధికఇతి కామవిష
యం, ప్రథమశ్లోకేనకామస్యకేనాపిదుజ్జయత్వమాహవిశ్వభ్యోధికఃభూ

(వివేకం) అస్తుకోదోషం, శ్రుణు మస్తావత్,

(దూతః) విశ్వాధికోవిలయమేవ్యతికస్య సూమాన్

వీరః ప్రసిద్ధమహిమావిబుధేషు కామః |

క్రోధోదితంయదనుభావవశేనశంభోః

శృణ్వారణీతళమధూన్నయనంతృతీయం

||౩౯||

(అపిచ) కామోసౌనమవర్తతాగ్రఇతిహిబూగ్రతేనమీచీశ్రుతిః

కామోదేవజగజ్జన్గితిలయైరాద్యకపుమానీగ్రడతి |

నిషాగ్రమోపినకామవీలభతేనిశ్రేయసందుర్లభం

కామకకస్యవశేనవిషభువనేకామస్యనస్యాద్వశే

||౪౦||

(సుమతిః) మహారాఅకింతుహ్మహింవిదుజ్జటమలరలంభణో

మూసరాక్రమేణవిబుధేషు ప్రసిద్ధమహిమాతదుపపాదనాయుద్రెణాపి
దుజయత స్వమాహాశ మ్భ్యాః కామవిషయకోధేనప్రదీప్తం తృతీయంన
యనంయస్యకామస్యానుభావోమాహాశ్మ్యంతద్వశాత్ శృణ్వారరసనశత
శమధూత్, దెవ్యామానక్రొబధూన, కామనజితోబధూవెతి ||౩౯||

అథకామస్యదుజయోహస్తీత్యాగ్ర (కామోసౌనమితి) కామస్తద
గ్రసమవర్తతాధీనిశ్రుతిః, తస్యపురానత్వబూగ్రతే, కామాధైత్యోరా
ద్యకపుమాజగజ్జన్గితిలయైరీగ్రడతిసాకామయతబహుస్యాంకామాచ్చనా
నుమానాపెక్షితిహిబ్రహ్మసూత్రం, భగవానపికామజితఇతిసూచ్యతే,ని
షాగ్రమోముముక్షురపిలవ్రతకినకామిపాగ్ర్యవిషయకామవిశిష్టస్యన్నై
వదులభంనిశ్రేయసంలభతే, పాప్యాకాంతాభావేతదపిదులభమితి
దులభశబ్దాభిప్రాయకి, అతఃకామకకస్యపుంసోవశేనీతరినకస్యాపీత్య
ధఃకామస్యవశేయోనస్యాత్ సభువనేకవిషఃకోపినాస్తీత్యర్థః ||౪౦||

(మహారాఅగ్రత్యాది) అపిప్రశ్నైమిథ్యాదృష్టి ప్రియసైస్యతిహేతుగ

(ఛాయా) మహారాజ, కింముష్కభిగపిదుర్జయోమకరలాఙ్ఘనః,

(వివేకః) దేవి, మిథ్యాభ్యుపైప్రియస్యమోహస్యప్రలపితే

కింప్రత్యుచ్యతే, అహోష్టమపినిశామయామః.

(మాతరి) యదికుప్యతికోపాయనకోపమతివర్తతే।

అకోపవిషయంకోపంకథంకస్యద్విశేష్యతే

॥౪౦॥

తదిదముభయతఃపాశారజ్ఞః,

(సుమతిః) ణాహ, ణంకామావోవికోవోదుజ్జట, జేణకామజఅమ్మివిసఅం

కారణంపెయాఇ(ఛాయా)రాథ, ననుకామతోపికోపోదుర్జయః, యేనకా

మజయేపిస్వయంకారణంభవతి,

(వివేకః) ప్రియే, స్థానకోధోనఖలుదోషాయ, యోసాకామాదినిరస

నార్థతయాపరమార్థవేదిభిఃప్రశస్యతే, (మాతమవలోక్య) మాత, శ్రు

తమహాశోతవ్యం, బ్రూహిమద్వచనాద్యష్టత్సాన్విమనం,

భంంతత్ప్రియత్వాన్విద్యైవవదతి తత్ప్రతిపత్తేకిం ప్రత్యుచ్యతేనకిమపిత్వ

భవః, యదీతికోపమహిమవిషయస్లోకః, కోపంప్రతియదినకశ్చితుఃస్వ

తినకోపమతివర్తతే, కోపమతిక్యాన్తోనిష్ఠోపోనభవతి, యదికోపకన్య

చితోపవిషయోనస్యాత్తదాకోవాకోపంవిజయేత, తత్తస్మాదయం

కోపఃపురుషస్యఉభయతః పాశారజ్ఞః ఉభయతః పాశారజ్ఞనామయ

వాగోకకర్తృరజ్ఞురుభయతఃపాశబద్ధాభవతితదాగౌః ఉభయతోప్యతిపతి

సంనశకోపీతి॥

॥౪౦॥

స్థానకోధరియక్తస్థలక్రియమాణఃకోపవిదోషాయనభవతి, అస్థాన

సకోధోనకర్తవ్యః, స్థానెసంసారాదాకోపకర్తవ్యవలన్యధాతద్విజ

హసిద్ధః, ఉక్తమథంశాస్త్రసమ్మత్యాదృశయతి, యోసాకోపకామా

నిరసనార్థతయాభవతితదాపరమార్థవేదిభిఃపరాశరాదిభిః ప్రశస్య

(వివేకః) దేవి, మైవంమన్వీధాః, ఆశంసేధాఃపునశ్శోభనమేవ,

త్రయ్యన్తైరవధారి తేభగవతిషిస్తేవిరోధభ్రమే

సాక్షోపాక్లవిభాగసంభృతమతిస్సంప్రత్యసాసాధకః

కామశ్రోధనిశాతకట్టకమితగ్రామస్యపజగచ్ఛటా.

నిర్ముక్తైవసుశీతలనచపథానిశ్రేయసంపాస్సృతి

॥౪౪॥

(సేవత్యే) దివ్యవైతాలికా, విజయతాండవః,

(ప్రథమః) రమ్యామృతవతీపదార్పణపటీరాగార్థివేలోద్గతిః

మోచితేకులద్వయమపినశ్యతి, అతఃపురుషమోచనైయతోన్నకార్యణ
తిభావః.ఆశంసేధాః పాప్రణయ,పునరితివాక్యాలంకారే, శోభనపా
పైమౌతుమాహ (త్రయ్యన్తైరితి)అవధారి తెనిచ్చి తేసర్వకారణత్వేనతి
శేషతిఅనెనసమన్వయాధికారార్థస్సచిరకరధానాదేర్జగతాగ్రణత్వేన
బ్రహ్మకారణకత్వంవిరుద్ధమశియోనుంవిరోధభ్రమితసప్రమాబాధ్య
త్వాత్తస్మిన్మేషాస్థావిమతనిరాకరణేనేతిశేషః, అనేనావిరోధా
ధ్యాయార్థఉక్తిః, ఏతద్విశేషణద్వయేనఅతీతాజ్ఞద్వయప్రతిపాదితా
ధఉక్తిః, సమ్యగ్జితృతీయలక్షణేజ్ఞతీయాజ్ఞేచసాక్షిసోపాయస్యభ
క్తిరూపస్యవిభాగేనవిభజ్యకథనససస్సృతాపరిపూర్ణా మతిర్యగ్యగతి
సాధకతిఅధికారికామశ్రోధావేవనిశాతంటకాతీక్ష్ణకట్టకాతాభ్యాం సం
స్పృశ్యమానంయతేకాలుప్యంమతిభవతితదేవపక్షగమూహాతితయానిర్ము
క్తైవసుష్టుశీతశేననిరతిశయప్రితిరూపేనపథాపూర్వోక్తిపాయేన మో
తుంపాస్సృతి,

॥౪౪॥

అధవివేకస్యసత్త్వికస్యస్వస్వకార్యనిర్వహణకాలసూచనాయకా
మాదిషరపక్షసాప్తికసనాహయోగ్యంసాయంసద్భావకాలందివ్యవైతా
శికావణయతః (నెపథ్యభిప్రాయే) చరొక్షతపవనాభారాక్షేషజ్ఞశమా

చేతోజన్మకదమ్పధూళివితతిశ్చక్లారచూడాజపా!

సమ్రాహద్విపశోణబిన్దుపటలీసన్ధ్యాజరీజృమ్భతే

ప్రత్యగ్విగ్నితావయోధరతటికాశ్శీరపక్ష్యద్యుతికి ||౪౪||

(ద్వితీయః) దినాధిపవినాకృతివ్యసనభిన్నసన్ధ్యావధూ-

విఘాతకబరీభరప్రసరకౌతుకాపాదకం।

విశృంఖలకశిన్దజాబలతరశ్శభక్తావళి-

మలీమసమిదన్తమోజగదశేషమాచూషతి ||౪౫||

(వివేకః) కర్ణందత్వా, చేవి, దివాభీతపాయస్మాత్ప్రతిపక్ష్యసా

శంసేతే(విజయతామితి)మోహాదీనితశేషకితప్రధమకినన్ధ్యావర్ణయతి
సాయంసన్ధ్యారమ్యామనోహరాయాయామవతీరాక్రితసన్ధ్యాపదార్పణ
పటి,చరణవిన్యాసార్థవిన్యస్తవస్త్రం, సాహిత్యలక్తకరసాక్షాతిరక్తాభవ
తి,అధవారాగాభేఃపేలోద్గతికవికృత్యుద్గతిః, యద్వాచేతోజన్మకాఽఽఽ
సంవకదంబకితస్యప్రపధూళివితతికి, అధవాశ్చక్లారరసస్యచూడాయాం
బద్ధజపాజపాకుసుమప్రసక్తసమ్రాహామహామోహాసంవద్విషయతస్య
శోణవణగణ్డస్థలగతబిన్దుచాంపటలీసమూహాఽ(ప్రత్యగ్విగ్నితావయో)
పశ్చిమదిక్పైవవనితాతస్మాదవయోధరతటికాశ్శీరంకుంకుమంతస్య
పక్ష్యఃతస్యన్యతికి, ఏవముత్ప్రేషితాసన్ధ్యాజరీజృమ్భతే, విష్వక్సీస
రతి, ||౪౬||

ద్వితీయః,తమఃప్రసరణంవణయతి(దినాధిపేతి)దినాధిపహర్యకితస్య
వినాకృత్యావియోగేనయద్వ్యసనంతేనభిన్నాయాసధైర్యవధూతయా
విఘాతకికబరీభరకికేశపాశభారతస్యకౌతుకంతదేవెదమిత్యుత్ప్రేక్ష
నకంకశిన్దజాయాఽకాశిన్ద్యాఽవిశృంఖలానిరగళాబలతరంగభంగావళిత
ద్వన్మలీమసమిదంతమకితశేషంజగదాచూషతినశబ్దం పిబతిఅవణోతిత్య
ధాః ||౪౭||

దివాభీతకిణ్డలూకకితత్సదృశస్యప్రతిపక్ష్యకామాదస్సాప్తికస

ప్రికసన్నాహసమయంసూచయతఃపా యేణస్వతోవియాతవాదినామై
తాలికా, సంపశ్యతాంభవతీ,

ప్రకాశస్సజ్యో-చంభజతిజగతస్సీదతిరహా

తమిస్రావిషూర్తిస్సద్గయతిముఖంశక్రహరితః।

అవసగ్ధన్విశ్వంసుముఖిమధునాసాకమధునా

విధజేదుర్దావోవివిధమపసీతిరతిపతిః

॥౪౭॥

(అపిచ) అశ్రాంతసంతతిభిరాభరణప్రకాశైః

అమేడయన్త్యుజ్జవమజ్జశదీపభాసః।

న్నాహసమయంపురుషవిషయేనుప్త ప్రహారోద్యోగకాలంసూచయతః,
వైతాళికావితిశేషకిప్రాయేణధూయసాస్వతోధృష్టవాదినామైతాళికామ
జ్జశపారకౌ, సంపశ్యతాంసమ్యక్పశ్యేత్యర్థవివేకిస్వయమపిసన్ధ్యాంవర్ణ
యతి(ప్రకాశఇతి)రహాసీదతికృతతాంభజతినతి, జగతోజనస్యచప్రకా
శఆలోకోజ్ఞానంచసంకోచంభజతి, తమిస్రాయాన్తమగ్నమూహస్యవి
షూర్తికిసమృద్ధిశక్రహరితఃపూర్వస్యావీశఃముఖంపురోభాగంస్థగయతి
వ్యాప్తోతి భోసుముఖి, దుర్దావోదుర్విసీతోరతిపతిశ్చవిశ్వమవసగ్ధన్వి
శ్వంపరిభవితుంలక్షణహేతోర్విరితతా, అధునామధునామధునాసేనసా
కంవివిధంయథాభధాఅపసీతిరపన్యాయకిఅవాచ్యంకర్తృవిధతైయథా
రాజనిసీదతితస్మి-రాదిరపసీతివిధతైతద్వదితి. ॥౪౭॥

ఘనరపిస్వాన్తఃకపురైతరాత్రికంకర్మవిధాతుంయువతీనాంసమృచ్ఛిమంవ
ణాయతి (అపిచెత్యాది) అవిచ్ఛిన్నసంతతిభిఃమజ్జశాధకంయేదీపాస్తై
షాంభాసకికాన్తయఃఆమ్రేడయన్త్యుఃఅధికంకుర్వన్త్యుజ్జవస్థితాః, మృగద్య

అంతఃపురంతిలకయన్తి సమంసమన్తాత్

ఆ రాత్రికంఠ్యగద్యశోనియమంవిధాతుం

॥౪౫॥

తదహమిహసాన్ధ్యంనియమమనుపాల్యపరబ్రహ్మ ప్రవణమానసంపురు
షమభరత్మమి, భవత్యపేత్తాన్తి శాస్త్రాదిసేవితామజ్జలాచరణసౌధషధిరు
హ్యమత్ప్రత్యాగమనప్రతీత్తావర్తేభాఇతిసుమత్యాసహనిప్రాంతకి.
ఇతికవితారికసిహ్మస్యసర్వతన్త్రస్వతన్త్రస్య శ్రీమదేవ్విజ్ఞానాధస్య
వేదాన్తాచార్యస్యకృతిమసజ్జలసూర్యోదయేముక్త్యపాయరమ్భో
నామతృతీయోజగతి.

శ్రీమతేలక్ష్మీహయవదనపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమతేనిగమాన్తమహాదేశికాయనమః.

శక్తియః ఆరాత్రికంసీరాజనసమ్బంధియమంవిధాతుంఅంతఃపురంతిలక

యన్తి అలఙ్కరన్తి ఇరస్తతకిసంభరన్తి త్యక్షణకి

॥౪౬॥

సన్ధ్యాసమ్బంధియమం, బ్రహ్మణేప్రవణమానక్తంమజ్జలాచరణమెవసౌ
ధంహక్తియం, మదాగమనంప్రతీత్తమాణావర్తస్వ.

ఇతిభారద్వాజశ్రీనివాసార్యవిరచిత సజ్జలసూర్యోదయ

వ్యాఖ్యానాంప్రభావల్యాఖ్యానాంఽపాయరంభో

నామతృతీయోంకకి.

శ్రీమతేనిగమాన్తమహాదేశికాయనమః.

శ్రీమత్ప్రణతార్తిహరవరదపరబ్రహ్మదేవమః॥

శ్రీమతేనిగమాన్త మహాదేశికాయనమః॥

సజ్జల్పసూర్యోదయే, చతుర్థోజ్జరి.

తతఃప్రవిశతికామోవసన్తశ్చ,

(కామరి) సఖేవసన్త,

ఇత్సుకపేశలమీదృశంమమధనుకపుష్పాన్యమీసాయకాః

తస్మిన్మజ్జులనిస్వనామధుకర శ్రేణీశుభాశిఖాః॥

భీరుస్సన్నబలాజనోమమబలంతథ్యంపరంకథ్యతే

సోహంనిర్జితశూలభృత్ప్రభృతకస్సజ్జల్పసిద్ధోదయః

॥౧॥

* అథచతుర్థోజ్జరిపార్వతే. *

చతుర్థోజ్జరికామవసన్తకోధలోభతృష్ణాదయఃవన్దోదయసమయం
సమాధిప్రవణపురుషేసౌప్తికమిచ్ఛన్తఃసమేత్యుపురుషసమీపేరక్షణపరం
సుమతినహంబివేకందృష్ట్యాభగోత్సాహాదశదిశోవిద్రుతాఇత్యుచ్యతే
(తతఃప్రవిశతీత్యాది) (ఇత్సురితి) మమఈదృశంపేశలంఇత్సుధానుభవ
తు, శింజినీధనుజ్యాతస్మిన్విపంచీతద్వన్తధురస్వరావమపిమయాపరం
తథ్యంకథ్యతేసోహంతాదృశోఽహంనిజేతశూలభృత్ప్రభృతకత్వాత్
సంకల్పసిద్ధుడయోవిభవోఽయస్యసౌస్థి

॥౧॥

(అపిచ) త్వయిసంభృతశస్త్రాస్త్రేసహాయేమమసంస్థితే

మహాతాపశ్యమోహేనవిశ్వమేకాతపత్రితం.

|| ౨ ||

(వనస్తరి) కిముచ్యతే, కామకిఖిల్వసి,

కామఙ్గామఙ్గామపిసిద్ధిజరజైస్సన్వతి

కారజాగరజరమ్రనిధింవిహితంవా

స్వస్వనిత్యయద్భుతసీమన్ప్రతిబుద్ధాకి

కామోకాక్షీస్మన్యరకాక్షీదితినామ

|| ౩ ||

(అపిచ) విషమనయనమువైశ్విక్రమక్రీడితంతే

సురపతిభవనానిస్వైరసజ్ఞానరభూమిః

ఉదధివలయితేయంతోఽణిరుద్ధానసీమా

సమ్భృతశస్త్రాస్త్రేసమ్పాదితానిశస్త్రాణిబాణాశ్చత్రయధానితానత

స్త్రింస్త్రయిమమసహాయతేవనస్థితేనశివయోగసహాయేనమహామోహే

నజగత్సర్వమేకాతపత్రితంపశ్య

|| ౨ ||

కామశబ్దాభివేతంవివృణోతి (కామంకామమితి) ప్రతిబుద్ధాజ్ఞానిసో

వికామపిసిద్ధింసా కీష్టాంకామంకామంకామయితా వీపిషాయాం ద్విరూ

క్తిఃస్వైకిరజైఃసహాకాగ్రయైర్నియైరావనిధింపాపంవిహితం

త్యనైమిత్తికాదికంకర్మకారంకారంకృతావతత్సత్వదబుధానాంపరా

కాష్టాఘాతైశ్చయినమపజయన్తికథం, కామోకాక్షీస్మన్యరకాక్షీత్,

కామనహిదదాతికామనప్రతిగృహ్లాతి, కామోదాతాకామఃప్రతిగ్రహీ

తా, ఇత్యుక్తప్రకారేణకామవిషసర్వమకరోత్ నాహంమన్యరైవాకా

షీకలోనాహం, మన్యరైకోభగినామప్రసిద్ధా

|| ౩ ||

(విషమితి) తెతవవిక్రమక్రీడితంవిక్రమరూపాక్రీడావిషమనయనము

వైశ్విక్రమితేతప్రభృతిభిశ్చనతరైశ్చుద్యైశ్చైస్వైరసజ్ఞానరభూమిఃస్వగ-

కదమివమదనత్వంవర్ణ్యసేకాన్తిసిద్ధః

॥౪॥

(కావక) సఖే, సర్వలోకవిదితమాత్మనోపివైభవమనుచిన్తయ, యదేతత్

ప్రఖ్యాతస్తవ్యసంభవస్సుమనసాంవిశ్వంతవ్యయానన్ద్యతే

ముఖ్యస్తవ్యంకిలషడ్విధేషుముతామజ్యోతిస్తవ్యదేకాశ్రయం

యత్రశ్రీర్థతపజుగజానచపరస్తవ్యసంశయోమాధవః

కామస్తేనచివరికపషభవితాకాలోత్తమస్తవ్యత్నమః

॥౫॥

(అపిచ) వసన్తస్తవ్యంవహ్నిర్మలయపవనస్సారధిసౌ

అశోకాదిర్జ్వాలామధుకరగణోధూమపటలీ!

భవనాని, ఉదధివలయితాసముద్రపరివెష్టితాలనెనసర్వభూమిరిత్యుక్తం

భవతి,

॥౪॥

(ప్రఖ్యాతఇతి) సుమనసాంమహాస్త్రాణాంపుష్పాణాంసచ్చవఉత్పత్తిః

త్వయ్యైవైతిచసిద్ధకి, ఇదంవిశ్వంతవ్యయైవానన్ద్యతే, షడ్విధేషుముతామ

త్వంముఖ్యకిప్రధానకికిలముతానాంకుసుమాకరఇతిహిగీతం, షడ్విధేషు

ముతాప్యిత్యత్రముత్యకఇతిప్రకృతిభావః జ్యోతిఃజ్యోతిష్టోమఃత్వదేకాశ్ర

యంత్యదేకాధారం, వసన్తేవసన్తేజ్యోతిషాయజెతీశ్వక్తేయత్రయ

స్మిక్తవ్యయివసన్తముతాశ్రీకి వాసుదేవవల్లభాధ్యతపంకజాభవతిగీష్మా

దౌపజ్జుజాభావాత్, నచపరోమాధవఃపరస్తాల్సంస్థితఃవైకాళిమాసస్తవ్య

త్సంక్రయోభవతిమాధవోలక్ష్మీపతిశ్చైతిధ్వన్యతే, కామోహంతేనచివఃస

ఖాకోవాన్యకికాలస్తవ్యత్నమోభవితానకోపీత్యధః

॥౫॥

పునరపివసన్తవైభవంవర్ణయతి (వసన్తస్తవ్యమితి) వసన్తోవహ్నికి,

తస్యతెలసౌషన్తమారుతఃసహాయః, అశోకపలాశపుష్పాదిః జ్వాలాభవ

తి, భృజుశ్చేణీధూమపటలీభవతి, సుధానూతిశ్చద్ద్యోతైలస్థానీయ్యఃచద్ద్య

సుధాసూతస్నేహస్తదిహజితనిర్వాణవచనః

విరక్తిస్తేదాహ్యం ద్రుహిణగిరిశాచేరపిసతః

||౬||

వసంతః) సుహావీరమకరకేతన, మాద్యశామతిశయస్తద్విదగ్ధవీర.

యథా, ఋతవోహిమత్ప్రధానాస్తవైవనానాస్త్రశిల్పినస్సృష్టాః |

విజయసమయం శశాంక్షో విశ్రమకాలం వ్యనక్తి దివసేశక

||౭||

కామకి) ఆస్తామయమనోన్యస్య ప్రశంసనవిస్తరికి, అవధాతవ్యం రాజకృత్యే

వసంతకి) యదుచ్యతే తయస్యేన, శదిహసమానభావయోస్సమాధిప్రవ

శ్చరువచేతః తోభజేశ్వక్సారోద్దీపనవిభావకృత్యం మయ్యాయత్తం, భ

తావునరాలంబనవిభావసంపత్తిరుపపాదనీయా.

కామకి) సుహృత్సమృతమహమిదానీమాచరామి,

శ్వామృతమయత్వాత్ స్నేహత్వంతత్తస్మాజ్జితనిర్వాణవచనః జితోమో

ప్రపన్నో యనతస్య తవ ద్రుహిణగిరిశాచేరపిసతః బ్రహ్మరుద్రానీనామః

సహతాంజాత్యైకవచనం, విరక్తిదాహ్యమిన్ధనస్థానీయ్యం, అతః త్వత్స

వకః ఇతి పూర్వోనమృతః

||౮||

త్వదథకః త్వత్ప్రయోజనకః తదుదాహ్యస్య దశకయతి (ఋతవ ఇతి) మ

ప్రధానావసంతాదయకినానాస్త్రశిల్పితేనస్సృష్టాః, బ్రహ్మజైతి శైవకి,

మాద్యశామిత్వత్రవివక్షితాచంద్ర) సూర్యావితదశకయతి (విజయసమయమి

) విజయసమయకి రాత్రిః తాందశకయతి చంద్రః, విశ్రమడుపంతి తస్య కా

దివసకతం వ్యనక్తి సూర్యః

||౯||

వీరమనోన్యస్య ప్రశంసనం పరిసమాప్య రాజకాద్యై అవధాతవ్యమిత్వాహ

వధాతవ్యం అవధానం కర్తవ్యం, సమానభావయోః సమానాభిప్రాయ

హః తోభజైవివద్య, శ్వక్సారోద్దీపనవిభావకృత్యం శ్వక్సారరసస్య ఉద్దీప

నోయోవిభావః విభావైరనుభావైశ్చైత్యత్రవిభావశబ్దోక్తః చంద్రోదయమ

బుద్ధుల్యపరిచితశుభా శ్రయధారణాభిలాషీపురుషశ్చిరపరిచితసుఖాలా
నేసుఖేనసంముఖయితుంశక్యతేఅస్తి హి దేవాసురసిద్ధగర్భవద్విద్యాధర
పురుషమానుషాచిసర్వపురుషచక్షుః ప్రత్యక్షంస్వతఃపురుషార్థభూతం
గోచనాభిధానంబ్రహ్మ, నచైతదనుపపన్నం,

పరమానందదాయిన్యకిప్రజానాంసృష్టి హేతవః|

బ్రహ్మలక్షణశాలినోచకద్రబ్రహ్మయోషితకి

||౨||

సంతః) సఖే, త్రయ్యంత సమృతశ్చత్వదభిమతోయమగ్ధః,

స్త్రియోహిబ్రహ్మేతిహిప్రథమమామనన్తి, ఉతవాపుమానితితువైభః
దుక్తికి,

సూరుతకోకిలాలాపాదికితత్ప్రత్యక్షమయివసన్తే, భవతాలలమ్బనవిభా
గ్యతలంబనంనామశృణ్వా రాదిరసాశ్రయాయువత్యాదికితస్యవిభావః,
ఏవిక్షేపాదికితత్సంపాదనంసమ్పాద్యం, సుహృత్సంమతంత్యదభిహి
(అయమిత్యాది) అయంపురుషఃఅపరిచితాయాశుభాశ్రయస్యధార
ధ్యానసన్తతితత్యాభిలాషీనతుతత్రశక్త్యభ్యర్థకి, చిరపరిచితంఅనా
న్యసుపరిచితంయచ్ఛుభాలమ్బనంశుభాశ్రయఃయవతీరూపంతత్రసుఖే
భిముఖయితుంశక్యతే, యవతీనాంశుభాలమ్బనత్వముపపాదయతిబ్ర
హ్మలుశుభాలమ్బనం, బ్రహ్మచయువతయవవెత్వాహ (అస్తిహీతి).
ఋషిప్రత్యక్షంవాసుదేవాఖ్యస్తుపరోక్షరూపంస్వతఃపురుషార్థభూ
వాసుదేవాఖ్యంతుస్వతోనభవతితదనుభవాదేరేవపురుషార్థత్వాదిః
గావకిసులోచనాయువతయఃకతాసాంబ్రహ్మత్యమనుపపన్నంబ్రహ్మల
లక్షితత్వాభావాదిత్యాశ్చాహ (పరమేతి) పరమానందదాయిత్యం
జాసృష్టి హేతుత్వముభయంఖలుబ్రహ్మలక్షణంఉక్తంచదయాశతక్య
జగజ్జన్మస్థైరుప్రళయరచనాకేరసిక, ఇతితదుభయస్యాప్యత్రవిద్య
న త్యాత్ స్త్రియోనకథంబ్రహ్మబ్రహ్మైవేత్యర్థకి

||౩||

(అపిచ) అలసలలితమన్దంస్పవ్దనరిలోచనానాం
అకృతకరమణీయావృత్తయోవిభ్రమాణాః
అపితరుణవధూనామాహరేయుర్మూర్తీద్రాక్ష
శతమపిచనిధూయబ్రహ్మణాంశాశ్వతానాం.

॥౯॥

(కామకి) (సహర్షం) సఖేవనన్త, అపితథమేవైతదభిల్యతే,

(తతశ్చ) అయమస్మరసాంగణకిప్రస్ఫుత్యే

విశిఖాసారవికల్పమీమాసదృష్టిః

అభిగచ్ఛతుమంత్యమత్ప్రయుక్తః

పురుషంకాంక్షితపుణ్యహీనయోగం

॥౧౦॥

(ననన్తకి) వయస్యప్రప్థవన్తః త్వదాదేశవర్తినీషువత్తకాశీమసిద్ధం
నస్సమీహితం.

స్త్రియోబ్రహ్మోతవాపుమానిత్యాదౌప్రథమోపాత్తంసత్యంఅనన్త
రన్తువైధవోక్తికిప్రశంసోక్తిః, శాశ్వతబ్రహ్మణోపిసులోచనాభిధానం
బ్రహ్మతిశయితవైధవమిత్యాహ(అప్లిచేతి)అకృతకరమణీయాఃస్వాభావిక
మనోహరాః, వృత్తయశ్చముసిద్ధాఃజితేన్ద్రియానపాశ్చహరేయకసశకు
ర్యోకింకృత్వాశాశ్వతానాంబ్రహ్మణాంతైర్ధ్యామనానాశతమపి
విధూయత్యాజయిత్వావశీకర్యురితి

॥౯॥

అపితథంసత్యమేవైతత్బ్రహ్మభూతాస్త్రియవమత్ప్రయుక్తాకిపుర
తఃపురుషమభిగచ్ఛన్తిత్వాహ(అయమితి)విశిఖాసారఃబాణవషఃశతశ్చ
దృశత్యేవోహ్యమానాదృష్టిర్యస్య, మంత్యోఽప్రసంగం, పుణ్యహీనంబ్రహ్మణకిపు
ణ్యాపుణ్యరహితత్వాత్, తేనయోగకికాంక్షితోయేనతం, యద్యాపుజ్ఞైః
పుంభిర్యోగోయస్యనాస్తిపుణ్యయోగహీనంశాశ్వతంబ్రహ్మతత్కాంక్ష
తంయేనతం

॥౧౦॥

(అద్యపి) స్వాదుగీతమధుమోహితశ్రుతేః

చారున్మత్తవశవగ్నిచక్షుషకి।

భావభేదభృతకీకృతాత్మనః

యోగినస్త్యజతియావతంసధీః

॥౧౦॥

(కామకి)(విచిన్మ్యసరోషహంసం)

యదిమామపమత్యసంయతేత

వ్యవసాయాన్వయదర్పితోవివేకః।

వనితాశతవజ్జితస్యపుంసకి

స్వయమాధాన్యతిసాభరేరవస్థాం

॥౧౧॥

(వసన్తకి) కిమత్రాద్భుతం, విశ్వవిదితంహీభవతోవీరాయితం,

ఆదేశశ్శాసనం, మత్త కాశిన్యఃఉత్తమస్త్రియః, సమీహితముద్యక్త, కార్యం, ఏవంసతిపురుషస్యశ్లోత్రనైత్రమనాంసియువతిగణన్మముంచస్తి త్యాహ (స్వాద్వీతి) స్వాదుయత్ గీతమధుతేనవశీకృతశ్లోత్రస్య, చారు యన్మత్తంతద్వశవర్తి నైత్రస్య, భావభేదాదరత్యాదయకితేనదాసీకృత మనసోయోగినఃపుంసధీయావతంయువతిసమూహంసత్యజతి ॥ ౧౦॥

సరోషహంసంసోషాద్ధసిన్వైశ్యభః, విచేకగర్వస్మరణాత్ (యదితి) సంయతేతయత్నంకుర్యాత్, వ్యవసాయసహాయదపితఃవసంతాశత్రైకి పుంసీవశీక్రియమాణేసతి, సాభరేఋషీలవస్థాం, సాభరిమునిలన్త జ్ఞతేతపశ్చరన్త త్యన్యసంసారసౌఖ్యందృష్ట్వాన్వయమపిసంసారాన క్తోమాన్ధాత్మపుత్రీకృతంపరిణీయసంస్మృతిబద్ధవీవభూవెతిశ్రీవిష్ణుపురాణే ప్రసిద్ధం.

॥౧౧॥

అత్రాన్మత్తంనాస్తీత్యధః, వీరాయితంవీరవదాచరితం, వికన్వరః యకిషురద్రుషప్రసవకిపుష్పంతదేవశస్త్రంతస్యమాధ్వీమకరన్దఃతయాజా

చిక్లస్వరసురద్రుమప్రసవశస్త్రమార్ధ్వభర-

భృమద్భృమరసుద్ధరీనికరసమ్భృతజ్యౌభృతః॥

ప్రహృష్టపరభృష్టియాపణవవేణవీణాదః॥

క్వణద్భిరుపఘువృత్తేకుసుమధన్వనోవిక్రమః॥

॥౧౩॥

తదిహాలఘువ్యాపారలభ్యేవస్తునినత్వయాత్వరితేనప్రయతితస్యం,

మాఘాదమోఘవిశిఖంసమితంధనుస్తే

మౌర్వీచమాభవతుపుజ్జితచిత్రపుష్పాః॥

మద్దర్శితైరపిసఖేభియాద్వివేకః

శాఖానివక్లనిహితైశ్చతశస్త్రవస్తైః॥

॥౧౪॥

(కామః) మహతిప్రతిపక్షేమైవంమద్దోద్యోగేనభవితవ్యం, దృశ్యతేహి,

మితప్రద్యోగినిష్పాద్యేతమసామపసారణే॥

సహస్రేణకరైస్సార్థముజేతిదివసేత్సరః॥

॥౧౫॥

తోయోమదఃతేనభవస్త్యక్తిభవరసస్తర్యభిజ్ఞఃతాసాంజ్ఞాన

మ్పాదితాయాధనుజ్యోతత్సృతఃప్రహృష్టాకిపరభృష్టియఃకింకరాః

ఏవపణవవేణవీణాదయశ్చక్వణద్భిశ్చబ్దాయమానైస్తేఽఙ్ఘువృత్తే,

భోకుసుమచాప, తే, తవ, సరాక్రమః॥

॥౧౬॥

అల్పప్రయాససాధ్యేవస్తునినత్వయాత్వరితవ్యమితియావత్, ఉక్తమథా

ముపపాదయతి(మాఘాదితి)అమోఘబాణంతేధనుర్నమితంమాఘాత్

మౌర్వీచపుజ్జితచిత్రపుష్పాసంహితచిత్రచాణామాభవతు, త్వయాప్రయా

సానకార్యిశ్యథాఽఽ, తహివివేకవిజయికథంస్యాదిత్యత్యాహ(మద్ద

ర్శితైరపితి) శాఖావీణవివక్లాకితతగ్నిహితైస్త్రవస్తైఃపుష్పైః శతశోమ

ద్దర్శితైరపివివేకోభియాదేవ

॥౧౭॥

ప్రతిపక్షేమహతిసతిఅల్పద్యోగేననభవితవ్యం, దృశ్యతేహి, దివస

స్వరోల్పసాధ్యేబహుసన్నాహవానిత్యాహ(మితేతి) మితోయశ్చప్రద్యోత

తపతిసన్నాత్రనిష్పాద్యేతమసానిరాసేసహస్రేణకరైస్సార్థముజేతి॥౧౮॥

(అపిచ) తిష్ఠతు సక్తా మక ధాద్యు తే పురుషస్య వాదమా తేహా |

భవతి పరిఘాతీ లే శేకతి కతి విపదో నిదర్శితా కిక విభిః ||౧౬||

(వసంతకి) కిమి త్యేవ మాత్మ ప్రభావ మమ త్య పరావర విశ్వ పరిభావినస్తే
కుతశ్చిత్పరిఘాతీ లే శమా శఙ్కా సే, నఖిలు శలభా స్సహస్ర మపి సహస్ర కర
ణ మభిభవన్తి,

(అద్యచ) విపుల సుమమా పతేత్స త్యద్విహార తురజ్జ మే

మధుమద సమార మ్భస్త మ్మేర మస్థగి తాన్త రే

రతిర సరథో త్యే ధేక శ్చిద్విధి త్సిత సంయమకి

క్వచన భవతకి సున్ధా వారెన జీవ తిజీవతి

||౧౭||

నచేదానిం పురుషస్య మాధిసాధ మధిరూఢకి, యతస్తే తస్మిన్సనోరథ ప్రతి
హతి శఙ్కా, దృశ్య తేహి,

తుద్రద్యుతాది మచ పురుషస్య పరిభవ లే శేన తిబహ్వ పద కిక విభిరుక్తాః,
మహతి సక్తా మేకిమువక్త వ్యమి త్యభిపా యేణాహ (తిష్ఠత్వితి) సంగా/మ
కధాయాంకిమువక్త వ్యమి త్యభి, ద్యుతేదురోద రెకెవలవా దెవక్షుద్ర
పీతిభావః, ||౧౮||

పరావర విశ్వ పరిభావినః పరెబ్రహ్మ దయ కి అవ రెమనుష్యా దయః
ఏవం రూప సర్వ విశ్వ విజయి నస్తే పరిభాతి కి పరాభవకి, విపులా సుమమా ప
రమశోభై వపత్తిః పదాతి కి త్యన్తః విహారా వీవతురజ్జ మాయ త్యమధునా
యోమదస్త త్యమార మ్భా ఏవస్త మ్మేర మాగజాః తైః స్థగిత మాచా చ్చదితంత
స్తరమవకాశో య త్యగతిర సఏవరథో త్యేధకి ధానా ముచా చ్చయోయత
తస్మిన్, భవతకి సున్ధా వారెయవ తిస మూహరూ పెజీవ తిస తిక శ్చిత్తు
మాక విధి త్సిత సంయమః సంయమ విధా నెచ్చావాక సక్త వ్యాజీవతి, నక్వా
పీత్యభికి ||౧౯||

అయ మేవ సౌప్తి క సమయ ఇతి నూచయక్ మనోరథ ప్రతిహతి శంకా సకా డ్యే
తాహ (నచేతి) సమోధిర్నిరన్తర ధ్యానంత దేవసౌధ కత మిదానీమపినాదూ

స్మరతిమహాతామశఙ్కానాంమనసురుతేగృహాః

ప్రసజతిపరబ్రహ్మప్రాప్తాసమృద్ధిమపేక్షతే,

అభినివిశతేభోగోదన్వత్యపత్రపతేపునః

ప్రణిధిరధునాసిద్ధాపాయస్సితాసితపద్ధతికి

॥౧౮॥

(కామః)తదిహసాప్తికావసరస్సద్వృత్తితః పియసఖేన,

(తథాహి)సాయమసమగ్రయోగేపురుషేసర్వాస్త్రమోక్షసమయోమే

రథవైగుణ్యవిలక్షణేరాధేయేఫల్గునస్యేవ

॥౧౯॥

(వసంతకి) భవతునామైవంభవతస్సమీచీసమీహితసిద్ధిః,

ధః, తదాఖిలుతవకిచ్చేత్ప్రతిహతిశంకా, సమాధిసాధానారోహందశక్య
యతి (దృశ్యతేహీతి) మహతాంతతఙ్కానాంమహతోభవరోగాఃస్మ
రతితిధీగధాదయేశాంకర్మణీతివక్ష్యే, అధాపిగృహాఃసంసారంమనసురు
తేఽహాకరోతి, పరబ్రహ్మణిప్రాప్తామోక్షేప్రసజతిప్రకషేణసక్తో
భవశిసమృద్ధిసంసారసౌఖ్యసమృద్ధిచాపేక్షతే, భోగోదన్వతివిషయాను
భవసముద్రేఅభినివిశతేఅనక్తోభవతిపునశ్చతత్రైవాపత్రపతే, విషయా
నుభవాలిజ్ఞితోభవతీవీవంధూతస్యాస్యఅధునాప్రణిధికిసమాధికినితాసితప
ద్ధతికిసద్విగ్రమాగఃకిసిద్ధాపాయోభవతీసిద్ధప్రత్యూహేభవతి ॥౧౮॥

ప్రియసఖేనత్యయేతిశేషకి, అయమేవమమపరాక్రమావసరఇతినిశ్చి
నోతిసనిదశశంసోయమితి, పురుషేఅసమగ్రయోగేఅసంపూర్ణయోగే
సతి, యోగకిసమాధికిఅయమేవమేసర్వాస్త్రమోక్షసమయోకిమివ, రథ
వైగుణ్యంప్రతిహతికితస్మాద్విలక్షణే రాధేయేకణేఅసమగ్ర
యోగేభిన్నసనస్మానేఫల్గునస్యేవఅజ్ఞానస్యవరథవైగుణ్యజ్ఞితేక
లఅసమ్పూర్ణాసన్నహనైఅజ్ఞానోవకాశంలబ్ధావసర్వాస్త్రాణితస్మిన్
మోచైతికణపర్వోన్ముక్తం ॥౧౯॥

విరక్తికపటక్రమాద్వృజినకోటిభిర్దుర్దమే
 పరప్రణిధికర్దమేపతితుమేకతానకిపుమాకా
 త్వదస్త్రగణతాడనత్రుటితగర్వనిర్వేదవాక్
 భవప్రభృతసేవితంభజతుభోగవత్సంపునకి

||౨౦||

(అపిచ) మలయపవనజ్యోత్స్నామల్లిమధువ్రతకూజిత-
 ప్రభ తివిజయస్కానావారప్రధానపతాకయా
 హాసితలపితక్రిడాచిత్రైరనుర్ముదభిఖ్యయా
 యువతికథయా యోగీనస్సప్యసజ్జముపైతికతి

||౨౧||

ఏవంశతినమీహితసిద్ధికార్యసిద్ధిః, వృజినంపాపంతస్యోకోటిభిరుదదామే
 శోషయితుమశక్యేపరేబ్రహ్మణీయకిప్రణిధిసమాధిఃసఏవకర్దమకి తస్మిన్
 విరక్తేవచ్ఛానానాంక్రమాద్విరక్తికృతపచ్ఛానయెత్యర్థః, కదామేప
 తితుమేకాగ్రకిపుమాత్వద్వస్త్రగణతాడనాత్, త్రుటితగర్వత్వేననిర్వేద.
 వాక్భవప్రభృతిభికిబ్రహ్మరుద్రాదిభికిసేవితంభోగవగ్తంపునభజతుస
 మాధిమారురుక్షురపిత్వదస్త్రతాడితోగర్వంవిహాయపునరపిభోగవగ్తం
 మేవభజేదిత్యర్థః

||౨౦||

విరక్తోపేయమతిప్రసక్తాత్ సంసారసక్తాభావంతోవాపాప్రాప్తితీత్యా
 హ (మలయేతి) మలయపవనోమస్తమారుతఃజ్యోత్స్నామచంద్రికామల్లిమ
 ల్లికామధువ్రతకూజితంభృజ్గీతంఏతదాదివిజయస్కానావారస్యజయశీ
 లస్యగ్లావారస్యప్రధానపతాకయేవస్థితయా, హాసితంహాసలపితంవ
 చనంక్రిడాలీలాకిభిశ్చిత్రైఃఆశ్చర్యఘాత్రైఃహాసితాదిభికిప్రాప్తశోభయా
 యువతికథయాయుఃతీరాప్రసం గెనయువతివిషయకథయాయువతా
 కృతకథయావాయోగీవిరక్తిపేషికోవానిస్సహత్వముపైతినకోపిత్వర్థః

||౨౧||

(కామః) సఖే, సర్వధానూనమవిచక్షణోవివేకకి,
యాత్సాగరతరణగగనాతిలఙ్ఘనమరీచికాచరన్వణమహీతలమజ్జనాదివదశ
క్యమేనసమాధిలాభమాధివ్యాధిశాలినకపురుషస్యబాలిశఇవసాధయితు
మీహతే.

(అపిచ) పురుషవజహద్భృగశ్రద్ధాపురస్కృతసంభ్రమం

విషయమదిరాస్వాదక్షీబంవిమోచయితుంస్థితః।

అమృతమిలితద్రాక్షావల్లిఫలద్రవసంపదాం

అమరతరుణీబిభృకానామవైతినవైభవం

॥౨౨॥

దృశ్యతాంపునరుభయతఃపాశారజ్ఞః।

వివేకావష్టంభాదుపజనితవైరాగ్యవిభవకి

యదిక్రుద్ధైస్త్రహ్యంభవతినకధంకోధవిజితః!

అవిచక్షణఃఅసమదక్షఃఅసాధరాత్వైవోమోతుందశయతి, సాగరతరణ
మశక్యంగగనాతిలఙ్ఘనంవమరీచికాయాకి అసాద్వదనమపిమహీతలమజ్జనం
ఆదిశబ్దైవాకాశారోహణికితద్వదశక్యంవససమాధిలాభఃసమాధ్యలాభహే
తూనాహ(అధీత్యాది)అధిఃమనఃపీడావ్యాధిఃశరీరరోగశతద్వతఃపురుషస్య
బాలిశోమూఖఃఇవసాధయితుముద్యతో వివేకోమూఢవైత్యాహ (అ
పిచెతి)అజహతీయాభోగశ్రద్ధాతయాపురస్కృతస్సంస్కృమోవిలాసోయ
స్యఃవిషయావీవమదిరాస్వద్యంతస్యాఅసాద్వదేనవత్తంపురుషంవిమోచ
యితుంమోక్షంపాప్రసయితుముద్యక్తోవివేకకిఅమృతమిలికియోద్రాక్షా
వల్లిఫలద్రవసంపదాంకస్యసమృద్ధివసమ్పత్యేషాంఅమరతరుణ్యుఅఘృనత
ద్భిభృకానాంవిలాసానాంవైభవనావైభవజాతీత్యుత్ప్రేక్షాజానాతి
చేదెవంనోద్యుత్యిత్యర్థః

॥౨౩॥

ఉధయతగిపాశత్వమేవదశయతి (వివేకతి) వివేకబలాజ్ఞాతవైరాగ్య

అధర్వక్ కోర్థోయదికధమపక్వామయతునాం

ముద్ధాకామకోధప్రశమనకథామూఢమనసాం

11-9314

తతఃప్రవిశతివిక్యతవేషనికొధః.

(కోర్కె) (సంభాషణ) స్వస్తి సూర్యదేవై రసశ్చారవిజిత
వివేకవిభవాదుకుసుమధన్వనే, కళ్యాణసౌఖ్యవేదవర్తీ కామకోర్కెప్రశ
మనకథావృద్ధాబల్పముపకల్పయతి, (సాట్టహాసం)

అయిమహాముద్భటప్రధనచారభటారభటీ-

నటపతిరుజ్జితకథముదేతివివేకకథా!

తెనయికిపుమామహ్యంయదిక్కు ధ్యేత్ సకథంకోర్చిధవిజితోనభవతి, అథ
మాంపతితస్యక్తకోర్చిధోయదికోర్చిధాభావేకథంమామపకామయేత్ అన్య
తోగమయేత్ కామాభావేకోర్చిధాభావేకామస్త్యతితస్యభయతః
పాశత్వం, మూఢమనసాంకామకోర్చిధప్రశమనకథామధావ్యధైః ॥౨౩
తతఃతస్యైకఃభయోఃకథయతోరనంతరం, వికృతవేషకకోర్చిధాఽష్టస్యవి
కృతవేషత్వాత్ధర్మ్యాకారోధర్మఉపచర్యతే, స్వసచ్చారమాత్రేణవిజి
తోవివేకవిభవోయేనవివేకవశవర్తినంకిచ్చేత్ భత్సయతి (కఃఖిన్వతి)కా
వాయమిత్యథః, కామకోర్చిధయోరావయోర్విప్రశమనకథాయావృథాజి
ల్పంకార్యస్యాశక్యత్వాత్ఉపకల్పయతికరోత్యిథః, వికటంప్రకటంవిష
మంవాపరితఃపాదక్షేపంకృత్వా, అట్టహాసకోర్చిధస్యస్వాభావికోధర్మః,
స్వవైభవంకథయతి (అయమహమితి) ఉద్గతాభటాయస్త్రితేదుద్భటం
యత్ప్రకనంయుద్ధంతత్రచారశ్చరణంయస్యసచాసౌభటశ్చతస్యాగభటిఉ
గ్రస్యత్తంతస్యాచటపతికన్తకఃఅయమహమతితః, ఏవంకోర్చిధఉత్థితేనతి
వివేకప్రసజ్జకికథముదేత్సుక్రద్ధేవివేకప్రసజ్జవివనాస్తీత్యథః, యస్యాస
విధాయినఃజనువర్తమానాయైతాన్యకతేభోభయేనసజ్జవ్రితామసజ్జ

యదనువిధాయైత్యభయసంజ్వరితాసుముధా

సురసుభటిపయోధరతటిమపటిరరసః

॥౨౪॥

(కామకి)స్వాగతంప్రియసుహృదేమత్ప్రతిపక్షనియతమన్యవేమన్యవేమహారధాయ,

సమాగతోసిచస్వామికార్యనిర్వహణసమయమనుచిన్ద్రమశ్శాహాయ్యకమనోరథేన, వర్తయసిచస్వవశేవశినోపిమహేశ్వరాదీన్, అహూజితం మహారాజేన

(కిచ్చ) ముధారమ్భేడమ్భేమయిచమదనేముక్తదనే

మితోత్సాహేమోహేవృజినగహనేవ్యాప్తదహనే

అవజ్ఞాలేశాద్యైరపిఖలుభవానిన్దనశత్రైః

ప్రదీప్తకప్రత్యిచ్ఛంప్రణిధిముపరోద్ధుంప్రభవతి

॥౨౫॥

పవతీమసురసుభటానాంస్త్రియకిసురసుభట్కృతాసాంపయోధరయోస్తనయోస్తటిమపటిరరసఃచంద్రురగః సంతాపశాన్త్యర్థంప్రయత్నకః ముధా వ్యగ్రోభవతి, సర్వదాభయాపాదేనశాన్త్యనుదయాదితిభావః ॥౨౪॥

స్వాగతంకుశలమస్త్వితిశేషః, మత్ప్రతిపక్షాఃకామాదివైరోధివే కాదయశితత్రనిత్యమన్యవేనియతకోధాయ, ఉచితావసరేప్రాప్తస్త్రవి త్యాహ. మత్సాహాయ్యకంమమసహాయాచరణంతస్మనోరథేనమమసహాయంకర్తుమాగతోసీత్యర్థః, జితేంద్రియానపిమహేశ్వరాదీన్వవశేసంస్థాపయసి, మహారాజేనమహామోహేనఅస్మద్యేభ్యోకిసర్వభోగ్యప్రతిశయితవీర్యసీత్యాహ (ముక్తాతి) డంభమిథ్యాచారకితస్మిన్వ్యథాకరమ్భే వాపాటవ్యాంవ్యాప్తదహనేదగ్ధత్యథః, ఏవంసర్వమప్రతిహతేవ్వపి భవానవజ్ఞాలేశాద్యైరపిఖన్దనశత్రైఃప్రదీప్తస్సకపురుషస్సృష్టత్యిచ్ఛంప్రత్యగత్ప్రవిషయంప్రణిధింసమాధింప్రతిబద్ధుంప్రభవతిసమభోకసి ॥౨౫॥

(వసంతః)నస్యసౌపవనపావకసమాగమః, యదుతకామస్యతవచనజ్ఞతంతదిహాకిమితిసామగ్రిసంభవేనాధ్యసంపత్తావుదాగ్యైః, అనుసరతిఖిలూత్సహావస్తమభిలషితసిద్ధికి, ఏతదేవచేదానీమాత్మనంభవే ప్రపియసుహృదాపునగిపునరభిహితమభిమితప్రతిలంభనమనుపశ్యామి.

(యదుత) రతిపరివారయోషిదనుపాలితరత్నలతా-

స్తబకవిలోభనీయలలితస్తనభారనతాః।

అమరమృగేక్షణాఃపరిచరన్తువిరక్తిధనం

మదనధనుర్గుణభామరమన్దరతారదృశః

॥౨౬॥

కామః)సఖే, కాలోచితకార్యప్రతిసన్ధాయకగిఖిలుకాలతల్లజోవసంతః, దేనమేవవిబుధపతినగరవేతనారీపురస్సరంనాసీరయోధమహామధిజ్యధురనువ్రజామి, త్వమపిపరితగిపరివృత్తదృష్టికిపాక్షికముభిరక్షాసావధామస్వీయేథాః, (సర్వేతధానుసర్పన్తి)

కామస్యతవయదుతనజ్ఞతంసమవాయోస్తిఅసౌపవనపావకసమాగమాననుసామగ్రిసమృద్ధివేషభయసంమేశసేసతిసాధ్యస్యసిద్ధౌఉదాస్యతే శమృతే, ఉత్సాహవస్తండవ్యోగవస్తంఏతదేవయువతిభిఃపురుషపరిచరం, ఆత్మసమృద్ధివేనకామనఆభిమతవస్తుప్రతిలమృదనసాధనం, రతేఃపరివారభూతాభికియోషిస్థికిసంపదినతాయారత్నలతాస్తాసాంస్తబకవత్పుష్పగుచ్ఛవత్ విలోభనీయాకమనీయాయాలలితైస్తనౌతయోభాణదేనగ్రాకిఅమరమృగేక్షణాలఘరసకిమదనధనుసోగుణభూతాయే భ్రమరాః ద్వన్తన్తరాకిమన్దచలనాస్తారాదృశోయాసాంతాఃవిరక్తిధనంవిరక్తంముపురుషంపరిచరన్తు.

॥౨౬॥

ప్రతిసన్ధాయకగిస్మారకఃసఖేఇతికోగిసమృద్ధిధనంకాలతల్లజగిప్రశస్తాలఃవసంతవ, విబుధపతినగరంస్వగతిత్రవేతనార్యవేశ్యాలఘరసః త్వరస్సరంనాసీరయోధంపురస్సరభటం, పరివృత్తాప్రసారితాదృష్టికిమ

(వసంతకి) శూనియతామయమిహమహామోహసమరసైనికధురన్ధరా
 భ్యాంమగ్నధప్రతిభూభ్యాంమావకోవ్యాహారః, అయమేవావసరస్సంయ
 మారంభంసౌప్తికేనసంస్థాపయితుం, యత్రసముత్థితంచతురుదధిబృహస్ప
 ణాంచాన్ద్రుసంమహాకితదగ్ధఖలుపురతస్సరస్త్యమీమగ్నయువతిముఖచ
 స్ప్రీకిజగరస్యకుముదిసీపతేరుదయవార్తాహారాఃకతిచనకిరణాజుగరాః,
 (అమీచ) తిమిముఖపితముక్తసితసాగరపూరనిభాతి

రజనివిలాసహాసలలితాహరిణాజుగరకరాః ।

శుభఘనసారమిశ్రహరిచన్దనపజురుదకి

స్ఫుటమనులేపయన్తిపురుహూతదిశాసుదృశం

॥౨౭॥

(అపిచ) ప్రథమస్యకాన్తిమద్రేఃపశ్యతమేలేనభావితాంశశినా ।

మదజలకళజుగభాజాకరటినభవకర్ణశ్శేన

॥౨౮॥

స్యతిధాధూతస్యకపాష్టికంశాచ్యత్థాగంజనువ్రజ, ప్రతిఘ్నకొంక,
 వ్యాహారోవచనం, వ్యాహారకేకత్యాహ(అయమేవతి)యోగారమ్భంసౌ
 క్తేనవిదిరాసంస్థాపయితుంనాశయితుం, యత్రయస్మిన్జలవసరేచతు
 రుదధిబృహస్పాంపూరకంవధాకంమహాకిర్యతి, ముఖచన్ద్రస్యకిజగ
 రఃతత్ప్రరాజితత్వాత్, కుముదిసీపతేశ్చన్ద్రస్యఉదయసమ్పన్ధివార్తాంహర
 న్తీతివార్తాహారాఃమాతాకిరణాజుగరాకిరణాలకిరణాః (తిమీతి) తిమిర్మ
 ల్మనీశేషకితేపీతాశ్చలేముక్తాశ్చయేసితసాగరస్యక్షీరసముద్రస్యపూ
 రాఃతత్సదృశాంరజర్యాఖ్యరాయకాన్యంవిలాసార్థహాసపత్లలితాఃశుభో
 యోఘనసారకికపూరకతన్మ్రశ్శంయద్ధరిచన్దనంతత్పజురుదచఃఅమీహరి
 ణాజుగరకరాఃచన్ద్రపాదాశిపురుహూతదిశాసుదృశంపూర్వదిగజ్జనాంఅను
 లేపయన్తిసూషయన్తిస్ఫుటమిత్యత్యేత్తే

॥౨౭॥

ఏతేనశశినాభావితాంశత్యాదీతాంప్రథమస్యాద్రేఃఉదయపర్వతస్యకా
 న్తింసస్యతంహేకామకోగ్ధా, కిమివమదజలమేవకళజుగితద్భాజాక
 రణశ్శేనకణకంజుశ్శేనకరటినకజస్యకాన్తిమివపశ్యతం

॥౨౮॥

(కోటిధి) సఖేశంబరాసురసూదన, సూన్యతవాదీసోయంసురభిః

(అద్యహి) హరేరిహదిగన్తరేహసితద్ధుగ్ధసిద్ధద్వ్యతి

శ్రియంకుముదవాసినిప్రజనయత్యసౌవర్దికా

మనాగివవివర్తితంమధురతారకోస్మిలనే

నిశామయనిశాముఖేతిమిరకన్దలంకున్దలం

॥౨

(కామకి) సంభావనీయకెఖల్వసౌబహుళతరతమకపటలపాటనపటీయ
రకిరణస్సమాక్రాన్తపశుపతిజటామణ్డలస్సఖామేతారకేశ్వర్యం

(అయంచ) కుర్వనామపికౌముదీంకుముదినీసమ్మోదదానప్రతి

సాన్ద్రాతజరథాన్జనామతరుణీసన్తాపచిన్తామణిః

సురభిర్వసన్తకచన్దికాంవణయతికోటిధిః (హరేరితి) హరేరిన్ద్రా
దిగన్తరేపూర్వస్యాంవిశిహసితస్యఉద్వన్దితస్యద్ధుగ్ధసిద్ధోద్వ్యాతిరివద్ధు
ర్యస్యాకలసౌచన్దికాకుముదవాసినిశ్రియంకోభాంప్రజనయతికిచ్చిష
రంతారకాణాంనక్షత్రాణాండిన్మీలనంయస్మిక్ స్త్రీముఖపక్షేమధురతా
కస్యనయనస్యఉన్మీలనంయస్మిక్ తస్మిన్ నిశాముఖప్రదోషేనిశాయామ
మగ్రభాగఃకున్దశవల్స్థితంతిమిరకన్దశం స్త్రీముఖపక్షేతిమిరకన్దశవల్
తంకున్దశంకన్దశమంకురతత్సమూహావాక్కున్దశంకేశభారః, మనాగీ
లోవిచకితమివస్థితంపశ్యవిపరివర్తితంఉపరిభాగలససారితమివపశ్య॥౨॥

సమ్భావనీయీపూజ్యకితత్రహేతుద్వయందశయతి(బహుళేతి) పా
నంనిరాసఃఅధికంపటీయాంసకపటీయన్తరాకిపశుపతినాశిరసాధాయ
మాణియత్యర్థః (కుర్వన్నితి) విస్తారయక్ కామపివక్తుమశక్యసౌభాగ్యా
కౌముదీంచన్దికాంకుముదిన్యాఃకుముదసరస్యాస్సమ్మోదస్సన్తోషతిద
నమేవవ్రతంశీలసస్యాస్తీతితథోక్తకసాన్ద్రాతంకానాంబహుళవియో
తాపానాంరథాన్జనామతరుణీనాంచకవాకాంగనానాం సన్తాపస్య

శృక్లా రాగమదేశికస్త్రిజగతామానస్తనాడిస్తమకి
 రుధేసర్వదిశానిరస్తరతమస్తనాద్రిగుతాంచస్తమాః || ౩౦ ||
 అపిచ) పదేవిష్టోరేమాప్రభవమధిగమ్యపస్యమరా
 స్ఫురత్తారాఘేనస్తబకపరిపాటిపరిగతా।
 తురస్తీపూర్వాదేరమరతటిసంప్లవసఖీ
 తమిసాకాశిస్తీంశబళయతిచన్ద్రాంశుపటలీ || ౩౧ ||
 సఖేకోఢ, పశ్యమేసహాయసంపత్తిం,
 తారాకాన్తఃప్రియసుహృదయంచచ్చికేయంవయస్యా
 బాణారంభాద్యహుమతిచదంబాన్దవోమేవసన్తః।

నామణికిబహుప్రదానశీలకి, శృక్లా రాగమస్యవిలాసవెదస్యఉపదెష్టాఅన
 స్తనాడిస్తమతిపూరయతిఉచ్చోధయతీతిసఃఆనన్దసిరావెధకఃఆనన్దోత్పా
 దయితెత్యధకః, సర్వాసాండిశాంతమసాతన్ద్రాంతామాలస్యంజాభ్యం
 రుదైలపనయతి. || ౩౦ ||

చన్ద్రికాంగంగాసమాధినానిరూపయతి (పదభితి) ఏమాచన్ద్రాంశుప
 టలీవిష్టోకిపదెఆకాశెఅన్యత్రశీవిష్టుపాదారవిన్దేప్రభవముత్పత్తింపా)
 ప్యప్రస్యమరాప్రసరణశీలాతారాఏవఘేనస్తబకఃఅనన్యత్రతారాభవస్థి
 తాకిఢేనస్తబకాకితేమంపరిపాట్యులనుపూర్వ్యాపరిగతాపూర్వాదెకి
 ఉదయపర్వతాత్అనన్యత్రహిమవతఃఅమరతటిన్యాకిగంగాయాస్సంప్లవ
 స్త్యప్రవాహస్యసదృశీతమిసాకాశిస్తీంశమిరజాలరూపాయమునాంశబ
 లయతినానావణాయతి, || ౩౧ ||

(తారెతి) చన్ద్రోయంప్రియసఖి, చన్ద్రికాప్రియసఖీ, బాణాసాం
 పుష్పాణామారమ్భాద్యైతఃఃబహుమానవిషయోపసన్తఃమేబాన్దవఃఅపద్భ

త్వంచతాత్రావిపదుపగమేక్రోధదుర్వారచేగతి

కోవామహ్యంకుసుమధనుషేతిష్టతేబీవితార్థి

॥ ౩౨ ॥

(కోక్రోధి) సఖే, అనుకూలఃపిండికిన్నామనానుకూలయతి,

(అపిచ) విజేతుకామకికామంత్యాంసమోగవిజృంభకాకథా.

త్వన్నివర్తననిమోగమస్సకావస్తవ్యయ్యుచ్చే

॥ ౩౩ ॥

(కామః) అలమనేనవిశంబహేతునావ్యాజ్ఞేపేణ, ఉపకాస్తనమాధిర

స్థానిరుపసర్వణీయఃపురుషః, (సర్వేతథాకుర్వన్తి).

(వసంతి) పశ్యతమేనంపరమపురుషచరణయుగళనిగళితాశయంపరిహృ

తబహిగ్విషయవాగంప్రతిపన్నకారిణావిచేనేనప్రకాస్తయోగంపురుషం

(అయంహి) భయస్థానగ్రహాన్నిరపరతనిద్రాతివముహుకి

స్వమాత్మానగపశ్యత్యుపచరతిదేహంచవిధినా.

స్థితి, హేకోక్రోధ, దుర్వారవెగస్తవ్యంచాపతాత్రేమమత్రాతా, ఏవంస

హాయసమ్పన్నాయమహ్యంబీవితార్థిసకకోవాతిష్టతేఆత్మానంప్రకా

యతిప్రకాశసస్థియాఖ్యయోశ్చైత్యాత్మనేపదం

॥ ౩౨ ॥

(విజేత్వీ) కామంత్యా విజేతుంకామోయస్యసఃపాగవిజృంభక

సక్తిత్వన్నివర్తనరూపకామనావతకిసకామత్వాత్, త్వన్నివర్తనేనిమో

మోయచిత్తర్థిత్వయిఅనుర్నితేసకామఏవ.

॥ ౩౩ ॥

వ్యాజ్ఞేహంకాలజ్ఞేపః, ఆరబ్ధసమాధిపురుషఃతతడపససఃణీయఃప్రక

స్తయోగంపురుషంవణకయతి(పశ్యతమితి)యుగళేనిగళవత్ ఒద్ధాశయ

ప్రతిపన్నయక్తం, పునరపిసౌప్తికసమయంసూచయతి (భయస్థాన

అధ్యాత్మికాదితాపత్రయవిషయాన్విభజననిద్రాతివస్వమాత

నందేహాతిక్తంపశ్యతి, దేహంచవిధినానంసాగరణఉపచరతి, అత్త

నివృత్తిందుఃఖాజ్ఞేరభిలషతిరజ్యత్స్యపినుఖే

ద్విధావృత్త్యాదుఃఖ్యస్వరుపఇహాఢోలాంబుకేఇవ || 32 ||

(కామః) సఖేకోధ, అద్యఖలుసంతోభణీయదశామనతికాన్తైతనిమ
ర్చితంసస్తేనదూరావధూతబాహ్యభన్తరవైరిభిరపిదుర్జయాలసత్స
హాయినీఅనాదినస్తతిసిద్ధావిచిత్రప్రరోహవైషయికీవాసనా.

భవత్వతిపతిష్యతోభవపయోధిమేకాన్తతః

రతిస్సహముముక్షయాలలితభాషితంయోగిభిః||

తదప్యవసరేక్వచిత్సపదిపాష్ట్యేమాలంబతే.

మమత్వశతవాసనారచితవారవాణంమనః. || 32 ||

(వసంతకి) ఇదమస్యపరమవధారణీయమరాతిజనభయజ్ఞరాభ్యాంభవ
ద్భావం, సర్వసజ్జనివృత్తస్యాపిసమ్మానాగతిస్సమాధిపరివర్ధినీ, అతఏవ

తిశ్చేషకిదుఃఖసాగరాత్ నివర్తనమపేక్షతేనుఖేసాం సారికేచరజ్యత్స్యపిను
క్తోభవతిచ, ఏవంద్విధావృత్త్యాపునఃపునకిదుఃఖ్యేఢోలావదాచరతీవ.

సంతోభణీయదశాంసౌప్తికదశాం, ఏతదుపపాదయన్వాసనాయాదు
జ్జయత్సమాహ, అనాదినస్తతిసిద్ధాఅనాదిపరమ్యరయాసిద్ధావిచిత్రా
జురావిషయస్సున్నివాసనా, దూరమవధూతాః బాహ్యతొకికాశ్చ
ర్వాకాదయతిస్తరాంకామకోధాదయశ్చవైరిణోయైస్తైరపియోగిభిర
పీత్యర్థకః. దుజ్జయాభవతీతి(భవత్వతి) భవపయోధిమతిపతిష్యతఃము
ముక్షోరిత్యర్థకః, ముముక్షయాసహవీకాన్తరతిభవతుయోగిభిఃసహాలి
తభాషితంసల్లాపశ్చభవతు, తదపితధాపిక్వచిదవసరే (మమత్వేత్వాది)
మమకారశతస్యయావాసనాతయారచితవారవాణమిత్యర్థకః. వారవా
ణంకాశ్చకంమనఃసపదిపాష్ట్యేంపశ్చద్వాంపూర్వావస్థామిత్యర్థకః,
అలంబతేఅనుసరతి.

ఖల్వనుచిన్తి తహిరణ్యగర్భవచసస్సంవర్త భరతవిసు రాదయోదురితోచ్ఛేచ్ఛి
దకారణంజనావమానమిచ్ఛంత ఉన్మత్త చర్మాన్విభున్వనైమః, తదిదానీం
యావదయమవమానాపేక్షామాదదీతతతకిఞ్చూర్వ మేవసంమానభక్త్యాదికం
ద్వారీకృత్యప్రసభంక్షేత్రజ్ఞైసవేష్టవ్యంకోధేన.

(అథవా) శృణోతికథయత్యసౌపదిచినోతిసంప్రచ్ఛతే.

సమర్చయతిగాయతిస్పృశతిపశ్యతిసౌతిచ ।

ఇతివనియతాదరోమురభిదష్ట్విసేవారసే.

నభేత్తుమిహశక్యతేస్థిరవివేకదుర్గస్థితః॥

॥౩౬॥

సమ్మానాగతిసతాకరప్రాప్తిః, సమాధివిరోధినీ, హిరణ్యగర్భావ
చోనామఃసమ్మననాపరాంహానియోగధేః కురుతేయతజ్జననావ,
మజోయోగీయోగసిద్ధిచవిన్ద, శ్రీత్యాది, సంవర్తమరుత్తయాజకః, విదురః,
ప్రసిద్ధక, భరతఃజడభరతః, ఆదిశబ్దైనయుషభాదయస్సజ్ఞాహీతాక్తి, దు
రితస్యసంసారదుఃఖస్యఉన్మత్తాచారమభ్యనైమకలనుకృతవన్దః, అవ
మానాపేక్షాంసీక్ష్మూర్వాత్, సమ్మానభంగాదికంసతాకరవిచ్ఛేదాదికం,
ఆదిశబ్దైనఅవమానప్రాప్తింహేతుకృత్యప్రసభంబలాత్కృత్య, క్షేత్రజ్ఞై
శురుషేకోధేనప్రవేష్టవ్యనావత్, ఇదానీమపిప్రవేష్టుమశక్యఇతిపక్షమా
లమ్బతే (అథవేతి) ప్రవేష్టుమశక్యత్వేహేతుండశయతాశృణోతిమధుభి
దఃఅన్తర్ద్వియనిగాహకస్యస్వయంచాన్యభ్యుదయపదిశతి, అసౌయోగీపరి
చినోతితద్విషయంశాస్త్రం, సమ్ప్రచ్ఛతేతత్రసన్దేహనాచార్యా, సమ
చాయతిభగవన్తం, తన్నామగాయతి, స్పృశతితదుపభుక్తతులస్యాది,
పశ్యతితన్మూర్తీక, ఇవశబ్దోవాక్యాలక్ష్టారే, ఇత్యేవంమధుభిదశ్చరణార
విన్దేసేవాదాస్యంనైవరసతత్రనియతాదరోభవతి, స్థిరోయోవివేకఃస
మీషదుఃఖిత్రస్థితశ్చ, విరక్తివిష్టుభక్తిభ్యాంపరిగృహీతత్వాత్, ఇహపిభే
త్తుంనశక్యతే.

॥౩౬॥

(అపిచ) వితథపరిగ్రహత్యజననిర్వృతబద్ధిరసౌ

తదితరసక్లృహేవివిధీనైవపరంనియతిః ।

ఉపనతమశ్శుధర్మస్యముపభోగమపోహ్యాభజ

త్యజగరవృత్తిమాత్రమవధీరితఘాతహతిః॥

॥౩౭॥

(కామకి) (సవిలక్షస్మితరి) సఖేనూనమప్రగల్భభవసమయేసాధ్వసమవ
లంబసే, కాలోపపన్నకార్యంనప్రతిసన్ధతే.

ఋతుశ్రేష్ఠస్తవస్సస్సహృదమితభౌగార్హవిభవః

స్వయంకామసోహంసుః నరతిరశ్చస్వవశయః ।

ఇతోవిశేషాంతరమప్యస్తేత్యాహ(వితథేతి) వ్యధకపరిగ్రహత్యజనైవ
సుఖితబద్ధిరయం, తదితరసంగ్రహేవివిధీనైవపరిగ్రహసంగ్రహ
తేషి, పరిగ్రహశబ్దేనపరిగ్రహ్యాకపదాథఉచ్యతే, అవధీరితఘాతహ
తిపరిత్యక్తఘాతహింసః, భూత్వాఅజగరవృత్తిమాత్రంభజతి, అజగరో
నామకశ్చిత్పురుషఃసతుఅజగరస్యవృత్తిమనుష్ఠితవాక్, అజగరకయకగతి
సంభృతీసర్వకసత్కాంకుత్రచిచ్ఛేతే, యదాదైవాదాహారఃస్వయముః
గచ్ఛతి, తత్పరిగృహ్యతి, యదానోపయాతి, తదాతూష్ణీముపవసతి, ఇయ
మజగరవృత్తిస్తన్మాత్రమేవభజతి, ఆహారాథకంస్వయముద్యోగంనకరో
తీత్యధికః.

॥౩౮॥

అప్రగల్భఃజడకినక్లృమసమయేసాప్తికోద్యోగసమయేసాధ్వసంభేతిక
లోచితంతుకార్యంనజానాసిభోవసన్తమయాకోఽధనత్వయాచత్రిభిరసా
భికలవశ్యంసౌప్తికంకార్యమెత్యాహ(ఋతుశ్రేష్ఠేతి) అపరిమితోయ
భోగకతదహంవిభవఃపశ్యంత్యఋతుశ్రేష్ఠస్తవస్సంనోస్తాకంసఖాసే
హంచస్వయంకామకినభృత్యమాత్రకమహామోహహైనికప్రధానఇతిభ
వః, స్వయంచకీదృశఇత్యత్యాహ, సురాన్నరాణాతిరశ్శస్వవశేనాపయ

అయంకోధిగర్హితప్రకృతిరసహస్మదహితం

త్రిభిఃకార్యంద్రాణిప్రభృతివిహితంసౌప్తికమిహ

॥౩౮॥

(వసంతః) సఖే, ప్రతిసంహితకార్యవవాహమస్మి, అవసగ్నసమయమ
అక్రమతిపురుషేకధమస్మాభిరమోఘవృత్తిభిర్భవితవ్యమితితవవివృణామి,
పాటచ్చరలుణ్ణితేషుభవనేషుజాగ్రతోపియామికాకిముషకరిష్యన్తి.

(అయంఘ్న) ప్రచేతుమనఘాంవృత్తిమపచేతుమపక్రియాం ।

భజతేవిశ్వకర్తారంభిషజ్యంతమివాతురః॥

॥౩౯॥

(కోధిగర్హిత) (ససంరంభం) శోతవ్యమేతత్సరభిణాసుహృదాకామేనమా
మకంమనీషితనిష్పాదనకౌశలం,

(యదుత) జమద్గ్నిముఖాపరిత్యజే

సకలజగద్విజయిత్యధః, కూరస్వభావఃఅస్మదహితంశత్రుపక్షమస
హౌఅయంకోధశ్చవవంతిభిరుక్తైఃఅస్మాభిఃద్రాణిప్రభృతిభిఃవిహితం
ద్రాణిరశ్వత్థామాతప్ప్రభృతిభిఃకృతంసౌప్తికమిహకార్యం. ॥౩౮॥

ప్రతిసంహితకార్యవవాహమస్మిత్వదుక్తకార్యేసిద్ధవవాహమస్మికిం
తు, అవసగ్నసౌప్తికంఅమోఘవృత్తిభిఃసఫలవ్యాపారైకివిమృశామివి
చారయామిపాటచ్చరాస్తసగ్నరాకిలుణ్ణితస్వేషుఅపహృతధనేషుయా
మికాయామక్రమేణగృహరతుకానినకిమపికరిష్యన్తిత్యధః, పురుషస్య
సౌప్తికాశక్యత్వేప్రధానహేతుమాహ (ప్రచేతుమితి) అయంయోగీతన
ఘాంవృత్తినివృత్తిధర్మప్రచేతుంవధాయితంసమ్పాదయితుంఅపక్రి
యాంనిషిద్ధకామ్యక్రియాంఅపచేతుంతుపయితుంవిశ్వకర్తారంభగవంతమే
వభజతే, నిషిద్ధకామ్యరహితంకురుమాంనిభృకింకర, మితిప్రాథమ్య
తే, కిమివఆతురోవ్యాధితకిషజ్యంతంచకిత్సకమివ. ॥౩౯॥

సంరంభిగర్హితమనీషితస్యకష్టార్థస్యసమాదనకౌశలంజమదగ్ని

((కిచ్చి)) మహేశ్వరస్రముఖమహాపురుషచిత్త విత్తో భకస్యమహితహృ
య సమారంభవిఘటనేకిమ తాశ్చర్యం యతః,

విభర్తువిబుధేశ్వరంక్షిపతుదానవాసికినీం

భినత్తుకులపర్వతావనశతానిమృద్నాతువా ||

అయత్నవిధృతక్షితిస్తబకశేఖరాలజ్జుతః

కిమద్భుతపదంభవత్యయమఖిరైరావణః ||

||౪౨

((కామః)) సఖేపుష్పకర, క్రోధోదీరితమప్యవితథమిదమవధారణీయం

నిద్రాముగ్ధిమీలితేష్వసులభం నిర్ధూతనిమ్నోన్నతం

నిద్రాణాఖిలవర్ణభేదనియమంవిష్వక్ష్పివృత్తోదయం ।

ఖయ్యసంఘటయ్యసమాధేకియోగస్యక్షయంఉత్పాదయిష్యామి ॥౪౩

విత్తో భకస్యమహితశేషః, సమాహితహృదయస్యము నెకిసమారమ్భ
యోగోద్యోగతస్యవిఘటనే, అయత్నేనవిధృతోయఃక్షితిస్తబకఃసవీ
ఖరకిరీమాలాతయాలజ్జుతఃవిరావణకివిబుధేశ్వరమింద్రియహతు, య
నవసేనాంక్షిపతు, కులగిరికభినత్తు, అయత్నేనవిధృతోయఃక్షితిస్తబక
సవీశేఖరకిరీమాలాతయాలజ్జుతఃవిరావణః విబుధగజకి ఇంద్రి
యహతు, దానవసేనాంక్షిపతు, కులగిరికభినత్తు, వనశతానిభినత్తువా, అః
భిఃవ్యాపారైకిమద్భుతపదమాశ్చర్యవిషయోభవతినేత్యర్థః, భూషేపు
ర్వభాగంధారయతకితస్యఇంద్రియహనాదికంకియదితిభావః ॥౪౩

క్రోధేనోదీరితమపిదంవచనంఅవితథంసత్యమిత్యవధారణీయం-కో
ధాదుదీరితంలోకేఅసత్యంభవతిఇదస్తునతథేత్యర్థః- క్రోధస్సర్వధా
ర్జయఇత్యాహ-(నిద్రాక్షితి)ముగ్ధిమూర్ఛనిమీలితం, మరణంతతాప్యలభ్య
యద్వా, నిద్రాముగ్ధిభ్యాంనిమీలితేమజనేష్వలభ్యం, అతఃతమసోవిలక్షణ
నిర్ధూతనిమ్నోన్నతంఅనగుసంహితక్షుద్రమహాద్భుతమిత్యర్థః, నిద్రాణా

కజ్జోధోద్భవముక్త హేతతతతంకల్పాన్తకాదమ్మిసి
 కాలోద్వేలకశిన్దైలతనయాకల్లాలకాలంతవరి ||౪౩||
 (అపిచ) వాల్మీకిప్రభృతిభిర్మహర్షిభిరవ్యుద్భోషితంమామకం
 మహిమానంమావమంసాగి, అహహ,
 విరాధకరికేసరీవిశిఖవహ్నిదగ్ధగర్జవరి
 ప్రభూతభరదూషణప్రభృతినైర్మతవ్యూహజిత్,
 విలూనదశకన్ధగోమృదితకుంభకర్ణస్తదా
 మదస్త్రజనితేస్థితకిన్వచనలాఘవేరాఘవజి ||౪౪||

నిద్రితంఅవిభావితంబాహ్మణాదివర్ణభేదంఅన్యత్రశ్వేతనీలాదివర్ణభేదం
 విష్వక్సరస్వితప్రపత్తడదయోయస్యకల్పాన్తకాదంబిసిప్రళయమేఖమా
 లాతద్వచ్చ, కాలేవద్వాకాలేడద్వేలాయాకశిన్దైలతనయాకాశిన్దితస్యాః
 కల్లాలవచ్చకాలంశ్యామలంకోక్రిధోద్భవంకోప్రభవంతమకిఅజ్ఞానాన్త
 కారంతరితుంతరుంకోవాఉత్సహేతసమర్థస్సృత్సకోపీత్యర్థకి ||౪౩||

వాల్మీకిప్రభృతిభిర్వాచితసాదిభిః, ఉద్భోషితం శ్రీరామాయణమహా
 భారతాదప్రఖ్యాపితం, (విరాధేతి) విరాధగజస్యసిహ్మకితస్యకోక్రిధసం
 భృతత్వాత్, బాణమహిన్నాదగ్ధసముద్రకి, ప్రభూతఃయశిభరదూషణాది
 రాక్షసవ్యూహకిలన్నిరాసకః, విలూనోరావణోయేనసః, మృదితకిమ
 ర్దితకికుంభకర్ణశ్చయేనఏషాంకామకార్యత్వాదేవముక్తికి, తదాతస్మిన్
 సమయేరాఘవకిరామకిమదస్త్రజనితేస్థిచిత్తాఘవేలఘుత్వేస్థితః, విలాపా
 దితుచ్చవ్యాపారేస్థితోభూత్ ||౪౪||

ఆత్మానంస్వమపీత్యర్థకి, త్వదాయత్తవృత్తినావృత్తికివ్యాపారకి, సు
 ర్వమేతత్విరాధసంహారాది, మహావిరాణాంరఘునాథాదీనామపి, బైక్ష

(వసంతః) కామసామ్యతంభవతా.

(కామక) వయస్య, అశ్వానంబహుమన్యేధాని, త్వదాయత్తవృత్తినాఖిలం
మయాసర్వమేతదాచరితం.

(వసంతః) హస్తమకరధ్వజ, మహావీరాణామపిభవతివైక్లబ్యంభవత్ప్ర
భావేన, చంద్రున్మత్తదశామకృధిగచ్ఛన్తి, అథవా,

రాగోపలిప్తదృష్టిప్రలపతిముహూతివిఘ్నార్ణతిస్థలతి |

యువతిమదిరామదాన్తోయుక్తాయుక్తంనజానాతి. || ౪౫ ||

(విచిన్త్య) యద్భుషిదుర్జయాయువాంకామక్రోధా, తథాపిశిశ్నూనసి
మపరివర్తతే. సహాయభూయస్తస్వినశ్యేష్వపికాశ్యేష్వయత్నసిద్ధికార
ణం, (పదశబ్దంనూచయన్)

ధర్మధ్వంసధురన్ధ్రశ్శమదమప్రాంభసర్వజహవః.

ప్రజ్ఞావారిధిమగ్నరక్షప్రణిదధత్సూత్యాహమృత్యుజ్ఞయతి |

ముక్తిస్సార్థనమోచనానమహతామోహేనసంపేషితకి

తృష్ణావారవిలాసిసహచరోలోభఃకిలోదీయతే || ౪౬ ||

జ్వంజనం (రాగేతి). రాగేణోపలిప్తదృష్టికిశ్చిత్ అసంబద్ధంప్రలపతి, ము
హూతి, మోహంగచ్ఛతి, విఘ్నార్ణతిపరిభ్రమతి, స్థలతిమాత్రాత్, యువతి శ్చే
వమదిరామద్యం, రాఘవస్యవియోగాభినయేప్యేతత్సర్వంప్రప్తవ్యం || ౪౫ ||

విపరివర్తతేభూయోభూయఃస్ఫురతి, అయత్నసిద్ధికారణంప్రచయా
ససిద్ధికారణం, పదశబ్దంపాదన్యాసధ్వనిం, నూచయన్ శ్రుతమభినయన్.
కోయమాగచ్ఛతీత్యాహ, (ధిర్మేతి) ధర్మాణాంవైదికానాంధ్వంసేనాశనే
ధూర్వహః, శమదమాదిగుణానాంపార్శింభస్యమాలోచ్ఛేదకః, ప్రజ్ఞా
ప్రకృప్తవస్తుజ్ఞానంనైవవారిధిసముద్రతస్యసుస్మరంశోషకః, ప్రణిదధ
తాంయోగంకుర్వతాంప్రత్యూహేవిఘ్నకరజేమృత్యుంజయతి, రుదకి, మృ
రుషస్యయన్ముక్తిస్సార్థనంతనోచనాయమహతామోహేనసంపేషితా
జ్ఞానంపేషితః, తృష్ణావారివిలాసిన్యాకపతికిలోభఃకలయతికిల || ౪౬ ||

(కామకోఢౌ) సహర్ష మవలోకయతకి,
 (వసంతః) విశ్వహృల్లోభనోలోభఇహాకార్యకి,
 (కామకోఢౌ) సుప్తుచిన్తితంసుహృదావసంతేన,
 (కామని) ఛోటికాందదాతి,
 (కోఢకి) సోఢ్ధోషమనుమోదతే,

తతఃప్రవిశతిలోభస్తృష్ణావః,

(లోభః) మహామోహస్యాజ్ఞాంశిరసీనిదధానస్సృజమిమాం
 అహంతృష్ణా జానిస్తవ్విరితమహలోభస్సముదితకి ।

ప్రదిష్టైస్తత్తాదృక్పృథిమవికటైర్హృతకమయైః

అఖణ్డైర్భ్రష్మణ్డైర్మమకఇవత్పప్తింఘటయితా ॥౪౭॥

తృష్ణాంపరిష్వజ్య, ప్రియే,

అశేషసురనారీణామాభిరూప్యసముచ్చయైకి ।

అజహద్యోవనాంతృష్ణే విదధే త్వాంవిధిస్వయం ॥౪౮॥

తదిదంనిదర్శయామి,

కనకకలధౌతశైలప్రభృతిభిరపిహస్తపూరణేక్షిప్తైః ।

విశ్వేషాంహృదయంలోభయతిమోహయతిసఃఃకార్యఃఅహ్వతస్యః
 ఛోటికామధ్యమాంగుల్యజ్గుష్టాభ్యాముత్పాదితఃశబ్దఃలోభకిఅతుష్టిరూ
 పః, తృష్ణాఉపర్యుపర్యాశా, లోభకిస్వస్వభావాదికంకథయతి (మహ
 మోహస్యేతి)మహామోహస్యాజ్ఞాంసృజమివశిరసీనిదధానఃలోభోహవి
 హసౌప్తికేకృత్యేత్వరితముదితః,తస్యమమతత్తాదృశాప్రథిమ్నావిస్తృతైః
 అఖణ్డైఃపరిపూణైః బ్రహ్మణ్డైరపిత్పప్తింపర్యాప్తింకోవాఘటయ
 తాసమ్పదయితానకోపిత్యధకి, ॥౪౭॥

పరిష్వజ్యఅలింగ్యతృష్ణాంసౌఽఽఽఽ, (అశేషేతి) అభిరూప్యంసౌందర్య
 అజహద్యోవనాంతృష్ణేకాతరుణాయతఇత్యుక్తేః, తదిదమాభిరూప్య
 మృద్ధినిదర్శయామితితనుమధ్యత్వంసౌఽఽఽఽ (కనకేతి)కనకశైలామెరుః

తృప్తే భజతినమృద్ధిభూయోభూయ స్తవోదరేకార్చ్యం ||౪౯||
 (తృప్తా) అయ్యడత్త, తుమ్మ వశ్యహావీమహరమణిజ్జత్త, అంసవ్వరమణీస
 మబ్బహిఅంతికింఅచ్చరిఅం, తహవిదేవాసురఘరగఅసఅళరఅణోవహారే
 అమహాసోహగ్గవోగ్గా ఇహార కేడార మేహ శౌణ్డారాఇశువీకరణిజ్జాఇ.
 (ఛాయ) అర్చపుత్ర, తవవల్లభాయామమరమణీయత్వంసర్వరమణీసమ
 భృధికమితికిమాశ్చర్యం, తథావిదేవాసురగృహగతసకలరతోపహారేణమ
 మసాభాగ్యసదృశానిహార కేయూర మేఖలానూపురాణిత్యయాకరణీయాని.
 (లోభి) ఈషత్తరమిదమభ్యర్థయసే, నిర్జితాక్షిలుమయా దేవాసురకిన్నర
 కింపురుషవిద్యాధరమునిమనుష్యతిర్యక్చియథాపరస్పరమేవవ్యతిహన్య
 నై, యథావాతుషకణమపిమేరుంమన్యనై, తత్రతావద్ధనదవిరుదవిఖ్యా
 తస్యత్రయంబకసఖిస్యమత్రాతామవస్థామాకర్ణయ,
 లబ్ధంనముచ్చతివిలక్షమతిర్నభుజై
 ధతే పునఃపునరసౌమహతీంధనాయాం ।

కలధౌతజైలకికైలాసః, తత్ప్రభృతిభిః పూరయన్తి తిపూరజైకిపూరకైః ,
 పూరణాధ౯ం, త్విష్టైరపితవోదరేకాశ్చక్రంకృతత్వంక్షీబత్వంభూయో
 భూయశినమృద్ధిమేవభజతేఅత్యంతకాశ్యంభజతీత్వధ౯శి ||౪౯||
 సకలరతోపహారేణఉపహారత్వేనఉపహృతైఃరత్నైరిత్యధ౯శి, అనోన్య
 స్యంహన్యనై, ఈషతగ్రంసుకరంవ్యతిహన్యనై యథాహన్యనై, మన్యనై
 చతథానిజ్జితాక్షిలువిపూర్వేణసమృద్ధకి, ధనదఇతివిరుదెనత్రయంబకసఖి
 కు బెరకి, మత్రాతాంలోభకృతాం, సమృతి (లబ్ధమితి), లబ్ధంధనంన
 ముచ్చతి, విలక్షమతిర్నిస్త్రయాన్వితమతితత్స్వయంసభుజై, మహతీంధ
 నాయాంధనాశాంధతై, నిద్రారసంసజానాతి, తతీద్యశఇవామిత్యా
 మా, మహతానినీనాంరత్నాపిశాశఇవ,
 ||౫౦||

నిద్రాసంసలభతేమహతాంసదీనాం

రక్షాపిశాచభవసంప్రతిరాజరాజకి

॥౫౦॥

(తృష్ణ) అయ్యఉత్త, తుపితత్తపురిసత్తసత్తాసంతావిఅహిఅవితేత్తొకె
వివేఅపరిగహిఅస్సపురిసస్సకాఉణదసా,

(ఛాయా) ఆర్యపుత్ర, త్వయాఅర్థపురుషార్థక్రద్ధాసంస్థాపితహృదయే
త్రైలోక్యేవివేకపరిగృహీతస్యపురుషస్యకాపునర్దశా.

(లోభకి) ప్రియే, విమర్శనీయమేతత్, తస్యపునస్సమాధికౌతుకంప్రశమ
యితుంమహారాజేనమహామోహేనసమాదిప్యే కావకోధామదాగమ
నకాంక్షితౌతిష్ఠతకి, ఇమాతావదుపసర్పావకి,

(ఉపసృత్య) లోభనామాహమభివాదయేజ్యాయాంసౌకామకోధా.

(కృష్ణా) సుష్ణావీసాపణవఇగురుఅణం, (ఛాయా) స్తుమైషాప్రణమతి
గురుజనం, (ఇత్యుభౌప్రణమతక)

(కామకోధా) దీర్ఘాయుషేభూయాస్తాం,

వసంతి) అహోనిదాఘపవనదవాగ్నీనామివభవతాంసమాగవకి, కిన్నసే

గ్రితిరాజ్ఞోమహామోహస్య, మాఘాద్వివేకతోభవత్పత్నీనాంరతిజిఘాం

తృష్ణానాంమాఙ్గల్యభూషణవైకల్యం (సర్వేపరస్పరమాశ్లిష్యంతి)

(కామకి) అపిసావ్యగతమస్మదుపజీవ్యమర్థపురుషార్థమభిరతుతేలోభాయ,

(లోభకి) అధకిం, అనుగ్రహపదంఖల్యహంభవతాం,

విమశ్చనీయంవిచారణీయం, జ్యాయాంసౌజ్యేష్ఠే, ఉభయత్రకామ
కోధయోకి, నిదాఘపవనాగ్నీనాంసమాగమకినిదాఘగ్నిష్మకాలజ, శో
భతే, కిమభిలషితంనసెత్సృతిసర్వంసెత్సృతీతి, వివేకతఃవివేకసకాశాత్,
రతికికామస్యస్త్రీ, జిఘాంసాకోధస్య, మఙ్గళనూత్రభంగకి, అపికిప్రశ్నై,
సావ్యగతంకుశలం, అస్మదుపజీవ్యమస్మదీయైరుపజీవ్యం, అధకింతెనకిం
ప్రయోజనమిత్యర్థకి, అనుగ్రహవిషయకి, అపికథమితి, జ్ఞాతహేతువివ
క్షాయానుపాగ్నిచికథమవ్యయమితినిఘ్ఞుః, తదయమథకిఅశవగవృ

(కోధక) అపీకథమమోఘవృత్తిరపవగ్తోదన్తవైదేశికస్తవమవధత్సేస్వా
మిక్వత్వం,

(లోభః) యుష్మదవష్టంభేనసర్వత్రామోఘవృత్తిరస్తిపశ్యంసయోధనాది
వస్త్రత్వరిగృహీతస్యలోకస్యేదానీమద్వితియాంద్వితీయపురుషార్థనిష్ఠాం

క్షుద్రక్షోణిరజకణస్థిరతృషణిక్షుభ్యన్తిపృథ్వీభృతః

తస్యేతస్వపదాయకకవ్యచిదిత్రస్యన్త్రయమర్త్యేశ్వరాః ।

భిక్షోకేష్వపి కేమచిత్కవ్యచిదుపక్షిప్తేష్వధిక్షేపతః

పక్షేదుర్మతిభృత్యయోరినాజగత్త్విత్వసూయేష్వయోః ॥౫౧॥

(అపిచ) అటన్తిహరితోదశ స్థపుటయన్తివిశ్వంభరాం

పరన్తిధనినాంచటూకపరపరిచ్ఛదంబిభృతి ।

తాన్తవైదేశికస్తవమమోఘవృత్తిరితియత్తత్రస్వామిక్వత్వైభవదవధాన
మేవమోతురిత్యర్థకః, సయోధనోదుర్యోధనః, అదిశబ్దేననఖభాత్మపు
షురరాదయోగృహ్యన్తి, మత్పరిగృహీతస్యలోభపరిగృహీతస్య, ద్వి
యపురుషాథోధకతత్రనిష్ఠాతదేకప్రయోజనత్వం, తదేవదశక
(క్షుద్రక్షే) పృథ్వీభృతఃరాజానఃక్షుద్రాయోక్షోణిరజకణిపృథివ్యా
రాంస్వేకదేశకతత్రస్థిరతృష్ణాసంతఃక్షుభ్యన్తిక్షోభం పాపువన్తిస్వ
గాంపరిత్యజ్యకలహంకుర్వన్తి, అమర్త్యేశ్వరాదేవాశ్చస్వపదాయస్వప
ప్రతికోవాక్యచిత్తపకకుర్యాదిత్రస్యన్తి, భిక్షోకాభిక్షుకామనయ
కేమచిత్పురుషేషుకవ్యచిత్రాలలేడపక్షిప్తేమగుణవత్తయావర్ణితేమస
స్తి, అధిక్షేపతనిన్దనాత్తత్రత్యానామసూయయాన్దనదర్శనాత్, య
ప్యేకేమచిచ్ఛిక్షోకేమఅనిర్వచనీయేమసన్యాసిష్వపిక్వచిద్విషయేడపక్షి
ష్టాఘ్నితేమఅధిక్షేపణాన్నిద్రాదశకనాత్ఇహజగత్సర్వందుర్మతిభృ
యోఃఅసూయేష్వయోఃపక్షేపశ్చేతిష్టతీత్యర్థః

తరన్తి జలధింస్థవైస్సమరమారభన్తేముధా

దురన్తంధనదోహశ్శగహిశశేతసోదేహినః

||౫౨||

సన్తః) ఆయుష్కృమహామోహమాత్యధురీణః, తస్మాత్సన్తాసహాయ
తేషాంర్వాపరపురుషాధాసాధకేస్వయంజ్ఞసర్వచిత్తసాక్షికంస్వాదు
మోపలభ్యమానేసర్వరాజన్యసేవనీయచరమోపవేదసిద్ధిప్రత్యక్షపు
షార్థేకఃప్రత్యూహః,

యజ్ఞ) కాలప్రాప్తార్థార్థతోధర్మతోవా

కక్షీకార్యకామతన్త్రప్రధానైః ।

లాభేనప్రాప్తానప్రదానప్రతేవా

త్వయ్యయితోహ్యథానామామృతధాని

||౫౩||

ఉక్తమథంభంగ్యన్తరేణదశయతి (అపిచెత్వాది) దురన్తందురు
దంయధనదోహశింధనేచ్ఛాతద్గ్రహింగ్రహణశీలంచేతోయేషాంతే,
గాశాబద్ధచేతసభివృద్ధిః, దశహరితోదశదిశః, విశ్వంభరాంధూమిం
గ్రటయన్తి, ఖననైవవిషమీకుర్వన్తి, ధనినాంపురతశ్చక్షుఃప్రియోక్తిక,
కక్రగంపరిచ్ఛదం, బిభృతిష్టవైఃనాభిప్రయోజనాభావేషి ||౫౨||

ధానిపురుషాధాన్యప్రవణీకరణేజగతలోభస్యప్రత్యూహాపిచాస్తీ
హ (ఆయుష్మన్తీ) తత్రమోతవకమహామోహాత్వాది, ధురీణత్వ
స్థాసహాయత్వాదయితిభివృద్ధిపురుషాధాన్యముపశ్లోకయతి (పూర్వాపరే
యది) పూర్వపురుషాధోధర్మోపపరపురుషాధానికావకసర్వరాజ
న్యసేవనీయోయశ్చరమోపవేదకదండ్లనీతితత్ప్రతిపాద్యేనర్వహరోక్ష
పురుషాధానినిస్తుప్రత్యక్షతతిపురుషాధానితస్యకామిభిన్వకా
స్వంలాభాధీనరక్షణత్వంచాహ(కాలేతి) క్వచిత్కాలేపాప్రప్రాయంపు
షాధానికామామైర్ధర్మతోధర్మతోవాసర్వధాఅంగీకార్యః, తస్యలాభ
ప్రప్రయోజనానాంరక్షణేచకన్త్రేచిదప్రదానప్రతేవత్వయిలోభా
త్తత్త్వదధీనభివృద్ధిః.

||౫౩||

స్వస్థున ద్వేభవన్తో మామకమనుయోగం, వివేకవచదుద్భేదవిజ్ఞానో
 శ్చిత్త ముకధజ్జాగ్ర-ర-మన-ద్వనీయః,
 ంషః) సఖే, వీవమహమేతదధ్యవస్యామి, అహంతావదగ్రేసరోగచ్ఛా
 భవద్భిస్తుసక్షద్యయంపాష్టికాఞ్చపరిపాలయద్భిరన్త రానివేశ్యత్య
 మనుష్టవైర్భవితవ్యంకతదనేనదుద్భేదేనప్రూహేనవివేకస్యస్వకుల
 యంసనమనారథప్రత్యూహీభవిష్యామితి, (తథాప్రూహ్యసంధ్యేపఞ్చ
 శిపదానిపరికామన్తి)

మః) సరభసప్రజ్ఞితశరంపాష్టవధనురాన్తోశయః, పశ్యత తావదిదా
 శిష్యసన్వనోమేలలితఘోరాణామిషాణాంలక్ష్యలాభం,

ప్రణిధానవిశేషభావితాత్మా

కరణగ్రామనిరోధనిష్ప్రకమ్పః ।

నిభృతశ్వసనోనివృత్తిధర్మా

పురుషస్త్యుక్తపరిగ్రహేయమాస్తే

॥౫౪॥

సన్తరి) నూత్నమవలోక్య, హంతావహితైరస్మాభిర్భవితవ్యం,

హి, వితమసిపదేవిధాన్యన్తాయజలధేన్యముద్భృతంపురుషం ।

అనుయోగప్రశ్నం, అతవీవవిపశ్చిత్త ముపభిభవనీయ్యకీవీతదవసూ
 రకధంసిద్ధ్యతీతిప్రశ్నంపాష్టికాపశ్చాద్భాగః, అన్తరాస్యేనివేశ్య
 ష్టవైరనుచరైః, ప్రూహేనబలవిన్యాసేన, మనోరథేవిఘ్నకరాభవి
 మః, పరికామన్తిప్రసవకన్తి, శీఘ్రసంహితశరంభృశంచాలయః,
 మత్వాల్లలితత్వంతాపహేతుత్వాల్ఘోరత్వం, లక్ష్యలాభంశరవ్య
 రంలయమేవలక్ష్యమిత్యభిప్రాయేణాహ (ప్రణిధానైతి) ధ్యానవిశే
 షసంహితాత్మాకరణానీన్ద్రియాణి, నిరుద్ధప్రాణి, నివృత్తిధర్మని
 త్యుక్తగృహతేత్యాది, పురుషోయమాస్తేఅత్రచాణంవిమోక్ష్యామీ
 షః.

॥౫౪॥

విమృశతికిమపిరహస్యంసుమతినహాయోవివేకవీకాన్తే ||౫౫||
 శ్రీధరి సప్రకుటీభజం, భోవగన్త, విమృశ్యతాంకిమపిదురాత్మనావివే
 క, పురుషస్తావత్పురస్కృతమస్మధానామస్మాకమభిమతన్నాతివర్తత్యే
 తః, అనఘసమాధిసంపదుదరంభరిరాత్మభవతి

ప్రబలమహేంద్రజాలభరితేదురితాంబునిధౌ ||

జడమతిజన్తుజాతముపజాతవిహారమసౌ

సుఖబడిశావకృష్ణముపదంశదశాంనయతి

||౫౬||

స్వతుభవానేతస్యపురుషస్యభావనావిశేషం,

స్వసంబోధస్సౌధశ్శుభగుణగణోమద్ధునవిధికి

సమాధిస్సంభోగోరహసిజవజైలీరతికథా ||

సుషుప్తేలోకేద్యశ్శ్రుతిపరిషదన్తఃపురఃతః

మునిశ్శాన్తివ్యాజాన్మృఖరయతిశృక్ణారనిగమం

||౫౭||

హంతైతిఖదెసావధానత్వేహేతుమాహ (ఆత్మహీతి) పురుషగమిపే
 యాప్రకృతిః, పురుషంసముద్భృత్యవితమసిపరమేపదేవిధాన్యన్నిధి
 క్రితదధంకిమపిరహస్యమాలోచయతిఅతఃకావధాతవ్యం ||౫౮||

నాతివర్తతేఅతివర్తితుంనశక్నోతితత్రహేతుమాహ (యత ఇతి) స
 వినపికామఃస్వవశయతీత్యాహ (అనఘః) అనఘానిరపాయాయాస
 ధికితస్యాంసంపత్సమృద్ధికితదుదరంభరికిభక్షకః, ఆత్మభవంకామః, భ
 క్తిపూజే, దురితాన్మునిధౌసంసారసముద్రై, ఉపజాతవిహారంగజ్ఞా
 గడంజడమతయవీవజన్తవఃమత్స్యకితత్సమూహంసుఖమేవబ శిశంతే
 వకృష్టంఉపదంశదశాంస్వస్యవృష్టానదశాంనయతి ||౫౯||

భావనావిశేషంధ్యానవిశేషం, స్వసంబోధస్వాత్మజ్ఞానంసవీవసౌ
 , అన్యైతిశేషః, శుభగుణగణిశమదమాదిలజ్ఞానవిధిసమ్భో
 రతిః, రహసిజఃశీలతారతిప్రసజ్గతి, లోకసుషుప్తేనతియోగవిషయ

(వసంతః) (స్వగతం) అశామాత్రకృతేయమన్యధాకల్పనా,
 (ప్రకాశం) సఖే, ప్రబలప్రతిపక్షసన్నిధౌకిమనేనగల్భభాషితేన,
 (లోభి) సఖేవసంత, ప్రియాతావన్మమైషాప్రతిపక్షప్రతిక్షేపభీతాప్రత్యా
 శ్వాసయితవ్యా, (తృష్ణామవలోక్య) సుముఖితృష్ణే, మహావీర్యూహ
 మధ్యగతామహత్వపిప్రతిపక్షేమాభైషీది,
 (తృష్ణా) సఅశసురాసురమహిఅమాహాష్పేసుతుష్టేసుజీవంతేసుణిచ్ఛంణి
 బ్బిఅమ్మి (భాయా) సకలసురాసురమహితమాహాత్మ్యేషుయుష్మాసుజీ
 వత్సునిత్యంనిర్భయాస్మి.
 (కామః) (సాంత్రానంఛరివృత్త్యావలోక్య) పశ్యాత్పదానిప్రతిక్షేప్యన్తా
 మస్మాభికి,
 అద్యహి, అనిదానిప్రజ్ఞాసహజబలధరాద్భుతగతికి.
 తితియోనన్తోషస్థిరతరతనుతానిఘటితః।

అద్యజనసుషుప్తికాలేశ్రుతిపరివదేవాంతకిపురంతద్గతఃసకాన్నివ్యాజేన,
 శృక్లాంరనిగమంముఖరయతిప్రకాశయతి, శాన్తిరస్వశృంగారస్థానీయేతి.
 భావః, ॥౫౭॥

వివేకసన్నిధావిత్యధః, ధృష్టభాషణేన, ప్రియాతృష్ణా, ప్రతిపక్ష
 భ్యకిపరిభవభీతాసమాశ్వాసనీయా, మహావీరాణాంవ్యూహమధ్యగతత్వా
 నితిహేతుగభామిదంపరివృత్తవిముఖీధూత్వా, పదానిపశ్యాద్భాగవ
 సతిక్షిప్యన్తాంసపురస్తాత్తత్రకారణమాహ (అనిద్రాణేతి) అనిద్రాణ

ప్రయోక్తం కేనాపి ప్రణవరథమాస్థాయ పురతః

వివేకః ప్రత్యుద్యన్విఘటయతి మేవ్యూహఘటనాం

॥౫౮॥

సర్వేభ్యం నాటయన్తి.

సప్తకి) యుష్మానుత్రిశుకస్య చిద్యవివత్సంపత్స్య తే కేన చిత్

త్యక్ష్యత్యేవ హి భక్తజీవితతయా మోహస్సయన్జ్ఞీవితం ।

సద్యశ్చైవ మనుమియేతనియతంతద్వల్లభాదుర్మతికి

తత్సప్రత్యపసర్పణం తు మమితకిషీప్రం వివేకాస్పదాత్ ॥౫౯॥

భక్తి) అరాజకైరస్మాభిరత్రనయోద్ధవ్యం, మస్త్రయిష్యతి చ రాజాస్వ

మేవ కృత్యశేషం,

జ్ఞానసంజ్ఞానం సైవ సహజబలం తేన ధీరాద్భుతగతిః, తితితాత్మ

సన్తోషశ్చ తదుభయాత్మకస్థిరకవచేన సంవృతః, కేనాపికోబ్రహ్మతేన

యోక్తం ప్రణవస్య బ్రహ్మషిః కత్వాత్, ఆస్థాయ ప్రణవాత్ ఖలు వివేక

వేతి, ప్రత్యుద్యత్, ఓజాగరరథమారుహ్యోత్పక్త్యా ప్రణవస్యరథ

రూపణం, మేవ్యూహారచనాం, విఘటయతి శిరిలయతి. ॥౫౮॥

నాటయన్తి అనుకుర్వన్తి, అద్యాపసపణే హేతుముపన్యస్యతి (యు

క్తిస్త్వతి) త్రిమకామకోభలోభాశుమధ్యే కేన చిద్వివేకేన వాతదమాత్యేన

స్వయంపిజీవితంత్యక్ష్యతి, ఏవం సతి తద్వల్లభాదుర్మతిస్సద్యశ్చైవ మను

మియేత, నియతమవశ్యం, తత్సాల్భతో వివేకాస్పదాత్ పురు

త్,

॥౫౯॥

విచారయిష్యతి, కృత్యశేషమవశిష్టంకార్యం, ధిగ్విక్, ఇతిభిన్నం వాక్యం

సవాఖ్యాన సజరల్ప సూర్యోదయే.

కి)(సనిశ్చేదం)ధిక్ష్మిమియతాకాలేనాస్తాభిరాచరితంరాజకృత్యంః
ః).సఖే,

అతిక్రామకాలస్తపనరథవేగేనమహతా

ననోద్ధుంశక్యేతప్రతివహనవాత్యావిరహితకి ।

గతసోత్తోరోధేనఖిలుయతితవ్యంకృతధియా

తదారంభస్థేయీనుచరితనభీతప్రతిభటకి

॥౬౦॥

కాయుస్తావదస్మాభిరభిరక్షణీయం, సర్వతపీవాత్మానంగోపాయే,
ంశూయతే,

కి) సమయోచితమిదంసమధ్యకేలోకవృత్తాంతవేదినాలోభేన,

ఆదేయోనహిసాప్తికప్రణిహితైరస్మాభిరాకస్మికః

పాతశ్చిక్రుద్ధవివేకలక్షణమహాపాతాలగర్భోదరే ।

ంకుత్సితమిత్యథః, ఇయతాకాలేనకిమాచరితమిత్యత్రఅతీతస్యచి

కర్తవ్యాః, ఉపరితనంకార్యమెవచిన్తనీయమిత్యాహ(అతిక్రామన్తితి);

తాతపనరథవేగేనఅతిక్రామకాలకిప్రతివహనంప్రతీపవహనంత

ధనఘాతాయావాత్మావాతసమూహితద్విరహితఇతిహేతుగభా

వంతి, కాలస్యప్రతీపవహనెసాధనాభావాదిత్యథః, గతజలసేతు

నయత్క్షికార్యకృతధియాబుద్ధిమతా, తత్తస్మాత్ ఉచితనోయోభీతి

అరఘ్నకిసఏషశ్రేయాః.

॥౬౦॥

కాయుజ్జీవితకాలకి, సర్వతఃసర్వవిపద్యకి, కాలోచితం, సమధ్య

తిపాద్యతేలోకవృత్తాంతవిదా, ఇదానీమస్మాభిఃసమ్ప్రతిసద్యఃవివేక

సమూహపాతాశ్చిలోదరేఅకస్మికకి నిహేతుకఃపాతశ్చినాదేయఃసస్వీ

సద్యస్సంప్రతిడంభదర్పకుహనానూయాదిదత్తక్షణి

ప్రత్యర్థీప్రతిరూధికర్మణిమహామోహాకప్రవర్తిష్యతే ||౬౦||

స్వయమిదానీంభిన్నదికాగోప్రతిష్ఠేమహి, ఆత్మార్థేషుధిపీంత్వజేదితిహి
సత్తినిష్ఠాన్తాస్స ర్షే,

శ్రీకవితారికసిహస్యసర్వతన్త్రస్వతన్త్రస్యశ్రీమదేవజగటనాథ
వేదాంతాచార్యస్యకృతిమసజగల్పసూర్యోదయేకామాదివ్యూహభేదో
మచతుర్థో జగతిః.

శ్రీమత్ప్రణతారిహరవరదపరబ్రహ్మజ్ఞానమకి.

ర్తవ్యకి, డమ్బుదిభిదత్తక్షణిఃప్రాప్తోత్సవః, తైస్సర్వైకేసహితఇత్య
కి, శత్రునిరాసకర్మజిప్రవర్తిష్యతే, ||౬౧||

భిన్నదికాగోప్రత్యేకంభిన్నదికాగోసంతకపలాయనంకుర్వీమహిఆత్మ
క్షణాధాంపుధివీమపిత్యజేమఇతినిష్ఠాన్తాస్స ర్షేపి.

ఇతిశ్రీభారద్వాజసీనివాసార్యవిరచితేప్రభావలీసమాఖ్యానే

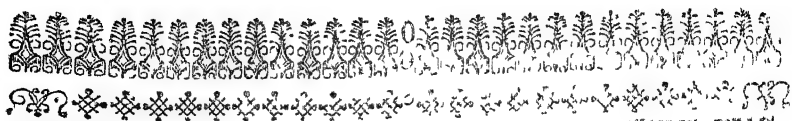
జగల్పసూర్యోదయవ్యాఖ్యానే కామాది

వ్యూహవిఘటసంసామచతుర్థో జగతిః.

శ్రీమతేనిగమాంతమహాదేశికాయనమకి.

శ్రీః.

శ్రీమత్పూజార్తిహరవరదపరబ్రహ్మచేనః॥

శ్రీమత్రేనిగమాంతమహాదేశికాయనః॥

సజ్జల్యసూర్యోదయే పచ్చమోఙ్ఘః ।

తతఃప్రవిశతిడంభఃకుమానాచ॥

(డంభః) అహహారేత్వాంధర్మపత్నికుమానేసంబోధయామి, త్వంహిమే
తారేవబృహస్పతేరహస్యేవగౌతమస్యాస్పృష్టపురుషాంతరాక్షణవిరహ
క్షమాసహధర్మచారిణీ,
(కుమానా) జంబువృక్షేసరోభణి, తహవిశజ్జామిణిద్రిష్టాదోణిదంసణా
దో, అరుంధతావిలవసిత్రస్సేతివఅణిజ్జంఘరసామితా, జాహేఅహంతకృతే
హింకిదవేహింగామణీహింఙారిందామచ్ఛేహింపాసండేహింఅణ్ణేహింవి
తారిసేహింపత్తిదమ్మి, తాహేవితాతుమంవవ్వసుమరిహాసేవామి,

అథపంచమాక్షైడమ్భకుమానయోగ్సంవాదః॥

దక్షిణజగతోధికాగరః, దక్షిణాద్భైరవతాంతరప్రవర్తనం, గర్వ
మిథ్యాచారయోగికలహరి, గంగాయమనామధ్యదేశీయదామ్భికవర్ణ
నం, గర్వేణడమ్భిత్రమద్వారిఅనూయయాకలహరి, అనూయయాచక్షగ
దపహాసరి, గర్వానూయయోగికలహరి, తయోధామనంకటప్రశ్నా
థంండమ్భోపసంపాణం, డమ్భగర్వయోగిపరస్పరధికాగరః, అథడమ్భా
దీనామనోన్యప్రత్యభిజ్ఞానం, మహామోహదుర్మతిభ్యాంకామాదిచూహ
భుజుశ్రవణం, మహామోహవికత్తనం, తేనచార్వాకమతోసంబ్రహ్మణం,

యాయా) యద్భూద్భూతేశ్వరేభిరతః, తథానలజ్జామింద్రియైర్నిదర్శ
త్, అరున్ధతీవవనీప్తస్యేతివచనం గృహస్వామినా, యదాహంతస్త
కితవై గాంధారమణీభిః సరేద్దామాత్యైః పాషణ్డభిరవైర్వరపితాదృశైః
శిర్షితాస్త్రి, తదాపితాన్ శ్వామేవస్మృత్వాసేనే,
సంభరి) (సాన్తర్హాసం) అతనిన సర్వలోకపతివ్రతాభివ్యసినీ, అద్యపునరను
తానపి మే గార్హ పత్యాదీన్ యతఃకుతశ్చిదానీతైరపి శుక్తభిస్సమాదధాన
గాయజ్ఞపత్యాత్వయోనకదాచిదపి మిమకమగ్నిహోత్రం విచ్ఛిద్యతే,
స్వకాలేషు చానావిషక్రతపుష్పయాత్వయాదర్శపూర్ణమాసౌచనిశ్యమ
వర్త్యతే, నిర్వర్త్యతేచ సిద్ధాంతప్రయజ్ఞాదికం, కాకధాసాగ్నియశ్చిత్తస్య,
(సూనా) సంతంపావంసంతంపావం, జాలంమిఖువిచ్ఛేదనమాహాణి
, ఇఖుకాహేపిలప్తుషురేఅగ్నిగంవిచ్ఛేద, పసన్తాహింఖుకుళదేవఆ
ంణిచ్చంరక్షిజ్ఞంతితిహ్వాణంఅగ్నిణో, తహ ఉపజ్ఞంఖుపౌష్పంఅణావిర్క
సిజ్ఞం, పత్తోవిలపవ్వసుతాహింపవ్వకుళదేవఆహింవిశంబీతిదిపౌష్పన

పూర్వాదిభిఃకామాద్యవస్థాశ్రవణం, ఉష్ణదీపావనజ్ఞాప్యమోహేన
సాగ్నిహోత్రపరిపాలం, కామకోధాదిభ్యశిసప్తభ్యశిసప్తము
, క్షేత్రాధికారదానమిత్యేతానివర్ణ్యం, (తతఃప్రవిశతీతి) ఉష్ణఃధ
ర్మజత్వంకేవలలిక్లవృత్తిత్వం, కుహనాకాపట్యంవశ్చనైత్యర్థః, అ
హేత్యద్భుతే, అరేణితికుహనాసమేచ్ఛధనం, సదృష్టాంతంవిపరీతలక్ష
యాప్రశంసతి (త్వంహీతి) బృహస్పతేఃపత్నీతారాచద్వయభినసార,
హల్యాచేంద్రం, తత్తథైశిషః నిదర్శనాత్ తారేవబృహస్పతేరిత్యాది
కి, గృహస్వామినాత్వయేతిశేషః, సర్వలోకేమపతివ్రతాసర్వలోకస్య
ర్వజనస్యపతివ్రతేతిపరిహాసాక్తికి, అనుగతాశాస్త్రావిచ్ఛిన్నాన్, శు
క్తిభిరగ్నిభిః సమాధానంకుర్వాణయా, అనావిషక్రతపుష్పయాఅప

సవ్యాఖ్యానసమీక్షా సూక్ష్మదయే.

యూ) శాస్త్రంపాపంచాస్త్రంపాపం, జాతేఖలువిచ్చేదేసమాధా
ఖలుక నాప్యస్యద్వహేగ్ని నాంవిచ్చేదకి, ప్రసన్నాభికిఖలుకుల
ర్నిత్యంరక్ష్యస్తే స్మాకమగ్నయః, తథా, ఉత్పన్నంఖలుపుష్పమనా
యం, ప్రాప్తోపివ పర్వసుతాభిరేవకుల దేవ తాభిర్విశంభ్యతేపు
సః.

సాధుకుహ నేసాధు, అస్మత్సహధర్మచారిణీఖల్వసి, బహుమన్యే
హ్మణ్యప్రతిష్ఠాపికాంయజ్ఞ పత్నీంపరమశోత్రియపుత్రిం, నిత్య
శంయోదన్నాభ్యామౌతురస్య మేహరివాసరేషుష్పష్టమపిభోజన
ం, స్వాగయాత్వయాప్రాప్యతేద్వాదశీవ్రతం, ప్రఖ్యాప్యతేచప్ర
సాధనసంపత్తిసంభోమేణ, కిన్తుకిచ్ఛేద్రహస్యముపదిశామి, స
న్తిమయుగధూమికాభేదాభవ కేచిదవధీరితసకలధర్మాకిప్రవా
జకిప్రకటితమాయావిలాసాకిపూర్వదేవాకి, తేచరావణధన
యోనభవతీంజిఘ్నేయమి, అతోమత్సమీపంకదాచిదపినాతివ
సచపరమబ్రాహ్మణంమాంముహూర్తమపిత్వదన్యాఃపరిచరితు

వయా, దర్శపూణమాసావిష్టినిర్వర్త్యతే సమాప్యేతే, పిణ్డపి
ప్రైతృకంకర్మవీవంసతికాకథాకఃప్రసజ్గకి, సాధుశోభనమిత్య
స్థుపత్నీఖల్వసీత్యధిక, ఈదృశ్యాస్తవెద్యశమన్తయంతమితి
బహుమన్యేనమ్భావయామి, బ్రాహ్మణత్వస్య, పరమశోత్రి
త్రిం, పరంకేవలంఅశోత్రియపుత్రిమితిపరిహాసపక్షే, ఉత్తరే
యేమపక్షేపరిహాసోక్తిరపిధ్వన్యతే, (నిత్యమేవఖిల్విత్యాది) అశ
ోజనెచ్ఛా, ఉదన్యాపిపాసా, హరివాసరేషువీకాదశీతిధిష్ఠుమ్మ
స, అనావిష్ఠుర్వాణయాదానమప్యప్రకాశయన్త్యాత్వయాహే
యా, మయాద్వాదశీవ్రతంఉపవాసనియమిప్రాప్యతే, త్వయా

మర్దన్తి, అహంపునరధునాదివ్యాదివ్యసర్వభోగసార్వభౌమస్య రాజ్ఞోమ, హామోహస్యానుచితమాచరన్తమాతతాయినంవివేకమభిచరితుండేవ్యాదుర్మత్యాపార్థితోస్త్రీ, యథా, వత్సడమ్భ, విశ్వధర్మోపస్తావకేనతస్య యావివేకప్రధ్వంసనీయఇతి, తతశ్చాహంనిత్యస్సృహం పిదాక్షిణ్యపరవశతయా, వత్సవభిచరత్వతే, దితిమహర్ని భాషితజ్ఞానువర్తమా, సఃకామస్యలయ్యోనేదవతామారిరాధయిషూరాస్థితనియమోస్త్రీ, తస్మేదివ్యగణ్ఠాజలాప్లుతలోకపాలపురోహితోపనీతానిపారిజాతపుష్పఫలాస్యపాహర.

(కుమనా) హద్దిహద్ది, సఅశౌఅమసారగ్గహణవిసారటవివేకసమదమప్సముహేహింఅమచ్చఅజేహింసంరక్తిరీకహంఅభిరిజ్జఇ, తారిసేనుపపు, త్తోఅభిర్రోకత్తుణోవ్వచాహంఅవహఇత్తిసుణీఅఇ, (ఛాయా) హాధిక్ హాధిక్, సకలాగమసారగ్రహణవిశారదోవివేకశ్శమదమప్రముఖేరమాత్యజనైస్సంరక్షితఃకథమభిచర్యతే, తాదృశేషప్రయుక్తోభిచారఃకర్తురేవచాధామావహతీతికూయత్తే,

చద్వాదశీవ్రతంప్రాప్యతే, భర్తృపరిచర్యయైతిభావః, ప్రఖ్యాప్యతేమమోపవాసవ్రతంగృహేగృహేఅపృతఘ్నసాధనసమ్పాదనవ్యాజేన, కింతుతథాపిరహస్యంవదామి (సస్తిత్యాదినా) అచ్చిమయుగస్యకలియుగస్యఘామికాభేదాలవతారరూపాః, త్యక్తసకలవైదికధర్మాః, ప్రవాళజితవేషభాజిసన్యాసిరూపధారిణి, ప్రకటితమాయావిలాసాఃఇదంజగత్సర్వంమిథ్యేత్యయమర్థః, ప్రకటితోయైకి, పూర్వదేవాస్సురద్విపః, రావణధనజ్ఞయన్యాయేన, రావణకినీతామపహృతవాక్, ధనజ్ఞయోజునః శుభదాంతన్యాయేనగృహీతుమిచ్ఛేయుః, నాతివదైఘాంతిక్రవ్యమాగాకించపరమబ్రాహ్మణంఛేత్సప్తబ్రాహ్మణంపరంఅబ్రాహ్మణమితిప

(ఉత్పత్తి) అయిముగ్ధబాహ్యహృది, అవిచారిలాస్త్రదైవ్యహంకారభావనా,

విద్యాశ్చతుష్కరసహితావిదితాద్వీపప్ర

క్షిప్రచతుర్గుణితచంద్రకలాకలాశ్చ ।

కాలేచసాధువిహితాకరతవస్సహస్రం

ధర్మధ్వజాశ్చభువనేషు మయానిబద్ధాః

॥౧౧॥

అయిపరమధార్మికసహధర్మచారిణి, అస్త్రామిదంతావద్విద్యాచారమాహా
త్యం, నిస్పృహత్వమపినిపుణమవధారయ,

రిహాసపక్షే, త్వత్తోన్యాః, అన్యైకిపరిచరణానహాత్వంభ్యాపయంత్య
స్యోత్తరకృత్యమాహ (అహంపునరిత్యాదినా) దివ్యోభోగకన్యగాఽది
భోగోదివ్యస్తుమానుషక, సహభోగరూపానర్వాహమిర్వ్యసనస్సా
వభామస్తస్యఅనుచితంఅనభిమతంఆత్రాఽనునందనోద్యతవాద్వితిభా
వః, ప్రాధానాప్రకారమభినీయదశకయతి (ఉత్పత్తి) సంకల్పమునా
త్వయాషట్సుఅగ్నిదోగరదశ్చైత్యాద్యకైషుపురుషేషుఅభిచారమకుర్వత్
పతేత్, కామపిఅనిర్వచ్యంఆరాధయితుమిచ్ఛుః, అగ్నేకృతవ్రతనియ
మోస్మి, తత్తస్మాత్, పురోహితాబ్రహ్మస్వత్వాదయః, ఉపాహరసమీ
పంపాపయ, హాధిక్, అభిచారస్యవివేకవిషయత్వాత్, ప్రత్యగనమభి
చారస్త్రుణితఇతిభీత్యాహాధిగత్యుక్తిః, శబదప్రకాశయతి (సలలేతి) స్వ
విద్యాభారవైభవమావేదయతి (విద్యాఇతి) చతుష్కరసహితాకరియై
దాద్యుపవేదనసహితాః, ద్వీపప్రవిద్యాకలక్లానివేదాశ్చత్వారిత్యుక్తాఃచ
తుదశశవిద్యాః, చంద్రకలాఃమోడశ, తాశ్చతుగుణితాశ్చతుష్కర్తవన్తి,
తాకలాశ్చక్షిప్రంమయాఅధీతాః, తత్తత్కాలేనసహస్రంకరతవస్సహ
సాధువిహితాః, ధర్మధ్వజాధార్మికఇతిప్రసిద్ధ్యధాంబధాధ్వజాః ॥౧౧॥

పరమధార్మికసహధర్మచారిణీత్యత్రాపిపరిహాసపక్షేపదచ్ఛేదభేదః,

నిర్జిత్యక్షితి మణ్డలంభ్యగుపతిర్మహ్యం ప్రదాతుంపునః
 ప్రహ్వః పార్థయతన్యమేధిచమయావశ్యంత్యణికుర్వతా ।
 అస్మదైవభవదృష్టిసంభృతచమతాగరైరమర్త్యైశ్వరైః
 దత్తైధిక్మతవానహంశమధనస్సవిరూపవర్గావపి ॥౨॥

(కుహానా) (సవిమర్శం) ఎవ్వండామమహాప్రహావాణంతుష్టాణంవివేచ
 హిఆరోకింసేణోఅణా రిసోవాశోవికోసి, జత్తఅహంసహధమ్మఆరిణీ
 హేమిమ్మి(ఛాయా) ఏవన్నామమహాప్రభావాణాంయుమ్మకంవివేకాభి
 చారకింశ్యేనఃఅస్మదృశోవాయోపికోసి, యత్రాహంసహధర్మచారిణ
 భవామి,

(డమ్భి) అయిమహాశోత్రియధర్మపత్ని, మహానుభావానామస్తదస్తే
 వాసినామత్యంతరహస్యమిదమావేదయామి, సఖీభ్యస్తృష్టాదిభ్యోపివైత
 స్మూయియతి, నఖలుశ్యేరాదివద్విశేషతోవిహితోయమభిచారః,

నిస్సృహత్యవైభవంశృణ్విత్యాహ(నిస్సృహత్వమపీతి) (నిజిశ్యేతి) భృ
 గుపతినాదత్తంభూమిలం దేవైదత్తైస్త్వగాంపవగాంపవిమయాత్య
 త్తా ఇత్యర్థః, ॥౩॥

వివేకాభిచారకిరవ్యగతిశేషః, కింశ్యేనశిశ్యేనేనాభిచరణయజేతేన్య
 క్తః, త్వయాకిమధంసృచ్ఛ్యత ఇత్యత్రాహ (జగ్దేతి) సహధర్మచారిణభ
 వామిభవిష్యామీత్యర్థః, మహాశోత్రియధర్మపత్నీత్యత్రాహమహాశిశ
 యోత్రియస్యధర్మపత్నీతికర్తుంశక్యతే, ఏతద్వత్సమాణంరహస్యంత్యహ
 త్యస్మాదిసఖీభ్యోపివక్తవ్యమిత్యాహ (సఖీభ్యగతి) రహస్యంవదతి (స
 ఖిత్వితి) అయమభిచారఃమయాక్రియమాణః శ్యేనాదివద్విశేషతోవిహితో
 నభవతి (యేత్వితి) ధర్మతయాప్రవృత్తిధర్మత్యేననివృత్తిధర్మత్యేనసయో
 శ్చత్యాదివద్ధీతాః, మత్పరిగ్రహాత్తదంభసంస్పృశాత్ వివేకనాశసేద
 తాంసాగ్నిప్రవన్తి.

కిన్తు, యేతుధర్మతయాధీతాస్తేసర్వేమత్పరిగ్రహేత్ ।

అవిశేషేణగచ్ఛన్తివివేకస్యాభిచారతాం

౩౩॥

(కుహనా) సుర్దుచిన్తి అం, కోడణఇమస్సింపగపీడణజ్ఞైతుమ్మాణండవదే సంకుణజ్జ(ఛాయా) సుర్దుచిన్తి తం, కకిప్రనరస్సికపరపీడనయజ్ఞేయుమ్మా కముపదేశంకర్యాత్,

(డమ్మకి) అహహ, అయిముద్ధే, సర్వజ్ఞస్య మేకిమన్యేవోపదేష్టా, సర్వేషి పణ్ణితమ్మన్యామామేవాశ్రిత్యసంశయంప్రశమయన్తి, అధాపిమయేదానీం సాక్షిమాత్రతయాస్థాపితకశ్చిదుత్కృష్టసర్వజనతరసాఽకోగర్వోనా మశుర్వజనహృదయసంవాదీమహామోహసమయమహూపాధ్యామి, తస్యచేదానీమాగమనంప్రతిత్సాస్సిక్కిసిద్ధాశ్చసేనవకృత్యకి పుణ్యాహపూ లేసంభృతసంభారస్సప్తర్షి భిక్షిప్రదీప్తాంబ్రుసీషధిష్ఠామి.

(కుహనా) జుత్తంఱరిఅం, కజ్జసిద్ధీఅతుమ్మకరగలహేజ్జి,

(ఛాయా) యుక్తమాచరితం, కార్యసిద్ధిచ్ఛయమ్మాకంకరగతాభూయాత్,

(డమ్మకి) నిమిత్తంసూచయన్, అన్యతులంధర్మపాలినికుహనే, స్పృహతే మమదక్షిణఞ్చక్షుః, అద్యైవచసుహృత్సమాగమస్సంఘస్సృతే, (పురస్తా దవలోక్య) కిఖిల్వసౌజ్వలత్పృథాకఞ్చుకితదుర్నిరీక్ష్యమూర్తిర్మహాత్మా మధ్యమంలొకమవతీర్వాస్త్రదాత్రమాభిముఖిమాగచ్ఛతి,

(తతకిప్రవిశతిపరిగృహీతపృథులపాదుకకిప్రతిక్షణవిక్షిప్యమాణవికటఘ

అహహేతివిస్మయే, హృదయసంవాదీసమృతఇత్యధః, సమయఃసి ధ్ధాన్తః, బ్రుసీందభానిమితంపీఠం, నిమిత్తంలక్షణం, దూరతతయా న్తంగవకంవణాయతి (కకిఖిల్విత్యాదినా) కంచుకితత్వాదిహేతుగభా విశేణం, పరిగృహీతోధిష్ఠితి, పాదుకాదారుమయీ, వికటఃవిశాలః, పృథతరంధ్రధాతధా, పత్తికైవపతాకాయస్యఉత్తమజనపరిభవాయ, ప్రణిహితకిప్రయుక్తకి, పరికాన్తకిపరిభిమన్, పితామహగృహేత్బ్ర

జడజ్జిదృఢతరదణ్డౌవలంబితప్రతిజ్ఞాపత్రికాపతాకోదర్శక)

(దర్శక) అహఃఖిలరాజ్ఞామహామోహేనప్రకృష్టజనతిరసాగ్రాయప్ర
ణిహితస్సకలలోకతారతమ్యవిదృక్షయూపరికాన్త కపితామహాగృహాన్త్ర
ధ్యమలోకమవతరన్నాచక్రవాళమవలోకితదిశాచక్రవాళపురస్థరపురోగ
మైగ్లోకపాతైరభ్యర్చితస్సరభిమదిరాసుధాచన్ద్రపారిజాతమణివరవితర
ణమహావదాన్యేనమన్దరమన్దమధనసంతోభసర్వంసహేన మధుకైటభమ
ధనబంధునాసిన్ధునాసమామృతంహారోపహారమాచిభ్యాణిప్రత్యాగతోస్త్రి
భారతంవర్షం,

అద్యచ, త్రయోదశశమివాదిత్యంరుద్రాణాంద్వాదశస్త్రభా |

మన్వీతనియతంలోకోవనూనాన్నవమఖ్యమాం

॥౪॥

(విచిన్త్యసరోషహాసం) అపహాసుఖబుజగతోమోక్ష్యం, యేషామస్మద

హృలోకాత్, ఆలోకితందిశాచక్రవాళందిజ్జుగ్ధలయేన, సురభీత్యాదినా
సముద్రంవణయతి, సురబికామధేనుకి, మదిరావారుణీ, సుధాపీయూ
షం, మణివరకౌస్తుభం, మన్దరవీవమన్ధిమన్ధదణ్డితన్త్రళనసంతోభసర్వం
సహా, మధుకైటభమధనోవిష్ణుకి, సమాహృతంసమపిఠం, హరవీవణ్డ
హరణ్డపాయనం, స్వాత్మానముత్ప్రేక్షతే (అద్యచైత్యాది)మాంఆదిత్యై
షుత్రయోదశం, రుద్రేషుద్వాదశం, వసుషునవమంచ, లోకోనియతంమ
న్వీతఉత్ప్రేక్షేత.

॥౪॥

మోక్ష్యహేతుకోహాసరిజగతరిన్వసామ్యాదివాంఛయారోషకి, అప
హాసయోగ్యం, తెపితాదృశాఅపి, ఆరోహన్తిఆకాంక్షన్తభిత్సర్థకి, సు
ర్యేషాంస్వవిజితత్వందశయతి(ఛన్దశతే) ఛన్దోభిర్వైదైరలంకృతబుద్ధయకి
కల్పేకల్పసూత్రేవికల్పస్సద్వైహాతత్త్వజి, చగంవ్యాకరణంతద్విదాశాబ్ది
కాభిత్సర్థకి, శీఘ్రాయాంశిక్షితమానసా, జ్యోతిగణస్యసూర్యాదిగ

సువరప్రతినిధిపర్యవ్యవస్థానమపహస్యం, తేషిమత్సవ్యమాధిక్యంవా
ప్రతిలబ్ధంమోఘవృత్తింమనోరథమారోహంతి, ఇహహి,

ఛందశ్చన్ది శబుద్ధయఃపదవిదఃకల్పేవికల్పత్యజః

శిక్షాశిక్షితమానసావిగణితజ్యోతిర్గణావృత్తయః ।

నిర్ణీతార్థనిరుక్తయస్త్రివిధయామీమాంసయామాంసలాః

సృత్యన్తోనయవిస్తరేమసుధియస్సర్వేమయాఖర్వితాః ॥౫॥

(ఆకాశే) రేరేచాలిక, కింబ్రవిషి, కుతస్తవేయంశిక్షా, కీదృశీచపరిచితిరి
తి, (సహస్తాస్ఫలనంవిహస్య)

హస్తావృత్తిస్తత్తదాశిషుసజ్జారఃసవిగణితోమైస్తై, నిజీతాథకాని
రుక్తిగ్రన్థోమైఃత్రివిధయాకర్మబ్రహ్మదేవతాసమ్బద్ధిన్యా, మాంసశాశ
రిపూణాః, న్యాయవిస్తరేమన్యాయశాస్త్రవిస్తరేమనృత్తంకుర్వంతి,
సర్వేచతుడశవిద్యావేదినఃసుధియోవిద్వాంసఖర్వితాఃవామనీకృతాఃగ
ర్వోచ్చాయాదపనీతాఇత్యర్థః ॥౫॥

స్వప్రతికూలవాదినీంలశరీరవాచమాశంకతే (ఆకాశఇతి) అశరీరవా
చమనువదతి (రేరేఇతి) బాలికడింభ, తవేయంశిక్షాకుతఃకస్మాదుపాధ్యా
యాత్, తత్రపరిచితిశ్చతేకీదృశీత్యేవంరూపాంవాచమాకణ్య, ఉచ్యః
సహస్తాస్ఫలనంహస్తాభ్యామనోన్యమాస్ఫలనం, ధీమతఉపాధ్యాయా
భ్యిక్షాకిమథేత్యాహ (విధిమస్తరణేతి) విధికిజైవంజన్తరేణవినా, విహ
గేనహంసేన, పయసోర్వివేకవిధిసీరక్షీరయోర్విభాగకర్మ, కుతఃకస్తాత్.
అభిక్ష్యత, నకుత్రచిదిత్యర్థః, ఇదంకుతస్తవేయంశిక్షేతిప్రశ్నస్యోత్త
రం, కీదృశీపరిచితిరిత్యస్యోత్తరమాహ (కతివేతి) కలశీసుతఃఅగస్త్యుకల
శీసుతపదేనాగస్త్యునాదరోద్యోత్యతే, జలధింకబళయేనముద్రంపా
స్యేపాతుమిత్యర్థః, లక్షణమోత్వరితశత్ప్రకతిదినానిపర్యచినోత్ పరి

విధిమన్త రేణవిహంగేనకుతతిపయసోరశ్చతవివేకవిధిః ।

కత్తివాచినానివదపర్వచినోతులశీసుతకకళయన్జలధి ॥౧॥

అస్తాస్తావద్విశ్వతోముఖీయమాస్తాకీవిద్యా, అభిజనవృత్తాభ్యామప్యహం
నిస్సమాప్యధికః, తథాహి,

మద్వంశోద్భవయాజనార్హ పురుషాభావాదముషిక్తజ్ఞగ.

త్యాగోతప్రధమాదనధ్వరతయాప్రఖ్యాతమస్త తులం ।

అప్రత్యక్షమనతుషీడనవిధిపాగల్భ్యతస్థాపితం

విష్వగ్వృత్తి తపఃపరజీమపిమేవిశ్వాధికశ్చేదిదశి ॥౨॥

(పురస్తాత్ పశ్యన్) అహహ,

చయమభ్యాసంసంకృతవాన్దశిమపి, సహసైవసముద్రంపితవాన్, మమాః
తథేతిభావః. ॥౩॥

విశ్వతోముఖీసర్వతోముఖీ, సర్వతఃప్రసిద్ధావా అభిజనంకులంవృత్తమ
చారః, ప్రధమమభిజనతోనిస్సమత్వందశకాయతి, (మద్వంశేతి) వంశోద్భ
వానాంపుంసాంయాజనెయోయోగ్యఃపురుషతతితస్యాలాభాత్ అస్తిజ్ఞః
తిస్వర్గాదిభువా, గోత్రప్రధమపురుషాత్ కూటస్థాదారభ్య, అనధ్వర
యాఅధ్వరరహితమితిఅస్మతులంప్రఖ్యాతం, వృత్తతోనిస్సమత్వమ
హ(అప్రత్యక్షమితి) మేకిమప్యప్రత్యక్షంతపశి, చాన్ద్రాయణాదికంహి
త్యక్షం, అప్రత్యక్షంప్రత్యక్షాగోచరం, అతుషీడనవిధికితత్పాగల్భ్యత
స్థాపితం, ఇన్ద్రియహింసానకర్తవ్యేతివిధిపాగల్భ్యతఃఅనుష్ఠితంవిష్వక్
ర్వత్రాజ్ఞనకాయేషువృత్తిఃపర్వతనయస్యసర్వతపోధికంకేదిదశి,
ప్రత్యక్షత్వాన్నకేవిదన్తిత్యథః. ॥౪॥

(బహవఇతి) ఇహదశేచాహ్యకిమదృష్టయఇత్యమిబహవశ్చాత్రావి
ధస్తోమేఅనిమిషగణేమిషత్యపి, మేరుపర్వతమపివిగూహయితుంఅప

బహవఇహనశ్చాత్మాబాహ్యకకుదృష్టమిత్యమీ

మిషతివిబుధస్తో మేమేరుంవిగూహయితుంతుమాక ।

ప్రబలకుహనాగమ్భిరాభిప్రలోభనయుక్తిభిః

జడబధిరపజ్ఞస్థపాయంజగజ్జనయన్తిచ

॥౮॥

అథవా, అనపహ్నుతవద్భిరద్యయవత్ప్రతిపత్నోనిహకింప్రమాణవగైకి

స్వవశేవినివేశయామివిశ్వంమణిమన్తాషధివచ్ఛనోపజాపైః ॥-॥

తుంసమథాకి, సర్వప్రపచ్ఛాపలాపినఇత్యర్థకి, కుహనాకాపట్యంతే

నగంభీరాభికిమరవగాహాభిప్రబలాభిప్రలోభనయుక్తిభికివిప్రలంభయు

క్తిభిః, ఇదంపూర్వత్రఉత్తరత్రచసమన్వేలి, జగత్ జడబధిరపజ్ఞస్థపా

యంయుక్తిభికిత్యక్తవెదపామిమాగ్యత్వత్ హితసాధనానుష్ఠానశూన్య

మిత్యర్థకి, జడఉన్నత్తపజ్ఞః పాదవికలకి, జడాదిబహులంజనయన్తి ॥౮॥

ననుప్రమాణానుసారిణ్యేవయుక్తిరాదరణీయా ప్రలోభనయుక్తిస్తు

ప్రత్యక్షాదిప్రమాణగణైకినిషిద్ధత్వాన్నాదరణీయేత్యాహః, (అథవేత్వాది)

అదన్తీయావత్ అదన్తప్రవర్తన్తప్రతిపత్నాననపహ్నువచ్ఛిః, అనపహ్నువం

కుర్వచ్ఛిఃప్రమాణవగైకి, ప్రత్యక్షాదిప్రమాణగణైకింపయోజనం,

తన్మాస్తు, తర్హియధాపమాణంవిశ్వస్యసత్యత్వమగ్గీయతామిత్యా

హ(స్వవశఇతి) మణిమన్తాషధివచ్ఛనోపజాపైకిమణిమన్తాషధిక్రతవ

చ్ఛనయాడపజాపైభేదైః ప్రశీకారైరిత్యర్థకివిశ్వంస్వవశేస్వమతేస్థా

పయామి.

॥౯॥

(కిమాహకశ్చిత్) ప్రతిష్ఠితే ప్రమాణవర్గే కథం కైశ్చిదేవపాటచ్చరవృత్తిః ప్రతిపత్తవ్యేతి,

(సరోషహుక్తారం) పశ్య, అరేభ్యాహ్మణాపశద, సార్వతాకికంగన మలినిమ ప్రత్యక్షం కిన్నపామాణికై కిపరిభూయతె,

అపిచ, షడ్భిరిపూర్వప్రణితైరలమిహ సవయైః శ్రద్ధధానప్రమాణైః వస్తుస్థితైకరూప్యే మతివిహతిహతే కస్య కీదృగ్వివస్థా |

ప్రతివాదినోమతమాశక్యపరిహర్తుం ప్రతివాదినోనామగృహీత్వా తస్మత్తముపన్యస్యతి (కిమాహకశ్చిదితికశ్చిత్ కిమపివచనమాహవచనందశేయతి (ప్రతిష్ఠితే ఇతి) ప్రమాణవర్గే సవ్యక్ ప్రతిష్ఠితే సతి, అయమథే, ప్రత్యాక్షాది ప్రమాణవర్గైరిజగతస్సత్యత్వాదానశ్చితే సతి, కైశ్చిద్బ్రహ్మైవైవంపాటచ్చరవృత్తిజంగనిష్ఠానప్రతిపాదనరూపతనూరమాగ్నేకకథం ప్రతిపత్తవ్యా అగ్నేకర్తవ్యనయం కైత్యథే, ఏతచ్ఛ్రుత్వా సరోషహుక్తారంగర్వోపదతి (పశ్యేతి) (అరేభ్యాహ్మణాత్మాది) బాహ్యతాపశదసర్వలోకసిద్ధంగనమలినిమప్రత్యక్షం మలినిమవిషయం ప్రత్యక్షం ప్రామాణికై నాకంపరిభూయతే పరిభూయత ఏవ ఏవంభవన్మతమపీతి భావః, సనుభవచ్ఛిష్యాణాం సర్వసిద్ధాంతప్రత్యవస్థాపనమనుచితమిత్యాశక్త్యాహ (షడ్భిరితి) పూర్వప్రణితైః షడ్భిరిసిద్ధాంతైరలం (కుత ఇత్యతాహ) శ్రద్ధధానప్రమాణైః తతశ్శ్రద్ధావతాం ప్రమాణభూతైః అలంతే అనాదరణీయా ఇత్యథే, పరస్పరం మతీనామనోన్యవిహతైర్వైతోర్వస్తుస్థితైకరూప్యే భగ్నా సతి, కస్యాథే కస్య కీదృశీవ్యవస్థా, వ్యవస్థావక్తుమశక్యే త్యథే, వ్యవస్థాయా అభావే సిద్ధాంతభేదసిద్ధికథమిత్యతాహ (అక్షుభ్యదితి) అక్షుభ్యంతస్థానం అభిజ్యమానాశ్చ తాద్విత్వాద్విత్తికత్యుచ్చతానువ్యవహరణసహానో వ్యవహర్తుం శక్యా అస్మదున్నీతనీత్యాసిద్ధాకా, నీతికియక్తిమిదు సహితధియకిమయాశీతబుద్ధయకి ప్రత్యవస్థాపయన్తుద్వితి

అక్షుభ్యద్విత్తకత్యైవ్యవహరణసహనస్మదున్నీతసీత్యా
సిద్ధాన్సిద్ధాంతభేదాన్మదుపహితధియకప్రభ్యవస్థాపయన్తు ||౧౮||
(అపసవ్యంపశ్యన్,) ఏతేమగధకశ్చిక్తాన్ధ్రద్రమిడకర్ణాటకేరళకొంక్షణాద
యోజనపదాః,

అహహ, అష్టాచత్వారింశతంబౌద్ధభేదాన్
నీచోత్తయహం హేలయానిర్మిమాణః|
అధ్యాసీనోబోధివృక్షస్యమూలం
విద్యాదర్పంచైచికానామహం ||౧౯||

తతకిప్రభృషిగుగృహీతనామానోనామమాత్రనిశ్చేషితవిపక్షాస్సప్రదీప్తపని
హితజయస్తంభాస్సచ్చరన్త్యస్మాకమస్తేవాసినః.

అపిచ, అదైవతంకవచిదర్పితంకవచిదిహదైవతంమయాసాధితం
దైవతాదైవతసమాహృతిఃకవచిదసౌదస్థావ్యవస్థాపితా |

కత్యైవ్యవహరణసహజ్యేనసిద్ధాంతభేదసిద్ధిర్త్యకః, అతస్సర్వసిద్ధా-
న్తసృత్యవస్థాపనముచితమిత్యర్థః- ||౨౦||

అపసవ్యందక్షిణంగణాయమునయోర్మధ్యదేశస్థితస్యపాగ్జుఖస్యదక్షిణ
తోదశఃనై, మగధకశ్చింగాదిదేశాశ్చక్షుర్విషయాభవన్తి, మగధఃగిరిప్రజదే
శః, కశ్చిక్తాఃటడ్డియఃఆంధ్రాగ్రీకాకుళదేశాఃద్రమిడాఃవెంకటగిరిమార
భ్యదక్షిణాః, కణాటకాఃతతకిపశ్చిమదేశాః, కేరళామలయాలాఖ్యాః,
కొంకణాఃమలయాళాత్ ఉత్తరపశ్చిమాః పునస్సస్సామర్థ్యమెవప్రక
టయతి(అష్టాచత్వారింశతమితి) బోధివృక్షస్యాశ్వత్థస్యమూలమధ్యా
సీనోజినోధూతావహస్నీచోత్తయభాషయాసీచోక్తిరూపయాపాగ్కృత
మహారాష్ట్రమాగధశ్చౌరసేనస్యపభ్రంశమైశాచాదిభాషయాఅష్టాచత్వ
రింశతంబౌద్ధమతభేదాన్సిద్ధిమాణస్సన్వేదికానాంవెదమాగామసారి
ణాంవిద్యాగర్వమహంపహృతవానస్మి,

||౨౧||

తతఃతరభ్యనుగృహీతంవ్యసదిష్టం, అదైవతంఏకంబ్రహ్మైవనత్ అన్య

తత్తత్సక్తిః సుధాగ్రహాదితకథాకల్లోలతోవాదినాం

మన్యసంప్రతిమల్లక్షేషసమరప్రేక్షారసంపాప్రమః ||౧౨||

పరివృత్త్యావలోక్య, ఏతేభునర్భవనతురుషాద్యుపప్లుతావిప్రత్యస్తదేశాః

ఇహాచ, వాదద్యూతపణంప్రకల్పస్థితిమపిక్షిప్తాభిమానః క్వధన్

కశ్చిద్వైదికపద్ధతింద్విజపతిక్షిప్తప్రమయాత్మాజితః ।

త్యగ్వంమిధ్యేతిమతం క్వచిద్వాదిదుఃఖాతం ఉపదిష్టం క్వచిత్ స్థలే ద్వైతం
వస్తస్యనిత్యస్యంస్వరూపతోభిన్నం సయాసాధితం, క్వచిత్ స్థాపయితుమ
శక్యా ద్వైతాద్వైతయోః సమాహృతికి సముచ్చయోవాదినాం తెహంతే
సాంతతద్భక్తిః తత్తత్తత్తేప్రీతిః తస్యాం ముధాగ్రహాదివ్యాధాగ్రహాః తె
నోద్దితైః కథాకల్లోలైర్వాదపరమృరాభిసంప్రతిమల్లయోమేషయోకి
సమన్యప్రేక్షారసంప్రేక్షావప్రీతింపాప్రమక్షితిమన్యే. ||౧౨||

భునకిప్రత్యక్షుభోధూత్వావలోక్య, ఏతేభునకియవనాస్తురుషాశ్చక్తిః
దిభన్నజాతీయాః, ఆదిశబ్దాత్ మైచ్చాచయః, తైరుపద్రుతాః మైచ్చదేశాః
(వాదై) కశ్చిద్విజపతికిమన్దనమిశ్రఇతిభావః, వాదఏవద్యూతంతత్రపణం
గ్లహంకల్పయిత్వా, కిమపీతివరాజితస్యప్రతివాదిమతప్రవేశరూపమయా
క్షిప్తాభిమానః పరాజితఇత్యధ్యక్షి, క్వధన్ పరితపః, క్షిప్తం వైదికప
ద్ధతిత్వాజితః స్వకీయాం వైదికపద్ధతిం విసృజ్య ప్రతివాదినః శంకగన్యమతం
ప్రసృజ్య ఇత్యధ్యక్షి, (అహం దిత్వాది) అహం నీజినః బుద్ధిసుగతః బృహస్ప
తిశ్చైతద్విశదైకకణాదాయః సజ్జహీతాః, సిద్ధాంతక్రమాకలన్యోన్య
వ్యతిహారితా అన్యోన్యవ్యామిశ్రితా అన్యోన్యవ్యాహతా నాన్వపిపరన్సు
రేశ్వరవార్తికరూపేణ గ్రంథం కుర్వన్ అభిక్షాన్ అనధిగతశాస్త్రసరణీ
వ్యామోహాయుతివశీకరోతి, (ఇదమత్రాకూతం) శక్తిరమన్దనమిశ్రాసర
సర్పమతప్రవేశపణం వాదమకుర్వతాం, శక్తిరేణ పరాజితోమన్దనమిశ్రం శ

అర్హద్యుద్ధబహుస్వత్రభృకీభీక్ష్మాప్రాసక్తాన్తక్రమాన్

అన్యోన్యవ్యతిహరితానపిపరకవ్యామోహయత్యర్హకాక్ || ౧౩ ||

అమీచపశువృగపక్ష్యాదికైర్నానైర్విధిస్తానాన్సద్వృత్తిసోచరతామ

న్వన్తిసిత్తేద్యుద్ధబహుస్వత్రభృకీభీక్ష్మాప్రాసక్తాన్తక్రమాన్

కేచిచైతేషుచిదాన్తైర్నానైర్విధిస్తానాన్సద్వృత్తిసోచరతామ

తథాహి, అమీచపశువృగపక్ష్యాదికైర్నానైర్విధిస్తానాన్సద్వృత్తిసోచరతామ

అమీచపశువృగపక్ష్యాదికైర్నానైర్విధిస్తానాన్సద్వృత్తిసోచరతామ

అభినయవిధుతాజ్ఞైర్జగత్సృజతసాజ్ఞైః

అలమిహజడహుభృష్టిరదృశ్యైర్విద్యైః || ౧౪ ||

(ఉత్తరతోద్యుద్ధబహుస్వత్రభృకీభీక్ష్మాప్రాసక్తాన్తక్రమాన్)

ముఖస్సమాయాతి, ఏతస్మాత్తాపత్ప్రవిచయైరవధానంపరిపృచ్ఛామి, ఏ

కరమతంప్రవిశ్యవీకవదైశనస్యస్యసురైర్వరవార్తికాన్తాన్తక్రమాన్

మూఢజనాశ్చవ్యామోహితవాక్, తనత్రతస్యజగతీసదసద్విలక్షణతోష్ఠ

క్రొజైనమతవ్యతిహరిః, విజ్ఞానమేనసత్యంఅన్యత్వాహ్యంసర్వంతస్త్రి

పరికల్పితమితిస్వీకారాద్యోగాచారమతసచ్చకః, వెదప్రామాన్యమి

త్యోతోవ్యక్తాచార్యాకమతసమ్బదఇతివన్త్యం || ౧౫ ||

అమీచదేశాకలనాన్తైర్విజ్ఞైర్జగత్సృజతసాజ్ఞైః

విస్తారితశృంగభరాః, ఆఖిలైః, ఆపాతదృష్టిస్థూలదృష్టికైః, అసజ్జతబ

హుజలైర్వికైః, అల్పజ్ఞానైర్వృత్తిగర్వితైః, అతఏవతృణీకృతగురువగైర్వికైః

లనాన్తైర్వికైః, అభినయోనుకరణంప్రతిష్ఠితవిద్వదనుకరణైశ్చవిక్షిప్తావయ

వైః, అజ్గుల్యైర్నృతమేవసారకయేషాన్తైర్వికైః, జడహుభృతాన్సచిత్తైః

ప్రాణాశ్చైన్నాభినన్తస్తితిభావకైః, అమీభిరలమ్. || ౧౬ ||

దృష్టింధత్వాదృష్టివ్యవధిః, కాశ్మీరదేశాద్వాజలధరదేశాద్వాజి

ప్రసూనాగ్రహార, కిష్కానానదుర్మతిసమాదేశాదదిరాజపరిక్రమాణాయ
ప్రస్థితయోగస్సస్సహానోర్థిహాస్యసూయయోరధునాతనంవృత్తాంతం,
(కర్మంబత్వా)(కిమాహ) తేజిసమమిసభిభిన్నైకకరుణామదితోపేక్షా
భిప్రతారికాభిఃస్యాజ్ఞానివిప్రతిగధసురక్షాయానిరుద్ధేతి,(సకోధం)
అతిపాపోఽనుమర్శకవాచీబ్రాహ్మణవేతారిక, రేరేదురాత్మకైధవేయశో
త్రియబ్రహ్మరాక్షస, కథంసర్వలోకాభిసరణేవ్యస్సత్సమాధర్మచారిణీత్వ
మనుర్మున్యోర్మహాభాగయోరసయోరేతాదృశమత్యాసితంసంభవివ్యతి,
(నిర్వ్యాక) పాగిగవ్యవగతోయంపర్వసమైవ్యాకధపటిఃప్రతిజనపదం
ప్రణిధిభావేనస్మేషతఃపర్యటనశీలఃకశ్చిత్పాప్తః, (సపరిహాసం) అహూదే
శకాలవిశేషసంభవోయందోషసమవాయకి,

యథా, శ్వశూరస్యదిగమ్పరవృత్తతీనమ్పద్ధినస్సోగతాః

మాతాచాన్యపితావపాశుపతిసామైదగికోదేశికః ।

జాయాత్మకతిసాజ్ఞయోగనమమేచార్వాకశివ్యస్సఖా

మిధ్యాచారసమాహ్వానిస్సవ్యయమసౌవిష్టావకోదైదికః ॥౧౫॥

యదయోరసూయేష్యయోరవస్థానం, అసస్థానశా, అదిరాజోమహా
మహా, అనునికప్రవృత్తిం, కిమాహ, కశ్చిదెవమామోత్యథః, కిమితి
(లేకెవతి) తెజిభివతి, మైత్రీసర్వప్రసేహాకికరుణాప్రసేద్ధా, ముదితాయ
థాలాభెనసన్తోషకి, ఉసయోఅపకారిషం, ప్రతారికాధివశ్చకాభిః, నివృ
త్తిమాగరూపసురక్షాయాంసురక్షాతగురమాగాః, బద్ధిక్యతేతి
అన్యతావాచీబ్రాహ్మణపితావశి, మైధవేయవిగహసుత, శోత్రియవేషబ్ర
హ్మరాక్షస, అభిసరణంపర్వయంపరిగ్రహః, మహాభాగయోరిపరిపూణా
యోరి, అత్యాసితంమహాభయం, నిర్వ్యాకసూక్ష్మంపరామృత్య, అవగతో
జ్ఞాతం, పర్వతవృత్తిభిః, తేజజ్జనపదంప్రతిప్రణిధిభావేనప్రణిధిశ్చరః,

తదయంమిథ్యాచారనామావ్యాభప్రణిధిరశీకవాదీచాసంభాషోమ్యావృ
 తైర్మహాత్మభిః, ఏతదవలోకనదోషపరిసారాయదివాకరమాత్మానంవా
 పశ్యామి, (వికటంపరిక్రమ్య) అహహ, మహానద్యోరిహగణ్ఠాయమున
 యోరమిమధ్యమాజనపదాకి, దితేషుచావధీరితబృహస్పతిపృష్ఠానావస్తా
 కమనస్తసిద్ధాంతస్పృష్టికర్తురముపన్యాసప్రదాపతిపశుపతిదత్తవరోషిక
 వునఃప్రత్యేక్ష్యతి, కతశ్చనరసువాదదయః, ఇహచాపవర్గమార్గనిరో
 ధోద్యతేనాస్మత్స్వమిచాసహమాతైఃపరాన్తవాసిభిశ్చేకస్పృహప
 తిభిరధరోత్తరీకృతారాధభాస్యః, చరన్తిచాత్రకేచిదమిత్రపత్నీనోదా
 మ్భికానాం,

ఏతేవ, అయాచన్తకిచ్చిత్స్వయముపనతేనాదరగిరః

ధనాయానైలూషీసహచరితసాకూతగతయః ।

సమవాయస్సముచ్చయః, సమవాయందశయతి (యథేతి) అస్యమిథ్యా
 చారస్యశ్వశ్రావణమిమాతాదిగమ్మరవృతవతీజైనకులీనా, అనెనజైనాది
 భిరయంపరిగృహీతఇతిసూచ్యతే, సాగతాకివాద్ధాకి, అస్యమాతాపిత
 రాపశుపతిమతప్రవిష్టా, దేశికఆచార్యః, సాఙ్ఖ్యసమయేయోగసమయేవ,
 చార్వాకస్యశిష్యఃసఖాభవతి, విస్తావకోవైదికకైదికధర్మవిస్తావకఇత్య
 ధః, ఉక్తేషుమతేషుసర్వత్రమిత్థ్యాచారపరిగ్రహాస్తీతిసూచితం ॥౧౫॥

ఆత్మానంస్వం, వికటంససమ్మోహంపరిధూతబృహస్పతిప్రజ్ఞానాం,
 సిద్ధాంతస్పృష్టిసంస్పృష్టి, తయాకబుకంపంశబితంనానావిధం, ప్రత్యే
 వ్యతిజ్ఞాస్యతి, అనువాదదయఃకర్తుమశక్యాఇత్యర్థః, అవిశద్వైసాక్షిప
 దూషణాదిర్గవ్యతే, ఉద్యతేనోద్యుక్తేన, అపరాన్తపశ్చిమదేశః, డా
 మ్భికానాఅగ్రేసరాః, ఉపనతేప్రాప్తి, అనాదరగిరఃకమధమస్మాకమేతది
 త్యాదివచనవన్తః, ధనాయాధనేచ్ఛానైవనైలూషీనపరిహాచరితాస్స

నివృత్త్యాశ్చైవ స్థితిమభినయన్తోనిరుపధిం

నమస్యస్తే సద్భిర్నవమరసనాడిన్దమద్యశః

॥౧౬॥

అపిచ, హస్తైతతలలేరనకులశమాధిరాజ్యం, మహామోహాన్యవాతప
సాంపరిపాకః,

స్వతంత్రవరవర్ణినిసురతకళిసాత్రామణీ

రసార్పితమనోభవాంరహసినిర్విశద్భికితుపాం |

దివావివిధభూమికానిహితకల్పచైర్వశ్యతే

వియాతకితమైరినంవితధవత్త విత్తంజగత్

॥౧౭॥

అత్రచామీమే చాచ్ఛిష్టిశంకేశమపరిత్యజతాంబహిరావరణమాత్రసంర
క్షితవర్ణాశ్రమధర్మాతామనన్యతీనాద్విజానామగ్రహరాకి, ఏతేషుచా

సంసారాకిపరముత్సవై కవళుషస్సన్ధ్యానిదావధిః

సావిత్రిజనవాదజర్మరతనుశ్చైవంనటప్రాయికం |

భిషాగయాగతయోయేషాంతే, నివృత్తిధర్మనిరుపధింనిర్నిమిత్తరూపాంస్థి
తిమనుకుర్వంతి, ఏతదజానద్భిఃసద్భిఃనవమోరగశాన్తితస్యనాడింధ
మతీతి నాడిన్దమద్యక్యేషాంతేనాన్తిరగప్రకాశకదృశభిర్యథః ॥౧౮॥

ఏతద్వక్ష్యమాణంసర్వమనకులశంకనిరగశంకవిత్వర్యం, తదేవదశా
యతి, (స్వతంత్రతీ) స్వతంత్రాఅపరాధీనావేశ్యాభివ్యక్తః, తాసాంసు
రతకళిశేషసాత్రామణీతతగ్రహ, సాత్రామణ్యాభ్యాయాగనురాగహ
స్యోక్తత్వాక్ అర్పితోపనాభవఃకామకియస్యానినివేశద్భికిఅనుభవద్భికి
చూడునినవేషసరిగ్రహణ ప్రోత్సయయాన్తి కతాపసాదిరూపేణవేష
వైవిధ్యం, తయాకృతావరణై, ధృష్టసూత్రైః, వితధవత్త విత్తంవ్యక్త
వత్తధనంసత్ వశ్యతే ॥౧౯॥

బహిరావరణంఉమ్భాచరణమిత్యధః, అనన్యగతికానాంఅన్యత్రగ
మమశక్తాన్తాం, (సంసారాభి)జాతకర్తృదయః కేవలంవాద్యభూషణ

ఇత్థం మోహమహీపలేరధిమ లేవిశ్వం విపర్యస్యతః
 కాలస్యైషకలేరలేపకమతస్సుప్త (వ్యక్త) కృషకః ప్రకృషకః || ౧౭ ||
 అహో నుఖల్యం మమహిమహాసత్రధిర్మక్రమః,
 తరుణాకృతయతి కచేషు కృష్ణాః
 త ఇమే దంపతయస్స మైవ సాధ్యం |
 ఇతరేతరచైవ తంభజస్తే
 మదనోపజ్ఞానజస్రమగ్నిహేమాత్రం || ౧౮ ||
 అపిచ, ప్రతివీధికమాశ్రయంత వీతే
 కుహనానూక్తిమయీంకుసీదవృత్తిం |

హాలంకరణబంధుజనపరిపాలనరూపాదీతస్సైకరూపాః ఏకశబ్దై ననుత్తరైరి
 ర్వావర్త్యతే, సన్ధ్యా వినోదః శ్రమావసయకపత్స్యరాకాష్టాశ్రమావసయ
 రూపేత్యథాః, జననాదోలోకవృత్తాంతఃతచ్ఛబ్దతస్వరూపా, శౌచంశు
 ద్ధిశుభశౌచసదృశ, అశాస్త్రవిహితజలావగాహనాది, అభిమతేషామితే
 విపర్యస్యతః అధరోత్తరంకుర్వతః కలైకకాలగ్య, అలెశకాశ్చార్వాణా
 యతన్మతేస్సప్తపదక్రమీయస్యసమీక్షాచారః || ౧౯ ||
 ధర్మక్రమందశయత (తరుణైః) కృష్ణకేశోన్నాదభీత, ఇతినిచ
 తదశయతి, కచేషుకేశేషుకృష్ణనవాంబులయః క్షీణైరయస్వం
 ద్వావిఅనోయోన్యోన్యైశ్చ, మదనోపజ్ఞాతంగురీతతంవాఅజస్రమగ్ని
 హేమాత్రం సురతరూపంభజస్తే. || ౨౦ ||
 వీతేకేచనకపటసూక్తిప్రచురాంవాధుఃపికవృత్తిం శ్రయంత, వీధ్యాం
 వీధ్యాం, శిష్యతాపరీక్షావిధురగ, శుకవదధర్మజ్ఞానరహితం, బ్రహ్మపదం,
 ఘుస్త్రిదికంవా, శుద్ధమేషాశ్చనైనాస్తశ్చుద్ధిరాహిప్యందోగ్యత్యతే || ౨౧ ||

అపరీక్షితగోవర్ధనముగ్ధనశ్చే

శుకవద్భిష్మాపరనిశుదబోధాః

11904

(అన్యోకోవలోక్త) సత్యవిశ్వాసాన్ని ముక్త ప్రకాశని ఛాకిపరితి (పురాణ) ము
 క్కల్పింకోణమొకేత్యజోషమానలే,

(సూక్ష్మన్వివర్ణక) అహహఃమీదీగ్ధ తరదగ్ధపూలపూరి తాజ్జలీవివరే
 గదప్రీణకరేణనాసేకాఙ్క-బళదంత్రః పూర్ణసంశయనాపిహృణసంయమ
 నశుభేనయన్తి, (సహస్రాస్సానినం)

అనంతపురి జిల్లా వాల్ విద్యుత్ సహకరణ సంఘం

అనితరేశరజాత్మానామద్యతానామోత్తమాని ।

అగతినివినిపించుచున్నప్పుడు కవి చేత

చిరవిధ్యుతతురజ్జుప్రహ్లాచర్యామహాన్మరి

॥ १० ॥

(సోపని) శంకరాస్తావిగ్రహస్వస్

అసల్పముదశిత లైరనుపగుర్చుమాన్గ్రహేః

అజల్పరణకర-శైరపరిష్కృతరూ-క్రమైః ।

చిత్రాక్షి తచ్చిత్రలిఖితః యః ముక్తః పురుషతత్సన్నిభః నిశ్చలత్వాత్
 పరిచిపతనం, తదభోజమతతస్సభిత్తికో గంభిత్వోన్యస్సస్థిః, జోషంతూ
 ష్టీం, దభాః పూలోదభాః పుంజరి, కబళయన్త కిషీదయన్తకః, పాణిసంశ
 యవ్యాపారేణాపి, పాణియామం, విహస్యేతిశేషకః, పటువాగ్వల
 వహారాభావాత్, మానమేవముదాగ్రతాం మానసాచమిత్యర్థకః, ఇతరశ
 చక్రాలాభాత్, శరణశబ్దవిచారపరకః, అన్యైరనాదృతకల్పదిశ్యర్థకః,
 అన్యోన్యమాదృతసంజ్ఞాః, అగత్యాపిపాతభిషున్నత్తయకిచిరవిధితోబడ
 బాసక్తాదుపరుద్ధకియస్తురజ్జుకితస్త్రిభుక్కుచర్యంభిన్రియనిగ్రహఇవబ్ర
 హ్మచర్యంయమేంవిషయాలాభకృతబ్రహ్మచర్యిఇత్యర్థకః ॥౨౯॥

ఉపకృష్టోజుగూర్చి (అనల్పతి) అనల్పేనమచేనపత్ర వర్చికి, అనుపరు

అశధ్యనియమస్థితైరనతివృత్తడ మ్భాద్యమైః

అశిషితవమతక్పతైరలమనద్భిరేతాద్యశైః

॥ ౨౨ ॥

(అన్యశోద్భవస్థిప్రసారయక) అమీపునరముష్టి మేయయజ్ఞోపవీతసజ్ఞాన
వత్సః క రావలంబితాక్షమాలాకికర చరణనయననాసాదిషుమన్త్రవద్దా
స్మిరన్తరంన్యస్యన్తస్థీర్థయాతోత్సుకపథికసార్థయాతాయాతపద్ధతిపరిస
రప్రతిష్ఠాపితం చేలాజినకుశోత్తరమాసనమధితిష్ఠన్తి, హన్తే హంమహాయో
గినామద్భుతశ్చైరపేక్ష్యం, యేనస్వయమపున్తర్హస్యన్తి,

యతశ్చ, ఉచ్చ స్యేవద్వజనుమితయామణ్డితందర్శ ముష్ట్యా

ద్యాఘీయాంసంకమపిచురతస్సంప్రతిష్ఠాప్యదణ్డం ।

పాదోపాన్తప్రణిహితధనాన్పాణినోభక్తిసమాన్

నావేతుస్తేకితవమునయోనామతస్తీర్థపాదాః

॥ ౨౩ ॥

ధగరవిశాచైః, జల్పాఖ్యరణేఅకకశైరపౌఢైకజ్ఞాతతత్త్వప్రకారైః
శాస్త్రీయనియమస్థితైః, అనతికాగ్రన్తడ మ్భాద్యోగోయైకిచమతక్పతం
కౌశలంతదశిషితంయై రేతాద్యశైరసద్భిరలమ్. ॥ ౨౨ ॥

ముష్ట్యామాతుమశక్త్యైర్భజ్ఞోపవీతైఃకరగృహీతజపమాలాకిరన్తరం
సర్వజనదర్శనార్థమితిభావః, సార్థకస్సమూహః, పరిసరకిసమీపం
మహాయోగినామితివిపరీతలక్షణౌ, యేనచైరపేక్ష్యం, ఉచ్చగ్యభవజమి
వస్థితంఅపరిమితయాదభాముష్ట్యాఅగ్రతోబద్ధమిత్యర్థః, ప్రణిహితం
స్యన్తం, ఉపాన్తకిసమీపం, కితవమునయిడచ్చసన్యాసినః, నామతకినా
మమాత్రైః, నవృత్తతకి, తీర్థపాదాఃఅచార్యాకి ॥ ౨౩ ॥

అహహమీనిరన్తరమాన్తరంధ్యానమభినయన్తఃపురః ప్రతిష్ఠాపితాన్దేవ
తామపినోద్విత్తన్నే, అభ్యర్థమాగతానప్యాచార్యమాతాపితృప్రముఖాన
గ్ధనిమిలితేనలోచనేనావలోకయన్తోప్సనవలోకనన్నాటయన్తి, కాక
థాప్రణామాదీనాం, ఏతేషుచ,

శమదమవృత్తసమాధిషువైష్ఠికభావేచనైష్ఠికాడమ్భాః |

అయంతాయంతాంశకత్యైసుడమ్భడమ్భస్యనార్హన్తి ||౨౪||

అయంపునరిహనుపతితమాధ్వారధూర్తబకవృత్తినాంత్రయీవిద్యా (అ
త్యైవిద్య) తపస్విచామగ్రగణ్యోమహతపాః,

శిక్షావిశేషనిభృతాకృతిరూర్ధ్వబాహుః

ప్రకీడయన్నివనిజాన్తపసిప్రతిష్ఠాం |

దర్శావృతేక్షితతలేనిహితైకపాదః

చిత్రంసజీవమివతిష్ఠతిదామ్భికేంద్రః

||౨౫||

ఇతశ్చాయమేతాదృశోయాయజ్ఞాకః,

అన్తరంప్రత్యక్షివయం, అభ్యర్థంసమీపం, నాటయన్తి అనుకుర్వన్తి
ఆచిత్యేనాభ్యుత్థానభావణాదయః, ఏతేషుచడమ్భేషుశమదమ్భడమడమ్భ
వృత్తడమ్భసమాధిడమ్భవైస్సృహ్యడమ్భాః, శమదమాదీషునిష్ఠావన్తోడ,
మ్భాః, అడమ్భడమ్భస్యఅడమ్భభావంనాటయతోడమ్భస్యఅయంతా
యంతాంశకలాంనాహన్తి ||౨౪||

అనుపతితాఅనుగతాధూర్తబకవృత్తిరైక్విఆమహామత్స్యసమీపాగమ
నంపరమధారిష్ఠికవద్వర్తమానోధూర్తబకః, అత్యైవిద్యతపస్వినాం.
(శిక్షేతి) శిక్షావిశేషనిభృతాకృతిః, ప్రకీడయప్రకాశయః, చిత్ర
మాలెఖ్యం ||౨౫||

అశికచిబుకనాసాజానుచాహూదరాద్యైః

వివృతనతివిశేషో మృత్తికాలేపచిహ్నైః

కనకగిరిమివేచ్ఛన్ కచ్చిదగ్నిస్సమిధే

ముకుళితనయనార్ధోమూర్తిమానేషడమ్భః

॥౨౬॥

(పరివృత్తావలోక్య) అహునుఖలుకామాయదద్దమాత్రశరణానాంకలి

యుగసన్యాసినాంనైరపేక్ష్యం,

భిక్షేతిశిష్యజనరక్షణదక్షిణేతి

శాటీతశాశ్వతమరోఽధికల్పనేతి ।

గ్రన్థోపసంక్లహాచూల్కపితిబ్రహ్మణాః

సన్యాసినోపిదగతేనతత్సన్యాసాం

॥౨౭॥

(సహర్షం) నూనమీదృశపురుషావష్ట్యభేదీపలోకేసిద్ధపూర్వంసమీహితం

మహామోహస్య, అధాప్యేతదిహసతాసితనదీసంభేదోవివేకస్థానిమివకి

చ్చిదాధాతి,

ఇతశ్చఅన్యత ఇత్యక్షః, (అశికేతి) అశికంలలాటం, చుబుకంశృంగ్రా

స్థానం, మృత్తికాలేపచిహ్నైఃవివృతః ప్రకాశితకనతివిశేషఃసమస్తా

విశేషఃయేన, కనకగిరింమహామేరుమిచ్ఛన్నివసమిధేపరిచరతి ॥౨౬॥

నైరపేక్ష్యంనిస్పృహత్వం, (భిక్షేతి) భిక్షాకర్తవ్యాసమ్పద్యా, శి

ష్యజనానాంస్వసేవనదక్షిణాదాతవ్యా, శాటీవస్త్రంసమ్పద్యేతి, మత

స్యశాశ్వతతడపధిరుపాధిఃక్షేత్రాదికితస్యకల్పనాసమ్పదనంకర్తవ్యే

గగ్ధానాంపుస్తకానాముపసంగ్రహణేమూల్కపితి, బ్రహ్మణాఃపదం

వ్యాజంబ్రహ్మణాసన్నిహితసంస్కారసంక్లపరిత్యాగినకిధనాయాంధన

చ్ఛాందధతేనతతంప్రతిదినం

॥౨౭॥

మహామోహసమీహితసిద్ధ్యాహషణికుద్భవైఃపూర్వైఃకైఃఅవష్టభే

యదుత, ఆచార్యోదధిసైకతప్రతినిధిమృత్పిడ్డకూటఃకృచ్చిత్
 పాపచ్ఛేదశస్త్రజాలపరుషఃకుతాప్రిదర్శోత్కరః ।
 పూజాశేషితపుష్పపల్లవఫలస్తోమస్సురత్యన్యతః
 మన్యేకస్యచిదేతదాశ్రమపదంమన్యంమహాయోగినః ॥౨౮॥

అత్రచ, విరుద్ధమతికర్తవ్యమనిషయవృత్తివిధ్యాటవీం
 త్రివర్గమృగతృష్ణికాంతిగుణవాగురాయన్ప్రణాం
 నివర్తననియతక్రమైస్సురతిముక్తవతోహప్యసౌ
 అపత్యమధవాగ్రజస్సనితురేషతాతోపివా ॥౨౯॥

అక్రాంతై, సిద్ధకల్పం, అథాపివతదితిస్థానాపేక్షయానపుంసకనిర్దేశక,
 సంభేదఃసిద్ధోస్సమాగమః,విజేకాస్పదం, యదుత, ఏవందృశ్యతే,ఏతత్
 కస్యచిదాశ్రమపదంమన్యభివ్యన్యయః,కస్యచిదాచారియాపేదభేనైకతస్య
 సికతాసమూహస్యప్రతినిధిస్సదృశక మృత్పిడ్డానాంకూటఃరాశికిస్సురతి,
 కుతాప్రిదర్శన్యత్ర,పాపచ్ఛేదనయచ్చస్త్రజాలంతద్వత్సూరిరదభాసమూ
 హః, అన్యతశఃపూజానస్తరంశేషితఃపరిత్యక్తః పుష్పపల్లవఫలసమూహ
 స్సురతి, ఏతత్కస్యచిన్మహాయోగినఃఆశ్రమస్థానంమన్యే ॥౩౦॥

విరుద్ధమతిర్వేదవిరుద్ధజ్ఞానంసైవకర్తవ్యమనిషకఃతం,విషయేషుశబ్దాదిషు
 యావృత్తిపైవవిధ్యాటవీతాం,త్రివర్గవీవమృగతృష్ణికాతాం, త్రిగుణా
 భ్యజ్జాలపదనం,ఏతత్సర్వంనివర్త్యపరిహృత్యఅత్రకోవ్యసానియమక్రమైః
 వ్రతపరస్పరాభిముక్తవత్స్సురతిడమ్భుంధృష్టావీవంభ్యావ్యతిగర్హకః,ఏ
 షదృశ్యమానఃసవితురపత్యం, అధవాఅగ్రజః, అపివా, తాతోభవితు
 మహాతీతిభావః ॥౩౧॥

ఉపసర్వామితావదేనమితి (ఆశ్రమమాసీదతి) నిమిత్తం నూచయన్, (సహర్షం) నూనమహమేప్రియాసమాగమమత్యాసన్నమభివ్యనక్తి దర్శితస్పదే లాస్యందక్షిణచ్ఛతుం,

తతఃప్రవిశతిప్రవజితవేషధారిణ్యనూయా,

(అనూయా) అహంహీవివేకపరిపథి చూడామణేర్మహారాజస్యమహామోహస్యదేవ్యాదుర్మత్యావిశ్వజనహృదయవిస్రంభకవేషపరిగ్రహేణవిదమోఽభిచ్ఛత్తముపస్థావయితుమాదిష్టాపరికాన్తచతుర్దశభువనాప్రయాగైర్ధమవగాహ్యప్రతిగతాస్త్రిభగవతోధర్మధ్వజాఖ్యస్యకులపతేరేశమం నిపుణమిహాపిగుణవద్విషయేదోషానుష్ఠాటయితుంచారతస్త్రంతస్త్రంతవ్యం, (స్వసామర్థ్యంబహుమత్యం)

మయిదత్తావధాయాంవిశ్వదోషాపహరిణా ।

నశక్యమీశ్వరేణాపినివర్జ్యేనవర్తితుం॥

॥౩౬॥

సమ్యక్మితదశనాధ్వజః, ప్రియాభార్యా, అత్యాసన్నంతిశీఘ్రభావి, అభివ్యనక్తిప్రకాశయతి, దశాంతంస్పదమేవలాస్యంయెనతత్, నస్తమానంచక్షురిత్యథాకి, ప్రవజితాసన్యాసిని, అనూయాస్వాగమనకర్యాణివదతి (అహంహీతి) పరిబంధినశిత్రవశితేషాంచూడామణేః, సరజనవిశ్వాస్యవేషపరిగ్రహేణఉపస్థావయితుముపకోశయితుంఆజ్ఞప్తాపరికాన్తంపరిభ్రమితం, ప్రతిగతాస్త్రిఆగతాస్త్రి, కులపతేరేశాటస్థస్యగుణవద్విషయేదోషానూచయితుం, నిపుణంయధాతథాచారానుష్ఠామనుష్ఠాతవ్యం, చారాపరైరజ్ఞాతాచీవస్వకార్యమనుతిష్ఠంతిదవ్యయాపిమత్స్వరూపసిద్ధ్యధాంపరస్పరప్రదేవపాదికముత్పాదితవ్యమితథాకి, మయిఅవధానవత్త్వాంసత్త్వాం, విశ్వదోషాపహరిణాబ్రహ్మణే

నిరజుగ-శాకిఖలుమత్పరిగృహీతాః పురుషాః నిత్యమవిద్యమానమపిదోషం వి
ద్యమానవదాపాదయన్తి, కిముతవిద్యమానం,
తథాహి, నిరవధిగుణగ్రామే రాషేని రాగసివాగసి-

స్ఫురణముషితాలోకా లోకావదన్తి సదన్తి కే

వరతనుహతిం వాలిదోహం మనాగపసర్పణం

పరిమితగుణే స్వప్తావద్యేముధాకిముదానతే

|| ౩౮ ||

(పరిక్రమ్య) కవితే ప్రత్యాసన్న సుర సరిదనూపనీపవనమహితలనిహితయో
గాసనాః స్థిరతరపర్యజు-బద్ధబద్ధురనిభృతోన్నతతరర్థుకాయాముద్భజటిల
శిఖాజటామునయః, (నిర్వణ్యం) హస్త విదితమేతత్, (సాన్తర్వాసం)
స్తనభరనతమన్తర్భృహస్త్రిన్తయన్తః
పులకితనిభృతాక్షాః పుష్పబాణాగమసాః |

పినిరవద్యేననిర్దోషేణవర్తితుం నాలంసావధానాహంతత్రాపిదోషం కల్ప
యితుం సమర్థేత్యర్థః || ౩౯ ||

మత్పరిగృహీతాః అసూయావిష్టాః, (నిరవధీతి) లోకాలసూయావిష్టాః,
వాగెవాసిస్తస్యస్ఫురణేనముషితజ్ఞానానినన్తః (విద్యుత్ స్ఫురణేననష్టదృష్ట
యోభవన్తిహేజనాః) నిరవధిగుణగ్రామే గుణసమూహాయస్మిన్ నిరా
గసినిరవద్యే, ఆభ్యాంవిశేషణాభ్యాముభయలిజ్జత్వముక్తం, వరతనుహ
తింతాటకావధం, వాలిదోహం అనభిముఖస్యహననం, ఖరసమరేమనా
గీషదపసరణం ఇత్యేతానిదోషతయావదన్తి, కుత్రనతామన్తి కేసతాంగో
ష్టిషానిభయావదన్తి, ఏవం సతి అల్పగుణస్ఫుటబహుదోషే అసూయాల
వకిముధావ్యర్థం కిముదానతేతూష్ణింతిష్ఠన్తి కిం, నతిష్ఠన్తి త్యర్థః || ౪౦ ||

సురసరితే గంగా, అనూపకకచ్చప్రదేశః, తత్రయస్మింపవనం కదమ్బవ
నం పర్యజుబద్ధియోగపట్టభద్రః, బద్ధురండ్లన్నతానతం, నిశ్చలం, కేవల

విజితకరణవర్గావిక్రమతాత్మానవీతే

ముషితనిఖిలధర్మాముక్తభావంభజన్తే

॥ ౩౨ ॥

నామతశ్చైతాన్నిర్దిశామి,

శ్రద్ధాయాజీషద్రసబ్రహ్మవాదీ

కామైకాన్తికాకణీనిష్ఠదాసరి ।

మార్జా రాణాంకుకుటానాంబకానాం

భాత్రావీతేసిద్ధచార్యాకతన్త్రాకి

॥ ౩౩ ॥

స్వస్తిచైతాదృశాంస్వోపకారమాత్రసంరమ్భయ, దృశ్యతేహి,

నవదశపుటేకల్యాయస్యప్రభోరపితల్పధీః

నటపరబృథోయస్యాధస్తాచ్ఛ్రీమంశమయిష్యతే ।

ముద్దాశ్చ కేచిజ్జటలాకికేచనశిఖామాత్రదటాః, నిర్వణాచంనూత్తుత్రవ
శకనం, హస్తేతిసన్తోషే, వెదనాత్సన్తోషకి, పుష్పబాణాగవస్థాఃకా
మతస్త్రనిష్ఠాఃవిజితకరణవర్గాఃకరణవర్గాద్విజితాభ్యర్థకాః, స్తనభ
రనతంబ్రహ్మయోషిద్రూపంలన్తర్మనసినశ్చేన్తయన్తరి, పుళకితనిశ్చలా
క్షాః, విశ్రుతాత్మానవిమహాయోగినఇతిససిద్ధస్వరూపాః, నష్టసకలమై
దికధర్మాః, ముక్తత్వంనాటయన్తి, సన్ధ్యావన్దనాదౌనతుసంస్మృతినుఖా
నుభవవేశాయాం ॥ ౩౨ ॥

నామ్నాచైతాకథయామి, అయంచైకశ్రద్ధాయాజీషస్విస్త్రికపరే
షాంశ్రద్ధాజననాథకంయాగశీలికి, అయంబ్రహ్మసబ్రహ్మవాదీషద్రససిద్ధ్య
థకంబ్రహ్మవాదీ, యద్వాషద్రసవివబ్రహ్మోపవాదీ, కామైకాన్తికామ
పురుషార్థైకప్రవణః, కాకణీసూక్ష్మకిణిసవీపనిహితస్యదాసరి, ఏ
తేసర్వేసిద్ధచార్యాకతన్త్రాకిపరిగృహీతచార్యాకగ్రన్థాః, కేచిన్మూఢా
రాణాంఛాత్రాకి, కుత్రచిన్నిశ్చలంస్థిత్యాసమీపగతపక్షుగ్రహణాత్, క

వటవిటపినస్తస్యాజుగ-రాననుతగటపల్లవాక్

స్తఫుటచటసాపేక్షీభిక్షుప్రపతితుణమీతులే

॥౩౪॥

(అకాశేకర్ణందత్వా) కింబూర్ధభిక్షువకి ప్రవజ్యాపరిగ్రహాపరివదన
జ్యేష్ఠిప్రపతిషిద్ధమితి, హీహీ, నిగృహీతావినయాయం స్వవచనవిరో
ధేన, ప్రవజితాఃఖలుభవంతోపిన్వగృహేభ్యకి, పరివదంతిచమామితి,
(అన్యతోవలోక్య) అయమపరంకచ్ఛిదిహరాక్మకృణ్ణలదణ్డకమణ్ణలుమణ్ణితః
కటితటనివిడనిగుణ్ణుతదర్భరజ్జురష్టకాశాద్ధభోజననిరస్తరాధాత కు
క్షిగనవరతవిరచితమజుగ-రభిక్షుశతపురోవర్తిజరణతస్తతోదత్తదృష్టి

చితుగుకుటానాంఛాత్రాః, ప్రసహ్యగ్రహణాత్, కెచిత్ బకానాంశి
మ్యకి, ధార్మికఇతివిశ్వాసోపజనననపరద్రవ్యాపహారాత్ ॥౩౩॥

స్వోపకారమాత్రసంరమ్భాయస్వాభకమాత్రపరత్వాయ, సంర
మ్భకిడద్యోగః, దృశ్యతేహిస్వాధైకపరత్వమితిశేషః, యస్యవటగృవవద
శత్రులైప్రభోర్విష్టోరపితత్పదీః శయ్యాబుద్ధింకార్యాభవతి, నటపరివృధకిరు
ద్రోదక్షిణామూర్తికియస్యతరోర్మాశైశమంస్తతశాన్తింశమయిష్యతే
తస్యవటవృక్షస్యఅనుతగటపల్లవాక్ అనుతగటాఃపల్లవామైహంతాక్
అజుగ-రాక్ముకుళాక్, భిక్షుకినన్యాసీ, స్తఫుటచటసాపేక్షీస్తఫుటఃసాస్త్యః
చటసఃచషకకపానపాత్రంతదాసిషీ, బ్రహ్మరుద్రాదిపరిగ్రహ్యేణపేగా
రవబుద్ధింవిహాయస్వప్రయోజనైకాపిక్షీనకక్షుజేషశ్యతి ॥౩౪॥

అకాశేకాచిచ్ఛాగ్రహాదితిశేషః, అనుయాయుత్సాహకింబూర్ధభిక్షు
వజ్జితి, భిక్షువోవదంతి, భోపరివాగ్జితేపరివ్రజ్యాపరిగ్రహాపరివదనం
పరనిద్రాచేతిఇదంవిప్రతిపిద్ధంఅన్యోన్యనిరుద్ధమితి, తచ్ఛృత్వాపరివాగ్జి
కాహహీహీతి, హీభితివిస్మయే, హేభిక్షువకి, యూయంజాతినాదినఇవ
స్వవచనైవనిగృహీతాకి, స్వవచనవిరోధందక్షయితి, (ప్రవ్రజితాః

స్త్రీకృతజగత్త్రయస్త్రైవిష్టపైరపిదుమ్మ వేశంధర శ్రద్ధజస్యకులపతేరా
శ్రమముపజిగమివతి, ఇమన్తావ దాశ్చ ద్వారోపరోధేనతస్థపీవిశేషతోవివి
దిమామి,

(దర్పక) ఉపస్మత్య, ప్రశ్నయమభినయన్, అయిభగవతి, భారతకథాప్ర
సిద్ధవైభవాప్రవజితాశ్రమాధిదేవతాకల్పప్రత్యాయితయోగసిద్ధిస్సలభే
వసద్దృశ్యసే, తదహమిహ గ్రామకులగోత్యాదిభిర్విశేషతస్తావంవిజిజ్ఞాసే,
(అసూయా) భద్ర, అన్తిమాశ్రమప్రవిష్టైరవక్తవ్యంపుచ్చసి, అప్రణవ్య
తుమాంకథంయూపవత్తిష్టసి,

(దర్పక) వయోగకర్మవిద్యాదిభిరధికోహం, ఆశ్రమాధికాతుభవతి, ఇహతు
సన్తునన్తవ్యభావేనస్తిహానస్తిష్ఠామి,

(అసూయా) అథతహ్యస్మిన్మాన్యశ్రమేయోసౌకులపతిరశేషధర్మవిదా
స్తే, తమేవధర్మసజలంపుచ్చావశి,

(దర్పక) యదభిమతం భవత్యాస్తదభ్యుపగచ్ఛామి, తిష్ఠత్వయంవిమర్శ్యః
కిన్తుకిచ్ఛిదన్తర్వన్తే,

భవతీంసన్నివేశేనభావవీక్షితచేష్టితైకి ।

అనుఘాతచరీంమన్యేవేషస్తువిషమస్తవ

|| ౩౫ ||

ఖల్వీతి) భవన్తోపిస్వగృహేభ్యఃప్రవ్రజితాకిమాంపరివదన్తిచ, అను
యాదర్పంవణయతి (అయమపరఇతి) నిబిడంయథాతథానిగుమ్ఫితః
బద్ధః * భోషనైనిర్విజరంపరిపూర్ణఃకుక్షికి * త్రైవిష్టపైదేవైః, *
శ్రమద్వారోపరోధేనతస్మాద్ధర్మముపరుద్ధ్యత్యర్థః, ప్రశ్రయంవి
యం, ప్రవ్రాజికానామాశ్రమాధిదేవతాసదృశీ. ప్రఖ్యాపితయోగసిద్ధిః
విజిజ్ఞాసేజ్ఞాతుమిచ్ఛామి, (అప్రణవ్యేత్యాది) అన్తర్మనసి, సన్నివేశే
ఆకారేణ, పూర్వంమయానుఘాతాంమన్యే, వెషస్తువిషమఇదానీవ
న్యోభవతి,

|| ౩౫ ||

(అసూయా) అహమపిదృష్టపూర్వమివభవంతంభావయామి, తిష్ఠత్వయం
విమర్శకి, పరమహంసపరివ్రాజకైరపిమహానుభావైర్వృత్తవృద్ధేతి క్రి
యాసమభిహారేణ వద్విశపాదాం మహాభాగాం మామప్రణవ్యో దీపదణ్డ
వత్తిష్ఠతః పాణ్డరపటస్య తే ప్రాయశ్చిత్తిం బ్రాహ్మణేన విధాపయి
తుం తవచశుద్ధిహాపాగయతుమిచ్ఛామి;

(దర్పః) (స్వగతం) పరిగృహీతాన్త్యాశ్రమా ప్రగల్భమివ కిం ప్రజల్పతి,
(ప్రకాశం) (సవిచికిత్సం) అస్తుత్త్వాసావాశ్రమస్వామీప్రవృత్తవృకి,
(ఇత్యుభావుపసర్పతకి)

(ఉచ్ఛ్వాస) ఉభాదృష్ట్యా మానవ్రతమభినీయ పత్నిశ్చౌష్ఠయా చోదయతి,
(కుహనా) (ససంభ్రమముపసృత్య) భద్రబహుణ, భలవతి సణ్ణాసిణి, తు
ష్టై హింఅహ్మఘరవతిసతసాదో దూరేతాఅవ్వం, దీహమగ్గాగమణదూ
సితిణంతుహ్మణం అకిలమజ్జణాణం అచ్చానత్తి దూరపరిహరణిజ్ఞామం
తసిద్ధిపరిపంధిణీ అ తుహ్మణం ఛాహీ మహాజోగివిగ్ధహే మాహౌజ్జ,
ణంఖు మహాపాపాణోవి ముణిఅణా దూరే పణమంతి, తేహింవి ఉవణి
అం భాతరహీసశిశం ణ కాహేవి ఘరసామీ హత్థేణ ఘోష్యతి,

పూర్వదృష్టమివ, చరితవృద్ధేతి హేతోకక్రియాసమభిహారేణపానశు
నైస, పాణ్డరపటస్యగృహస్థస్య, భిత్వప్రణామప్రత్యవాయస్సరణాదితి
భావః, బ్రాహ్మణేనకులపతినా, పరిగృహీతసన్యాసాశ్రమా, ధృష్టమి
వ, ససంశయం, చెష్టయాఅజ్గులికమ్పనైస, అపూర్వదమ్పత్వోః అకార

(ఛాయా) భద్రచాగ్రహణ, భగవతినన్యాసిని, యువాభ్యామస్మద్భవహాప
తిసకాశాద్దూరేస్థాతవ్యం, దీర్ఘమార్గాగమనదూషితయోర్భవయోరకృత,
మజ్జనయోరత్యాసత్తిర్దూరపరిహరణీయా, మన్తస్థిధిపరిపణిచయవ
యోశ్చాయా మహాయోగివిగ్రహే మాధూత్, ఐనంఖలు మహాత్మానో
పి మునిజనా దూరే ప్రణమన్తి, తైరభ్యుపసీతం భాగీరథీసలిలం నకదాషి
గృహస్వామీ హస్తేన గృహ్లాతి,

(దర్శి) అతిమహానయమపూర్వదమ్మతోర్భవయోర్ధర్మనియవకి, అపిచ
వయమాప్లుతా గక్తాయమునాసక్లమే, పుణ్యతమైశ్వమన్తైకి పునకిపున
పోషితాకి, అచిత్త్యతేజస్వినాం స్వయంప్రకాశవిగ్రహణామస్మాకం
కిన్త్వయా ఛాయోపలభ్యతే, లభ్యతేతు పరం నిరయపాతః, అహహ
సర్వలోకసంభావితం సర్వాధికం మామతిధిచ్ఛ పరమహంస పరివ్రాజి
కామనోన్యనన్తనన్తవ్య భావ సంశయనిర్మితనాయ సమధిగతావ
నాదృత్యమనమసౌతే పతిరాశ్రమాపస్మారో మానవ్యపదేశేన స్వమా
ధ్యమేవ ప్రచ్ఛాదయతి.

(ఉచ్ఛ్వా) (సభూ) డేపంహుజురోతి)

(కుహనా) సరభసముపసృత్య కరతలేన ముఖం పిఛాయ, నహష్పహాప,
భమ్మద్ధతి, వాలణిఅమం బోగ్గేణ కమ్మణా మెత్తూణ బొగ్గాణం ఆఇహీ
ణం బొగ్గం పడివలణందా అవ్వం, (ఛాయా) మహాప్రభావధర్మధ్వజం

పూర్వదమ్మతోర్భవదంపతోర్భవహృదయం, లోకవిలక్షణదమ్మతోర్భవ
ర్మనియవకి, ఆప్లుతానిస్తాతాకి, ఉపలభ్యతేదూష్టతెలభ్యతేపాప్యతే,
పరంకెవలం, సమ్మూలితంపూజితం, పరమహంసాశ్రమేపరివ్రాజికాం,
విగ్రీచనంనిణాయః, సమధిగతాప్రాప్తే, ఆశ్రమస్థాపస్మారకి, వ్యప
జ్ఞోవాగ్గజి, కోపాత్సభూ) డేపం, సరభసదశీఘ్రం, ముఖంస్వముఖం

హాస్తియమం యోగ్యేన కర్మణా ముక్త్వా యోగ్యయోరతిధోగ్యోగ్యం
|| సతివచనం దాతవ్యం,

(డమ్మి) (ప్రాణసంయమనమభినీయప్రణవముద్ధోష వ్యస్వగతం) అకా
మోపనతమిదమసంభావ్యసంభావణం, (ప్రకాశం) రేరే వ్యాత్య బా
హ్మణ మూఢజనమూర్ధాభిషిక్త, స్వమాధ్యప్రచ్ఛాదకంనాం ప్రఖ్యాప
యసి, దిష్ట్యాఖలు మయా తపస్సంక్షయభీరుణా వైతావంతం కాలం శ
శ్యసే, శప్తాకి ఖలు మయా కతి కతి భస్మసాత్సచుపద్యంత, అవిదితపూ
ర్వ దురాచార, దూరంగచ్ఛ, మాతేభూస్మను దృష్టితేజసాభస్మీభావకి,
(దర్పకి) (సకోధం) రేరే మూఢ, ద్విజాతిరితి జాతిబహుమానాదేవ
మయా పాదేన శిరసి నతాడ్యసే, అపిచ,

తుణ్డీరంమణ్డలంమే కులపతిరపిచసూన్దరూపాలవన్ద్యకి

క్షేత్రం సభ్యవ్రతాఖ్యంతీతితలతిలకంక్షుద్రకాఖ్యగ్రహారః ।

ప్రఖ్యాతశ్శివ్యధూమ్నా దిగిదిలి భవతా కూపకూర్మోపమేన

స్థాతా వాదాహవేషు స్థవిర కథమహం న శ్రుతోనాపిదృష్టక ॥ ౩౬ ॥

యోగ్యేనకర్మణాప్రాణవజపెనెతిభావః, ప్రాణసంయమనంప్రాణాయా
మం, అకామోపనతంఅనిచ్ఛయాప్రాప్తం, వ్యాత్యఃసంసారహీనః,
సశయ్యసనశప్తాసి, శప్తాకిభస్మసాత్ భస్మభావంసమపద్యంతప్రాప్తాకి,
పూర్వమవిదిత, అవిదితత్వాదేవమయాడదాసితమితిభావః, తెజసావ
హ్మినా, బాహ్మణజాతింబహుమన్యమానెననతాడేత ఇతిభావకి, తుణ్డీ
రమణ్డలఉత్పన్నఇతిదోత్యతే, కులపతికూటస్థంసూన్దరూపాలగ్యగురుకి
తత్రాపిసత్యవ్రతక్షేత్రసమీపెగర్వోధికఇతిభావకి, తుద్యకాంచ్యభిధా
నోగ్రహారోమమగామకి, శిష్యబాహుల్లాదశదీశిప్రఖ్యాతోవాదాహవే

(విహస్య) అహో మహాదామ్భిక అవిదితమదీయాచార, కిమితి దుర
చార ఇత్యుపకోశసి, అథవా, కకి ఖల్వయం మయా వినా మత్ప్రభాః
జ్ఞశి, యస్య మే మహాయోగనోపి అభిజనవిద్యా వృత్తే ఘోషశీమపి కి
లాం నార్హన్తి, కిమత పృథగ్జనాకి, అతఏవహి శోత్రీయనపి త్రివర్ష
పూర్వాన్న సమసూరోమి, కిన్న వేత్త మామకం ధర్మప్రవర్తనాభిసంధిం
రథ్యావాదవిశక్యమానజరతాసంబంధిసంభావనాన్

త్యక్తాహంత పతివ్రతా గుణనిధిస్సత్తాసమమ్బుమయా ।

విద్యాతశ్చ వినాహతశ్చ విదితా నా చారతశ్చక్షితౌ

కూటస్థాభ్యధికస్య మే కిమధిక కి కోవా సమకికధ్యతే ॥ 32 ॥

(డమ్భః) అరే బ్రహ్మబద్ధో దుర్విసీత దురాగ్రహ, యద్యేవంత్యమాన్కి
తసమాచారకి, కిన్న పరివ్యాజికాం ప్రణమసి, పితరమివ సర్వలోకాభ్య

మస్థాతాహంభోస్థవిరవృద్ధపతితశిరసూ, కూపకూర్మోపమనసతుకూ
పవపస్థితోన్యత్రగతుమశక్తస్తద్వత్త్వమపీతిభావక, కథంనశ్చితోనాపిద్య
వ్వికతత్రకారణంనజానఇతిభావక ॥ 33 ॥

ఉపకోశసిజుగుప్ససె, త్వయిదోషోనాస్తీతిపక్షాన్తరమవలమ్బతే
(అథవేతి) కిఖల్వయం సకోవేత్సథః, ఘోషశీంఘోషశధావిభక్త్యై
కాంకలామపిత్రివక్షేణపూర్వాఃత్రివర్ష పూర్వజాతాకితా, కింనవేత్త
నజానాసికిమిత్సథః, తత్తాభిజనోతకవక్షమాహ (రథ్యైతి) రథ్యై
యాంస్థిత్యాకెనచిత్సమ్బుషణంరథ్యైవాదకిరన్తా త్రైవిశంక్యమాన్తా
యాజరథాస్థిరా, తత్సమ్బుద్ధినా కెనచిత్సమ్బుషణాత్, హంతేతిహామే
అతఃవిద్యాభిర్వివాహాచ్చలోకపసిద్ధాదాచారతశ్చకూటస్థాల్ వంతపృథ
మపురుషాదభ్యధికస్యమేకోవాసవకిమధికశ్చకథ్యతెనకోషీత్యథః ॥ 34 ॥

బ్రహ్మబద్ధకబ్రాహ్మణాభాసః, దురాగ్రహ, దుష్టబ్రాహ్మణగర్వ

ద్వితీ విదితసకలవేదిత వైర్మహాత్మ భిర్యనిదితవైభవంతివర్షపూర్వం
శోత్రియం మాం ధర్మపత్నిచ్చ మమ పతివ్రతావృత్తినియమేన ప్రత్యక్షీ
తపరావరతత్వైర్విపి సితామహాదిభిః క్రియాసమభిహారేణ కృతనష్టా
రాంకిన్నాభివాదయసి,

(దర్పక) హేధర్మధ్వజ ఆత్మశ్లాఘాపాతకీ, అద్యఖిలుపూజ్య పూజా
వ్యతిక్రమేణ కస్మాయాంయోనిం పతిపత్యసే, శ్వయోనిం, చణ్డాల
యోనింవా, అహమపినర్వలోకసంస్థానీ త్వదభ్యర్చకం కావపికమపి న ప
శ్యామి,

(సోచ్చైర్దానం) భోజడవచ్చక,

ప్రజానాంపతయో దృష్టాకపశూనాం బృహతామపి ।

నచ త్వమధికశ్చేభ్యోనచాస్మాన్నబహుమన్యసే

॥ 3౮ ॥

నూనమధికజనపరివాదేన సహసైవ నిరయం గమిష్యసి,

(కుహనా) భలవఞ్చ, ఏసో దుబ్ధమ్మణో మహేసిపరివాదేణ విణాసం

ప్రయుక్తోయస్య, ఆస్థితసమాచారకపరిగృహీతసదాచారక, కిమితిఇమాం
పరివ్రాజికాంనప్రణమసి. (పితరమితి) మాంపితరమివసర్వేసమచయ
నీతిభావక, పెదితవ్యానిజ్ఞాతవ్యాని, మమధర్మపత్నించకుహనామిత్య
ధక, పాతివ్రత్యనియమేనసితామహాదిభిర్నమస్కృతామిత్యనన్వయక,
తేకీదృశాభ్యశ్రాహ (ప్రత్యక్షతేతి)ధర్మధ్వజడామ్చక, పూజ్యస్యమమ
పూజాతిక్రమేణకస్మాయాంకుత్సితాంప్రసస్యసి, యోనింవిశింషి (శ్వయో
నిమిత) శ్వయోనింశ్వజన్మవా, త్వామభ్యవయతీతిత్వదభ్యవకస్తం,
కుతాపి, జళావచ్చయతీతిజళవచ్చకమయాబహవఃప్రజాపతయకపశు
పతయఃబృహస్పతయశ్చదృష్టాక తేసర్వేపిమాంబహుమన్యస్తే, త్వంతే
భోధికోనాసిఅథాప్యస్మాన్నబహుమన్యసేచ

॥ 3౮ ॥

పడివజ్జె, (ఛాయా) భగవతి, ఏషదుర్బాహ్మణోమహర్షి పరిహాదేన
వినాశంప్రతిపద్యతే,

(అసూయా) అయి ధార్మికపత్నీ దుర్బాహ్మణీవ కిమితి సామాభ్యా
గతమతిధిమధిక్షిపసి, కిన్తు అన్యోన్యపరివాదినావేతౌ మహానుభావా త్స
మావాభ్యాంతన్తవ్యౌ,

(ఉస్సః) (సకోశం) రేరే వాచాట వాయస సారమేయశ్చవ వృధౌ
ర్యటనశీలోసి,

తథాహి, జాతిమాత్రశరణౌ బహిష్కృతాః

కేచిదాదృతజఘన్యవృత్తయః ।

రోషణౌ విపరిధావినో ముధా

హ్రోషయన్తి జనమర్హితహియః

॥ 3౯ ॥

అధికజనోమహాజనఃపరివాదోన్దా, అసూయాంప్రతివదతి (భావభి
తి) పరిహాదేనిన్దనెన, ధార్మికస్యపత్నీసతీషష్టబ్రాహ్మణీవకిమితికిమధకం
అధిక్షిపసిధిక్రూరోషి, సకర్తవ్యమిదం, కిన్తు అన్యోన్యదూషకావేతౌ,
వాయశశ్చవవాచాటశ్చక్షణి, సారమేయశ్చా, (జాతిరితి) అత్రలజ్ఞా
హీనానాంశునాభ్యుక్తేషః, బాహ్మణత్వాదిజాతిమాత్రావలంబనాన
తుతదనరూపవృత్తవన్తః, అన్యత్రజాతిభిస్మాదిభరితస్థానవిశేషః, త
న్మాత్రశరణౌ, బహిష్కృతాఃసజ్జన్తై, అన్యత్రగృహే బహిష్కృతాః,
ఆదృతజఘన్యవృత్తయఃపరిగృహీతహీనాచారాః, అన్యత్రజఘన్యవృత్తి
ర్వ్యవాయః, రోషణౌరోషశీలాఉభయేషి, ముధావిపరిధావినఃకర్షణ
పర్యటనశీలాః, ఉర్హితహియఃకర్షయంత్యేక్తలజ్ఞాః, జనంప్రేక్షకమపి,
హ్రోషయన్తిలజ్జితాక్ కుర్వన్తిన్ద్యుత్యదశానెనతేషాం లజ్జాజాయతే
త్యథాః,

॥ 3౯ ॥

(దర్పి) (సహస్రాస్థలనంవిహస్య) యథావస్థితవాదినే మహ్యంమర్గ
టఇవ కమితకుప్యసి,

(ఉచ్చి) రేరే స్తంభఇవ వృధాస్థలస్తవం విశ్వవృత్తాంతం న జానాసి,

మయి చరతి కదాచిత్సత్యలోకోపకణ్ఠే

సపది సనకముఖైస్సాకమభ్యుజ్జహంః ।

సవినయనిభృతాఙ్గస్సప్తశకితాలితేన

స్వయమదవహదర్శ్యంపాణినాపద్మయోనికి

॥౪౦॥

కతికతీహ వురాతనతాపసాకి

కమలసంభవవంశసముద్భవాకి ।

అతితరన్తి మహాన్త్యపిపాతకా-

న్యహహ మామకపాదజలాప్లుతాకి

॥౪౧॥

(కుహనా) సచ్చం వీదం, దిట్టం మవివి సహదమ్మృతరీణీవీ, (భాయ్వా),
సత్యమేతత్, దృష్టం మయాపిసహధర్మచారిణ్యా,

(దర్పి) (స్వగతం) నూనమయమగోఽడమ్భి, ఇయమపి కుమానా, న
ఖిల్వన్యేపామీదృశఞ్చారిత్రమతివదనంవా సంభవతి, తదేతా వేవాన్మదృష్ట

యథావస్థితవాదినేమహ్యం, స్థూలత్వస్త్వప్రయోజనాభావాద్వృధా-
త్వం, (మయీతి) కదాచిత్ సత్యలోకసమీపేమయిచరతినతితత్క్షణవీవ
సనకాదిభిఃసహభిముఖమాగచ్ఛక్పద్మయోనిఃసవినయశ్చసౌనిభృతాంగ
చైన్ద్రస్సప్తకృత్వకిలోధితేనపాణినాస్వయమేవసత్యస్యనాతిఘ్నముదవ
హత్ మహ్యమితిశెషః

॥౪౦॥

(కిచ్చి) బహవకిపురాతనాస్తాపసామునయిఃబ్రహ్మవంశసముద్భూ-
తాలపీతిశెషః, మామకపాదజలాప్లుతాకిస్సక్తి మహాపాతకాన్యపవీతి
తరన్తి

॥౪౧॥

మాతావభ్యుపగమయామి, (ప్రకాశం) భగవతి విశ్వవేదినీ, యుక్తిసి
మిహ కిమపి భగవత్త్వే నివేదయామి;

పరధనహరణప్రవీణభావా

కుటిలమతిఃకుహనైవసేయమార్యా !

పశువధపరిశేషనామయజ్ఞః

స్వవశజనస్సస్వయమేవడమృతవశి

॥౪

తత్కథమేతత్సకాశాద్ధర్మసజ్జటం మోక్ష్యోవశి,

(అసూయా) అహమప్యేవం సంతాపయామి.

(డమ్భః) (సాన్తర్హాసం) యువామప్యహం యుక్తితస్మాత్సూయామి.

ధ్నువమత్ర గుణోత్తరాపవాదీ

ధ్వనిసారస్వయమాగతోసి దర్పక!

పరికల్పితవీతరాగవేషా

తవభార్యైవ భవేదసావసూయా

॥౪:

చారిత్రమాచారః, అతివదనంఅత్యుక్తికిఅభ్యుపగమయామిఅగ్గీకా
యామివిశ్వవేదినీసర్వజ్ఞాకిమపీత్యుక్తంవిశదయతి, (పరధనెతి) పరధన
హరణఁప్రవీణభావశిపావీణ్యంయస్యాసావక్రబుద్ధికి, కుహనైవ,
త్యాకాంతాయామాహ, సేయమార్యాఇయంసన్యాసినీ, ఏషకులపతి
పశువధశిపరిశిష్యతేయత్రనశలం, నామమాత్రమయజ్ఞామన్త్రితస్తా
హీనాయస్యసః, స్వవశేజనాయస్య డమ్భఃస్వయమేవ ॥౪.

తత్తస్మాత్తతత్సకాశాద్ధర్మసంకటంకథంమోక్ష్యోవశినకథంఇచ్చి
సమ్భావయామివిచారయామి, స్థాపయామినిచ్చినోమీత్యధఃకః, (భోసః
త్వంగుణోత్తరాకటతృప్తజనాకౌలపవదితుంతిరసూర్తుంశీలమన్యాసీ
సః, ధ్వనిరేవసారోయస్యసఃదపోకత్రస్వయమాగతోసిద్రువం, క
షన్యాసీవేషాలసాఇయంవతవభార్యైవ ॥౪

(నేపథ్య) గృహపతిరతిధిశ్చ సత్యవాదినావేతా గౌడలాటధార్మికా.

సర్వేసప్రత్యభిజ్ఞం పరస్పరమవలోక్య సంతోషమభినయన్తి.

(డబ్బుకి)(సానద్దం)సఖే దర్ప, అభివ్యజ్ఞితావయమశరీరిణ్యా భారత్యా.

(దర్పకి)అవితధవాదినీఖల్వేషా, తదాశ్వేణాపరాధోమామకఃకుస్తవ్యః.

(డబ్బుకి) మయాపి ఖల్వపరాధం.

డబ్బుదర్పావనోన్యమజ్ఞేలింబధీతః, నిబధీతశ్చప్రియవచనం, అసూ

యాకుహనే గాథం మిథకి శ్లివ్యతకి.

(డబ్బుదర్పి) యథామనోరథమిహవయం యదృచ్ఛయాదేవ్యా సమా

గతాః, అభిగస్తవ్యస్తన్వనన్తరం సమయే మహారాజకి.

తతకిప్రవిశతి మహామోహాదుర్మతిశ్చ.

(మహామోహః) విచిన్త్య, ప్రియే, మహాసాహసికస్య కులఘ్నస్య వివే

కస్య విధ్వంసనే కృతజ్ఞేన మయా సమాధిసాకాంక్షపురుషసంతుభాణా

య ప్రేషితా స్మిహ్మవనగుప్తిన్యాయేన పతస్పరాభిరక్షితాశ్చ కామ

కోధాదయః కాలోపపన్న కాతర్య కలుషితాస్సైకతసేతవఇవభగ్న

అశరీరివచనమధూల్కిమిత్యత్యాహ (గృహపతిరితి) గౌడలాటధా

ర్మికాగౌడోలాటశ్చదేశవిశేషకి, తదైశగృహపత్యతిధీఅనోన్యపరిభావు

కావితిభావకి, గౌడదేశీయానాంకేవలధర్మద్వజత్వంనతువాస్తవధార్మిక

త్వమితిగమ్యతే, అనేసఅభివ్యజ్ఞితాకిప్రకాశితాః, సత్యవాదినీషమాశ

వీణీభారతీ, అపరాధంఅపరాధఃకృతః, సోపిక్షన్తవ్యఇతిశేషకి, నిబధీ

తకిఉక్తవస్తావిత్యధఃకి, శ్లివ్యతఃఅనోన్యమాలిక్షితవత్వే, యదృచ్ఛయా

దేవ్యాదేవకృతయా, సమయేయోగ్యకాలే, మహాసాహసికస్యత్యాదివి

శేషణందుగిభావామల్యప్రయుక్తం, సహ్మవనగుప్తిన్యాయేన, అయం

న్యాయస్తు, సీహ్మవనంరతుతివనంచసిహ్మరతుకంఇతి, తేన, కాలప్ర

పూర్వహః ప్రతినివృత్త్య కథమప్యస్మన్ముఖమవలోకయితువక్షమాః ప్రతిని
శంప్రస్థాయ ప్రియోపవేశమాస్థితా ఇత్యపశ్రుతమస్మాభికి, తదీహభి
వత్వా తత్ప్రియసీ గతిజిహ్వాంసాత్పష్టాస్తత్సకాశం గమయిత్వా మా
మకాస్తే మన్త్రిగుస్సమాశ్వాసయితవ్యాః.

(దుర్మతిః) అయ్యఉత్త, పువ్వంఎవ్వ తాట తాణం సమీపం గమిటట
(ఛాయా) ఆర్యపుత్ర, పూర్వమేవ తాస్తేషాం సమీపం గమితాకి,
(మహామోహః) సాధు ప్రియే సాధు, యదస్మద్వల్లభోచితమనుష్ఠిత
భవత్యా, ప్రత్యాశ్వస్తాస్తే సమరసమయే సమాహ్వతవ్యాః.

(దుర్మతిః) ఎవ్వం ఏవ్వ, (ఛాయా) ఏవమేవ,
(మహామోహః) (విషాదాతిశయంనాటయన్) ప్రియే, అద్యయావ
ప్రతిహతకీర్తిరపత్రపేహమసద్యశేన దురాత్మనా వివేకేన సహ వివా
స్సంవృత్తఇతి, యథాత్వంనారీహ నిస్సమాభ్యధికా తథాహంపురుషేష
యతకి, సురదనుజ గణాస్సమూర్ధ్ని నిత్యం

నిదధతశాసనపత్రికాం మదీయాం |

స్తకాతద్యోగసంజ్ఞాతకలుషాకిభగ్నబలవిన్యాసాకి, ప్రియోపవేశంఅన
నెనశరీరత్యాగం, పరిగృహీతవస్త్రఇతి, ఉపశ్చుతంకణాకణికయ
శ్చుతం, తత్ప్రియసీతేషాంకామాదీనాంపత్నీకామస్యరతికోధస్స
హంసా లోభస్యతృష్ణా, మన్త్రిగికికామాదయికి(పువ్వంఎవ్వేత్యాది)గ
ధువల్లభోచితంవల్లభత్వస్యోచితం, ప్రత్యాశ్వస్తాఃసమాహ్వస్తాః, ఏవ
వ, విషాదఃశ్శోకకి, అద్యయావత్ ఏతద్దినపర్యంతంప్రతిహతకీర్తిరప
వివాదస్సంవృత్తఇత్యపత్రపేపరేభ్యోలజ్జితోస్త్రి, స్వస్యనిస్సమాభ్య
త్వంప్రతిపాదయతి (సురతి) నిదధతినిక్షిపన్తి, ప్రతిభలితానాంలిపిన
ప్రకారేణపశ్చ్యాజ్జవాదిస్వాభావాద్దీప్యంతోమణియోయస్మిన్తాద
స్యమకుటస్యాంశఏవమషీరగతతేనానులిప్తాంరజ్జితాం ||౪

ప్రతిఫలితలిప్రకారదీప్య-

న్మణిమకుటాం శుమషీరసానులిప్తాం॥

॥౪౪॥

అపిచ, వర్గస్వర్గసదామయా నియమితః ట్టోణీభృతఃకిం పునః

పద్మాంభోనిధిపర్వతేషు నిహితాస్తిసోమయా మూర్తయః॥

విశ్వంకర్తుమకర్తుమన్యథయితుం మద్భూగిరమోఘక్రమా

సోహంకన్యవశే కపిషనచమే కింకన్యవాకధ్యతే

॥౪౫॥

(స్వగతం) కైస్తావదద్య కేనాపి హేతునా ప్రదీప్యమానే వివేకప్రతివిధా

తవ్యం, అస్తు నన్వహం మహామోహాకి, (ప్రకాశం) ప్రియే, యద్యపిచ

సర్వత్ర మయా ప్రవర్తితాస్సమయభేదాః కైశ్చిదాపనిషదాపశచైరహ

సూర కిరణాభవ ఘనైః కిశ్చేదన్తర్ధాపితాః, యద్యపిచ కామాదయశ్చి

కీర్తితవైకల్య జనితవైలత్యవశాదనాలయ్యో గూఢమాసతే, తథాపి భేదమ

స్వమాహాత్మ్యంవక్తుమశక్యమిత్యాహ (వగఁ ఇతి) స్వగఁ సదోదేవాస్తే

సాంవగఁస్వాయతీకృతః, ట్టోణీభృతో రాజానానియమితా ఇతికింపక్త

వ్యం, సర్వోత్కృష్టాస్తిసోమూర్తయశ్చబ్రహ్మాక్షురుద్రాగ్రీయధాక్ర

మంపద్మసరస్వతీపీఠరూపేబ్రహ్మానియమితః, లక్ష్మ్యత్వత్ప్రస్థానేఅం

భోనిధౌవిష్టుః, పార్వతీజనకేవర్వతేరుద్రః, అతఃమద్భూజ్ఞేపంజగత్

స్రష్టునాశయితుంప్రకారాన్తరేణకర్తుంచలమోఘక్రమఃప్రపతిహతగః

క్షవతి, సోహంతాద్యశోహంకన్యవశేపరతన్త్రకింకన్యవాకధ్యతేకన్య

వాకింమదీయ్యంమాహాత్మ్యంకధ్యతే, వక్తుమశక్యమిత్యధఃకి ॥౪౬॥

ఆలోచయతి (కింతావదితి) కేనాపి హేతునానిసూరణమితిభావః

కింప్రతివిధాతవ్యం, ఏవంవిచిన్త్యసమాశ్చసితి (అస్తిత్వీతి) మహామోహ

స్వమమప్రతివిధానకోవాభారఇతిభావః, స్వకర్తవ్యమాహ (యద్యపితి

భేదజ్ఞు వస్తునాం పూర్వపక్ష సిద్ధాంతాచ సర్వత్ర విపర్యయ
స్వంప్రాయమోహయామి, అథవా పునరహమహాక్షారాదినమృతమచరః
ప్రమాణప్రధానమలౌకికార్థకల్పనానువృత్తసమర్థకామమాత్రపురుష
ర్థహృద్యమవితథ సిద్ధాంతం గమ్భీరయత్తిభిరుత్తమృత్యున్ వృథోత్సాహ
మేవ జడమతిం వివేకం విధిత్వామి, అహహ,

పుధివ్యాపస్తేజశిపవనఇతితత్వాని మిలితైః

అమీభిశ్చైతన్యం భవతి మదశక్త్యాదినయతః ।

యద్యపిచాహ్యసమయాః, బౌద్ధవిషయాశ్చదైకివేదాంతాభాసైఃమే
స్సూర్యకిరణాదవశిచ్ఛేత్తిరసృతాః, వైకల్యేనజనితంవైలక్ష్యంలజ్జా
ద్యశేనలనాలక్ష్యక ప్రతిక్షిప్తాః, కామాదయశ్చపరాజితాః, తథా
వస్తునాం భేదమభేదంచవిపర్యయభేదమభేదత్వేనలభేదంభేదత్వేనచపరి
వ్యసర్వత్రసమయేపూర్వపక్షసిద్ధాంతాచవిపర్యయపూర్వపక్షసిద్ధా
త్వేనసిద్ధాంతంపూర్వపక్షత్వేనచవిపరీతంకృత్వా, అథచార్వాకమతవ
లంబ్యఅహంకారాదినమృతంస్థూలోహంకృశోహమితిఅనుభవసమ్మత
త్యథాః, అచరమప్రమాణంప్రత్యక్షంతదేవప్రధానంయత్ర, అలౌకికార్థ
స్యఅతీంద్రియాధికస్యస్వగాఢైకకల్పవైవదుర్వ్యసనన్తద్రహితంప్రత
క్షసిద్ధశాస్త్రభావాత్తత్రకల్పవైవ, అథకామమాత్రపురుషార్థత్వే
హృద్యం, మాతృశబ్దేనధర్మమాత్రయోఃవ్యుదాసః, అవిధంఅతఏవాను
రహితం సర్వసమ్మతత్వాల్సిద్ధాంతంలౌకాయతికంఉత్తమృత్యుఃఉప
హృయన్వృథోత్సాహమేవవిధాన్యామి, ఉత్తమృతప్రకారందశశా
తి (పుధివ్యాపఇతి) పుధ్వోదీనిచత్వాద్యేవతత్వానినాధికాని, అపీ
మికశితైస్సమ్మన్ధవిశేషవిశిష్టైశ్చైతన్యజ్ఞానముద్భవతి(దృష్టాన్తమాహ
మదశక్త్యాదినయతఃకేదాన్వదిమదకరద్రవ్యాణాంసమ్మన్ధవిశేషాన్మదశక్తి

కిమాత్తాద్వైతస్య కిముత వపుషేధ్వంసిని సుఖం

తదేతద్వాగీశస్సమతనుతలోకాయతమతం

181

ఉపనిషదపీఠాలు బలవదభిమతసమయబలీయస్తవమభిసన్ధాయ వ్యవస్థాపయతి, “అనురాణాం హ్యేషోపనిషదితి”, తదిహత్రయ్యస్తవాదిభిరుపనిషత్ప్రమాణ్యసమర్థనమపి అస్మాకమరాతికరలిఖితవిషయపత్రాయ తే, అపిచ.

స్వమతవిపరీతమవ్యైకోశతిహృదయేవిధీయతేన్వరం ।

అమరగురుశిష్యా తార్థైరస్మత్సార్థైర్యథాహృదయం ॥౪౨॥

భోత్పద్యతే, తన్నాయాత్, శరీరాదన్యతాత్మాస్తీతివదతాసమకృత్పద్యకేతి, నదృష్ట్య, శరీరేనష్టేకింసుఖమనుభూయతే, న, ప్రవర్తకనైపుణ్యాదస్యచుతస్యపాగ్బల్యమాహ (తదేతదితి) వాగీశోబృహస్పతికిబుద్ధ్యాబృహస్పతేస్తుల్యఇతిబుద్ధివిషయేనర్వేషాముపమానత్వేనోపాత్తకినకవలంయుక్తిభిఃప్రణేతావాపాగ్బల్యం, ఉపనిషదప్యస్యపాగ్బల్యమాహేత్యాహ, (ఉపనిషదపీఠ) ప్రబలాసురపరిగ్రహబలీయస్తవమభిప్రత్యాగ్యపాగ్బల్యంనియమమతి, బలవతామనురాణామభివతోయంసమయః ॥౪౩॥

(అనురాణామిత్యాది) అన్యోపనిషద్భ్యోపాగ్బల్యందశితమితిభావకి, త్రయ్యస్తవాదిభిరుపనిషత్ప్రమాణ్యసమర్థనమస్మదభివతసాధనమిత్యాహ (తదిహేతి) శత్రుహస్తలిఖితవిషయప్రతవదాచరతి, మతాస్తర్కస్థానాంస్వానుభవవిరోధంఏతన్మతనిష్ఠానాంతదభావంచాహ (స్వమతేతి) అవ్యైర్మతాస్తరథైర్హృదయేకోశతిమనశితసమ్మతేనత్యపిజగుప్సితేస్వానుభవవిపరీతమేవన్వైరంయథేచ్ఛంనప్రమాణానుగుణమితిభావః, విధీయతేప్రతిపాద్యతే, అమరగురుణాబృహస్పతిశిష్యా తార్థైరస్మత్సార్థైర్యథాహృదయంసానుభవానుగుణమేవప్రతిపాద్యతే, ॥౪౪॥

(దుర్మతిః) అయ్యఉత్త, పచ్చక్ష్మమేత్తప్రమాణో బహుష్పతి సిద్ధంత
హూణం ఇతిరసిద్ధంతాణం పురదో కహం తాఞ్. (ఛాయా) ఆర్యపు
ప్రత్యక్షమాప్రమాణో బహుస్పతిసిద్ధాంతః బహుప్రమాణసాధి
రోక్షవిషయాణాం బహునామితరసిద్ధాంతానాం పురతకకథంతిషేత్
(మహామోహః) ప్రియే, నూనం స్వమతప్రాబల్యబుభుత్సయా పరిప
స్యే, తదేతదాకల్యతాం,

పరమనుగుణయంతరిపణ్ణితమృన్యవగ్ధాక్

అవితథమివజల్పంత్యాగమాః కిచ్చిదేతే ।

విబుధగురుమతేస్మిన్ వ్యక్తముత్తభ్యమానే

మూషితనిఖిలసారా మానముద్రాంభజన్తే

॥

నఖలు సహస్రమపి ప్రతిసూర్యాకి కదాచిదపి సూర్యమభిభవన్తి.

(దుర్మతిః) అయ్యఉత్త, పబళఅమే ఇమస్మిం పురందరపురోహిత
కా ముత్తీ కోవాభో ఓ కావా దేవత, (ఛాయా) ఆర్యపుత్ర,
లతమేస్మిన్ పురందరపురోహితమతే కాముక్తిః కోవా భోగః క
దేవతా,

(మహామోహః) శూర్యతాం తావదవహితయా.

ఏతేతగమావేదాః పణ్ణితం మన్యవగాన్మూఢాకైవలమనుగు
న్తః అవితథమివకించిత్యతిచిజ్జల్పన్తి, ఇవేత్యపరమాధే, తతగః
విబుధగురుమతేస్మిన్ ఉత్తభ్యమానే సతి మూషితనిఖిలయ్యుక్తిసారాన్మ
మానముద్రాంభజన్తే, వ్యక్తం నూనం

॥

దృష్టాస్తమాహ (నఖత్విత) పురందరపురోహితమతేచార్వాక

శరీరప్రళయో ముక్తిర్భోగస్తరతిరుత్తమా ।

దేవతాస్తత్ప్రదాయన్యస్త్రియస్తారుణ్యభూషణాః ॥౨౯॥

వీవల్పదేవి, పరమార్థదర్శిన్యాస్తవ ప్రత్యక్షత పవైతే పరిప్రశ్నాః ప్ర
త్యుక్తాః, అపిచాస్నాకం వివేకరూపవైరివిజయే ఏతాసామేవ ప్రత్యక్ష
దేవతానాం ప్రసాదః ప్రధానకారణం,

(దుర్మతిః) హూదు ణామ పసాదో ఇద్ధిలణం సశ్శావజ్జాణం సచే
అణాణం దేవతాణం, తేజకహం వివేకం వివేడం తిరిజ్జిజ్ఞ(ఛాయా) భవతు
నామప్రసాదః స్త్రీణాం గల్లాపయోగ్యాచాం సచేతనానాం దేవతా
నాం, తేన కథం వివేకో వివేతుం తీయతే.

(మహామోహాః) ఇత్థంనామ,

అపి తపసి రతానామస్య ధీతాగమానాం

అపి యమనియమాద్యైరన్వహంశితానాం ।

శిధిలయతి సమాధిం శిల్పిహస్తానపేక్షం

వరతనుమయచిత్రం వాసనాభిత్తిలగ్నం॥

॥౨౦॥

(శరీరైః) శరీరనాశోముక్తిః, భోగస్తూత మోరతిసమ్భోగః, తత్ప్రదా
యిన్యోభోగప్రదాయిన్యోదేవతాతారుణ్యభూషణాస్త్రీయవ ॥౨౯॥

ఏవముక్తైఃప్రకారేణతపపరిప్రశ్నాఃసర్వప్రత్యక్షతఃప్రత్యక్షపదా
క్తాఇవప్రత్యుక్తాః, స్వస్యవివేకవిజయేప్రధానసాధనందశయతి (అపి
చైతః) తీర్థతేశక్యతఇత్యధాః, ఇత్థంనామఏవమేవ (అపిచైతః) శిక్షితానా
మపిపురుషాణాంవాసనై వభిత్తికతస్యాంలగ్నంశిల్పిహస్తంనాపేక్షతఇతిశి
ల్పిహస్తానపేక్షం, శిల్పిహస్తానాలిఖితంవరతనుమయవః కితద్రూపంచిత్ర
మాలెన్యంసమాధింబ్రహ్మధ్యానంశిధిలయతి ॥౨౦॥

పరన్తిచోనిషదాక్, పరిహృతవిషయానురాగతయా పరమపురుష ము
పసన్నస్యాపి జక్షణాదికమక్షీణవిహృతి ఇలినీ భిరుపభోగభ్యేతి మహది
దం సారస్యం, నఖలు వృశ్చికభయాత్పలాయమానై రాశీవిషముఖై నివ
తితవ్యం.

అపిచ, తమిస్రాశీతాంశుస్తబకవియదావర్తఘటితైః

ప్రక్ష్మానాంరమ్భమణిముకురతూణీరనశివైః ||

స్మరన్తకేక్షైర్నందధతి యువతీనామభిముఖం

స్మరన్తస్థవారప్రచలితపతాకాప్రతిఘవామ్ ||

||౫౧||

వేదాంతానామథప్రతిపాదనంపరిహసతి (పరన్తిచెత్యాది) త్వక్తు
శబ్దాదివిషయానురాగాణాంపుంసాంపరమపురుష ప్రిప్త్యనన్తరంజక్ష
ణాదికంయువతిభిరుపభోగభ్యేతిపరన్తి ఇదంమహత్సారస్యంసామజ్ఞస్యం
వ్యాఘాతాదితిభావః, అత్రజక్షకీడనమమాణస్తీభిర్వాయానై ద్వై
త్వాదికమనుసంధేయం, తదేవదశశయతి (నఖివ్యతి) శబ్దాదివిషయానురా
గభియాముక్తస్యపునశ్చబద్ధ్యనుభవపాప్రికివృశ్చికభయాల్పలాయ
మానానామూశీవిషముఖనిపాతమనుసరతీతిభావః. పునరపివివేకపరాభా
వేహేతుమాహ (అపిచెత్యాది) యువతింస్మరన్తకేవాసమాధౌఛైర్యండ
భతీత్యన్వయః, అత్రతమిస్రాదిశబ్దైకకేవపాశముఖస్తనాదయశిరమ్భా
దిభిశ్చఊరుకపోలజంఘాపాదతలానిలత్వవై, ఏతైనిర్మితానాం(అభిము
ఖైత్వాది)అభిముఖంయథాతథాసమరనైన్యప్రచలితాయాపతాకాతత్ప్ర
తిఘవాంతత్సదృశీనామిత్యర్థః, యువతీనాంస్మరన్తఇతికర్మణిషష్ఠీ,
కేక్షైర్నందధతి, యువతీనాంస్మరణమేవంచై కిముతదశనాదికమితి
భావః,

||౫౧||

అథవేదాన్త నాంముక్తిప్రతిపాదనప్రకారంపరిహసతి(అహహేత్యా

అహహ, అనాదిశుద్ధతయా సమ్మతానాం వైకుంఠ వైమానికానాం వైస
తేయానామాజానసిద్ధాకృతికతి విలాసిన్యశ్శూన్యై, శూన్యతేకిల
పకలసంసారవర్తకస్స ద్వేష్యో లక్ష్మీ భూమి నీశానాయకః, తదిహ
కామపురుషార్థప్రతిక్షేపకైః కాపేయవృత్తిభిః ప్రతిభటనగరదిభిః
క్షిప్తేన పాపకేన స్వనగరమపి దన్దహ్యతే, యశ్చాసౌ మోక్షప్రదఇతి
ముముక్షుభిరుద్భవ్యతే. సచ,

సత్వప్రవర్తకస్సన్ సహపియాభిః పురాణపురుషోపి ।

బహుముఖభుజ్జనస్త్విహరతివివిధానురాజధానీషు ॥౫౨॥

తతశ్చార్వాకపక్షప్రతిక్షేపో దివ్యదమృతసమర్థనశ్చేతి శతప్రదానప్రతి
క్షేపిణో మహాపాజ్ఞస్య వింశతిప్రదానవచనవదపహస్యం.

ది) అహ హేతిపరిహాసే, అనాదిశుద్ధతయానిత్యముక్త త్వేనసమ్మతానాం
వైకుంఠలోకవిమానచారిణాం, స్వతస్సిద్ధావిలాసిన్యోరుద్రాసుకీర్త్యద
యకి, తత్త్రివస్తు, మోక్షప్రదస్య సద్వేష్యస్యాక్షిభూమినీశాదయః, హే
శ్చ తేక్షీశ్చ పత్నీ, ఇత్యాదిశులేకి; కామపురుషార్థనిరాసకైస్తైము
క్తాస్త్రాదిభిః ప్రతిపాదనం కామపురుషార్థప్రతిక్షేపనిరుణ్ధి. (తది
హేత్యాదినా) కాపేయవృత్తి ర్యేషాంతైకి-ముక్తాస్త్రాదివర్జనమేవ కా
పేయవృత్తి రితిభావః, (ప్రతిభవేతి) శత్రుభవనదహ నెచ్చయానిక్షిప్తేనా
గ్నినాస్వభవనమపిభృశందహ్యతే (యశ్చాసౌ విత్వాది) (సత్వేతి) సత్వ
ప్రవర్తకస్సన్నపి, సత్వస్వైకప్రవర్తక, ఇత్యుక్తైః, పురాణపురుషోపి
వృద్ధోపివివిధానురాజధానీషు వైకుంఠా మోదాదిమనగ రేషు బహుముఖభు
జంగళం గీనక బహుముఖో యోగుజ్జగః శేషకితత ౧ శయితస్స క్షియాభికి
లక్ష్మోదిభిస్సహవిహరతి, ఇతిచపఠతీతి శేషః, (అత ఇదమపహస్యమిత్వా
హ) (తత ఇత్యాది) సమర్థనంచేదమితి శేషః, అపహస్యం, అత్ర దృష్టా
న్తమాహ (శతప్రదానైతి) శతప్రదానమనగ్నీకర్మతోజనస్య, మహాపాజ్ఞ
స్యేతి విపరీతలక్షణం, వింశతిదాస్యామీతి వచనవత్, ఏతావతాభుతమథ

కేచ్చి, మూఢగ్రాహ్యనిష్కృత్యధర్మపరిభ్రాన్
నిర్మాతృశాన్తినిష్కృత్యమాదప్రయుక్తః ।
భోగప్రాప్త్యైకత్వలేఘారిభూమ్నం
బ్రహ్మాదీనాంబ్రహ్మచర్యప్రయాగతిః॥

॥౫౩

కర్ణందత్వా (కింబ్రవీతికశ్చిత్)

దామృత్యంసహజంసమస్తజగతాంపితోస్తదిచ్ఛాపశాత్
కామిన్యాదివిభాగక్ష్మిరపితైరజ్ఞానసిద్ధ్యైస్సదాం ।
ఇత్థంశేషమశేషమద్యతుభవత్సారస్యసంపర్ధకం
వైరస్యంవిదధాతిహస్తవిదుషాంవైరోచనందర్శనం ॥౫౪

మాహ-వైరాగ్యశాస్త్రప్రవర్తకాబ్రహ్మాదయోపిభోగార్థమేవబ్రహ్మ
చర్యమనుతిష్ఠంత్యాహ (మూఢగ్రాహ్యనిష్కృత్యాది) మూఢగ్రాహ్యైక
చక్షుజైరనుపాదేయత్వాత్, మోక్షధర్మప్రతిపాదకప్రబద్ధాన్, నిర్మాతృ
జ్ఞాం, తృప్త్యంత్యంతబ్ధిః, కర్మణిష్కన్యాదశకనాత్, భూరిభూమ్నా
మహాప్రభావానాం, అయమత్యుపాలంబ్యబ్రహ్మాదీనాన్నిష్కృత్యాదీ
యుక్తస్సావధానతకిక్రియమాణిబ్రహ్మచర్యప్రయాగశ్చభోగప్రాప్త్యై
మోక్షేస్త్వాదిభోగప్రాప్త్యైసమధోఽభవతి ॥౫౫

అకాశేకిమపిదైష్టికవచనంసమ్భవ్యకణందత్వా, కింబ్రవీతికశ్చిత్
కిమిత్యుక్తంవివృణోతి (దాంపత్యమితి) ఇదంవేదాన్తినాంవచనం, స
స్తజగతాంపితోఽలక్ష్మీనారాయణయోగిదమృతిత్వంసహజం, సతుక
శృతం, తచ్చదామృత్యంతయోరిచ్ఛాజనితం, స్త్రీపురుషాదివికల్పసమషి
సాంతయోగైకైకర్మసిద్ధ్యై, నకామతః, తదిచ్ఛాపశాదిత్యైతదత్యా
నువజ్యతే, శేషమశేషమవశిష్టంకృత్యంస్వరూపవిభూత్యాదికం, ఇత్థ
కైకర్మసిద్ధ్యైకమేవ, అద్యతువచననిణీకృతసతి, భవతాంసారస్య

(సకోభం) కకోత్రభోః, ఉత్సార్య తావసా దృష్టిగోవరా దైష్టిక
దివాభీతభిత్వజ్ఞానాటయతి.

(దుర్మతికి) అయ్యఉత్త, మమకిర జిహిశాట కామిణీట దాసీట, తా
హింఎవ్వ తుహ వివేలివిలిల్లి సంపన్నబహుమాణమ్మి. (విచిన్త్య)
పచ్చక్కిసిద్ధపరమాణందబావభిసంభోఅప్పహాణం తుహ సిద్ధంతం మలం
తోం కింతిరిరప్పహాణేను లేను లేను మచను పడరాఅరాజనాహేంతి.

(ఛాయా) ఆర్యపుత్ర, మమ కిల నిఖిలాః కామిన్యో దాన్యకి, తాభిరేవ
తవ వివేకవిజయభితి సంపన్నబహుమానాస్మి, ప్రత్యక్షసిద్ధపరమానంద
యువతిసంభోగప్రధానం తవ సిద్ధాంతం ముచ్చిన్త్య కిమితి స్థిరప్రధా
నేషు తేషు తేషు మతేషు ప్రచురాదరా జనాభవన్తి.

(మహామోహః) ప్రియే, అవిచారితప్రవృత్తీయమాస్తి కవేతాలానామ
స్థపరంపరాన్యాయకి,

అమరశురుప్రణీతమనపాయమపోహ్యమతం

వివిధకుతర్కజాలకలహయితకౌతుకినః ।

కపిలహిరణ్యగర్భకణభోజనబుద్ధజన

ప్రభృతినమర్థితేషు సమయేషు భజన్తిరతిః॥

॥౩౫॥

పథాకంసరసత్వబుద్ధిజనకంవైరోచనందశానం విరోచనప్రవర్తితంచా
ర్వాకమతంవిదుషాంధీమతాంవైరస్యంవిరసత్వమేవజనయతి. ॥౩౬॥

హస్తకకోత్రభోఃఅత్రకోవావసతిమదీయభిశ్యధాః, ఉత్సార్య
తాం-నిరస్యతాం, దైష్టికోదివాభీతభివ, అనాదరంనాటయతి, అవిచారితం
యథాతథాప్రవృత్తికి, అస్తికావైదికావైతాశాభివ, అన్ధపరమ్పరాన్యా
యస్తుఅన్ధోన్ధముపసంపాతితమన్ధోన్యభిశ్యేవం పరమ్పరయాగచ్ఛన్తీశ్వ
భ్యేపతన్తితి, ఏతదుపసాదయతి (అమరేతి) బృహస్పతిప్రణీతంకుత్యాపి

అపిచ, చరమితరదప్యశేషం చంద్రకనయతస్వభావరమణీయం।

కింవా నిరూపణీయం కణ్ఠకత్తైశ్చైదికారణంకవిభిః ||౫౬||

ఇత్థం నామ దుస్త్యజస్వభావవాదకి, కార్యకారణభావశ్చకాకతాః
యన్యాయమనుసరతి.

ఏవమపి॥ అతత్త దితివా నతత్త దితివా వృధోద్భృతృధా

కనతగ్రథకకత్తసక్రమవికల్పితప్రకమా।

జగద్విపరివర్తినీ జనపదేషు జోఘష్యతే

కుతరగ్రతశరగ్రరానికరకరగ్రా పద్ధతిః॥

||౫౭||

ఇత్థముపప్లుతేపిజగతి,

అపాయరహితం, అపాయోవిరోధః, అన్యత్రప్రత్యక్షవిరోధాత్,
దంతుతంవిహాయవివిధకుతకజాలైః కలహచరణకాతుకినస్సన్తకపాః
రాః, కాపిలసమయసాంఖ్యం, హిరణ్యగర్భాసమయోయోగశాస్త్రం,
అభోజనసమయోవైశేషికశాస్త్రం, బుద్ధసమయోబౌద్ధమతం, జినసమయ
ఆహూతమతం, ప్రభృతిశబ్దైనభాట్టప్రభాకరవేదాన్తినాంమతంవివక్షిత,
తత్రరతింభజన్తై, యుక్తిశూన్యతాన్మతాన్తరాణాంఅన్ధపరమ్పరానా
యంపునరవ్యపపాదయతి(అపిచేతి) చరం-జంగమం, ఇతరత్స్థావరవి
దం, చంద్రకనయతకిమయూహపింఛంచంద్రకంచంద్రకాకాంబిద్వపత్స్వభ
వతఏవనానావిధం, నకర్మాదికారణంతత్ర, కిమివ, కంటకత్తైశ్చైదికకణ్ఠ
మతీశ్చతాఆదిశబ్దాన్తైన్రిణీవక్రతాది, తత్రకవిభిఃకింవాకారణనిరూప
తే, నకిమపి, స్వభావంవినాకారణాన్తరాభావాత్. ||౫౮||

తత్రతతాప్రిఇత్థముక్తప్రక్రియయాస్వభావవాదోనియతత్వాత్
స్త్యజః, తత్రకార్యకారణభావస్తుకాకతాఃయన్యాయంయాదృచ్ఛికత
ఫలపతనవేశాయాంకాకస్తత్రారూఢః, కాకాగమంతత్రకారణత్వే

చిరసేవనతోషితేనధాత్రా

నిపుణస్థానవిదా ని వేదితార్థక |

అసురోపనివద్రహస్యమగ్ర్యం

ప్రభంజనమాస విరోచనకి ప్రజానాం॥

॥౫౮॥

అయ్యన్తి జడాకితద్వత్ మృత్విజ్ఞానస్స ధానెఘటాద్యుత్పత్తిః, నతుకార్యకారణభావాత్, ఏవంయుక్తిశూన్యాపివైదికవేతాశానాంపద్ధతిర్దుఃవాన్ దివికత్థానోత్తంభితాజగతిజోఘుష్యత ఇత్యాహ (ఏవమపీతి) మిథోద్యతాభామభిసీయదశయతి (అతదితి) తదితివాదినోక్తై, అతదితిప్రతివాదినః క్తిః, అధవానతదితివాదినోక్తై తదితిప్రతివాదీవదతీశ్యథః, ఇథంవృథోద్యుత్యాకథయాజన్వేనకనన్తః దీప్యమానాః కథకానాంకథనకమేణవికల్పితప్రక్రిమాభిన్నప్రస్థానాజగత్కర్మ, విపరివర్తనీ అధరోత్తరీకుర్వతీకుతకశతాన్యైవశకకరానికరాః, తైనిష్ఠరాపద్ధతిమతాన్తరాణాం, జనపదేఘజోఘుష్యతై.

॥౫౯॥

ఇథముపప్లుతేస్త్రిజగతి, అస్మన్మతమేవచిరసేవనతోషితపరమాస్తపరమగురూపదిష్టప్రబంధరహస్యోపనిషత్ప్రసిద్ధమిత్యాహ (చిరసేవనైతి) సేవనంశుశూహ, నిపుణస్థానవిదాప్రతిష్ఠితార్థవిదా, యద్వాఇదమేవరహస్యోపదేశస్సనిపుణంపాత్రమితివిదా, ఉపదిష్టసర్వరహస్యాధానిషోచనవీతస్మతప్రధమప్రవర్తకః, ప్రజానామగ్ర్యంసర్వకాన్తైభ్యః, అసురోపనిషత్ అసురాణాంఘోషాడపనిషదిత్యుక్తా, రహస్యమధఃప్రధయామాస-

॥౬౦॥

అథకాముక్తిరిత్యస్సప్రశ్నస్యకీరప్రశయోముక్తిరితిప్రతున్యత్తరందత్తం, తదాక్షిప్యాన్యామయాముక్తిఃప్రతిపాదితేత్యాహ (అతచైతి) ఆ

అపిహ, కరణవిలయరూపా ముక్తిరిత్యుక్తమాదైక్యేతి

ఐతథమితి మయాన్యద్వార్తికే విన్యవేశి ।

స్తనయుగళబృహత్త్వస్థాపనీయస్వరూమా

బహుగుణవిభవేన బ్రహ్మణా భోగసామ్యం॥

(దుర్మతికి) అయ్యడత్త, ఎవ్వం తుహేపిం రక్షిజ్జంతం జీఅలో,

డతి ణిక్ఖారణవిద్దేసా పరసిద్ధంతపరివాడీ పక్ఖపడెటి, (ఛాయా)

భుత్ర, ఏవం యుష్మాభీరత్త్యహూణం జీవలోకం పీడయన్తి నిషా

ఐద్యేషాః పరసిద్ధాస్తపరిపాటీపతితాః,

(మహామోహాః) భవకు కిన్నభిన్నం, న ఖలు పాటచ్చరాః ప్రకృ

చ్చన్తి, ననాప్రపత్తమతయస్తైరుపహన్యస్తే.

పరస్తస్త్రయ్యన్తాస్పరిహసనకాకుం విదధతాం

భజస్తస్తాటస్థ్యం పరిభవితుమిచ్ఛన్తు మహతః ।

దైర్ఘ్యరచ్చిర్వాకైకిలూర్వగురుభిః, తద్వితథంవ్యర్థమిత్యాక్షిప్య
వార్తికేగ్రీధైన్యదేవముక్తిరితిన్యవేశి- స్థాపితం, తస్మిమిన్యత్రాహ
నెతి)స్తనయుగళరూపయత్ బృహత్త్వం తేనస్థాపనీయోయస్వరూ
మాహత్త్వయస్య, బహుగుణాసాన్దర్యవిభ్రమాదయకతపవవిభ
విభూతిర్యస్యతేన, యోషిచ్ఛంహణాభోగసామ్యంభోగతస్సాన్
ముక్తిరితిన్యవేశి.

॥

కింనభిన్నంకావాహనిః, ప్రకృతింస్వభావం, అప్రపత్తమతయః
పథానాః, తైఃపాటచ్చరైః, కింనభిన్నమిత్యేతదుపపాదయతి (స
ఇతి) పరిహసనప్రకారాకకుర్వన్తునామ, తాటస్థ్యంభజన్తకిమహత
నాకపరిభవితుమిచ్ఛన్తునామ, శాన్తానామయమేవోదన్తఇతియల్కిం

ఉదస్త శ్వాస్తా నా మయమితి చ జల్పన్త్య భిమతం.

కిమన్తద్దుర్దాన్తైః కృపణకథకైరభిరిహనః॥

॥౬౦॥

(విచిన్త్య) ఏయే, అద్య తావదస్మత్ప్రీత్యాన్తపునఃకప్రీత్యాపనపటియాం
సః పురుషా గవేషణీయాః, కఃకోత్య భాః.

(ఉమ్భదయతి) (త్వరితముపసృత్య) అమీ వయమాగతా ఇత్యుపసీదన్త్య

(మహామోహాః) స్వాగతం స్వకులహితైషిభ్యో భవద్భ్యక్తిః

(ఉమ్భదర్పా) (సప్రశ్నయం) మహారాజ, త్వత్ప్రసాదాత్సర్వత్రాప్రీతి
హతగతయస్సమాగతాస్సక్తిః, కిం కర్తవ్యమనేన క్షిరజనేన,

(మహామోహాః) కామాదీనామిదా నీం కా వార్తా,

(ఉమ్భః) (స్వగతం) కిం రాజ్ఞే విజ్ఞాపయామి, (ప్రకాశం) దేవదుర్జ్ఞ
తవల్లభ, “సత్యం రాజసుశోభతి ఇతి”, ఏయేతరమపిదృష్టం ఒవీమి,

వేద్మి కామస్య లోభస్య చాహమధునాతనీమవస్థాం, తయోశ్చ,

అనన్త విషయస్పృహజలధిసంప్లుతే మానసే

వసన్తసమయే స్థితే మలయమారుతే జీవతి ।

సకృద్విహితసాప్తికప్రతినివృత్తిచైలక్ష్యతః

ప్రసుప్త ఇవ హన్త న స్మృతతి పల్నా బాణశ్యరాన్॥

॥౬౧॥

స్వాభిమతం జల్పన్త్య, అన్తర్దుర్దాన్తైః మనసిగర్వితైరభిరిహనః
నః కిం ప్రయోజనం.

॥౬౦॥

సిద్ధాన్త స్య పునరపిదృశం ప్రీతిస్తాపనపటితరాకి, అనేన కింకరజనేన-
అస్మాభిరిత్యర్థః. కిం రాజ్ఞే సత్యమసత్యం వేత్యర్థః, “సత్యం రాజసుశోభతి”,
ఇతి మహారాజ తే సజ్జయివ చ న ప్రత్యక్షతో దృష్టం, తయోశ్చ మధ్య ఇతి శేవః
పురుషస్య మానసే అనన్త విషయస్పృహజలధితత్రమగ్న సత్యవీతి శేవః,
వసన్తే స్థితే, వస్తమారుతే జీవత్యపి, పల్నా బాణశ్యరాన్ సకృద్విహితం సాప్తికం
తస్మాద్వాప్తినివృత్తిః భగవత్సన్యస్య నివర్తనంతజ్జితచైలక్ష్యతకలజ్జ
యాప్రసుప్త ఇవ శరాన్ సస్మృతతి శస్త్రసన్యసనం కుర్వన్తి వేతి భావః ॥౬౧॥

అన్యస్మిన్మపి కై ముత్యసిద్ధమా వేదయామి.

పురుషస్య వివేకవిప్రలంభాత్

స్వశరీరేపి విరజ్యమానబుద్ధేకి ।

కృపణప్రతినన్దనీయవృత్తికి

కిమివాలంబనమాశ్రయేత లోభిణి॥

॥౬౨

(దర్పకి) దేవ దుర్గుతిపణ్ణిత, అహం పునకి క్రోధస్య సాంప్రతికీమవస్థా మదాక్షమి, యథాతథ్యేన పణ్ణితమితి, నీతిమనుసరణ యథాన భూతమేవా వేదయామి, యథాసా,

ద్విసప్తదలపత్రలద్రుహిణసృష్టిభజ్జక్రియా

పురస్కృతయుగక్షయభుక్కుటితాన్దవాడంబరకి ।

విరక్తివిషవల్లరీవ్యతికరేణ రోషస్వయం

సుఖస్తభవ వర్తతే సుఖటకేలిసావస్థికకి

॥౬౩

అన్యస్మిన్మలోభవిషయేపి కై ముత్యస్యాపి సిద్ధం వృత్తాంతం, వివేకస్య ప్రలంభికుహనాతస్మాత్ స్వశరీరేపి కిమితి తక్షణత్రాదావిరజ్యమానః బుద్ధేనిస్పృహబుద్ధేపురుషస్య కిమివాలంబనంకింవస్తు హ్యలంబనతే వినల భాశ్రయేత, నకిమప్యస్తీత్యభాసన, లోభస్యస్వభావమాహ, కృపణః నైకిశ్లాఘ్యమానవృత్తికి, యద్వాక్యపటేషువిషయేనతువిరక్తేషు, తైస్సవ్యమాణావృత్తిర్యస్యనః.

॥౬౪

యథాతథ్యేనపణ్ణితమనుసరే, దితి నీతి, యథానుభూతంసత భూతం, యథాసావర్తతే, తథావేదయామి (ద్విసప్తతి). ద్విసప్తదళ దైనవతుడశలోకావివిక్షితాకి, తైస్సశ్చాతపత్రాయాద్రుహిణసృష్టే బ్రహ్మకర్మరూపాయాకిసంహారక్రియాయాంపురస్కృతయుగక్షయే కుటితాన్దవస్యాదమ్బరోయేననః, విరక్తిరేవవిషవల్లరీవ్యతికరేణ

(మహామోహాది) (సవిషాదం విహస్య) అహో వివేకస్య కులఘాతినో
 దుర్మన్త్రితమేతత్, యథాసా సర్వతః నిరవకాశస్సాస్యత్ తథాస్మా
 భిరవహితైర్విశ్వమిదమధర్మైః వ్యాపనీయం, స్వకులసంరక్షణప్రవృత్తా
 నామస్మాకన్తస్త్వ యమధర్మ ఏవ ధర్మకి, పరన్తిచైతిహాసికాకి, సవీ
 ధర్మస్సోగర్మస్తన్తం ప్రతి నరం భవేత్, ఇతి. ఏవము పశ్చ తావస్థానో
 వివేకస్త్వయిచ్ఛానతిప్రబలస్సుఖేన సాధనీయకి, అధవా కోయం ఏవే
 కః, నఖిలు శాకుటస్య లవనే శఙ్ఖలాయాకి కియానివ భారకి, నచేషి
 కాతూలమిన్దనయితం వహ్నినా సంరభ్యతే. (విమృశ్య) ప్రియే కులధ
 ర్మపాలిని, త్వదభిమతవృత్తైరుత్తమగుణస్యమే పశ్య యావజ్జీవం ప్రార
 బ్ధకర్మాపరిత్యాగం,

రేణసమృక్షణ, పురుషేవిరక్తిప్రవేశాదితిభావః. సుషుప్తజవమృతజవ
 తిభావకి, సుభటానాంకెలిర్విరాయితంతస్యస్వస్తివాచకఃపథకైత్య
 ధకః, కోగైసతిసుభటానాంశౌర్యవిలాసోపథకైతే. ||౨౩||

విషాదాతిశయాద్ధానకి, దుర్మన్త్రితం దుర్విచారఫలం, ఇతఃపరంకర్త
 వ్యమాహ (యథాసావితి) అసౌవివేకః, అధర్మైఃవ్యాప్తంకర్తవ్యం, ఆ
 ధర్మప్రవర్తనమనుచితమిత్యాశంక్యకార్యవిశేషప్రవృత్తానామస్మాకమ
 ధర్మఏవధర్మఇత్యాహ (స్వకులైతి) అత్రసమ్మతందశయతి-(పరన్తిచేతి)
 ఇతిహాసప్రవర్తకాకి, ఇతిహాసికంవచనమాహ (సవీవేతి) తన్తన్నరంప్ర
 తివేకఏవధర్మశ్చభవతిఅధర్మశ్చభవతి, మాజ్ఞేధారణాదిబ్రహ్మచారిధ
 యైస్తేగృహస్థస్యాధర్మాభవన్తి, గన్ధమాల్యాదిధారణరూపాగృహస్థధ
 ర్మైస్తేస్యేషామధర్మైఃఇత్యాహి. ఏవముపద్యుతస్థితి స్సాధనీయకిజెతవో
 వివేకోనామకోయంకియా-అతితుచ్ఛఇత్యర్థకి, దృష్టాన్తోపన్యాసేనవ
 దేవతుచ్ఛత్వముపపాదయతి (నఖిన్వతి) శాకుటస్య-శాకవిశేషస్యశంక

కామస్తామ్యతు కోపలోభసహితః కాలే సమభ్యేతువా
 రక్షస్సంయతి రాఘవస్థితిమహం వ్యజ్ఞా వివేకాహవే ।
 కాలస్త్వైష రథోభవత్వహ కలిస్త్యం సారధిద్దున్మతే
 డమ్యస్సంప్రతిజైతదున్దుభిరసౌ దర్పస్తథా కక్షటకి ॥
 (డమ్యకి) మహారాజ, స్వామిత్వసిద్ధేస్తవ కిమాయత్తమస్మాను.
 కస్తుభ్యం రణరజ్జథేలనకలామాతిష్ఠతే తిష్ఠతే
 కశ్చ పేష్యతి కామతన్త్రనియతస్వైరాయవైరాయితం ।
 యేన ఊదయితుం తుమాం స్రభవతి తేన్మం కులత్మోభ్య
 పాతుం సప్త సరస్వతోపి భవతా సాకూతమాలోకితక ।

లాయాః-లివిశ్రస్య, కిమౌభారః, దృష్టాన్తాన్తరమాహ (నచేతి) ॥
 తూలం-తూలాకారఃకణ్ఠకః, తదిన్ధనయితుందగ్ధంసంరభ్యతేసంరః
 యతే, కులధర్మోన్మదభిమతధర్మః, యావజ్జీవంజీవనావధి, గృహీతః
 త్వమితియావత్, ఇదముపపాదయతి (కావత్తి) కోపలోభాదిభి
 కామకితామ్యతునశ్యతువా, కాలేనమర కాలేమాంసమభ్యేతువా,
 నసహక్రియమాణోహవెలహం రాక్షసయుద్ధరామస్యయాస్థిన్
 జ్ఞయిశా, తత్రవీషకలిగికాలారథోభవతు, భోదుర్మతేత్వంసార
 వ, జయశీలభేరిభవతుడమ్యకి, అసౌదపక్షస్తథాకంకటకికవచా
 హమేవసర్వశతుసంహారంకరోమితిభావః

స్వాధీనసిద్ధేస్తవలస్తాసుకిమధీనంతపెక్షణీయం ఏతదేవాహ (కస్తుభ్య
 రణవిరజ్జస్తత్రథేలనంసర్తనంతదేవకలాశిల్పంతమాతిష్ఠతేలజ్గీ
 తుభ్యంకస్తిష్ఠతేఆత్మానంప్రకాశయతి, కోవాకామపురుషాధి
 తస్వైరసంచారాయవైరాయితంప్రేష్యతి, యేనభవతాసాకూత
 ససూమాలోకితకకోశిశతమాంధూమింతోభయితుంప్రభవతి,

తథాపి వయం త్వదాదిష్టాస్తద్ధనవృత్తయో యథాసామధ్యకం యతి
ప్యామహే, కషయోపి కాకుఢస్థోపకుర్వన్తి, వల్లవాశ్చ వాసుదేవస్య
సాహ్యే సన్నహ్యన్తి,

(మహామోహాకి) అభిమతమేవ యుష్కకమహమాదితామి.

డచ్చ త్వమధ్యనియతో నిజధర్మగుప్త్యై
పుణ్యాపగాపరిసరాన్వనరాశ్రయేధాః ।

గాథోపలక్షితవిరక్తిమదేషు గర్వకి

తస్మిత్ వాస మనఃశుభ తపోధ(వ)నేషు ||౬౬||

(డచ్చదర్ప) స్వీకృతోయం స్వామినమాదేశ్యతి సభార్యోనిష్ఠానౌ.

(మహామోహాః) (స్వగతం) కిన్నామారాతివిహతావాద్యంసాధనం.

నను ప్రత్యవమృష్టం.

ప్రజ్వలతి జారరాగ్నోక్షిపన్ యథావచ్చతుర్విధం హవ్యం ।

ప్రాణాగ్నిహూత్రమేకం పరిపాలయితాస్మి దుర్మతిసహాయకి ||౬౭||

రామేదృష్టమిదం, కులత్సౌభ్యశక్తిఃప్రప్తంప్రభవతి, రావణేదృష్టమిదం
సరస్వతస్సముద్రానస్తపాతుంప్రభవతి, అగస్త్యాదౌదృష్టమిదం, త
దృశాయతేకస్తిష్ఠత ఇతిసమ్బద్ధికి. ||౬౮||

ఆదేశందశయతి (డచ్ఛేతి) భోడచ్చత్వంనిజధర్మగుప్త్యైడచ్చధర్మ
తాయజ్ఞాదీనాంగుప్త్యనియతస్సకపుణ్యాపగాగక్లాయమునాదయ
తత్సమీపప్రదేశాకపునరప్యాశ్రయేధాకి, గాథోపలక్షితవిరక్తిప్రయ
క్తోమదోయేషుతేషు, అనఘత్వేనోక్తేషుతపోధనేషు అయంగర్వోవాగ
తస్మిత్,

||౬౯||

అరాతిధ్వంసప్రథమంసాధనం, ప్రత్యవమృష్టంవిచారితంఖిలా, పు
ర్వమేవేత్యధాకి, విచారితమథమాహ (ప్రజ్వలతితి) ప్రజ్వలతేజా

తతశ్చ జాత్యాశ్రయనిమిత్తదుష్టేరిష్టైరేవ ద్రవ్యైర్మహాహరవివ
దృష్టచేష్టేపురుషే కథమివ వివేకస్య విజయాశంసా, (ప్రకాశం)

అలం మేరుస్తోమైరలమపిచ కైలాసనియతైః

అలం దీప్తిమైరహ్లాదశభిరఖిలైర్వాపి భువనైః |

అఖణ్డైర్భృహ్మణ్డైరపి నఖిలు తృప్తిర్భవతి మే

విరుద్ధానధ్వంసంత్యభినివిశతే సంప్రతి మ నః ||౬||

(దుర్మతిః) అమచ్చా నవ్య పుణో అరాగవిష్టుంసణే పేసణేణ అ
గ్రహణిజ్ఞా (ఛాయా) అమాత్యా ఏవ పునరరాతివిధ్వంసనేప్రేషణే
సుగ్రహణీయాః.

(మహామోహః) ప్రియే, కృత్యాకృత్యవేదినీఖిల్యసి, అహమపితథా
స్త్రయామి, తదాహూయతామన్తః పురే కశ్చిదన్తరజ్ఞపరిజనః,

(దుర్మతిః) హళా దువ్వాసణే, ఇదో హూహి, (ఛాయా) సఖి
ర్వాసనే, ఇతో భవ,

రాగ్నాచతుర్విధంలేహ్యదిభేదేనహవ్యంయథావత్ యథావిధిక్షిపత్
హ్యేదుర్మతినహయోహంపాశ్రాగ్నిహూత్రంపరిపాలయితాస్మీతి
త్యవమృష్టమ్ ||౭||

ఇష్టైరేవద్రవ్యైఃకళణ్డగృణ్డనభత్యభోజ్యైఃభిస్సాద్వాహారేన
దువిహారేనాద్వివిహారకయధేష్టప్రవర్తనంనతుశాస్త్రితః.అతఏవయ
ష్టనిషయభోగరూపచెష్టేనతి, అస్సృజయకాంతా, శత్రుధ్వంసం
నామమకుత్రాప్యపెక్షానాస్తీత్యాహ(అలమితి) మేరుస్తోమైఃస్వర
మైః, కైలాసనియతైఃలక్ష్మీరజతమయైః, తృప్తిఃప్రీతిఃవిరుద్ధానోవిరో
వివేకతస్యధ్వంసవివమమననిసమృత్యభినివిశతే, అభినివిశత్యైత్యాధా
కర్మత్వం, ||౮||

(మర్వాసనా) ఏకాహం ఉపస్థితిస్మి, ఆగ్రహేడు మహారాట్ర రాజ్యజీవ
(భాయా) ఏమాహమంపస్థితాస్మి, అజ్ఞాపయతు మహారాజో రాజ్యజీవ,
(మహామోహాః) ధన్వే, బూర్హిమో మర్వాసనాచగణితగణితవిద్యాసంపాదనా
ధికారిణి, అదిశతి భవతో మహారాజాధిరాజపరమేశ్వరో య్యత్య
సహ మహామోహాః, కామక్రోధలోభచందమాత్సగ్ర్యకష్టస్తంభోస్యస్స
ప్రభ్యస్సచివేభ్యస్సప్తముక్తిత్వేతతయా ప్రసిద్ధరాజధాన్యస్ససాగరాశ్చ
సప్త మహాద్వీపా దత్తా మహామోహేనేతలిఖ్యతాం, అపచ.

స్వకీయాఖ్యామాత్రచ్ఛరణపరిపూర్ణధ్వజం(హ)భ రాజ
బహిష్కృత్యేదానీం విజహగధికారానీక్రతుఃకుజి ।

హతైతసఖ్యాహ్వనే, ఇతోభవతిగచ్ఛేత్యర్థః, అగణితాలగరిమితా
గణితవిద్యాయేమాం, కరణాధికారిణిలభనాధికారిణి, అదిశతిఅజ్ఞాప
యతి, భవతోయుష్మాక్, సచివేభ్యో, చన్ద్రిభ్యో, మహాగర్వోస్తంభోజడి
భావకి, రాజధాన్యఅయోధ్యాపథురాదయో, శ్రితామితి, పునరపి
తేభనీయవిశేషమాహ(అపచేతి) స్వకీయాఖ్యాగిద్వాదినామానితస్మాత్
స్వచ్ఛరణంసప్తకం, ఉచ్ఛరణమితియావత్; తేనపరిపూర్ణధ్వజంహ
రాజవిపులీభవద్యయాపహర్తృగా, స్వరామోచ్ఛరణమాత్రేభక్తజ
నవిపులభయాపహర్తృగా, పథాచ్యధీయతేయతగిద్వాదిగయామహేత
తోనోఅభయంకృణ్ణి, వియద్వా, స్వకీయాఖ్యామహామోహేద్యాఖ్యాన
స్మాత్సాచ్చాతేనవిపులీభవద్యయభారావళిసంస్కర్తక, విజహగధి
కారాబహిష్కృత్యఅపహయఅయంలలోకంయదృచ్ఛవాక్యేషియస్సచ్ఛ
వ్యవహారేషిసమస్వస్తిస్వాహాస్వస్తి- సమగ్రత్యానిశేట్టామహామోహావి
షయంమహామోహాగోచరంస్యచరతుడిచ్చాగయతు, మహామోహాయ
నమగ్రత్యానికం-

౩౨౨

సవ్యాఖ్యాన సజ్జల్య సూక్ష్మదయే.

యదృచ్ఛావాక్యేషి వ్యవహగతులోకో యవఖిలో

నమస్త్వస్తిస్వాహాస్వధమిహ మహామోహవిషయం ||౨౯||ఇతి.

(దుర్వాసనా) జం ఆణవేఇ భట్టా భట్టిణీ అ, (ఛాయా) యదాజ్ఞాపయ
తి ఛర్తా భర్తృవ, (ఇహినిమోగ్రాస్తా)

(నేపథ్య) విజయతాం దేవ,

భుక్తిమం సమయమేకరుచిం నిత్యస్వ

పుంసాన్నిజప్తపనన గతిప్రతిపక్ష

ఆశావిశేషమవరం ప్రతిపత్స్యమానా

మోహేశ్వర త్వమివ భాతి మయాఖమాళీ

||౩౦||

ఇహాచ, ఉపహరతి సూపక ర్తా మహతో మోహస్యదుర్మతిప్రేష్యతి |

వలరిపువరుణగృహభ్యాం సావధ్యం ధారాంతముచితమాహరం ||౩౧

ఇతిత్యస్యలిఖ్యతామిశ్యనెనసమ్భవః, భర్తాభర్తృవరాజారాజ్ఞీచ, దే
వోమహామోహః, (సుక్తితి) అత్రసూర్యమహామోహయోగిశ్లేషః, భు
క్తిమంభోజనయోగ్యంసమయంమధ్యాహ్నం, అన్యత్ర, భోజనయో
గ్యంసమయంసిద్ధాంతంకాముఖ్యానుచిదీప్తిరన్యత్రైవ అన్యత్రముఖా
స్వాదవత్, వితన్వన్పుంసాన్నిజప్తపననఆతపెన, అన్యత్రతాపత్రయే
ణ, గతిప్రతిపక్షధూమాసంజ్ఞారప్రతికూలః, మధ్యాహ్నాసాతపెక్వచిదపి
గస్తుమశక్యత్వాత్, అన్యత్ర, మోక్షగతిప్రతికూలః, అపరమాశావిశే
షంపశ్చిమదిగ్విశేషం, అన్యత్రాన్యంతృప్తావిశేషం, ప్రతిపత్స్యమానః
ప్రధాన్యస్థయూఖమాళీసూర్యః, భోమోహేశ్వర, త్వమివభాతి ||౩౦||
ఇహాచసమయే, దుర్మతిప్రేష్యతిభృత్యఃసూపక ర్తాసూదరి, మహతోమో
హస్యమహామోహస్యేత్యర్థః, వలరిపువరుణగృహభ్యాంవలరిపోగృ
హంస్వగృహివరుణగృహంపశ్చిమముద్రతితాభ్యాంసకాశాత్స్వా

మోహి) (కర్ణందత్వా)ప్రియో, ప్రాణశబ్దాభిలప్తానాం సర్వసా
స్యపినాం సర్వసిద్ధాంతసమ్మతానాం దేవతానాం సమర్చనసమయ
వేదయతి వైతాలికిః, తత్ప్రవిశావశ్యుద్ధాంతమితి (నిషాగ్రస్తా)

ఇతికవితారికసిహ్మస్య సర్వతంత్రస్వతంత్రస్య శ్రీమద్వేదాంత
స్య వేదాంతాచార్యస్య కృతిమ సజల్ప సూర్యోదయే

డమ్భాద్యుపాలంభోనామ పఙ్చమోజు-కి.

శ్రీమత్రేనిగమాంతమహాదేశికాయనవతి.

సా వ్యంధారాభిఃక్షీరధారాభిఃసంతరవ్యమిత్యాపాతాధికా
ర్యాధకస్తుసుశబ్దాద్యోయస్యతత్త్వస్వరూపం, ధకారలప్తేయస్య
కారంసుధాంవలరిపుగృహాల్ స్వరూత్ ఉపహరతి, సావ్యంరాస్త
కారంసురాంవరుణగృహాదుపహరతి, వరుణసమ్బద్ధిత్వాల్ సురాయ
శీతివ్యపదేశి. || 20

ప్రాణశబ్దవాచ్యానాంసర్వసిద్ధాంతిభిరక్షీకృతానాం, సమవ
సంభోజనసమయమిశ్యధికః, ఆవేదయతిజ్ఞాపయతి, వైతాలికిః
తకోమాగధి, తత్తస్మాత్ శుద్ధాంతమవరోధి.

భారద్వాజశ్రీనివాసార్చవిరచితాయాంప్రభావల్యాఖ్యాంతు

సజల్పసూర్యోదయవ్యాఖ్యాంతుం

డమ్భాద్యుపాలంభోనామపఙ్చమోజు-కి.

